

Elka Klein
University of Cincinnati

Hebrew Deeds of Catalan Jews

•

Documents hebraics de la Catalunya medieval

1117-1316

Societat Catalana d'Estudis Hebraics
filial de l'Institut d'Estudis Catalans

Patronat Municipal Call de Girona

Barcelona • Girona
2004

HEBREW DEEDS
OF CATALAN JEWS
1117–1316

•

DOCUMENTS HEBRAICS
DE LA CATALUNYA MEDIEVAL
1117–1316

PUBLICACIONS DE LA SOCIETAT
CATALANA D'ESTUDIS HEBRAICS

I

GIRONA JUDAICA

1

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HEBRAICS
Filial de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
PATRONAT MUNICIPAL CALL DE GIRONA

ELKA KLEIN
University of Cincinnati

HEBREW DEEDS
OF CATALAN JEWS
1117–1316

DOCUMENTS HEBRAICS
DE LA CATALUNYA MEDIEVAL
1117–1316

Translated from the Hebrew
with introduction and notes

Traducció de l'anglès i de l'hebreu
per Eduard Feliu

BARCELONA • GIRONA
2004

Klein, Elka

Hebrew deeds of Catalan Jews, 1117-1316 = Documents hebraics de la Catalunya medieval, 1117-1316. — (Publicacions de la Societat Catalana d'Estudis Hebraics ; 1)
Text en anglès i català, resum i regest dels documents en castellà i transcripció dels documents en hebreu. — Bibliografia

ISBN 84-7283-742-4 (Institut d'Estudis Catalans).— ISBN 84-8496-122-2 (Patronat Municipal Call de Girona)

I. Feliu, Eduard, trad. II. Societat Catalana d'Estudis Hebraics III. Patronat Municipal Call de Girona IV. Títol V. Títol: Documents hebraics de la Catalunya medieval, 1117-1316 VI. Col·lecció: Publicacions de la Societat Catalana d'Estudis Hebraics ; 1

1. Instruments jurídics (Dret jueu) — Història — Fonts 2. Dret jueu — Catalunya — Història — Fonts 3. Jueus — Catalunya — Història — Fonts

4. Manuscrits hebraics — Catalunya — Facsímils — Catàlegs

091=924:347.961(467.1)"11/13"

Aquest treball ha estat guanyador del Premi-Beca Mossé Ben Nahman 1999-2000, atorgat pel Patronat Municipal Call de Girona, a proposta dels membres del jurat, compost per David Romano, Eduard Feliu, José Luis Lacave, Manuel Forcano, Josep M. Nolla, Joan Boadas i Sílvia Planas.

Un altre tiratge d'aquesta obra ha estat fet pel Patronat Municipal Call de Girona, dins la seva col·lecció «Girona Judaica», núm. 1

Disseny de la coberta: Natàlia Arranz

Fotografia de la coberta: Làpida hebrea del carrer de Marlet de Barcelona, que commemora l'establiment d'una obra pia fet per Samuel ben Issac ha-Sardí (mort vers 1256-57)

© Elka Klein

© Per a aquesta edició:

Societat Catalana d'Estudis Hebraics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans

Patronat Municipal Call de Girona

Primera edició: setembre de 2004

Tiratge: 500 exemplars

Compost per fotocomposició gama, s. l.

Imprès a Limpergraf, SL

ISBN (Institut d'Estudis Catalans): 84-7283-742-4

ISBN (Patronat Municipal Call de Girona): 84-8496-122-2

Dipòsit Legal: B. 37184-2004

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Table of Contents / Índex

ENGLISH VERSION

Acknowledgements	9
Abbreviations	11

A. General Comments

I. The production of <i>shetarot</i>	13
II. The anatomy of a <i>shetar</i>	14
III. Some technical requirements: <i>aharaiut</i> , <i>qinyan</i> and the dating clause	16
IV. Use of <i>shetarot</i> in Christian courts	19
V. On style and language	19

B. The *Shetarot*: Translations and Commentary

The documents can be divided into eight groups. They are listed below, sorted by the earliest dated document in each group; all come from the Arxiu Capitular in Barcelona:

Group I:	1. ACB 4-50-543 (1117)	22
	2. ACB 4-50-542 (1155)	24
Group II:	3. ACB 3-29-98 (b) (1199)	32
	4. ACB 3-29-98 (a) (1220)	34
	5. ACB 3-29-98 (1220)	36
Group III:	6. ACB 4-8-s/n (b) (1234)	42
	7. ACB 4-8-s/n (c) (1235)	44
Group IV:	8. ACB 4-42-312 (1262)	49
	9. ACB 4-42-313 (1262)	54
	10. ACB 4-42-300 (1262)	55
Group V:	11. ACB 3-9-18 (f) (1282)	62

Group VI:	12. ACB 2-17-25 (n) (1297-98)	69
Group VII:	13. ACB 4-40-569 (1300)	76
	14. ACB 4-40-571 (1300)	77
	15. ACB 4-40-568 (1302)	78
	16. ACB 4-40-567 (1302)	80
	17. ACB 4-40-570 (1316)	82
Group VIII:	18. ACB Hebreus s/n (1315)	88

VERSIÓ CATALANA

Agraïments	95
Abreviatures	97

A. Generalitats

I. La redacció de documents hebraics	99
II. Anàlisi d'un document hebraic o <i>šetar</i>	100
III. Alguns requisits tècnics:	
l' <i>aḥarayut</i> , el <i>qinyan</i> i la fórmula de datació	103
IV. L'ús de documents hebraics en els tribunals cristians	105
V. Sobre llengua i estil	106

B. Els documents: Traducció i comentaris

Els documents, tots procedents de l'Arxiu Capitular de Barcelona, es poden classificar en vuit grups, que, encapçalat cadascun pel més antic, són els que segueixen:

Grup I:	1. ACB 4-50-543 (1117)	110
	2. ACB 4-50-542 (1155)	113
Grup II:	3. ACB 3-29-98 (b) (1199)	122
	4. ACB 3-29-98 (a) (1220)	124
	5. ACB 3-29-98 (1220)	126
Grup III:	6. ACB 4-8-s/n (b) (1234)	132
	7. ACB 4-8-s/n (c) (1235)	135
Grup IV:	8. ACB 4-42-312 (1262)	141
	9. ACB 4-42-313 (1262)	145
	10. ACB 4-42-300 (1262)	146

Grup V:	11. ACB 3-9-18 (f) (1282)	154
Grup VI:	12. ACB 2-17-25 (n) (1297-98)	162
Grup VII:	13. ACB 4-40-569 (1300)	168
	14. ACB 4-40-571 (1300)	170
	15. ACB 4-40-568 (1302)	170
	16. ACB 4-40-567 (1302)	172
	17. ACB 4-40-570 (1316)	174
Grup VIII:	18. ACB Hebreus s/n (1315)	181

APPENDICES / APÈNDIXS

I. Catalan Shetarot sorted by date / Documents hebraics catalans per ordre cronològic (1073-1390)	185
II. Catalan Shetarot sorted by subject / Documents hebraics catalans classificats pel contingut	189
III. Lexical and onomastical notes / Notes lèxiques i onomàstiques ...	191
Bibliography / <i>Bibliografia</i>	195
Summary and regesta of the documents in Spanish / <i>Resum i regesta dels documents en castellà</i>	201
Hebrew Transcriptions / <i>Transcripció dels documents hebreus</i>	215
Facsimile of the Hebrew documents / <i>Facsimil dels documents hebreus</i>	237

Acknowledgements

This work would not have been undertaken, let alone completed, without the support of the Patronat Municipal Call de Girona - Institut d'Estudis Nahmànides. I am particularly grateful to Sílvia Planas i Marcé for her patience and kindness over the months in which I worked on this project. A number of people have assisted in the preparation of these texts in various ways: Jonathan Cohen, Eduard Feliu, Steven Fine, Israel Francus, Arnold Franklin, Marjorie Lehmann, Shmuel Morell, Yosef Rivlin and Rebecca Winer and many members of the email lists *Mediev-I* and *H-Judaic* offered valuable advice on technical details of Jewish law, Catalan custom and Arabic onomastics; Israel Francus, Yossi Francus, Gail Labovitz, and Marjorie Lehmann helped me tussle with the thorny problems of translating technical Hebrew into relatively readable English; Hartley Lachter proofread the Hebrew transcriptions, and Yossi Francus proofread the English text; most of all, Eduard Feliu not only translated the entire text into Catalan but helped sort out several previously puzzling details of place and personal names, made innumerable useful suggestions about all aspects of the text. I am grateful to all of the above for their help, as well as to Pere Casanellas for his assistance in the computer processing of the Hebrew transcriptions, and to Dr Josep Baucells, canon archivist of the *Arxiu Capítular* in Barcelona for the facsimile edition of the original documents; any errors and infelicities which remain are my own.

Finally, Dina Francus did her best to delay the completion of the first draft by her arrival, and Shaul Francus has contributed to slowing its revision, but it is dedicated to them nonetheless, with love.

Abbreviations

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACA DH	Arxiu de la Corona d'Aragó, Document Hebreu
ACB	Arxiu Capitular de Barcelona
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
ADRET	Solomon b. Abraham Adret, <i>She'elot uTeshuvot</i> , vols. 1 (Bologna, 1539), 2,3 (Leghorn 1657, 1778), 4 (Vilna, 1881), 5 (Leghorn, 1825), 6,7 (Warsaw, 1868)
BC	Biblioteca de Catalunya
BT	Babylonian Talmud.
EJ	<i>Encyclopedia Judaica</i> [Jerusalem] (1972 edn).
JT	Jerusalem Talmud
M	Mishnah
MT	<i>Mishneh Torah</i>
REJ	<i>Revue des Études Juives</i> [Paris]

A. General Comments

I. The production of *shetarot*

Shetarot may be divided into two groups: those written in the name of a *beit din*, a Jewish court, and those written in the name of witnesses. A *beit din* at its simplest consisted of three Jewish men. Ideally they should be scholars, but in many cases they may have been well educated (or even not-so-well educated) laymen. Certainly few of those who signed the *shetarot* which we have can be identified as scholars of any enduring reputation.

The most common types of *shetarot* issued by a *beit din* were formal court judgments, and even more common, official copies of other *shetarot*. A number of *shetarot* also conclude with a validation by a court of the signatures of the witnesses.¹

Shetarot issued by witnesses are by far the most common; all of the *shetarot* presented below fall into this category. They include the most common sorts of documents: bills of sale, loans, gifts, receipts and other acknowledgements. Jewish law required the witnesses to be male, respectable, and not related to

1. For formal court judgments, see J.M. MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs de jueus catalans*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1927, docs. 10, 18 and Joaquim MIRET Y SANS and Moïse SCHWAB, «Documents sur les juifs Catalans aux XIe, XIIe et XIIIe siècles», *REJ*, 68 (1914, 16): doc. 36. For official copies and validations, see MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, 1, 17, 25, 26, 28 and MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents sur les juifs Catalans», docs. 30, 36.

each other. Many of those with business to transact may have used friends as witnesses; often the witnesses to *shetarot* are not otherwise attested anywhere. However, there are certain names which recur frequently as witnesses, especially in the second half of the thirteenth century when most of our *shetarot* were written, raising the possibility that there were Jews who specialized in the execution of documents.² This possibility is enhanced by the fact that in many cases, we can identify one of the two witnesses as the scribe by the similarity of handwriting; a number of responsa indicate that it was not uncommon for the scribe to act as one of the witnesses.³ Furthermore, several of the most frequent witnesses were also at various times members of a *beit din* or Jewish court.⁴

II. The anatomy of a *shetar*:

All *shetarot* have certain common structural elements. The most basic elements may be defined by the change of speaker. The *shetar* begins with an invocation by the witnesses or *beit din* in the first person: «we the undersigned...» The voice then shifts to a summary of the business in the words of the seller, borrower or giver which comprises the bulk of the *shetar*. Only at the end do the witnesses or *beit din* resume speaking in their own voice for the concluding formulae and signatures. In more technical terms, they are divided into the *tofes* (formula or template) and the *toref* (specific details filled in for a particular transaction).⁵

Shetarot also had more technical requirements. These were defined by Sa'adia Gaon (Baghdad, tenth century) as follows: at the beginning, the date,

2. Among the witnesses to these *shetarot*, the most likely specialists are Avraham b. Shem Tov, David b. Moshe haCohen, Reuven b. Yosef, Reuven b. Moshe, Shemuel b. Azaria, and Sheshet b. Yitzhak.

3. The clearest case is Shemuel b. Azaria, who probably wrote III.6 and 7 (4-8-s/n (b) and (c)) and VI.8 and 10 (4-42-312 and 300), as well as several of the documents in MIL-LAS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*. Shemuel is by far the most frequent witness among all known *shetarot*. On the practice of the scribe as witness, see ADRET, *She'elot uTeshuvot* 1:729, 2:107 and 111, 3:42 and 438, 4:212.

4. Shemuel b. Azaria (1240s-60s); Reuven b. Yosef (1276); David haCohen (1270s-80s); Reuven b. Moshe (1283-84). See Elka Beth KLEIN, *Power and Patrimony: The Jewish Community of Barcelona, 1050-1250*, Ph.D. diss., Harvard University, 1996, table 1, p. 218.

5. See JT *Gittin* III (44c).

place and participants; at the end, the *aharaiut* (responsibility, security), *ne'e-manut* (trust, good faith) and *qinyan* (formal acquisition).⁶ Thus the beginning and end of the *shetar* would be relatively uniform; the middle section would be different for different types of transactions. These elements were used differently in different types of *shetarot*, and some of the details changed over time. In the Spanish *shetarot*, the elements were organized somewhat differently, as given below, but the basic tripartite structure remained constant. Finally, the middle section of the *shetar* generally contained a variety of clauses inserted to strengthen its effectiveness called *shufra de-shetara* (embellishments of the *shetar*). These embellishments often contained elements of redundancy, saying the same thing several times in various languages, employing all possible synonyms, or simply covering as many possible circumstances as possible.⁷

Taking the most common type of *shetar*, the bill of sale, as a model, these elements worked as follows in Catalan *shetarot*:

1. *Invocation of witnesses:*

— Testimony of the witnesses that the seller had asked them to witness the transaction.

2. *Summary of the business*

— Statement by sellers (borrowers, givers, etc.) of their desire to perform the transaction

— Receipt of money in exchange for the property (receipt of loan, nature of gift)

— Description of what is sold (or given) by size and/or borders

— Specification of rights included in the sale (or gift)

— Authorization to buyer to take possession

— Guarantees of freedom from challenge; *aharaiut* (security or lien on the property of the seller), etc.

6. Menahem BEN-SASSON, «Fragments from Saadya's *Sefer haEdut vebaShetarot*» [Hebrew], *Shenaton haMishpat haIvri*, 11-12 (1984): p. 184-188. *Aharaiut* and *qinyan* are explained below, section III. *Ne'manut* is discussed with examples by Yosef RIVLIN, *Bills and Contracts from Lucena (1020-1025 C.E.)*, [Hebrew], Ramat-Gan, Bar-Ilan University Press, 1994, p. 97-98, but does not appear in any of our *shetarot*.

7. See the discussion in Menahem ELON, *Jewish Law: History, Sources, Principles*, trans. Bernard AUERBACH and Melvin J. SYKES, Philadelphia, Jewish Publication Society, 1994, p. 1533-1535.

3. *Concluding formulae*

- *Qinyan* (formal acquisition)
- Statement that «all is firm and established»⁸
- Date and place of execution of the *shetar*
- Identification of any interlinear words or words written over erasures⁹
- Signatures of the witnesses

It should be noted that certain sorts of documents, in particular wills, had other technical requirements although they fit the basic structure given above.¹⁰

Documents issued by courts were often less formal. They began with a statement by the *beit-din* that the plaintiff came before them, and a restatement (in his words) of his reason for approaching the court. The court then described their response, most frequently including the necessary action in the document itself, and signed the document. Unlike *shetarot* issued by witnesses, those issued by a *beit din* did not require *qinyan*.¹¹

III. Some technical requirements: *aharaiut*, *qinyan* and the dating clause

Aharaiut (literally: responsibility) refers to the lien on the property which secured an obligation. Used to offer security to a creditor by putting a lien on the debtor's property, it appears in our *shetarot* in the form of security which

8. Regarding the antiquity of the expression *vehakol sharir veqayyam*, «all is firm and established» see Aaron SKAIST, «The Background of the Talmudic Formula *Vehakol Sharir VeQayyam*» in Gad B. SARFATTI (ed.), *Studies in Hebrew and Semitic Languages Dedicated to the Memory of Prof. Eduard Yechezkel Kutscher*, Ramat Gan, Bar Ilan University Press, 1980, p. xl-liv.

9. Similar repetitions of corrections appear in contemporary Latin documents preceded by phrases such as: *cum litteris appositis . . . ubi dicitur . . . et cum emendatis . . . ubi dicitur . . .* or *cum litteris rasis et emendatis in . VIII. linea, ubi dicitur. . .* Cf. Jesús ALTURO I PERUCHO, «Notícia de tres noves subscripcions hebraiques en diplomes de l'Arxiu de Santa Anna de Barcelona», *Anuario de Filología*, 4 (1978), p. 162; Josep Maria MARQUÈS, *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona*, Barcelona, Fundació Noguera, 1997, p. 343.

10. For wills, see Shmuel SHILO, «Wills» *EJ* 16: 519-30. See also RIVLIN, *Bills from Lucena*, 96, note 116.

11. ELON, *Jewish Law*, 704 treats this as a thirteenth-century innovation, but Bartzeloni, for example, does not include a *qinyan* in documents produced by a court (JUDAH B. BARZILLAY BARTZELONI, *Sefer haShetarot*, ed. S.Z. Halberstam, Berlin, 1898).

the seller or donor gave to the buyer or recipient against the transaction's being overturned or challenged. Real estate was described as 'property with responsibility' or more felicitously 'property which offers security' in contrast to moveables, which did not carry a similar lien.¹²

Qinyan (literally: acquisition) was a formal requirement of all *shetarot* written by witnesses. It appears in our *shetarot* in two places. The first words of the seller are his request to the witnesses to «be my witnesses and make a *qinyan* on my behalf and write and sign for me...». At the end, the witnesses state that «we performed the *qinyan* from [the sellers] on behalf of [the buyers]».¹³

The form of *qinyan* used in our *shetarot* is called *qinyan sudar*, 'acquisition with a cloth', a form of symbolic barter which was used to allow the transfer of property in the absence of the property itself. In the presence of witnesses, an object of negligible value was handed by buyer to seller, and thereby effected the corresponding transfer of the property from seller to buyer;¹⁴ this procedure is described by the witnesses in our *shetarot* as follows: «we performed the *qinyan* from [the sellers] on behalf of [the buyers]... with an article which is appropriate to use for *qinyan*».¹⁵ Once the transaction was performed, the object could be returned to its owner without any impact on the sale. *Qinyan sudar* could also be used as the basis of any contract, with one party assuming an obligation towards the other upon receipt of the symbolic object.¹⁶

The dating clause is particularly essential to a loan document, given the importance of being able to date loan and repayment relative to each other. However, both Judah Bartzeloni and Saadia Gaon are clear that all types of *shetarot* need to specify the date, including day, month and year.¹⁷ The large number of Catalan *shetarot* which specify only month and year has consequently puzzled

12. For a more extended discussion, see ELON, *Jewish Law*, p. 587-591.

13. See RIVLIN, *Bills from Lucena*, p. 97-98 for more details on these elements.

14. For the presence of witnesses, see BT *Baba Batra* 40a. The Hebrew *sudar* and the medieval Catalan *sudari* derive from the same Latin word, *sudarium* (see Michael SOKOLOFF, *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic*, Ramat Gan, Israel and Baltimore, MD, Bar Ilan University Press and Johns Hopkins University Press, 2002, s.v. *sudar*). Although the word refers to a cloth or scarf, any object could be used for the symbolic transfer of property.

15. The *shetar* itself is thus not effective, but merely provides evidence that the transaction occurred.

16. For a more detailed discussion and sources, see ELON, *Jewish Law*, p. 581-583. A second method of *qinyan* is discussed below, Group V, comments (1) (a) and Group VII comment (2) (b).

17. BARTZELONI, *Shetarot*, p. 46.

scholars.¹⁸ One possible solution to this problem is to interpret the phrase «in the month (*hodesh*) of X, in the year Y» as meaning «on the first of the month (*rosh hodesh*) of X».¹⁹ This is not to suggest that Catalan Jews did the vast majority of their business on Rosh Hodesh, but that they may have conventionally postdated their transactions to the first of the next month, perhaps because of the convenience of calculating interest (if applicable) from the first of the month. Rosh Hodesh may also have been seen as an auspicious day. It is also clear that transactions could stretch over several days, or even longer. This is clear from two examples in which we have both a precisely dated Hebrew document and a Latin document in which it appears that the Hebrew and Latin transactions were completed on different days.²⁰ On the whole this theory

18. Exceptions include documents 4 and 5, 11, 13, and 15-17 in the present collection, as well as MILLÀS *Documents hebraics*, 1, 14, 19, 30 and 33 and the documents copied in 25, 26, and 28, as well as in ACA DH 5, 6, 7, 12, 14, 16, 17, edited by Jaume RIERA I SANS and F.M. UDINA I MARTORELL, «Els documents en hebreu conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó» *Miscellanea Barcinonensia* 17 (1978): 21-36. Both Millàs and Riera and Udina took the dates at face value, giving the entire range of dates represented by the Hebrew month in question (note that a number of Millàs' dates are incorrect). Note that ACA DH 6 and 7 and the document in Millàs 28 are *ketubbot* or related documents and subject to different criteria. See also MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents sur les juifs Catalans» doc. 22. On *shetarot* without a date see also BT *Gittin* 17b and Maimonides, MT, «Laws of Divorce» 1:26.

19. Baer apparently uses this assumption in converting the given date Tevet 5115 of the Ordinances of the communities of the Crown of Aragon of 1354 to December 16, 1354 (Fritz BAER [Yitzhak], *Die Juden im christlichen Spanien. Erster Teil: Urkunden und Regesten. Aragonien und Navarra*, Berlin: Akademie Verlag, 1929, p. 349-358).

20. This collection includes two examples of pairs of transactions executed separately, one by three days (document V.11 below, dated 1 Elul 5042 or August 7 1282, and its corresponding Latin document, ACB 4-40-536, dated August 10) and the other months apart (VII.16, dated 20 Shevat 5062 or January 20, 1302 and ACB 4-40-566, dated November 28, 1302). Two of the four bilingual documents I know of with precise Hebrew dates also give different dates (Richard J. H. GOTTHEIL, «Some Spanish Documents: I. Early Spanish Shetarot» *Jewish Quarterly Review* (Old Series), 16 (1904), docs. 1 and 4). The two for which the dates are the same are MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents sur les juifs Catalans», doc 4 and MIRET Y SANS and Moïse SCHWAB, «Documents de juifs barcelonnais au XIe siècle», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, 69 (1916), doc 2. It is worth noting that in none of the eight bilingual documents for which the Hebrew text gives only a month does the Latin date correspond to Rosh Hodesh (GOTTHEIL, «Spanish Shetarot» 2, 5; MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents de juifs barcelonnais», doc. 5; id., «Nouveaux documents des juifs Barcelonnais au XIIe siècle», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, 68 (1916), docs. 1-5; id., «Documents sur les juifs Catalans» doc. 11; BAER [Yitzhak], *Die Juden*, doc. 609 (two documents appear twice). My thanks to Eduard Feliu and Jonathan Cohen for their suggestions regarding this practice.

seems less problematic than the utter absence of a day in so many *shetarot*; where the documents do not specify a date, this edition will therefore insert the words ‘Rosh Hodesh’ in brackets.

IV. Use of *shetarot* in Christian courts

Shetarot were legally valid in Christian courts. It is to this fact that we owe their survival. With few exceptions, those that survive were preserved because they passed into the hands of Christians along with the land to which they related. In some cases—including a number of the *shetarot* discussed below—they were preserved along with substantial dossiers of related documents; in others, they were separated from their supporting documents over the course of time.²¹ But their initial preservation in either case depended on the fact that they were potentially useful proof of title even to a Christian who could not read them.

Particularly intriguing are a small number of *shetarot* which were written for Christians in the first place. Two of the oldest surviving *shetarot* fall into this category: a 1073 bill of sale recording a sale of property by Bonadona and her husband the *nasi* Shelomoh b. Yitzhak to the Christian Ricard Guillem, and a loan received by the Jew Yitzhak b. Menahem from the Christian Pere Ricard in 1112.²² The other examples involve copies made for Christians of documents held by Jews which related to land which had passed into the hands of the Christians: a copy of a 1267 will made for the Christians Bernat Fuster and Bernat Curtal in 1277, a copy of a marriage contract made for the Christian Joan de Banyeres in 1276, and a copy of a court judgment made for the Christian Esteve d’Esplugues in 1293.²³

V. On style and language

Although the *shetarot* are primarily in Hebrew, occasional Aramaic words and phrases appear, primarily when a talmudic formula is incorporated into the

21. See Group IV, comment (5) below for a particularly good illustration of the former.

22. ACA DH 1 and 2 (edited by MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, docs. 30 and 31; RIERA I SANS and UDINA I MARTORELL, «Documents en hebreu» docs. 1 and 2).

23. MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, docs 26 and 28 and MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents sur les juifs Catalans» doc. 36, now ACB Hebreus s/n.

text. More interesting are the frequent Catalan words which are used. This occurs in the case of technical terms relating to property and legal rights (*senyoria, censal, cens, justicia, alod*), payment terms (*[Sant] Joan, Nadal*), titles (*En, Don*), and of course proper names. The Hebrew scribes almost uniformly preferred Catalan transcriptions to Latin. It is clear that we are dealing with a Catalan-speaking population, and is likely that the discussions preceding the writing of these documents were conducted in Catalan.²⁴

Specific terms are discussed below in the commentary, but a general remark should be made here about the methods selected of rendering this linguistic variety. Aramaic has been left unmarked, given its formulaic nature. Catalan words have been left in Catalan in the English translation. In the Catalan translation they are rendered in bold face.

Another issue of language is the numerous examples in these *shetarot* of formulae influenced by Latin notarial practice. Several instances are discussed below in the comments to the documents (see for example Group I comment 1(a) and Group VII comment 4). There are further examples of entire genres which seem to have been influenced by Latinate documents. This collection does not include an example of the most interesting and clearest: the record of transfer of property; however, the receipts included in this collection may also represent the influence of local notarial practice, and more speculatively, the record of oath may as well.²⁵ The familiarity with the technicalities of Latin notarial practice reflected in these examples is evidence both of the professionalism of the Jewish scribes who wrote the *shetarot* and of the extent of Jewish integration into the economy.

24. Robert Burns addresses the relationship of oral Catalan instructions and notarial transcription in a learned language (in his case, Latin) in passing in *Jews in the Notarial Culture: Latinate Wills in Mediterranean Spain, 1250-1350*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1996, p. 2 and *passim*.

25. For the transfer of property, see below, Group IV, transaction history. The receipts in this collection are III.7 and IV.9; for further discussion see Group III, comment (3). The record of oath is VII.14. The entire subject deserves further study.

B. The *Shetarot*: Translations and Commentary

Group I

Two successive sales of a plot of land at Torterola (Torrent Pregon).

1. ACB 4-50-543: Sale by Goig, daughter of *mar* Yehuda bar Natan and her husband R.²⁶ Yosef b. Benvenisti to R. Moshe b. Avun for 20 morabetins. [First of] Shevat 4877 = 6 January 1117

2. ACB 4-50-542: Sale by Moshe b.R. Avun to the *nasi* R. Sheshet, son of the *nasi* Yitzhak for 70 morabetins. [First of] Nisan 4915 = 6 March 1155

Related document: ACB 4-50-541: Latin bill of sale documenting the sale by the heirs of Sheshet's son Makhir (Perfet) in 1227.

The property: Although the Hebrew text identifies the location of the land as Torterola, a dorsal notation on the 1155 *shetar* identifies it as «the lower vineyard of the two plots I have at Torrent Pregon close to the property of R. Ben-

26. R. is an abbreviation of the Hebrew *rav*, at this time an honorific title used by all adult Jewish men. It should not be confused with the modern sense of the title Rabbi, indicating mastery of Talmudic law or a position as head of a Jewish community. The Catalan translation will translate this title as *mestre*. The English Mr. has been rejected as too anachronistic, and the Hebrew *rav* will be retained in abbreviated form.

venist». Subsequent transactions (all in Latin) also identify the location as Torrent Profund.²⁷ The borders of the property are given as follows in both sales:

1) and 2) The heirs of *mar* Halabo bar Yitzhak and of his brother Meshulam; 3) The heirs of Don Pere Bernat Marcús²⁸; 4) Public road and land of Don Oliver (based on ACB 4-50-541, the southern border).

Texts

1. (ACB 4-50-543)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that *marat* Goig, daughter of *mar* Yehuda b. Natan and her husband *mar* Yosef b. Benvenisti said to us:

«Be our witnesses and make a *qinyan* and write and sign for us with every expression of title and give it to R. Moshe b. Avun for him to have as proof of title, since we are fully willing and under no compulsion, but with a whole heart and a willing spirit, and we took and received from him 20 gold morabetins, sound and good, two and a quarter *zuzim* each by weight,²⁹ and for those 20 gold morabetins, we sold him a field of two and a half *modiatas* which we have within the borders of

27. Beyond the eastern suburbs (Stephen BENSCH, *Barcelona and Its Rulers, 1096-1291*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, p. 203 and 353 n. 9). In addition to ACB 4-50-41 mentioned above, other Latin documents give the name Torrent Profundus, translated into Catalan by modern authors as «Torrent Profund» (see for example: Jesús ALTURO I PERUCHO, *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200 [aproximació històrico-lingüística]*, Barcelona, 1985, docs. 309, 381, 588, 605, 609). The dorsal notation to I.2, however, demonstrates that the authentic Catalan name was Torrent Pregon. See also: J. M. Casas Homs, *Llibre del batlle reial de Barcelona Berenguer Morey (1375-1378)*, Barcelona, 1976, p. 54-55; J. Olivé i Guilera, «Les rieres del pla de Barcelona a mitjan segle XIX», in: *III Congrés d'Història de Barcelona*, Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 1993, vol. II, p. 401-402, 426, note 20, for Torrent Pregon. For Torterola, see: ALTURO I PERUCHO, *Santa Anna*, doc. 263 (1148).

28. The honorific Don (from Latin *dominus*) was used by Jews and Christians over centuries. In the second half of the thirteenth century, Jews used it in lieu of the titles *nasi* and *nadiu* (see Elka Beth KLEIN, *Power and Patrimony*, 275). Cf also Joan COROMINES, *DECat* iii, p. 178-79. Don Pere Bernat Marcús or perhaps a descendant is probably the person to whom Berenguer Reverter sold an oven in Barcelona in 1155; he is also the ancestor of the Bernat Marcús who made a will, dated August 26, 1195, which includes a list of all of his property (see ALTURO I PERUCHO, *Santa Anna*, vol. 2, p. 325-326 and vol. 3, p. 173-178).

29. On the currency referred to here, see below, comment 1 (b).

this territory,³⁰ in a place called Torterola, which I, Yosef, inherited from my distinguished [lit: lord] father, *mar* Benvenisti. These are the boundaries of that field: on two sides are the property of the heirs of *mar* Halabo b. Yitzhak, and the property of the heirs of his brother Meshulam; on the third side is the property of Don Pere Bernat Marcús; on the fourth side is the public way and the property of Don Oliver. We have sold to the aforementioned R. Moshe b. Avun for the sum written above everything which we have within these four boundaries. We have sold to R. Moshe for the specified sum all we have, I Goig, whether by the authority of my *ketubbah* or gift, whether by the authority of inheritance or purchase, or whether by any other authority or claim in the world, and I Yosef b. Benvenisti similarly,³¹ along with any authority or title or share which we have there in any manner, including soil and earth, cultivated and uncultivated, sown and unsown, including any income or gain in value there,³² as it is found between the boundaries described above, with its exit and entrance, from the depths of the earth to the heights of the firmament. This sale is a complete sale, firm and established, decisive and absolute, [performed] according to law and precept, not to be changed or retracted, and it is given and transferred to him and his heirs after him, and no one can protest against him or his agents. As of now, R. Moshe may take full possession of that sale, whether in our presence or not, whether in our lifetimes or after our deaths. He or his agent are authorized to inherit and bequeath, bestow and endow [it], to sell or pledge [it], to remove or introduce a sharecropper, and to give [it] as a gift to whomever he wishes, or to do whatever his heart desires, he or his agents, without our permission or the permission of anybody whatsoever. We did not retain for ourselves or our agents any residual possession or share or title or claim whatsoever in this sale, neither more nor less than a handspan, and we are owed nothing from the price of this sale by R. Moshe, neither less than a *zuz* in value nor more; and we have removed ourselves and our agents from this sale entirely and permanently, for thus have we accepted upon ourselves with a complete *qinyan*. Anyone who may come from the ends of the earth, son or daughter, brother or sister, near [relative] or distant [person], heir or beneficiary, Jew or gentile, man or woman,³³ with or with-

30. The Hebrew word is *medinah*, which could be either a district or a city; in this case, it is the equivalent of the Latin phrase *terre que habemus in territorio civitatis Barchinone*.

31. Note that the actual phrasing here is very awkward. Literally, it should be «I Goig... in the world, we have sold it all to R. Moshe, I Yosef b. Benvenisti similarly, we have sold it to him for the specified sum.».

32. BT *Baba Batra* 67a and BT *Baba Metzia* 15a; cmp. ADRET 3:261. See Hans-Georg von MUTIUS, *Jüdische Urkundenformulare aus Barcelona*, Frankfurt, Peter Lang, 1996, p. 59, n. 273.

33. Literally: male or female Jew, male or female gentile.

out our authorization, who may stand up and claim or sue or contest or challenge any thing against R. Moshe or his agents in order to annul this sale, may his words be null and void, considered like a broken potsherd which has no value. Any document or validation, written in any language which shall be produced, written in our names or those of our agents, in order to annul this sale, that document or validation shall be null and void, and it shall have no authority, neither under Jewish law nor gentile law. It is incumbent on us and on our heirs after us to appease and to banish and to remove from him and his heirs after him any challenges to this sale whatsoever, and to establish his ownership and that of his agents. We have annulled before you any declaration [that the sale was coerced]³⁴ or counter-declaration [that the first declaration was coerced] which we have made or which we may make in the future, and from which no meaning may be derived. We have accepted upon ourselves and our heirs after us the lien and substance of this bill of sale, like the lien and substance of all bills of sale as decreed by the sages, [to be valid] from this day forward; it is not to be regarded as mere rhetoric³⁵ or as perfunctory legal form».

We performed the *qinyan* from *marat* Goig and from her husband *mar* Yosef on behalf of R. Moshe according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on [the first of] the month of Shevat, in the year 4877 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned R. Moshe b. Avun to be proof of title for him and his agents. And everything written in the bill of sale is firm and established.

Ya'akov b. Meir
Yitzhak b. Yosef

2 (ACB 4-50-542)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that R. Moshe b. Avun said to us:

«Be my witnesses and make a *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to the *nasi* R. Sheshet, son of the *nasi* R. Yitzhak for

34. BT *Baba Batra* 40a.

35. In Hebrew: *asmakhta*. This term refers to a speculative condition, introduced into a contract with the hope that it will not be carried out at all, and therefore, that it will not be necessary to make the payment that would have depended on it.

him to have as proof of title, since I am fully willing and under no compulsion whatsoever but with a whole heart and a willing spirit and with full awareness; and I took and received from him 70 gold ayadin morabetins,³⁶ good and weighed correctly (lit: weighed by a full weight), worth two and a quarter *zuz* each, and for them, I sold him that vineyard consisting of three *modiatas*, whether less or more, which I have within the borders of this territory, in a place called Torterola. These are the boundaries of that vineyard: on two sides are the property of the heirs of *mar* Halabo b. Yitzhak, and the property of the heirs of his brother *mar* Meshulam; the third boundary is the property of the heirs of the Christian Don Pere Bernard Marcús; the fourth boundary is the public way and the property of Don Oliver. I have sold to the aforementioned *nasi* R. Sheshet for the aforementioned 70 Ayadi morabetins everything which I have within these four boundaries, along with any authority, share or title which I, Moshe, have in the aforementioned vineyard, whether by the authority of purchase, whether by the authority of possession whether by any other authority or title in the world. I have sold it all to the aforementioned *nasi* R. Sheshet for the aforementioned sum, planted and unplanted, called a vineyard and not called a vineyard, with soil and earth, including any income or gain in value there, with its exit and entrance, from the depths to the heights of the firmament. As of now, the aforementioned *nasi* R. Sheshet may take full title and complete possession of this sale. He is authorized to inherit and bequeath, to receive and bestow, to sell or pledge [it], to cultivate, to cut [grapes] and to gather the fruits of this sale, and he may do with it whatever his heart desires, or give [it] as a gift to whomever he wishes. I have removed myself and my authority and permission and the authority and permission of my agents from this sale, and I did not retain for myself or my agents any residual possession or benefit, neither more than a *perutah* in value nor less, for I have sold it to him entirely. This sale is firm and established, decisive and absolute, performed according to law and precept, not to be changed or retracted, and it is given and transferred to him and his heirs after him, and no one can protest against him or his agents. My agents and I are owed nothing from the price of this sale by the *nasi* R. Sheshet, for I have already received from him the total price of this sale completely, without any reduction whatsoever. Anyone who may come from the ends of the earth, son or daughter,

36. Ayadin dinars were coined by Ibn Ayad of Murcia (Norman ROTH, *Jews, Visigoths and Muslims in Medieval Spain*, Leiden, E.J. Brill, 1994, p. 150); in contemporary Latin documents they are *morabetini aiadini*. My thanks to Professor Yosef Rivlin for his suggestion that this term might refer to the ruler who coined it. See below, comment 1 (b), for further comment on the coinage.

brother or sister, near [relative] or distant [person], Jew or gentile [lit: Aramean],³⁷ who may stand up and contest or sue or claim or challenge any thing against the aforementioned sale, may his words be entirely null and void. Any document or validation, written in any language, which shall be produced whether in my name or that of my agent in order to annul this sale entirely or in part, that document or validation shall be null and void, and it shall have no authority, neither under Jewish law nor gentile law. Because of this sale, it is incumbent on me and my agents to appease and to banish and to remove from the aforementioned *nasi* R. Sheshet and his agents any challenges whatsoever, and to establish his ownership and that of his agents absolutely from this day forward, renouncing any declaration [that the sale was coerced]³⁸ which I have made or which I may make in the future, all of which I have annulled before you, and from which no meaning may be derived. I have accepted the lien and substance of this bill of sale [on myself] and on all my property, real and movable, like the lien and substance of all valid bills of sale which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward; it is not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form».

We performed the *qinyan* from the aforementioned R. Moshe b. Avun on behalf of the aforementioned *nasi* R. Sheshet son of the *nasi* R. Yitzhak according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on [the first of] the month of Nissan, in the year [5]915 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned *nasi* R. Sheshet son of the *nasi* R. Yitzhak to be proof of title for him and his agents («Ayadi» «entrance» [were written] between the lines; «all» was [written over] an erasure). With all that is written in the *shetar*, all is firm and established.

Yosef b. Nahman, may his soul rest
Shmuel b. Avraham, may his memory be a blessing.³⁹

37. Literally, Aramean. The use of the archaic term Aramean to indicate a non-Jew in place of other terms reflects the conservative nature of *shetarot* and their use of terminology from older formularies. The same term is used below, II.3 and III.6, as well as by BARTZELONI, *Shetarot*, p. 23. Elsewhere, the term *goy*, gentile, is used in the same formula (see I.1 and VI.12 in this collection, as well as BARTZELONI, *Shetarot*, p. 46).

38. BT *Baba Batra* 40a.

39. The eulogies refer not to the witnesses but to their fathers (or in some cases to their grandfathers).

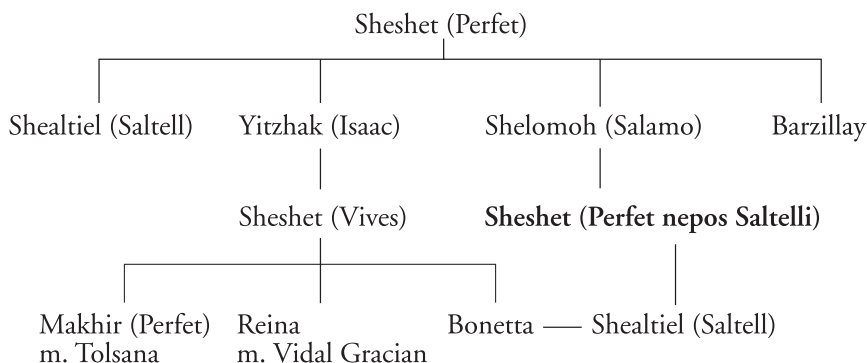
On the verso: «This is the *shetar* of the lower vineyard of the two plots which I have at Torrent Pregon close to the property of R. Benvenist»

Transaction History

Most of the individuals involved in these two sales were relatively obscure. Goig's husband does not appear in other contemporary documents. Although her father, *Mar* Yehuda b. Natan, is also otherwise unknown, he was probably the son of Natan b. Yehuda who appears on a handful of documents as a witness in the 1060s.⁴⁰ Moshe b. Avun is otherwise unknown.

Sheshet b. Yitzhak, the buyer of the land in 1155, however, was a member of one of Barcelona's most illustrious Jewish families. His great-grandfather Solomon was a substantial landowner, his grandfather and namesake Sheshet served Count Ramon Berenguer III, and his uncle Saltell served Ramon Berenguer IV as bailiff of Barcelona, a position later held by Sheshet himself (identified by his relationship to his uncle as *Perfet nepos Saltelli*) and by his son Makhir b. Sheshet.

The Family of Sheshet b. Yitzhak

The land was inherited from Sheshet by his son Makhir, known in the vernacular as Perfet, the bailiff of Pere I and Jaume I. After Perfet's death in 1226,

40. BC c. 29, perg. 1703 (ed. MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents sur les juifs Catalans» doc. 1 and Jesús ALTURO I PERUCHO, *Santa Anna*, doc. 79.); MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents sur les juifs Catalans» doc. 4 and Jesús ALTURO I PERUCHO, *Santa Anna*, doc. 90; ACA Canc. Perg. Ramon Berenguer I 356 (ed. GOTTHEIL, «Spanish Shetarot» doc. 1; ACB 1-4-238 (ed. MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents de juifs barcelonnais» doc. 2).

it was sold in turn to a Christian buyer by his heirs, his seven nephews, with the consent of his wife Tolsana.⁴¹

Comments

(1) The bill of sale is by far the most common type of *shetar* which survives (see appendix II). The reasons should be fairly obvious: except for a few *shetarot* which survived fortuitously, *shetarot* were generally preserved when they passed into the hands of a Christian along with the plot of land for which they proved title.

These two documents are among the earliest surviving bills of sale.⁴² They are essentially consistent with the bill of sale given by Judah Bartzeloni in his *Sefer haShetarot* (written in Barcelona around the turn of the twelfth century).⁴³ The majority of the differences are cosmetic, but there are a few which are worth comment.

a) Bartzeloni stipulates that a *shetar* should specify the measure of the land, and identify properties to east, south, west and north (interestingly, consistent with the standard practice in Latin bills of sale). Unlike the majority of Catalan *shetarot*, these two *shetarot* do give the measure of the land (other exceptions include group II below), but like most Barcelonese *shetarot*, they simply list the borders numerically.⁴⁴ Moreover, when the borders can be identified by comparison to a Latin bill of sale for the same land, they seldom if ever begin in the east, and do not always proceed clockwise around the plot; in this case, for example the most probable order is west, north, east, south.

b) These *shetarot*, very unusually, include the exchange rate for the coins in which the sale is specified. The sale price, like most sales of land at the time, is quoted in gold morabetins. Document 2 specifies the aiadin morabetin, coined by Abdullah Ibn Ayad of Murcia in the 1140s; both documents give the same exchange rate of 2.25 *zuzim* per morabetin. The *zuz* was an ancient coin, equivalent in the Talmudic period to the dinar. Confusingly, in Catalan usage, the Hebrew 'dinar' corresponded to sou, not the diner (despite the common et-

41. ACB 4-50-541; January 1227. For a more detailed genealogy of this family, see Elka Beth KLEIN, *Power and Patrimony*, 329.

42. The only earlier one for Catalunya is MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, doc. 30, dated 1073.

43. BARTZELONI, *Shetarot*, p. 45-47, no. 26.

44. Compare the *shetarot* from Girona edited by Isidore LOEB, «Actes de vente hébreux originaires d'Espagne», *REJ*, 10 (1885), p. 108-22 which do list borders by the points of the compass.

ymological derivation).⁴⁵ If *zuz* here is a sou, the exchange rate seems somewhat high; the morabetin was generally valued at about six sous at the time.⁴⁶ It is more likely that the *zuz* here was used to refer to some other coin.

c) The most interesting addition is the description of the right by which the seller held the land in the first place. This phrasing here, as in other *shetarot*, is very general. In 1117, the sellers wrote they sold whatever rights to the property they had «I Goig, whether by the authority of my *ketubbah* or gift, whether by the authority of inheritance or purchase, or whether by any other authority or claim in the world... I Yosef b. Benvenisti similarly». In 1155, the seller, Moshe, in turn sold «any authority, share or title which I, Moshe, have in the aforementioned vineyard, whether by the authority of purchase, whether by the authority of possession whether by any other authority or title in the world». Some version of this formula is found in almost every extant *shetar* dealing with land transfer in Catalunya. It is not found in Bartzeloni, nor in any other formulary.

It has a very close parallel, however, in Latin land transfers of the eleventh and early twelfth centuries (*advenit nobis...*), which probably was the model on which it was based. This phrase fell out of use in Latin notarial practice in the twelfth century, but was preserved in *shetarot*.⁴⁷ The implications for the influence of the practice of the local market on the internal affairs of the Jewish community are significant.⁴⁸

d) Both Bartzeloni and the Baghdad sage Saadia Gaon are clear that the dating clause needs to specify the date, including day, month and year; this is particularly important in the case of loans, but other documents are not excluded

45. See for example MIRET Y SANS and SCHWAB, «Nouveaux documents» doc. 3. Although I have not located the original parchment, the Latin for this document is found in ACB *Libri Antiquitatem* vol. 1 224rv. This correspondence is also clear from dozens of Hebrew dorsal notations on Latin loan contracts; see for example ACB 1-6-2349. See also BAER, *Die Juden*, p. 1047.

46. Based on the tables in BENSCH, *Barcelona*, 412-13. A document of 1171 gives a conversion of 7 sous less 2 diners to the aiadin morabetin (Jesús ALTURO I PERUCHO, *Santa Anna*, doc. 423). See also Felipe MATEU Y LLOPIS, *Glosario hispánico de numismática*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1946, p. 142. More generally, see Anna M. BALAGUER, *Del mancús a la dobla. Or i paries d'Hispania*, Barcelona, Asociación Numismática Española and Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, 1993, p. 23-39; Miquel CRUSAFONT I SABATER, *Història de la moneda catalana*, Barcelona, Crítica, 1996.

47. Elka KLEIN, «The Widow's Portion: Law, Custom and Marital Property Among Medieval Catalan Jews», *Viator* [Los Angeles], 31 (2000), p. 151.

48. For another example of the influence of Latin notarial formulae on the language of *shetarot*, see below, Group VII, comment (4), as well as throughout the translation. See also BAER, *Die Juden*, p. 1047-1050.

from the requirement.⁴⁹ Yet these *shetarot* and the vast majority of other Catalan *shetarot* only give the month.⁵⁰

(2) Generally, the description of a plot of land is remarkably consistent through successive transfers, to the point that it was not uncommon to refer to the previous owner of neighboring property, even posthumously. Thus it is interesting when land is described in different ways over the course of time. In this dossier, three changes occurred. The property was described in 1117 as a field, and in 1155 as a vineyard; this may reflect the planting of vines in the ensuing decades, although such an improvement would be more typical of the eleventh century.⁵¹ Second, in 1117 the property comprised two and a half *modiatas* of land, in 1155 three. Given that the neighboring properties remained the same, it is improbable, though not impossible that Moshe b. Avun was able to purchase another half *modiata* of land. Other explanations are that one or the other document erred, or perhaps the size of the property was reassessed.

The most striking difference is the dramatic change in the price of the land from 20 morabetins to 70 morabetins between 1117 and 1155. The other two changes mentioned above may have contributed to the increase in the price, but it is consistent with Stephen Bensch's findings that land prices were extremely depressed at the time of the first sale, and had rebounded by the 1150s.⁵² It is also possible that the unspecified morabetins used in 1117 were of more value than the aiadin morabetins used in 1155.

Group II

Series of sales of land at Alchatarre, owned by various members of an extended family.

3. ACB 3-29-98 (b): Sale by Bonadona and her husband the *nasi* R. Levi, son of the *nasi* Rabana Moshe of her part of 4.5 *modiatas* of land shared with the heirs of the *nadiv* R. Hanokh son of the *nadiv* R. Yitzhak to R. Reuven b. Yehuda b. David for 91 morabetins. Date: [First of] Nisan 4959 = 30 March 1199

4. ACB 3-29-98 (a): Sale by the *nadiv* R. Yitzhak son of the *nadiv* R. Hanokh son of the *nadiv* R. Yitzhak and his sister Bonadona (not to be con-

49. BEN-SASSON, «Fragments», p. 184; BARTZELONI, *Shetarot*, p. 46.

50. See above, A.III.

51. BENSCH, *Barcelona*, p. 110-11.

52. BENSCH, *Barcelona*, p. 91-96.

fused with his sister-in-law Bonadona) to R. Avraham b.R. Hanania Gerundi of their share of a 4.5 *modiata* plot of land for 60 morabetins. Date: 2 Shevat 4981 = 27 December 1220

5. ACB 3-29-98: Sale by R. Reuven b.R. Yehuda b.R. David to R. Avraham b.R. Hanania Gerundi of his share of land (purchased in II.3 above) for 100 morabetins. Date: 3 Shevat 4981 = 28 December 1220

Related documents: these sales parallel those in Millàs, documents 5-8 (ACB Hebreus 4, 5a and b, and 1).

The property: the location of the property is described in Hebrew as «Alqatara.» Latin documents allow it to be identified as Alchatarre (or the fountain of Alchatarre), variously described as at the foot of Montjuïc and near San Pau del Camp.⁵³ The borders of the property were: 1) Heirs of the *nasi* Shemuel HaLevi (=Bonastrug Alfaquim b. Abraim Alfaquim) and vineyard of R. Yitzhak b.R. Shelomoh; 2) Land of *nasi* R. Makhir (b. Sheshet), Pol [probably Sant Pau del Camp] and Peronet de Menoc;⁵⁴ 3) and 4) Guillem Grony (1199); Pere Grony (1221)

53. The name of this fountain may derive from Arabic. The fountain of «Al-qaṭṭara» would originally mean ‘the Dripping or Dribbling Fountain’. It may be identified speculatively with the «Font del Gat» as a name derived from a forgotten language was transformed into something meaningful in Catalan. Whatever the etymology may be, the whole area must have been known by the name Alchatarre as may be deduced from a document of the year 1262, in which the monastery of Sant Pau del Camp grants a certain piece of land that is «*satis prope dictum monasterium, versus occidentem, subtus mansum de Alchataire*» (see J. MUTGÉ I VIVES, *Pergamins del monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona de l’Arxiu de la Corona d’Aragó (segles XII-XIV)*, Barcelona, CSIC, Institució Milà y Fontanals, 2002, doc. 30). My thanks to Eduard Feliu for this suggestion.

54. Several of the owners of adjacent property were very prominent members of the Jewish community. Bonastrug Alfaquim (Shemuel HaLevi) was the second generation of his family to serve the count-kings as *alfaquim*. Makhir b. Sheshet (Perfet), the son of Sheshet b. Yitzhak, the purchaser in document I.2, was a royal bailiff, and the de facto leader of the community. Both were extolled in Judah Al-Harizi’s *Tahkemoni* (Judah AL-HARIZI, *The Book of Tahkemoni: Jewish Tales from Medieval Spain*, trans. and ed. David Simha Segal, London, Littman Library of Jewish Civilization, 2001, p. 355-356). For a discussion of these men and their families, see KLEIN, *Power and Patrimony*, 98-119. The Menoc family, whether Jews or converts, owned some land in Montjuïc already at the beginning of the 13th century according to a document published in: J. MUTGÉ I VIVES, *Pergamins del monestir benedictí de Sant Pau del Camp*, doc. 4 of the year 1203.

Texts

3. (ACB 3-29-98 (b))

We the undersigned witnesses testify unambiguously that the honored *marat* Bonadona and her husband, the *nasi* R. Levi son of the *nasi* Rabbana Moshe said to us:

«Be our witnesses and make a *qinyan* and write and sign for us with every expression of title and give it to R. Reuven b. Yehuda b. David or his agent for him to have as proof of title, since we are fully willing and under no compulsion whatsoever and we took and received from him 91 large gold Saadia morabetins,⁵⁵ fine and select in gold and of full weight.⁵⁶ And for them, we sold him absolutely as one lot,⁵⁷ with complete *qinyan*, as of now, that piece of field and vineyard which we have within the borders of this territory, at a place called Alchatarre; this property is shared equally by us and the heirs of the *nadiv* R. Hanokh son of the *nadiv* R. Yitzhak, and it consists of four and a half *modiatas*, more or less. We have sold him any authority or title which I, Bonadona have there, whether by gift, by *ketubbah* lien, or by possession, or by any other authority or title whatsoever, or I, Levi have whether by gift or taking possession, or by any other authority or title whatsoever, as it is confirmed in our possession by marks and boundaries. These are the boundaries of the aforementioned property: the first boundary is the heirs of the *nasi*, R. Shemuel ha-Levi, and the vineyard of R. Yitzhak b. Shelomoh; the second is the property of the *nasi* R. Makhir and of [St.] Paul and Peronet de Menoc; the third and fourth are Guillem Grony. We have sold to R. Reuven the half of everything included within these boundaries, with soil and earth, woods, stones, and vines, trees and plants, planted and unplanted, cultivated and uncultivated, yielding fruit or not, called a vineyard or not, called a field or not, including any income or gain in value there, from the depths of the earth to the heights of the firma-

55. Of these coins, Adret says that «I have seen the term ‘saadia’ in old *shetarot*»; he describes them as morabetins coined by king Sa’id (5:206). Roth identifies him more specifically as Muhammad b. Sa’ad of Murcia (ROTH, *Jews, Visigoths and Muslims in Medieval Spain*, 150).

56. This is the equivalent of the Latin phrase, *auri fini et recti ponderis*.

57. This phrase, *בתפיסה אחת*, *bitefisah abat*, occurs only in this *shetar* (compare to the variation which in the other two *shetarot* in this group, which seems to perform a different function). Its meaning in the context of this *shetar* is probably that the land was undivided.

ment, with its exit and entrance. As of now, the aforementioned R. Reuven may take title and possession of that aforementioned sale; he is authorized to bequeath or bestow [it], to sell, pledge or exchange, to lend or lease, or to give [it] as a gift, to cultivate it as he wishes, to dig, prune, uproot and cut [grapes], to uproot and to plant, to harvest and to gather its fruits and benefits, to remove or introduce a sharecropper, or to do with it whatever his heart desires, he or his agent, without our permission or the permission of any person whatsoever, male or female, since from this day forward we have removed ourselves and our permission and the permission of our agent from the aforementioned sale, and we did not retain for ourselves or our agents any residual possession whatsoever, neither land nor fruits, nor any title or share or benefit whatsoever, since we made this sale wholeheartedly. We are owed none of the price of this sale, for we received it all from him, without any reduction. This sale is a complete sale, decisive and absolute, firm and established, performed according to law and precept, not to be changed or retracted, and it is given and transferred to him and his heirs after him, and no one can protest against him or his agents at all. Anyone who may come from the ends of the earth, in writing or orally, Jew or gentile [lit: Aramean], or any male or female in the world, whether on our account or not, who may stand up and claim or challenge any thing against R. Reuven or his agents, in order to annul any part of this sale, may his words be null and void, considered like a broken potsherd which has no value. It is incumbent on us and our agents to appease and to banish and to remove from him and his agents any challenger whatsoever, and to establish his full ownership and that of his agents over this sale from this day forward, without his or his agents' incurring any loss, renouncing any declaration [that the sale was coerced]⁵⁸ which we have made or which we may make, all of which we have annulled before you, and from which no meaning may be derived. We have accepted upon ourselves and our heirs after us the lien and substance of this bill of sale on all our property, real and moveables as well, which we have purchased or which we will purchase, like the lien and substance of all valid bills of sale which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward; it is not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form».

We performed the *qinyan* from the honored *marat* Bonadona and from her husband the *nasi* R. Levi son of the *nasi* Rabbana Moshe on behalf of R. Reuven b.

58. BT *Baba Batra* 40a.

Yehudah b. David according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on [the first of] the month of Nissan, in the year [4]959 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned R. Reuven b. R. Yehuda to be proof of title for him and his agents. 'For ourselves', which was scratched out, there is no need to worry that it is forged because it was [written over] an erasure, and all is firm and established.

Yosef b.R. Abbamari, may he be remembered for the world to come
Hayyim b.R. Moshe, may his soul rest in the Garden.

4. (ACB 3-29-98 (a))

We the undersigned witnesses testify unambiguously that the *nadiv* R. Yitzhak and his sister the *bahurah*⁵⁹ Bonadona, the children of the *nadiv* R. Hanokh son of the *nadiv* R. Yitzhak said to us:

«Be our witnesses and make a *qinyan* with a complete *qinyan* and write and sign for us with every expression of title and give it to R. Avraham b.R. Hania Gerundi, for him to have as proof of title, since we took and received from him 60 large gold Saadia⁶⁰ morabetins, fine and good and select in gold and of full weight, and for them, we sold him absolutely, with complete *qinyan*, as of now, that piece of vineyard and field which we have within the borders of this territory, located⁶¹ at a place called Alchatarre; this property which we have sold him belonged to our distinguished [lit: lord] father, and consists of four and a half *modiatas*, more or less. We own a half share in this property, and we have now sold the entire half share of those four and a half *modiatas* to the aforementioned R. Avraham for 60 large gold coins. These are the boundaries of that property half of which we have sold him: the first boundary is the property which belonged to the *nasi*, R. Shemuel haLevi, son of the *nasi* R. Avraham haLevi, and the vineyard which belonged to R. Yitzhak b.R. Shlomoh; the second boundary is the property of the *nasi* R. Makhir son of the *nasi* R. Sheshet and of [St.] Paul and the property which belonged to Peronet de Menoc; the third and fourth boundaries are the properties of Pere Grony. We have sold

59. Youth; probably means that Bonadona was unmarried.

60. See above *shetar*.

61. This phrase, בתפיסת מקום, *bitefifat maqom*, occurs only in this and the next documents.

him [our] half of everything included within these boundaries, as of now, with soil and earth, with woods and stones, vines, trees and plants, cultivated and fallow, sown and unsown, planted and unplanted, called a vineyard or not called a vineyard, called a field or not called a field; we have sold it all, including any income or gain in value there, with its exits and entrances, everything from the depths of the earth to the heights of the firmament, without any condition or reservation whatsoever, for we have retained nothing from this sale. As of now, R. Avraham may take title and possession of that aforementioned sale; he or his agent is authorized to bequeath and bestow it, to sell or pledge [it], to lend or lease for cash or in kind, to cultivate [it] in any manner he or his agent wish, to harvest and to gather grapes and to cultivate and to seed and to uproot and to plant, to introduce or remove a sharecropper, to collect and gather the fruits, produce and benefits of this sale for himself from this day forward, and for him or his agent to do with the land itself and with its fruits whatever his heart desires, without our permission or the permission of any court or person whatsoever, since from this day forward, we have removed ourselves and our permission and the permission of our agents from the aforementioned sale entirely, with a complete *qinyan*, and we did not retain for ourselves or our agents any [claim]. It is incumbent on each of us and our agents to appease and to banish and to remove from him and his agents anyone who shall claim or sue or challenge any part of this sale whether on our account or not, and to establish his full ownership and that of his agents over this sale from this day forward, without his or his agents' incurring any loss. We have already taken and received from him the total price of this sale completely, without any reduction, and this bill of sale is firm and established, certain and solid, performed according to law and precept, not to be changed or retracted ever. We have accepted upon ourselves and our agents the lien and substance of this bill of sale on all our property, real and moveables as well, which we have purchased or which we will purchase, like the lien and substance of all valid bills of sale which are written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the sale was coerced]⁶² which we have made or which we may make from which no meaning may be derived».

We performed the *qinyan* from the *nadiv* R. Yitzhak and from his aforementioned sister, the *bahurah*, Bonadona, on behalf of the aforementioned R.

62. BT *Baba Batra* 40a.

Avraham according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on the second day of the month of Shevat, in the year 4981 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned R. Avraham to be proof of title for him and his agents וימ [vim: last three letters of 'gold'] was [written over] an erasure; שי [shi: last two letters of 'third'] was [written] between the lines; היה 'was' [belonged to] was [written over] an erasure; בלום 'nothing' was [written] between the lines); and all is firm and established.

Meshulam b.R. Moshe, may the spirit of God give him rest
Shlomoh b.R. Moshe, may his memory be a blessing.

On the verso: «Do not give [it; i.e. this document] to him until they write an acknowledgement that he received them [the money] from us and another *shetar*, which will acknowledge to us that if Berenguer de Sarrià and his agents challenge it, that Avraham b. R. Hanania cannot withdraw from it».

5. (ACB 3-29-98)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that R. Reuven b.R. Yehudah b.R. David said to us:

«Be my witnesses and make a complete *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to R. Avraham b.R. Hanania Gerundi, for him to have as proof of title, since I took and received from him 100 large gold Saadia⁶³ morabetins, fine and good and select in gold and of full weight, and for them, I sold him absolutely, with complete *qinyan*, as of now, that piece of vineyard and field which I have within the borders of this territory located at a place called Alchatarre; this entire property was shared between me and the heirs of the *nadiv* R. Hanokh son of the *nadiv* R. Yitzhak, and R. Avraham has bought the share of the heirs of the aforementioned *nadiv* R. Hanokh, and now I, Reuven, have sold to R. Avraham all authority and share and title and lien which I have in any of the aforementioned property, which consists in its entirety of four and a half *modiatas*, more or less. All authority and title which I have in these aforementioned four and a half *modiatas* as it is in my

63. See II.3 above.

possession, and as it is marked and bounded with marks and four boundaries. These are the boundaries of that field: the first boundary is the property which belonged to the *nasi*, R. Shemuel haLevi, son of the *nasi* R. Avraham haLevi, and the vineyard which belonged to R. Yitzhak b.R. Shlomoh; the second boundary is the property of the *nasi* R. Makhir son of the *nasi* R. Sheshet and of [St.] Paul and the property which belonged to Peronet de Menoc; the third and fourth boundaries are the properties of Pere Grony. As of now, I, Reuven, have sold to the aforementioned R. Avraham the half of everything included within these four boundaries, with soil and earth, with woods and stone, with vines and trees and plants, cultivated and fallow, sown and unsown, planted and unplanted, called a vineyard or not called a vineyard, called a field or not called a field; I have sold it all, including any income or gain in value there, with its exits and entrances, everything from the depths of the earth to the heights of the firmament, without any condition or reservation whatsoever, for I have retained nothing from this sale. As of now, the aforementioned R. Avraham may take title and possession of that aforementioned sale; he or his agent is authorized to bequeath and bestow it, to sell or pledge [it], to lend or lease for cash or in kind, to cultivate [it] in any manner he or his agent wish, to harvest and to gather grapes and to cultivate and to seed and to uproot and to plant, to introduce or remove a sharecropper, to collect and gather the fruits and produce and benefits of this sale for himself from this day forward, and for him or his agent to do whatever his heart desires with it all, both the land itself and its fruits, without my permission or the permission of any court or person whatsoever, since from this day forward, I have removed myself and my permission and the permission of my agents from the aforementioned sale entirely, with a complete *qinyan*, and I did not retain for myself or my agents any [claim]. It is incumbent on me and my agents to appease and to banish and to remove from him and his agents anyone who shall challenge or claim or contest any part of this sale whether on my account or not, and to establish his full ownership and that of his agents over this sale from this day forward, without his or his agents' incurring any loss. I have already taken and received from him the total price of this sale completely, without any reduction, and this bill of sale is firm and established, certain and solid, performed according to law and precept, not to be changed or retracted ever, and it is given and transferred to him and his heirs after him, with the lien and substance [of this sale] on me and on all my property, real and moveables as well, which I have purchased or which I will purchase, like the lien and substance of all valid bills of sale which are written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declara-

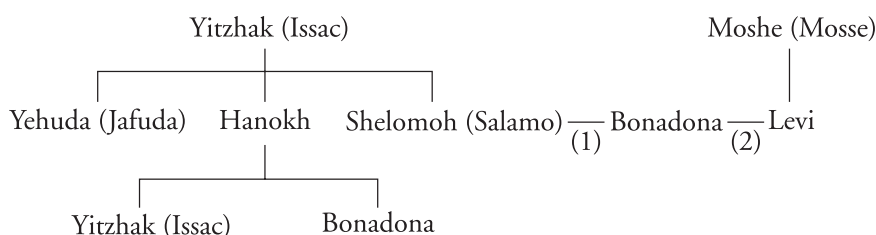
tion [that the sale was coerced]⁶⁴ which I have made or which I may make from which no meaning may be derived».

We performed the *qinyan* from the aforementioned R. Reuven on behalf of the aforementioned R. Avraham according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on the third day of the month of Shevat in the year 4981 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned R. Avraham b.R. Hanania to be proof of title for him and his agents. «Avraham» was [written over] an erasure; «on the third» was [written over] an erasure, and all is firm and established.

Meshulam b.R. Moshe, may the spirit of God give him rest
Shelomoh b.R. Levi, may he be remembered for the world to come

Transaction History

The family of the original sellers can be reconstructed based on these documents and Millàs, docs. 5-8:

When the elder Yitzhak died, his sons Shelomoh and Hanokh inherited equal shares of at least two properties, one at Cogoll and one at Alchatarre. The elder Bonadona received her husband Shelomoh's shares after his death. In 1199, already married into an elite Narbonne family, she sold her shares of

64. BT *Baba Batra* 40a.

both properties. Hanokh's property had passed in the meantime to his son, Yitzhak; the plot at Alchatarre was also shared by his daughter, the younger Bonadona.

Both shares of the land at Alchatarre were ultimately rejoined in a single hand, that of Avraham b. Hanania Gerundi (probably the father of Hanania b. Avraham b. Hanania of Millàs, doc. 32; ACA DH 3).

Comments

(1) There is no obvious explanation for the variation in the price of the land.

(2) This dossier provides interesting data about women and the sale of property. According to Jewish law, a man's sons inherit together, with a double portion going to the eldest son; only in the absence of sons do daughters inherit. In the absence of any children (or their sons or daughters), the next heirs are the testator's father, brothers (or their sons or daughters), and sisters in that order. A widow's heirs were similar, except that the double portion applied only to inheritance from the father. The case of a testator who was a married woman is more complicated: her heir was her husband. If she predeceased him, upon his death, the same rules of devolution would have applied, except that a rabbinic ordinance (*ketubbat benin dikhrin* or *ketubbah* of male children) required the property to go to her sons, and not to those he might have had by another wife.⁶⁵

Usually, when a woman appears with her husband as the seller of a piece of land, it represents a legal safeguard lest she later challenge the sale on the basis of the lien which her *ketubbah* gave her on her husband's property.⁶⁶ However, the fact that the land which the elder Bonadona sold was held in common with her late husband's nephew and niece suggests that she was the primary owner. The document itself describes her claim as «whether by gift, by *ketubbah* lien, or by possession» while her husband Levi's claim was «gift or taking possession». The parallel sale published by Millàs is more explicit: «and I acquired ti-

65. MAIMONIDES, *Mishneh Torah*, Laws of Inheritance 1:1-13. For further discussion and sources, see Shemuel SHILO, «Succession» *EJ* 15:475-481, especially 475-76. For the *ketubbat benin dikhrin* see also Mishnah Ketubbot 4:10.

66. KLEIN, «Widow's Portion», p. 155-58. See Group VI, comment (2) below, with regard to document VI.12 and the text edited by Moïse SCHWAB, «Un acte de vente hébreu du XIVe siècle», *REJ*, 47 (1903), p. 57-61, two examples in which it is explicitly stated that the acquisition was performed by the wife first.

tle to it through my former husband, who was the *nadiv* Shelomoh son of the *nadiv* Yitzhak». ⁶⁷

The younger Bonadona's participation is even more interesting. For a daughter to inherit from her father along with her brother could only happen if the father made a will. The earliest surviving Jewish will from Catalunya dates from almost a half-century later. ⁶⁸ Even more interesting is the fact that while Bonadona shared her inheritance with her brother in this sale, made in 1220, she is not mentioned in his earlier sale of 1201-1202. If indeed the father bequeathed one plot to his son and daughter together and one to his son alone, this would be an unprecedented division of property; other known wills either engage in a scrupulous division of specified property, or give large legacies to be held jointly. ⁶⁹ There are several possible explanations. Bonadona was almost certainly a minor in 1201-1202; she is described as a *bahurah*, 'young woman' in 1220, probably meaning that she was unmarried. It is also possible that she did not in fact inherit, but that the buyer in 1220 wanted her included in case she might later challenge the sale (that there would be no legal basis for her doing so may have been immaterial). Without identifying the family more exactly, we may never know.

(3) Documents II.4 and 5 are unusual in that they specify the days of the month on which the transactions were performed, the second and third days of Shevat respectively. One possible reason is suggested by the statement in II.5 that the land had been held in common with the heirs of Hanokh but they had sold their share already to Avraham b. Hananiah. This may have rendered it important to the buyer that the sequence of the two sales be beyond a doubt.

(4) On the verso of document II.4 is a poorly legible memorandum which reads: «Do not give [it; i.e. this document] to him until they write an acknowledgement that he received them [the money] from us and another *shetar*, which will acknowledge to us that if Berenguer de Sarrià and his agents challenge it, that Avraham b. R. Hanania cannot withdraw from it». This memorandum poses a number of grammatical problems. 'Do not give' as transcribed in the Hebrew is a feminine imperative, implying an instruction from Isaac to Bonadona. However, it is possible that it should be read as a plural imperative, perhaps from Isaac and Bonadona to their agents. 'Until they write' implies a

67. MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, doc. 5; note that Levi does not appear as a co-seller there.

68. MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents sur les juifs Catalans» doc. 32, dated 1263.

69. Elka KLEIN, «Splitting Heirs: Patterns of Inheritance Among Barcelona's Jews» *Jewish History* [Haifa], 16 (2002), p. 49-71.

plural purchaser; perhaps Abraham and his agents are referred to collectively. The 'it' of 'challenge it' (masculine singular) cannot be the sale (feminine singular) nor the sellers (plural), and probably refers to the *shetar*. Finally, it is not at all clear what the (masculine singular) 'it' in 'withdraw from it' could be. While the obvious translation seems to be 'may not withdraw from the sale', 'sale' is a feminine rather than a masculine noun in Hebrew. It may be better translated 'and that Avraham b. R. Hanania may not exclude himself from liability'.

The biggest mystery is what relationship Berenguer de Sarrià, a member of a prominent Christian family, had to the sale. He may have been a prior owner, or the holder of a lien on the property; whoever he was, there was clearly some possibility that he might challenge Avraham's ownership of the property, and the sellers wanted to forestall any possibility that Avraham might come back to them in such a case demanding satisfaction.

The memorandum, however it is to be understood precisely, serves as a reminder that transactions were often somewhat more complex than is indicated in the *shetar*. A bill of sale includes an acknowledgement of payment, yet the memorandum suggests that in fact Avraham had not paid in full. Similarly, while the bill of sale indicates that the buyers completely relinquished ownership and the sellers completely assumed it, it was followed by a formal transfer of possession. Only one Hebrew record exists (Millàs no. 21), but scores of records exist in Latin. This memorandum may in fact reflect the time between the writing of the document and the act of transfer of possession. Dorsal notations often indicate the messy reality behind the neatly packaged formal transaction, and this one is no exception.

Group III

Sale of land, location uncertain.

6. ACB 4-8-s/n (b): Sale by Bonastruga widow of R. Shemuel b.R. Ezra to R. Yosef b.R. Shelomoh ibn Uliyaj (Olleij?) of a field for 120 morabetins. Date: [First of] Kislev 4995 = 25 October 1234.

Verso: gives the name of the buyer in Hebrew

7. ACB 4-8-s/n (c): Receipt for payment in above transaction. Date: [First of] Nisan 4995 = 22 March 1235.

Property: the location of the property is uncertain, but its borders were: 1) Bartholomeu Coc; 2) River; 3) Guillem de Noguera; 4) Public way.

Texts

6. (ACB 4-8-s/n (b))

We the undersigned witnesses testify unambiguously that the *marat* Bonas-truga, widow of R. Shemuel son of R. Ezra said to us:

«Be my witnesses and make a complete *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to R. Yosef son of R. Shelomoh ibn Uliyaj for him to have as proof of title, since I am fully willing and under no compulsion whatsoever but with a whole heart and a willing spirit, and I took and received from him 120 large gold alphonsine morabetins, nice and good and select in gold and of full weight, and for them I sold him absolutely, with complete *qinyan*, as of now, my entire field called the field of Ruvisqal⁷⁰, which consists of three *modiatas* of land, more or less, as it is marked and bounded with marks and boundaries. These are the boundaries of that field: the first boundary is the land of the gentile Bartolomeu Coc; the second boundary is a river; the third boundary is the land of the gentile Guillem de Noguera; the fourth boundary is the public way. I have sold to the aforementioned R. Yosef everything included within these aforementioned boundaries, along with any share or title or lien which I have there in any manner or form whatsoever for the aforementioned sum which I received from him, soil and earth, trees and plants, cultivated and fallow, called a field and not called a field, including any income or gain in value there, depth and height,⁷¹ everything from the depths of the earth to the heights of the firmament. I retained nothing from this sale for myself nor for my agents, neither demand nor claim,⁷² nor even grounds for complaint, no condition or reservation whatsoever; behold it is in his possession and the possession of his agents from this day forward. As of now, the aforementioned R. Yosef or his agents may take full title and possession of that aforementioned field like a man

70. The place-name Ruvisqal (= Rovescal / Rovescay) appears in a few twelfth-century Latin documents. It was located near Barcelona in the Vallès (see note 70 to the Catalan version for some bibliographical details). For the name Uliyaj, see below, «Transaction History».

71. See *Baba Batra* 61a, 63b.

72. Cmp. ADRET 4:293.

who holds on to what is his; he is authorized to sell or pledge [it], to cultivate, plant and uproot, to plough and seed, to introduce or remove a sharecropper, to lease for cash or in kind, to bequeath and bestow and to give [it] as a gift to whomever he wishes, or to do with this aforementioned sale whatever his heart desires, he or his agents, without my permission or the permission of any court or person whatsoever, since from this day forward, I have removed my authority and permission and the authority and permission of my agents from the aforementioned sale entirely, with a complete *qinyan*, and I did not retain for myself or my agents any residual possession or benefit, neither less than a *perutah* in value nor more. Anyone who may come from the ends of the earth, heir or beneficiary, near [relative] or distant [person], Jew or gentile [lit: Aramean], male or female, who may stand up and claim or contest or sue or challenge any thing against the aforementioned R. Yosef or his agents, may his words be null and void, considered like a broken potsherd which has no value. Any document or validation, written in any language which shall be produced whether in my name or not, in order to annul this sale entirely or in part, that document or validation shall be null and void, and considered like a broken potsherd which has no value, and it shall have no authority, neither under Jewish law nor gentile law. It is incumbent on me and my agents to appease and to banish and to remove from him and his agents any challenger or claimant whatsoever (whether written or oral) on my account or not, and to establish his full ownership and that of his agents over this sale from this day forward, without protest, free and released from any lien or challenge whatsoever, and without him or his agents incurring any loss or imposition. I have already taken and received from him the total price of this sale completely, without any reduction whatsoever, decisive and absolute, firm and established, performed according to law and precept, not to be changed or retracted, and it is given and transferred to him and his agent. No one can protest against him or his agents on account of this sale at all, since I made this sale with a whole heart and a willing spirit, entirely in accord with all matters relating to his title and prerogatives and those of his agents, without any condition or reservation whatsoever. I have accepted upon myself and my agents the lien and substance of this bill of sale on all my property, real and moveables as well, which I have purchased or which I will purchase, like the lien and substance of all valid bills of sale which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the sale was coerced]⁷³ which I have made or which I may make from which no meaning may be

73. BT *Baba Batra* 40a.

derived; and any ambiguous phrasing which there may be in this *shetar* which a person could interpret in two different ways, let the aforementioned R. Yosef and his agents have the advantage in interpreting it».

We performed the *qinyan* from the aforementioned *marat* Bonastruga on behalf of the aforementioned R. Yosef according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on [the first of] the month of Kislev, in the year 4995 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put [it] in the hand of the aforementioned R. Yosef son of R. Shelomoh ibn Uliyaj to be proof of title for him and his agents. 'Which consists of 3 *modiatas* of land, whether more or less', 'from this day forward', 'written or oral' were written between the lines; 'de N' was [written over] an erasure. And all is firm and established.

Yosef son of R. David, may his memory be a blessing
Shemuel son of R. Azaria, may he rest in dignity

7. (ACB 4-8-s/n (c))

We the undersigned witnesses testify unambiguously that the honored *marat* Bonastruga, widow of R. Shemuel son of R. Ezra said to us:

«Be my witnesses and make a complete *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to R. Yosef son of R. Shelomoh ibn Uliyaj for him to have as proof of title, since I acknowledge before you today a complete acknowledgement with a complete *qinyan*, as of now. You are witnesses that I was paid from his hand a complete payment of all of the price of the field called Ruvisqai which I sold to him, and neither I nor my agents claim against him or his agents any outstanding money, nor any potential loss of money, nor can I force any oath directly or indirectly,⁷⁴ whether a lenient or strict one, on him or his agents because of the price of the aforementioned field, since I was paid fully by him, a complete payment, willingly, without any reduction whatsoever. It is incumbent on me and my agents to appease

74. For the indirect oath, *gilgul shevu'ah*, i.e. the oath which can be imposed only because the swearer has taken another oath, see BT Kiddushin 27b and Haim Hermann COHN, «Oath,» in *Encyclopedia Judaica* [Jerusalem], vol. 12 (1972), col. 1295-1302.

and to banish and to remove from him and his agents anyone who will challenge this acknowledgement in any way, whether under the laws of Israel or the laws of the gentiles, and to establish his ownership and that of his agents over it; thus have I accepted upon myself and upon my agents with a complete *qinyan* from this time forward, with every matter relating to his title and prerogatives and those of his agents, and with every expression of title without any condition or reservation whatsoever. This document of acknowledgement is firm and established, certain and solid, with a lien and substance which is binding on me and on all of my property, real and moveables as well, which I have purchased or which I will purchase, like the lien and substance of all valid documents of acknowledgement which are used among Jews, written according to the decrees of the sages from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the sale was coerced]⁷⁵ which I have made or which I may make from which no meaning may be derived.

We performed the *qinyan* from the aforementioned honored *marat* Bonastruga on behalf of the aforementioned R. Yosef according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on [the first of] the month of Nissan, in the year 4995 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put [it] in the hand of the aforementioned R. Yosef son of R. Shelomoh ibn Uliyaj to be proof of title for him and his agents. 'Israel' and '*ni*' [personal suffix] were [written over] an erasure. And all is firm and established.

Shemuel son of R. Azariah, may he rest in dignity
Moshe son of R. Yehudah, may his memory be a blessing

Transaction history

This is in many ways the most obscure dossier of the collection. Neither the seller, nor her late husband, nor the buyer, nor in fact the plot of land can be identified. All that we know is that the sale in the fall of 1234 was followed by a receipt for payment written some four or five months later. The buyer's daughter, Ferrera, married Nahman b. Moshe b. Shelomoh Gerundi, around 1258; his vernac-

75. BT *Baba Batra* 40a.

ular name cannot be determined.⁷⁶ The name 'עוליאג is quite unusual. Millàs rendered it 'Olleij', apparently without much certainty, but Shelomoh's use of the Arabic *ibn* suggests that it may better be rendered 'Uliyaj'. The land, described in Hebrew as being at רובישקאל (*Roviscal*) or רובישקאי (*Roviscay*), probably should be rendered as Riu Secall. It is not clear where this might be located.

Comments

(1) It is interesting that 4-8-s/n (b), unlike most sales, does not refer to the provenance of the land. Thus we do not know if this plot of land was owned by Bonastruga in her own right (by inheritance) or whether she received it after the death of her husband as part of the settlement of her *ketubbah*.

(2) The document contains an interesting phrase which is not found to the best of my knowledge anywhere: «and any ambiguous phrasing which there may be in this *shetar* which a person could interpret in two different ways, let the aforementioned R. Yosef and his agents have the advantage in interpreting it».

(3) The most interesting feature of this dossier, however, is the existence of a separate receipt. As we have seen, one feature of the bill of sale itself is the acknowledgment by the seller that the money had been received. This was particularly important since Jewish law determined that in the case of sales of land, the transfer of money was a necessary precondition for the transfer of possession.⁷⁷ This *shetar* was no exception: Bonastruga states according to the formula that she had received 120 morabetins from Yosef ibn Uliyaj and sold him in exchange the three *modiatas* of land.

Within the receipt it refers to itself as a *hoda'ah*, an acknowledgement. Bartzeloni's acknowledgement, however, is an acknowledgement by a borrower that he has money which belongs to the lender in his possession; Bartzeloni points out that a *hoda'ah* is in effect a promissory note, with the difference that the time of repayment is not specified.⁷⁸

76. MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, doc. 15. Ferrera is an extremely unusual name for a Jew.

77. For acquisition by monetary payment, see M Kiddushin 1:5 and BT Kiddushin 26a; note the comment by Samuel there distinguishing between sales and gifts and Adret's comment (ADRET 3:18). It should be noted that while the transfer of money may have been technically sufficient to effect *qinyan*, in these *shetarot*, *qinyan* was effected by means of symbolic barter (*qinyan sudar*); see above, A.III.

78. BARTZELONI, *Shetarot*, no. 22, p. 41.

Bartzeloni also gives a text for a *shovar*, a receipt proper which does reflect a repayment rather than an initial loan, but it is to be used where the original document was lost, or in the case of partial repayment of a loan which remained in force (and therefore repayment could not be indicated by cancellation or return of the original document).⁷⁹ Finally, he gives one more variation, a *simpon*, also to be used in the latter case, but to be written on the original itself.⁸⁰ The version found in the *Sefer haIttur* is similar to Bartzeloni's first case.⁸¹

We can compare this text more usefully to several other thirteenth-century receipts, among them IV.9, and Millàs doc. 20, as well as the receipt from 1255 mentioned in Millàs doc. 22 (described as a *hoda'ah umehilah*, an acknowledgement and renunciation).⁸² In the first mentioned cases, for which we have the original sale, the bill of sale includes the usual formulaic acknowledgement that the money was received. The 1255 receipt was dated on the same day as its associated sale, and Millàs doc. 20 in the same month and with the same witnesses. Document IV.9, however, was dated a month later, and had different witnesses.

Millàs doc. 20 is the easiest to explain: the money was given not to the buyers but to a third party, and it was she who gave the receipt (see group IV, transaction history). Document IV.9, a receipt from the same woman (this time the seller) to the same buyers may have been written simply by association with Millàs doc. 20. It was written the same month, but signed by different witnesses. It may also, however, reflect a tendency in transactions involving widows to multiply documents which might otherwise seem extraneous, due to the ambiguity of the claims of widows to property. Finally, it is equally possible that all of these receipts reflect the not uncommon practice in the case of sales executed in Latin of following a sale with a receipt. This is only one of a number of examples in which Hebrew notarial practice mirrored Latin notarial practice.

79. BARTZELONI, *Shetarot*, no. 62, p. 99f.

80. BARTZELONI, *Shetarot*, no. 45 p. 66f.

81. YITZHAK BEN ABBA MARI, *Sefer haIttur*, letter shin, 41b; a brief summary and copies of these texts can also be found in Asher GULAK, *Otzar haShetarot hanehugim be-Yisrael*, Jerusalem, Defus ha-Poalim, 1926, p. 243-246.

82. See also the fourteenth century receipt published by SCHWAB, «Acte de vente», p. 58-59. The second half of the associated bill of sale, dated on the same day, appears there as well. It is likely that the bill of sale included the assurance that the sellers had been paid, but the absence of the first half prevents our knowing with certainty.

Group IV

Various documents relating to twin sales of land at Queralt.

8. ACB 4-42-312: Sale by Cruxia,⁸³ widow of Shemuel HaSardi⁸⁴ and the youth Avraham b. Yonah Saporta to Moshe (Astrug) de Tolosa and Avraham Ascandrani⁸⁵ of land acquired from Don Perfet Bonafos for 400 morabetins. Date: [First of] Av 5022 = 19 July, 1262

9. ACB 4-42-313: Receipt from Cruxia to Avraham Ascandrani for the previous transaction. Date: [First of] Elul 5022 = 18 August, 1262

10. ACB 4-42-300: Acknowledgement by Moshe (Astrug) de Tolosa to Avraham Ascandrani of documents which he holds relevant to the joint purchase which they made together of land at Queralt. Date: [First of] Kislev 5023 = 15 November 1262

Related documents: The documents mentioned in IV.10 are Millàs 18, 19 (compare to IV.8), 20 (compare to IV.9), 17 and 21. See also Millàs 16 which is the original from which Millàs 17 was copied.

83. This name is written in Hebrew in a variety of ways: קרושיאה QRUSHYAH (IV.8 and 10; MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebriacs*, 17-20, 22); קרושיא QRUSHYYA (IV.9, MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, 21) and קורישיה QURYShYH (MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraics* 16). Millàs did not have a vernacular equivalent for the name, and postulated Carròsia, but a Latin document of 1282 provides the spelling Cruxia (ACB 1-1-1357; see *The Jews in Barcelona, 1213-1291: Regesta of Documents from the Archivo Capitular*, ed. Yom Tov Assis, comp. Maria Cinta MANÉ, Sources for the History of the Jews in Spain, vol. 1 [Jerusalem, 1988], 60, doc. 402); the Hebrew signatures to the document include one on behalf of נקורישיה הגבירה, the lady Na Qorsia. The most likely etymology is from Arabic, perhaps as a feminine form of the name Quraysh. Names derived from Arabic were in the minority in Barcelona, but exist in sufficient numbers to testify to a continuing movement of Arabophone Jews into Barcelona in the thirteenth century.

84. The name HaSardi clearly indicates the place of origin of his family. Several hypotheses have been offered regarding the place to which it refers, of which the most likely are Cerdanya and Sardinia, although Sardis in Asia Minor is a remote possibility. The name is usually written in Hebrew as HaSardi, although it appears three times as Sardan (on the verso of IV.10 in this collection, and in MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, doc. 25 and 26). It appears in Latin as Cerdani (ACB 1-5-371, 1-6-788, 2118 and 3076, 4-42-263, 296, and 311, 4-43-464, 466, 467; ACA reg. 9, fo. 49v and 60).

85. The name Ascandrani denotes his or his family's origins in Alexandria; similarly, Astrug de Tolosa's family was originally from Toulouse (Tolosa in Occitan and in Catalan)

Millàs 22 is a companion document to IV.10; it is a parallel acknowledgement by Avraham to Moshe. The documents mentioned there are:

(1) Sale by HaSardi to Don Perfet Bonafos (= Shealtiel b. Nasi Shemuel), 14 Iyyar 5015 (23 April 1255)

(2) Receipt for sale; same day

(3) Sale by Cruxia and Avraham Saporta (IV.8 above: 4-42-312)

(4) Cession [literally a gift] by Don Perfet Bonafos of rights over same land to Moshe and Avraham ([First of] Elul 5022= 18 August 1262)

Other documents reflecting previous or subsequent transactions on this property include: 1-6-156, 676, 991 and 4017 (1277); 4-42-262 (1293), 4-42-263 (1246), 4-42-266 (1303), 4-42-267 (1290), 4-42-296 (1263), 4-42-298 (1278), 4-42-302 (1277), 4-42-303 (1275), 4-42-306 (1290), 4-42-309 (1290), 4-42-310 and 311 (1277), 4-42-316 (1294) and Miret and Schwab, «Documents sur les juifs Catalans» doc. 33.

The property: This land was located close by the walls of the city, near the Hospital de Colom. It was near the present site of the Boqueria, not far from the current building of the Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau.⁸⁶

The borders are described as:

1) The Ibn Hasdai family, Ramon de Plegamans (based on ACB 4-42-298 and 4-42-303, the eastern border)

2) Public way (by elimination, the southern border)

3) Yitzhak b. Levi de Tortosa, Shelomoh b. Avraham Sertz (Solomon Cerc) (based on ACB 4-42-263, the western border)

4) Public way (based on ACB 4-42-263, the northern border)

Texts

8. (ACB 4-42-312)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that the honored *marat* Cruxia, widow of R. Shemuel b.R. Yitzhak HaSardi and the *babur* R. Avraham b.R. Yonah de Porta said to us:

⁸⁶ Subsequent transfers of this land identify it relative to the Hospital de Colom; see for example ACB 4-42-302 and 303. For the Hospital de Colom, see Carme BATTLE I GALLART, *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval (s. XIII)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1987, p. 30-31.

«Be our witnesses and make a complete *qinyan* for both of us and write and sign for us with every expression of title and give it to R. Moshe b.R. Yitzhak de Tolosa and R. Avraham b.R. Shemuel Ascandrani for them and their agents to have as proof of title, since we took and received from them 400 large gold alphonstine morabetins, fine and good in gold, and of full weight, and for them, we sold them absolutely, with complete *qinyan*, as of now, that half [share] which I, Cruxia, have in all the properties, houses, lower and upper stories, courtyards and gardens and orchards which are rented out, which belonged to my distinguished [lit: lord] husband, the aforementioned R. Shemuel, in the outskirts of the city at a place called *riera* or *nahalat Queralt*.⁸⁷ I, Cruxia, obtained this half [share] of all the aforementioned properties on the authority of my *hatan*, Don Perfet Bonafos, as it is written in the bill of acknowledgement and sale, which was executed in Latin script [lit.: in the script of the gentiles]; my aforementioned *hatan* obtained them on the authority of his purchase from my distinguished [lit: lord] husband, the aforementioned R. Shemuel, as it is written and signed in the bill of sale which my aforementioned husband R. Shemuel made for my aforementioned *hatan* Don Perfet, which we have handed over now to the aforementioned purchasers R. Moshe and R. Avraham, and we said to them, take full title as of now in the aforementioned document,⁸⁸ and in all of the liens and security which it contains and in all that is written in it. These are the boundaries of that half share which I, Cruxia, have in those aforementioned properties which we sold to the aforementioned R. Moshe and R. Avraham: the first boundary is the houses and gardens and *censal* [rent] which are the allod of the agents of the ibn Hasdai [family] and the houses and gardens which are today the allod of the agents of Don Ramon de Plegamans; the second boundary is the public way; the third boundary is the garden and houses which are rented out, which are held at the moment by R. Yitzhak b.R. Levi de Tortosa, and the gardens and houses of the agents of R. Shelomoh b. R. Avraham Cerc; the fourth boundary is the public way. We have sold the half of all the properties houses, lower and upper stories, courtyards and gardens and orchards which are rented out, in the outskirts of the city which are included within the aforementioned boundaries, along with the right called *senyoria* [lordship] and all the customs of *laudesme* [lluïsmè] and *entrada* and *foriscapi*

87. The word for «stream» is given in Catalan (*riera*) followed by the translation into Hebrew, as נחל.

88. Probably the Hebrew *shetar* which Shemuel gave to Perfet, since that was definitely given to Moshe and Avraham, whereas there is no evidence that Moshe and Avraham had the Latin bill of sale from Perfet to Cruxia.

[foriscapium] and all the other customs which are included in the right called *senyoria* along with the revenue called *cens* [census, rent],⁸⁹ along with any authority or share or title or lien which we have in that half share of all the aforementioned properties, I, Cruxia, whether on the basis of purchase or gift or possession, whether from any other authority or title whatsoever, I, Avraham, whether on the basis of any other authority or title whatsoever. We sold it all absolutely to the aforementioned R. Moshe and R. Avraham for the aforementioned money, which we received from their hands, with a complete *qinyan*, with soil and earth, woods and stone, walls, beams and roofs, openings, windows, and doors, with gardens and pools and garden beds, with accesses and exits and entrances, with ponds and irrigation ditches, with fences and huts, with trees and plants, and all kinds of trees there, fruit-bearing and not, with vegetables and seeds, called a garden or not, built and unbuilt, including any income or gain in value there, depth and height, everything from the depths of the earth to the heights of the firmament. These are the names of the men and women who pay rent on all of the properties, the details of the rents of all of the aforementioned properties and the date of payment:⁹⁰ Tritaina, one morabetin at Miquel (Iqal);⁹¹ Cirera, one morabetin, at Miquel; Na Boxio, two morabetins, at Miquel; Eliscan, eight sous, at Miquel; Roca, one and a half morabetins, at Miquel; Colomer, one morabetin, at Miquel; Dolsa de Rubi, one and a half morabetins, at Andreu; Gener Moler, one morabetin, at Andreu; En Pol, one and a half morabetins, at Andreu; Rovira, two morabetins, at Andreu; Olivera, two morabetins, at Santur⁹²; again, Cirera, one morabetin at Christmas [*Nadal*]; Deusde, one morabetin twelve diners at Christmas; Isaac, two

89. These terms are discussed below, comment 2.

90. For more information about some of these names, see BATTLE I GALLART, *Assistència als pobres*, 77-80. Many of the names below appear also in a Latin list of tenants in ACB 1-6-4017 and 4-42-311 (1277): Maria Descoll, also known as Tritaina; Maria Cirera, Ferraria, widow of Berenguer de Boxio, Bernat de Rocha, Pere Colomer, Gener Moler, Arnau Rovira, Guillem Olivera, Deusde de Sant Baudilio, Isaac Franch of Burgos, Geralda, widow of Guillem de Capellades.

91. The document avoids the word «Saint» implied in the payment date on the feast of St. Michael, and with the feasts of St. Andrew («Andreu») and St. John («Joan») below.

92. It is not entirely clear what this date refers to, but the most likely possibility is All Saints, Santur being a contraction for [*Omnium*] *Sanctorum*. My thanks to Eduard Feliu for this suggestion. It should be noted that most of the payment dates are listed in calendrical order: St. Michael (September 29); St. Andrew (November 30); Christmas (December 25); mid-March (notably the one Jewish tenant); May 1; St. John (June 25). All Saints would be the exception.

and a half morabetins, in the middle of March; Capellades, one and a quarter morabetins, on the kalends of May; Guillem Martin, one morabetin, at Joan; Abiya? one morabetin, at Joan; again, Capellades, one and a half morabetins, at Joan; again, Isaac, one morabetin, at Joan; again, Rovira, one morabetin, at Joan. As of now, the aforementioned R. Moshe and R. Avraham may take full title and possession of that aforementioned half of all the lands which are within the aforementioned boundaries, like a man who holds on to what is his; they or their agents may have the authority and right over this aforementioned sale to sell or pledge [it], to lease for cash or in kind, to introduce or remove a share-cropper, to gather and collect the rent of all the aforementioned properties and their produce and benefit, to bequeath and bestow and to give [it] as a gift to whomever they wish, or to do with this aforementioned sale whatever their hearts desire, them or their agents, without our permission or the permission of any court or person whatsoever. From this day forward, we have removed our authority and title and the authority and title of our agents entirely, with a complete *qinyan*, from that entire half share which we have in all of the aforementioned properties which are within the aforementioned boundaries, and we did not retain for ourselves or our agents any residual possession or benefit, nor any demand nor claim,⁹³ nor even grounds for complaint. Behold, this aforementioned sale is in the possession of the aforementioned R. Moshe and R. Avraham and of their agents from this day forward, and it is a complete sale, with a complete *qinyan*, as of now, firm and established, decisive and absolute, [performed] according to law and precept, not to be changed or retracted, and it is given and transferred to them, and no one can protest against them or their agents on account of this sale at all, since we made this aforementioned sale with a whole heart and a willing spirit and a good eye, in all matters relating to their title and prerogatives, and with every expression of title, without any condition or reservation whatsoever. We have accepted the obligation for ourselves and our agents, with a complete *qinyan*, as of now, to appease and to banish and to remove from the aforementioned R. Moshe and R. Avraham and their agents any challenger or claimant whatsoever, from Israel or the nations, heir or beneficiary, who may come, and claim or challenge the aforementioned or who may [try to] annul any part of this sale, whether under Jewish or gentile law, and to establish their full ownership and that of their agents over this sale from this day forward, free and released from any lien or challenge whatsoever, and without them or their agents incurring any loss or imposition. As security for

93. Cmp. ADRET 4:293.

this sale, we have mortgaged to them and to their agents absolutely, with a complete *qinyan*, all our property, which we have purchased or will purchase, land and moveables along with it, which shall all be security and surety and mortgaged to the aforementioned R. Moshe and R. Avraham and to their agents as security for this sale and any value which this sale may gain, whether gain which may come from itself,⁹⁴ or gain which may come from investment, even from the very best part of it, whether from our property jointly or first from the property of whichever of us they or their agents wish, since each of us has obligated ourselves to them, and has mortgaged his property to them for all of the aforementioned security, as if the other one did not participate with him, for thus have we taken upon ourselves and our agents, towards them or their agents, with a complete *qinyan*, as of now, with every matter relating to their title and prerogatives, and with every expression of title, without any condition or reservation whatsoever. We have accepted upon ourselves and our agents, with a complete *qinyan*, as of now, the lien and substance of this bill of sale, like the lien and substance of all valid bills of sale which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the sale was coerced],⁹⁵ or any counter-declaration [that the first declaration was coerced], or any of a series of counter-declarations which we have made or which we may make».

We performed the *qinyan* from the aforementioned honored *marat* Cruxia and from the *bahur* R. Avraham b.R. Yonah, on behalf of the aforementioned R. Moshe b.R. Yitzhak and R. Avraham b.R. Shemuel, according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on [the first of] the month of Av, in the year 5022 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hands of the aforementioned R. Moshe b.R. Yitzhak de Tolosa and R. Avraham b.R. Shemuel Ascandrani to be proof of title for each of them and their agents ('collect' and 'Avrah' were [written over] an erasure; 'at Christmas' and 'agents' were written between the lines); and all is firm and established.

Shemuel b.R. Azariah, may he rest in dignity
Gershom b.R. David, may he be remembered for the world to come

94. BT *Baba Kamma* 34a, *Baba Batra* 54a.

95. BT *Baba Batra* 40a.

9. (ACB 4-42-313)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that *marat* Cruxia, the widow of R. Shemuel b.R. Yitzhak HaSardi said to us:

«Be my witnesses and make a *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to R. Avraham b.R. Shemuel Ascandrani, for him and his agents to have as proof of title, since I fully acknowledge before you with complete *qinyan*, as of now, that I received from him all of those 400 morabetins which he and R. Moshe b.R. Yitzhak de Tolosa agreed to give me as the price of that entire half-share which I had in all those houses and gardens which had belonged to my distinguished [lit: lord] husband, R. Shemuel, within the boundaries of this territory, at a place called Queralt, which gentiles held from my distinguished [lit: lord] husband and paid rent on each year, all as it is written in the bill of sale which I made for the aforementioned R. Avraham b. R. Shemuel and R. Moshe b.R. Yitzhak. I fully acknowledge now to the aforementioned R. Avraham b.R. Shemuel, with complete *qinyan*, that I received from him all those aforementioned 400 morabetins which are the price of the aforementioned sale, and he retains none of my money or property from the price of that aforementioned sale, for thus I acknowledge to him before you completely, that the entire aforementioned 400 morabetins all came from the hand of the aforementioned R. Avraham to my hand, and I received them all from his hand completely, without any reduction. From this day forward, I and my agents shall have no power to demand from the aforementioned R. Avraham any part whatsoever of that aforementioned 400 morabetins or of the price of the aforementioned sale, since I was already paid all of it fully, and I received all of it completely, without any reservation whatsoever. This acknowledgement is firm and established, sound and strong, like all valid acknowledgements which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the sale was coerced]⁹⁶ which I have made or which I may make».

We performed the *qinyan* from the aforementioned *marat* Cruxia on behalf of the aforementioned R. Avraham b.R. Shemuel, according to what is written

96. BT *Baba Batra* 40a.

and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on [the first of] the month of Elul, in the year 5022 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned R. Avraham b.R. Shemuel Ascandrani to be proof of title for him and his agents, and all is firm and established.

Sheshet b.R. Yitzhak, may he be remembered for the world to come
 Reuven b.R. Yosef, may he be remembered for the world to come

10. (ACB 4-42-300)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that R. Moshe b.R. Yitzhak b.R. Avraham from Toulouse said to us:

«Be my witnesses and make a complete *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to R. Avraham b.R. Shemuel Ascandrani for him or his agent to have as proof of title, since R. Avraham and I bought for 800 morabetins all of the properties, houses, lower and upper stories, gardens and orchards, which are rented out, which are in the outskirts of the city at a place called *sa riera* or *nahalat* Queralt, and we bought half of them from the honored *marat* Cruxia, widow of R. Shemuel HaSardi b.R. Yitzhak HaSardi, and from her *hatan* R. Avraham b.R. Yonah des Porta, and the other half were sold to us by the court and the guardians, R. Yehudah b.R. Shemuel and Don Zark Malet, who were appointed [guardians] for the orphan Reina, daughter of the aforementioned R. Shemuel, as it written and signed in the bills of sale which we have. We also have other authorizations and proofs of title relating to the aforementioned properties; some of them were just written at the time of the purchase, and some were written previously. Since each of us wanted his proofs of title to be in his hand, I and the aforementioned Avraham have made this settlement, and he and I agreed that he would retain some of the bills of sale and the authorizations and proofs of title, and I would retain the other bills of sale and authorizations and proofs of title, but that each of us would produce an acknowledgement for the other, and write explicitly all of those documents which he has with regard to the aforementioned properties. Behold, I Moshe, fully acknowledge to the aforementioned R. Avraham with a complete *qinyan*, as of now, that I have in my hand and my control five documents among the authorizations for the aforementioned property, and these are their specifics:

(1) The first document is a bill of sale by which the court sold me, Moshe, and the aforementioned R. Avraham for 400 morabetins, that entire half share which belonged to R. Shemuel b.R. Yitzhak HaSardi in those rented properties, which are in the outskirts of this city, at a place called *sa riera* or *nahalat Queralt*. The date of this court action is the [first of the] month of Elul, in the year 5022 since the creation of the world, and the court who signed it are: Shemuel b.R. Azaria, Yitzhak haLevi b.R. Yosef haLevi [and] Yishai b.R. Yosef ben Yishai.

(2) The second document is a bill of sale by which R. Yehuda b.R. Shemuel and Don Zark Malet, the guardians who were appointed for the aforementioned orphan Reina, daughter of the aforementioned R. Shemuel HaSardi, sold for 400 morabetins all those aforementioned properties, which are in the outskirts of this city. The date of this bill of sale is the first day of Elul, in the year 5022 since the creation of the world, and the witnesses to this bill of sale are Shemuel b.R. Azaria and Avraham b.R. Yehuda b.R. Ya'akov.

(3) The third document is an acknowledgement made by the honored *marat* Cruxia that she received all of the aforementioned 400 morabetins of price of aforementioned sale which the court and the aforementioned guardians sold me, Moshe and the aforementioned R. Avraham. The date of this receipt is the [first of the] month of Elul, in the year 5022 since the creation of the world, and the witnesses to this document are Shemuel b.R. Azaria and Avraham b.R. Yehuda b.R. Ya'akov.

(4) The fourth document is the appointment of the guardians, whom the court appointed for the aforementioned orphan Reina, daughter of the aforementioned R. Shemuel.⁹⁷ The date of this document of appointment is the [first of the] month of Nissan, in the year 5021 since the creation of the world, and the court which signed it were: R. Yitzhak b. ha-*parush* R. Menahem,⁹⁸ Shalomoh b. R. Hasdai Gerundi, and Shemuel b.R. Azaria.

(5) The fifth document is a document of possession [*hazakah*] when the aforementioned R. Avraham and I took possession in the presence of the afore-

97. Technically, the court confirmed the appointment of the guardians, reaffirming their original appointment. This document makes no reference to the king's confirmation, which was apparently unknown to the *beit din*. See below, «Transaction History.»

98. On the word *parush*, which implies an ascetic, see Gershom SCHOLEM, *Origins of the Kabbalah*, First English ed., Allan Arkush, Philadelphia and Princeton, Jewish Publication Society of America and Princeton University Press, 1987, p. 230-232 and note 65. A Shimon b. Yitzhak b. ha-*parush* R. Menahem appears as a witness in a contemporary document; see MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, doc. 28.

mentioned sellers of all of those aforementioned properties. The date of this document of possession is the [first of the] month of Elul, in the year 5022 since the creation of the world, and the witnesses of this document of possession are R. Yitzhak b.R. Hiyya and Sheshet b.R. Yitzhak.

I acknowledge to the aforementioned R. Avraham that all of the aforementioned five documents are in my possession and control, and I accept the obligation as of now to produce the aforementioned authorizations for the aforementioned R. Avraham or his agents any time he or his agents should need to show them to a court, whether Jewish or gentile, if there should be any challenge or claim about the aforementioned properties».

For what occurred before us, we performed the *qinyan* from the aforementioned R. Moshe on behalf of the aforementioned R. Avraham according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on [the first of] the month of Kislev, in the year 5023 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned R. Avraham b.R. Shemuel to be proof of title for him and his agents ('write' was [written over] an erasure); and all is firm and established.

Shemuel b.R. Azaria, may he rest in dignity
Reuven b.R. Yosef, may he be remembered for the world to come

On the verso: «These are the documents [relating to] the *censal* of *mar* Shemuel Sardan».

Transaction History

These three *shetarot*, as well as the related documents, complement the extended series of *shetarot* published by Millàs.⁹⁹ The size of this dossier may make it the best-documented transaction in medieval Barcelona. The entire dossier revolves around the estate left by Shemuel HaSardi upon his death in 1256 or 1257, and in particular around a particular plot of land which had belonged to HaSardi as early as 1246.¹⁰⁰ HaSardi is best known as the author of the *Sefer haTerumot*, a treatise on

99. MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, docs 16-22.

100. ACB 4-42-263.

commercial law.¹⁰¹ He is also known to visitors to Barcelona from the plaque found today in c/ Marlet.¹⁰² HaSardi had no children with his first wife, Bonadona; he married his second wife, Cruxia, in 1247, and they had one daughter, Reina.¹⁰³

When HaSardi died, Reina, his sole heir, was still a minor. In 1257, James I confirmed the appointment of her three guardians: Cruxia's brother Bonsenyor de Gerunda, and two prominent Barcelona Jews, Zarch Malet and Bonjuda Bonhom (Yehuda b. Shemuel).¹⁰⁴ In 1261, Cruxia appealed to the *beit din* in Barcelona to intervene with the guardians, who had not been fulfilling their responsibilities since her brother had married and moved to Tortosa. The court investigated, and decided to reinforce the authority of the remaining two guardians, issuing a formal document of appointment for them with the stipulation that Cruxia's brother should only act as guardian if and when he was in Barcelona.¹⁰⁵

The following year, Cruxia, apparently seeking to remarry, sought to collect her *ketubbah* (marriage portion). Getting no response from the guardians, she «interrupted the prayers for many days to have her *ketubbah*... collected for her». The officers of the community ordered an investigation by the Jewish court, which found that Cruxia had not been paid. The court arranged for the sale of a half share of the land at Queralt which Reina had inherited from her father. After a month of public advertisement, in August it was sold by the court and by the guardians with two separate bills of sale to Moshe (Astrug) de Tolosa and Avraham Ascandrani.¹⁰⁶

At about the same time that Cruxia first went to the *beit din*, she sold a plot of land of her own to Moshe and Avraham.¹⁰⁷ This was in fact the other half of the plot sold by the court, which had originally belonged to her husband, who had sold

101. SAMUEL B. ISAAC HASARDI, *Sefer haTerumot im peirush gidulei terumah le rabeinu Azariah Figo*, ed. Aryeh GOLDSHMIT, Jerusalem, Makhon Yerushalayim, 1988; H.J. ZIMMELS, «Codifications by the Jews of Spain» in R. D. Barnett [ed.], *The Sephardi Heritage: Essays on the History and Cultural Contributions of the Jews of Spain and Portugal*, London, Valentine Mitchell, 1971, vol. 1, p. 414.

102. F. CANTERA and J.M. MILLAS VALLICROSA, *Las inscripciones hebraicas de España*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1956, p. 346-348.

103. The details of Cruxia's *ketubbah* are mentioned in MILLAS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, doc. 18.

104. ACA reg 9, fo. 49v and 60; in Ambrosio HUICI MIRANDA and Maria Desemparados CABANES PECOURT, *Documentos de Jaime I de Aragon*, Saragossa, 1976, iii, 302, doc. 847.

105. MILLAS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, docs. 16, 17.

106. MILLAS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, docs 18, 19.

107. IV.8, ACB 4-42-312. This document is dated Av 5022, a month earlier than the bulk of the documents in the dossier, many of which are dated Elul 5022.

it in 1255 to Don Perfet Bonafos.¹⁰⁸ According to Cruxia's bill of sale, she had acquired the land in turn from Perfet in a Latin bill of sale.¹⁰⁹ She was joined in the sale by Avraham b. Yonah de Porta (Saporta), whose relationship to the sale and to her remains unclear; certainly the brevity of his renunciation of potential claims which he might have «whether on the basis of any other authority or title whatsoever» makes his claims seem tenuous.¹¹⁰ He was presumably a member of one of the many branches of the prominent de Porta family, but his identity remains obscure.

In the same month, the actual transfer of both plots of land occurred in the presence of two witnesses as well as the buyers, the guardians and Don Perfet Bonafos, acting for Cruxia,¹¹¹ and Cruxia wrote the buyers two receipts acknowledging that they paid her the money for the two sales.¹¹² Perfet is described as Cruxia's *hatan*, which could mean either son-in-law or bridegroom. Given that Cruxia was claiming her *ketubbah*, as would be normal before marrying, and that none of the documents hint that a marriage was proposed for Reina, it seems likely that here it means bridegroom.

Finally, a few months after their purchase, the two buyers each provided for the other a list of the documentation which they held, guaranteeing access to the other partner to those documents.¹¹³ Except for the specifics of the two lists, the two documents are virtually identical, were signed by the same witnesses and probably written by the same scribe.

By chance, we can trace the later history of both shares of land. Moshe (As-trug) de Tolosa willed his share to his son, Shealtiel on his death in 1268. Shealtiel died while still a minor, and his property passed to his two brothers, Yitzhak and Avraham. In 1277, the brothers sold the land in turn to the Christians Bernat Fuster and Bernat Cortal, in order to give their sister a dowry.¹¹⁴

108. I have not located this document, but is mentioned in MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, doc. 22, giving Perfet's Hebrew name, Shealtiel b. haNasi Shemuel.

109. It is referred to in ACB 4-42-312 without a date, and it may not have been transferred to Moshe and Avraham; I have not located it. For Latin bills of sale in transactions between Jews, see below, Group V, comment (2).

110. He is confusingly described as Cruxia's *hatan* in IV.10 (4-42-300).

111. MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, doc. 21. Only one similar Hebrew document exists to my knowledge: Loeb, «Actes de vente d'Espagne», doc. 3. This was, however, an extremely common genre of documents in Latin notarial practice; see BENSCH, *Barcelona*, p. 312.

112. IV.9 (ACB 4-42-313) and MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, doc. 20.

113. IV.10 (ACB 4-42-300) and MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraïcs*, doc. 22.

114. ACB 1-6-156, 676, 991 and 4017 (regesta in: *The Jews in Barcelona, 1213-1291: Regesta of Documents from the Archivo Capitular*, nos. 337-340); ACB 4-42-310 and 311. This sale is discussed in KLEIN, «Splitting Heirs.»

The other share was given by Avraham Ascandrani to his son Astrug in 1263.¹¹⁵ Astrug was on his deathbed at the time, and in fact made his will the same day, bequeathing the property to a charitable trust which he created.¹¹⁶ The charitable trust, with the consent of the community, sold the property in turn in 1290 to Shelomoh b. Yitzhak Adret, nephew of the great rabbi Solomon Adret (Rashba).¹¹⁷ Shelomoh in turn sold the land in 1294 to the Pia Almoina, into whose hands the dossier passed.¹¹⁸

Comments

(1) A very interesting feature of IV.8 and the twin sale Millàs doc. 19 is the list of tenants and the rents which they owed on their plots of land. The entire list is reproduced in three Latin documents, the first of which also includes the rents.¹¹⁹ Further documents deal with individual tenants.¹²⁰ The entire collection allows for a considerable number of correlations to be made, as well as for the possibility of tracing change over time.

(2) Another interesting feature is the use of vernacular technical terms. Other documents make some use of them,¹²¹ but in this case, the references are particularly numerous: not only *censal*, *census*, and *allod*, but *senyoria*, and the various rights associated with emphyteutic tenures: *laudesimum*, *entrada*, and *foriscapium*, as well as the dates on which the various rents were due.¹²²

(3) The existence of a receipt separate from the acknowledgement of payment in the bill of sale is also of some interest. See above, group III, comment

115. ACB 4-42-296.

116. MIRET Y SANS and SCHWAB, «Documents sur les juifs Catalans», doc. 32.

117. ACB 4-42-306, ACB 4-42-309.

118. ACB 4-42-316.

119. ACB 4-42-311 and 1-6-4017 (from 1277) and 4-42-316 (1294).

120. ACB 4-42-263 (1246), 4-42-303 (1275), 4-42-302 (1277), 4-42-298 (1278), and 4-42-262 (1293).

121. See MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, doc. 1 as well as the reference to *justicia* below in document V.11. See BENSCH, *Barcelona*, p. 304-313.

122. The same forms are found in the parallel sale in MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, doc. 18. I have preserved something close to the spelling used in the *shetar* itself, thus *laudesme* echoes the Latin form *laudesimum*, whereas *entrada* echoes the Catalan rather than the Latin *introitum*. On emphyteutic tenures in general and *laudesimum* and *introitum* in particular, see BENSCH, *Barcelona*, 306-13. *Foriscapium* is an alternate term for *laudesimum* common in Perpignan, but not typically used in Barcelona; my thanks to Dr. Rebecca Winer for her help with this term.

(3). As was postulated there, the most likely explanation for the existence of this receipt is the existence of Millàs doc. 20.

(4) Both for technical and social reasons, the most interesting of these documents is the document written by Moshe for Avraham (IV.10) along with its companion document (Millàs doc. 22).

a) Technically, these two documents are unique. Each is described as a *hoda'ah* (acknowledgement).¹²³ The precedents for an acknowledgement are all in the area of loans, however, as we saw above. This is a fine indication of the degree to which, notwithstanding the existence of formularies, the *shetar* remained a highly flexible instrument.

b) These documents also cast light on the nature of partnerships. This plot of land had been divided in 1255, but the land was not split territorially: each half share was described with the borders of the original, and associated with the complete list of tenants (see above, comment (1)). While Moshe and Avraham together bought each of the two halves, it seems that they too split them in the same way. Moshe retained the documents relating to the share sold by the court and the guardians, while Avraham retained the documents relating to the share sold by Cruxia.¹²⁴

(5) This dossier also provides a particularly clear illustration of the way in which dossiers of documents accumulated, in several ways. Most striking is of course the care with which the two partners kept track of the documents which secured their title, reflected in IV.10 and Millàs doc. 22. We have an additional confirmation, however, in IV.8, in which Cruxia describes the documents reflecting the two prior transfers, by her late husband to Perfet Bonafos and by Perfet to her, and then explicitly states that they have now passed those documents to the buyers. Finally, the ultimate fate of the documents is telling. Moshe's documents were transferred along with copies of his will (Millàs docs. 25 and 26) to the Christians who purchased the land from him; Avraham's were passed to his son Shemuel (Astrug), and from him to the charitable trust established in his will. Both sets ultimately ended up in the ACB, but separately. When certain of the *shetarot* held by the ACB were separated from the Latin documents which provided their context, and placed in the box in which Millàs found them, most of Moshe's were in the group, while none of Avraham's were.¹²⁵

123. The term *hashva'ah*, settlement, is also used to describe the transaction, although the document is never described as a *shetar hashva'ah*.

124. We see something similar, albeit in less detail, in group III above.

125. Most but not all of the Latin documents relating to Moshe's share of the property ended up on the Diversorum section (ACB 1-6-156, 676, 991, 4017). The exception is ACB 4-42-311.

Group V

Sale of houses in Barcelona

11. ACB 3-9-18 (f): Sale by R. Tzadok b.R. Moshe (called in Arabic Barkhat b. Manja b.R. Yitzhak Yerushalmi) to R. Avraham b.R. Shelomoh ben Amiel of houses in Barcelona for 1800 morabetins. Date: 1 Elul 5042 = 7 August 1282.

Related document: ACB 4-40-536 is a Latin version of this document (dated 1282 August 10), a sale by «Barquet of Alexandria, Jew now living in Barcelona, called in Hebrew Sadoch son of [Rab]bi Mosse of Jerusalem, called in Arabic Mena-ia».

The property: Consisted of houses and an orchard in the city of Barcelona, «near the Jewish oven.» The borders are given as:

1) Houses of agents of R. Natan b.R. Moshe (Lobell de Forn) and of R. Shealtiel b.R. Reuven (Vidal Roven) and the Castell Nou (from 4-40-536, the northern border)

2) More houses of R. Natan; houses of R. Yosef b.R. Yehuda ben Bolaix (Jucef Bonavia) and of «the great bishop» (*ha-hegmon ha-gadol*)¹²⁶ (from 4-40-536, the western border)

3) More houses of R. Yosef (from 4-40-536, the southern border)

4) R. Yosef and public way (from 4-40-536, the eastern border)

Text

11. (ACB 3-9-18 (f))

We the undersigned witnesses testify unambiguously that R. Tzadok b.R. Moshe, called in Arabic Barakhat b. Menaja b.R. Yitzhak Yerushalmi said to us:

«Be my witnesses and make a complete *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to R. Avraham b.R. Shelomoh ben Amiel for him to have as proof of title, since I took and received from him 1800 large gold alphonsine morabetins, fine and good in gold and of full weight, and

126. The «great bishop» was the Archbishop of Tarragona; see ACB 4-40-536, where the property is described as «palacio domini Terrachonensis archiepiscopi.»

for them, I sold him absolutely, with complete *qinyan*, as of now, all of those houses, lower and upper stories and courtyards and a garden which I have in this city. These are the boundaries of those aforementioned houses, lower and upper stories and courtyards and garden which I sold to the aforementioned R. Avraham: the first boundary is the houses of the agents of R. Natan b.R. Moshe and of R. Shealtiel b.R. Reuven and the tower called Castell Nou; the second boundary is the aforementioned houses of the agents of the aforementioned R. Natan b.R. Moshe and the houses of R. Yosef b.R. Yehuda ben Bolaix and of his agents who were among the agents of the sons of R. Yeshuah, and of the Archbishop [of Tarragona]; the third boundary is the houses of the aforementioned R. Yosef b.R. Yehuda and of his agents; the fourth boundary is some of the aforementioned houses of the aforementioned R. Yosef b.R. Yehuda and the public way. I have sold to the aforementioned R. Avraham b.R. Shelomoh all of these houses, lower and upper stories and courtyards and garden which are included within the aforementioned boundaries, absolutely, with a complete *qinyan*, as of now, for the aforementioned money which I received from him, along with any share or title or lien which I have in anything within the aforementioned boundaries, whether by inheritance or whether by gift, purchase or possession, or whether in any other manner or form whatsoever. I have sold it all to the aforementioned R. Avraham b.R. Shelomoh absolutely, with a complete *qinyan*, as of now, with soil and earth, woods and stone, walls, beams and roofs, ladders and stairs, with spouts and gutters,¹²⁷ lights and windows, overhangs,¹²⁸ implements and balconies, wells, ditches and cellars,¹²⁹ gardens and trees, plants and vines, with all kinds of trees which are there, fruit-bearing and non-fruit-bearing, cultivated and fallow, with their exits and entrances, including any income or gain in value there, depth and height, everything from the depths of the earth to the heights of the firmament. As of now, the aforementioned R. Avraham may take full title and possession of the aforementioned houses, lower and upper stories and courtyards and garden and of all that is within the aforementioned boundaries like a man who holds on to what is his; he and his agents shall have power and authority over everything within the aforementioned boundaries to sell or pledge [it], to lend, lease or exchange, to bequeath and bestow and to give [it] as a gift to whomever he wishes, or to do with everything within the aforementioned boundaries whatever his heart

127. See BT *Baba Batra* 6a: a spout allows rain water to drip from the roof; a gutter carries it off.

128. M *Oholot* 14:1.

129. See BT *Baba Kamma* 50a.

desires, he or his agents, without my permission or the permission of any court or person whatsoever. Along with the aforementioned houses, I have caused the aforementioned R. Avraham to acquire all of the documents of authorization and possession and title which I have for the aforementioned houses and garden; the aforementioned R. Avraham has title in them and their securities, and all that is written within them wherever they may be. This sale is a complete sale, with a complete *qinyan*, as of now, firm and established, decisive and absolute, performed according to law and precept, not to be changed or retracted, and it is given and transferred to him, and no one can protest against him or his agents on account of this sale at all, since I made this sale with a whole heart, a good eye, and a willing spirit in every matter relating to their title and prerogatives, and with every expression of title, without any condition or reservation whatsoever. I have taken it upon myself with a complete *qinyan*, as of now, to appease and to banish and to remove from the aforementioned R. Avraham and his agents any challenger or claimant whatsoever, whether of Israel or the nations, who may raise any challenge regarding anything within the aforementioned boundaries, whether under Jewish or gentile law, or who may annul any aspect of this sale, whether under Jewish or gentile law. It is incumbent on me and my agents and to establish the full ownership of the aforementioned R. Avraham and that of his agents over this sale, without protest, free and released from any lien or mortgage whatsoever, [with regard to] any person whatsoever. If anyone should come, man or woman, from Israel or the nations, and challenge any detail regarding anything within the aforementioned boundaries, or to annul any aspect of this sale, whether under the laws of Israel or of the nations, whether because of any debt or lien, or because of any other authority or title whatsoever, if it should cost the aforementioned R. Avraham or his agents anything, whether under the laws of Israel or of the nations, or if the aforementioned R. Avraham or his agents should pay any amount relating to that claim or challenge, I have obligated myself and my property absolutely, with a complete *qinyan*, as of now, to reimburse the aforementioned R. Avraham or his agent, and also, whatever the aforementioned R. Avraham or his agents should expend in hiring a lawyer or a judge, or on the law of the [royal] court because of the tax called *justicia*, so long as the [cost of] hire should be appropriate to the charge and the suit. Whatever that challenge might cost him in court, whether under the laws of Israel or the nations, as of now, I have accepted the obligation for myself and my agents to pay him or his agents anything he pays for these aforementioned matters, and I have mortgaged all of my property which I have purchased or which I will purchase, land and moveables along with it to the aforementioned R. Avraham b.R. Shelomoh and to his agent absolutely, with a

complete *qinyan*, for the security of this sale, and of all that is mentioned above relating to the aforementioned matters; it shall all be given as security and lien and be mortgaged to him and his agent who may sell it [in the case of default]¹³⁰ or [collect] its income or [benefit from] its gain in value, whether gain which may come from itself, or gain which may come from investment, even from the very best part of the land or the most select of the moveables, all of the security of this aforementioned sale regarding the aforementioned matters, without my permission or that of any court or person whatsoever. I have accepted upon myself and my agents, with a complete *qinyan*, as of now, the lien and substance of this bill of sale on all my property, real and moveables as well, which I have purchased or which I will purchase, like the lien and substance of all valid bills of sale which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the sale was coerced]¹³¹ which I have made or which I may make».

We performed the *qinyan* from the aforementioned R. Tzadok b.R. Moshe on behalf of the aforementioned R. Avraham b.R. Shelomoh according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on the first of Elul in the year 5042 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and gave it to the aforementioned R. Avraham b.R. Shelomoh to be proof of title for him and his agents ('and a garden', 'the aforementioned' were written between the lines); and all is firm and established.

Ezra b.R. Yitzhak (may his rock and redeemer preserve him) b.R. Yosef, may he be remembered for the world to come

David haCohen b.R. Moshe haCohen, may his rock and redeemer preserve him

On the verso: «[three illegible words] Mansor from R. Tzadok».

Transaction History

The seller, Barakhat b. Menaja and his brother are described in a safeconduct granted in 1270 as Barchet Avenmenage and Mançer Avenmenage, broth-

130. Cmp. BEN-SASSON, «Fragments», p. 187.

131. BT *Baba Batra* 40a.

ers, Jews of Alexandria.¹³² By 1282, they were obviously settled in Barcelona. Since this sale was executed with both a Latin and a Hebrew record, it is possible to use the Latin text to fill in some missing details of the sale. The Latin text provides additional information about the property, described in the *shetar* simply as houses with lower and upper stories, courtyards and a garden in Barcelona. According to the Latin text, the houses and associated orchard were to be found «near the oven of the Jews», and had been purchased for Barakhat by his brother Mansor. Nothing else is known of Barakhat or his brother.

The purchaser, Avraham Amiel, is somewhat better known. He is documented in Barcelona from as early as 1276.¹³³ In 1285 he received a privilege from the king at the request of the king of Tunis relieving him of the obligation to house Christians.¹³⁴ He also served on the Jewish court in a lawsuit brought by the Jewish courtier David Mascaran.¹³⁵ Unlike many other Jewish property holders, he seems only to have owned urban property; in addition to the houses he bought in 1282, he owned some houses in the Calleto or the new Call which he sold in 1303 with the permission of his second wife, Bonadona, and Astruga, his daughter by his first wife, also named Astruga,¹³⁶ and furthermore he left other houses to Bonadona and their daughter, Druda after his death.¹³⁷

Comments

(1) This bill of sale is slightly different from others discussed above. One reason is that in the case of sales of houses, the formulae of inclusion were somewhat different. Bartzeloni offers additional formulae in his document for sale of a house, but adds that they could vary depending on what was included in the sale, and on local custom.¹³⁸ There are, however, a few interesting additional points in this document.

132. ACA reg. 16 fo. 199 (Régné 443). On safeconducts, see Robert I. BURNS, «The 'guidaticum' Safe-Conduct in Medieval Arago-Catalonia; a Mini-Institution for Muslims, Christians and Jews», *Medieval Encounters* [Leiden], 1 (1995), p. 51-113.

133. ACB 1-6-126; see *The Jews in Barcelona, 1213-1291: Regesta of Documents from the Archivo Capitular*, no. 325.

134. ACA reg. 56 fo. 122 (Régné 1380).

135. ACA reg 57 fo 224 (Régné 1464).

136. ACB 4-40-535.

137. ACB hebreus s/n, abans 4-70-1 (a) and MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraics*, doc. 29; see below, group VIII.

138. BARTZELONI, *Shetarot*, no. 27 p. 47.

a) The seller adds that «along with (*agav*) the aforementioned houses, I have caused the aforementioned R. Avraham to acquire all of the documents of authorization and possession and title which I have for the aforementioned houses and garden». Although it was normal practice for the seller to give the buyer all of the documents related to the land which were in his possession, it is unusual to refer to the transfer of documents in the bill of sale, let alone to transfer them formally in accordance with the rules of acquisition.¹³⁹ In a technical sense, the phrase ‘along with (literally, on the back of) the aforementioned houses’ was used to allow moveables to be acquired by means of a written document.¹⁴⁰ In this case, however, this formality should not have been necessary; the buyer would have acquired possession of the documents in the act of receiving them.

b) This document is particularly thorough in guaranteeing the buyer freedom from challenge, including a commitment to cover the buyer’s costs in case of challenge: «and also, whatever the aforementioned R. Avraham or his agents should expend in hiring a lawyer or a judge, or on the law of the [royal] court because of the tax called *justicia*, so long as the [cost of] hire should be appropriate to the charge and the suit».

c) Unlike many other documents in this collection, this *shetar* has a precise date. This may be an additional reflection of the scrupulous thoroughness of the document.

(2) The most interesting aspect of this dossier is the duplication of the Latin and Hebrew documentation. Only a few other examples of such duplication exist. The earliest example, the will of Solomon de Tortosa, is only known to us indirectly; neither Hebrew nor Latin texts survive.¹⁴¹ Moïse Schwab published the second half of a Hebrew bill of sale which refers to an associated Latin sale.¹⁴² The only other example for which both Hebrew and Latin survive is ACB 4-40-566, which, with some variations, represents a Latin version of the transaction recorded in document VII.16.

Jewish law certainly recognized the validity of documents drawn up by notaries.¹⁴³ In the eleventh and early twelfth century, transactions between Jews

139. Document IV.10 contains something similar; see above, Group IV, comment (5).

140. See below, Group VII, comment 2(b), and ELON, *Jewish Law*, 583-84.

141. ACA reg 12 fo 88 (Régné 194), 1263.

142. SCHWAB, «Acte de Vente», p. 58.

143. The issues and sources are discussed by Yom Tov ASSIS, «Jewish Attitudes to Christian Power in Medieval Spain», *Sefarad* [Madrid], 52 (1992), p. 301-302.

and Christians were generally accompanied by an abbreviated Hebrew *shetar* on the bottom of the Latin text; this custom fell out of use around 1120, and was replaced by the Jewish participants' signatures in Hebrew alone.¹⁴⁴ It is most likely that this process reflected simultaneously the greater legal sophistication of Barcelona's Jews and their greater confidence in the efficacy of Latin documents.

Nonetheless, in general, transactions between Jews were performed in Hebrew, although in the later thirteenth century Jews began to make use of the Latin notaries even for transactions between themselves.¹⁴⁵ One reason for the shift was probably the utility of using the notary. In some cases, special circumstances made the notary particularly useful; for example, ACB 4-40-573 required the signature of the Christian owner. In other cases, the utility was more general.¹⁴⁶ It is possible that some or all of these Jewish transactions were in fact accompanied by parallel Hebrew texts.

(3) These documents also provide an unusual amount of information about Hebrew and vernacular names. The seller, very unusually, gave his name in both Hebrew and Arabic, in both versions of the document; this may have reflected his recent immigration from a different region.

Additionally, the existence of Hebrew and Latin texts makes it possible to match the vernacular and Hebrew identities of the neighbors. Catalan Jewish men generally had both a Hebrew and a vernacular name. Some matched closely, but others bore no relationship to each other.¹⁴⁷ In the eleventh and twelfth centuries, it is often easy to match the two names, because of the existence of bilingual documents. But with the decline in bilingual documents and the shift to simple signatures, Catalan Jews in general began to sign documents using their vernacular names in Hebrew characters. The coexistence of these two documents is particularly valuable therefore in allowing us to match the identities of Lobell de Forn, Vidal Roven and Jucef Bonavia with their Hebrew names, Natan b. Moshe, Shealtiel b. Reuven and Yosef b. Yehuda ibn Bolaix.

144. KLEIN, *Power and Patrimony*, p. 85-87.

145. Two early examples come from 1269: Archivo de Santa María del Mar 13.007A and 13.006, summarized by Fernando DIAZ ESTÉBAN, «Documentos latinohebreos del Archivo de la iglesia de Santa María del Mar de Barcelona», *Boletín de la Asociación Española de Orientalistas* [Madrid], 9 (1973) p. 165-66. Unedited examples include ACB 4-42-296 (1263), 4-40-573 (1278), 4-40-536 (1282) and ACA Canc. Perg. Peter II 354 (1283)). Document IV.8 above refers to a still earlier document, which no longer survives.

146. Robert I. BURNS, *Latinate Wills*, p. 30-31.

147. See for example Perfet Bonafos = Shealtiel b. Shemuel, discussed in group IV.

Group VI

Gift of houses in the street of the New Baths (Banys Nous)

12. ACB 2-17-25 (n) Gift by Don Saltell Gracian (b. Lobell Gracian) and his wife Druda to their son En Astrug. Date: [First of] Tevet 5058 = 17 December 1297.

Related documents: ACB 2-17-25 (m), (l), (k), (j), (f) and (c).

The property: The first house was rented by Pere Estanyol (Stagneolis), who paid 10 sous rent (in 1279, 1 morabetin 12 d); its borders were:

- 1) Public way (from Latin documents, the western side)
- 2) Houses of the Christian Arnal Estanyol (from Latin documents, the southern side)
- 3) Some of the houses owned by the sellers, specifically the ones in which his father Lobell lived in at the time (from Latin documents, the eastern side)
- 4) Houses of the Christian Geral Cursor¹⁴⁸ (from Latin documents, the northern side).

The second house was rented to Vidal Descoll who paid 9 sous rent (in 1279, it was rented to Berengaria, wife of Guillem Descoll, who paid 1 morabetin rent); its borders were:

- 1) Public way (the western side)
- 2) Houses of the Christian Pere Estanyol (the southern side)
- 3) Some of the said houses owned by the sellers (the eastern side)
- 4) Houses of the Christian Geral Cursor (the northern side)

Text

12. (ACB 2-17-25 (n))

We the undersigned witnesses testify unambiguously that *marat* Druda and her husband Don Saltell Gracian said to us:

148. In the Hebrew text, Geral is called Geral Corder; this appears to derive from the Latin *curritor*. It is unusual to find a name rendered in Latin rather than Catalan in these documents. A *curritor* or *cursor* was a broker.

«Be our witnesses and make a complete *qinyan* from both of us and write and sign for us with every expression of title and give it to our son Astrug, for him to have as proof of title, since we are fully willing and under no compulsion [whatsoever] but with a whole heart and a willing spirit and we gave him absolutely, with complete *qinyan*, as of now, and after our deaths all of those houses and courtyards, lower and upper stories, which we have in this city in the street of the New Baths. These are the same houses and courtyards which the gentile Pere Estanyol holds from us, on which he pays us 10 sous of Barcelona for the revenue called *cens* each year. These are their boundaries: the first boundary is the public way of the gentiles; the second boundary is the houses of the gentile Arnau Estanyol; the third boundary is some of the houses which we have in the Jewish quarter of this city,¹⁴⁹ which Don Lobell Gracian, my father (I, Saltell) lives in and uses today; the fourth boundary is the houses of the gentile Geral Corder [Cursor]. We are willingly gave our aforementioned son Astrug absolutely, with complete *qinyan*, as of now, all of those houses and courtyards which we have in the aforementioned street of the New Baths which the gentile Vidal Descoll holds from us, on which he pays us 9 sous of Barcelona for the revenue called *cens* each year. These are their boundaries: the first boundary is the public way of the gentiles; the second boundary is the houses of the Christian Pere Estanyol; the third boundary is some of our aforementioned houses; the fourth boundary is the house of the Christian Geral Corder. We have given to our aforementioned son absolutely, with complete *qinyan*, as of now, and after our deaths, everything included within the aforementioned boundaries which is held by the aforementioned Pere Estanyol and Vidal Descoll, along with any power or share or title or lien which either of us has in them in any manner or form whatsoever, I, Druda, whether from the lien of my *ketubbah* or dowry or increment or gift, whether in any other manner or form whatsoever, and I, Saltell, whether from inheritance or gift or purchase or presumed ownership, whether in any other manner or form whatsoever. We have given it all to our aforementioned son as a complete gift, with complete *qinyan*, as of now, and after our deaths. As of now, our aforementioned son may take title and possession of these aforementioned gifts as they are described, with all the rights of lordship¹⁵⁰ which we have in them, like a man

149. In Hebrew, *shekhunat Yisrael*; this refers to what Christians called the «Call» (see Eduard FELIU, «Quatre notes esparses sobre el judaisme medieval», *Tamid* [Barcelona], 2 (1998), p. 109, n. 103).

150. The Hebrew term here is *adnut*, a Hebrew translation of the Catalan term *senyoria* which was simply transliterated in document 8. Compare Group VII, docs 13, 15, and 16 below.

who holds on to his own gift; he and his agents are authorized to sell, pledge or exchange these aforementioned gifts as they are described, to bequeath and bestow and to give them as a gift to whomever he wishes, or to do with this aforementioned gifts whatever their hearts desire, without our permission or the permission of any court or person whatsoever. These aforementioned gifts as they are described are in the possession of our aforementioned son Astrug and of his agents, from this day forward. They were inscribed in the marketplace, and signed in public, that they should not be like a secret gift, nor like a deathbed bequest, but valid gifts, public gifts, irrevocable gifts, revealed and publicized to all the world, firm and established, decisive and absolute, [performed] according to law and precept, not to be changed or retracted. They are given and transferred to him, and no one can protest against him or his agents on account of these aforementioned gifts at all, since we made these aforementioned gifts as they are described, with a whole heart, and a good eye, in every matter relating to their title and prerogatives, and with every expression of title, without any other condition or reservation whatsoever. We have accepted the obligation for ourselves and our agents, with complete *qinyan*, as of now, to appease and to banish and to remove from our aforementioned son and his agents any challenger or claimant whatsoever, Jew or gentile, who may come to annul or challenge these gifts at all on our account, whether under the laws of Israel or of the nations. It is incumbent on us and our agents to establish the full ownership of our aforementioned son and of his agents over these aforementioned gifts as they are described from this day forward, without protest, free and released from any lien or challenge whatsoever, and without his or his agents incurring any loss or imposition. We have accepted the lien and substance of this deed of gift on ourselves and our agents, with complete *qinyan*, as of now, as complete security on our account alone, against all our property, which we have purchased or which we will purchase, real and moveables as well, like the lien and substance of all deeds of gift made in this manner, which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the gift was coerced]¹⁵¹ which we have made or which we may make».

We performed the *qinyan* from the aforementioned *marat* Druda first and afterwards from her husband the aforementioned Don Saltell Gracian on behalf of their aforementioned son En Astrug according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on [the first

151. BT *Baba Batra* 40a.

of] the month of Tevet, in the year 5058 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned En Astrug b. Don Saltell Gracian to be proof of title for him and his agents, and all is firm and established.

Reuven b.R. Moshe, may he be remembered for the world to come
 Netanel b.R. Yitzhak b.R. Netanel, may he be remembered for the
 world to come

Transaction History

The Gracian family was one of the oldest and most notable Jewish families in Barcelona. Their surname, Gracian as it appears in Latin texts, or Gracià in Catalan, parallels their Hebrew surname, Hen (grace). Most members of the family, however, also used Gracian in Hebrew business documents, or when affixing a Hebrew signature to a Latin document.

The earliest known ancestor was Lobell Gracian, who was bailiff of Barcelona in the 1180s. His descendants were extremely numerous, and remained wealthy and prominent in Barcelona's Jewish community well into the fourteenth century. Four of them (including one of the principals in this sale) signed the 1305 ban against the study of philosophy.¹⁵² The Gracians involved in this series of transactions were the grandson, great-grandson and great-great-grandson of the first Lobell.¹⁵³

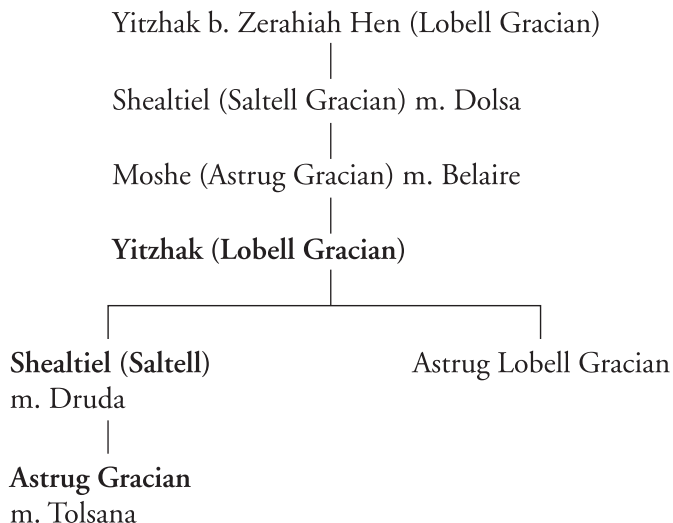
The younger obel is known from the inscription published by Cantera and Millàs.¹⁵⁴ It refers to two brothers, Don Shelomoh and Don Lobell Gracian,

152. ADRET 1:415, 416, 417. The four are Shealtiel ben Yitzhak ben Moshe Hen (Saltell Gracian, son of Lobell Gracian) and Shelomoh ben Moshe Hen (Lobell's brother Solomon) as well as Zerahiah and Makhir ben Sheshet Hen (Vidal Perfet Gracian and Perfectionus b. Perfet Gracian). On this excommunication, see most recently Ram BEN-SHALOM, «The Ban Placed by the Community of Barcelona on the Study of Philosophy and Allegorical Preaching - a New Study», *REJ*, 159 (2000), p. 387-404. See also Eduard FELIU, «La controvèrsia sobre l'estudi de la filosofia en les comunitats jueves occitanocatalanes a la primeria del segle XIV: Alguns documents essencials del llibre *Minhat Quenaot* d'Abamari ben Mossé de Lunel», *Tamid* [Barcelona], 1 (1997), p. 65-131, especially p. 127-129, which list the names of the signatories.

153. For a more detailed genealogy, see KLEIN, *Power and Patrimony*, 332.

154. CANTERA and MILLAS, *Las inscripciones hebraicas*, nos. 115 and 116.

Gracian Family

both of whom died in 1306, and to their immediate forebears. In addition to other holdings in various parts of the city, the family seems to have had a number of properties in *c/* Banys Nous, among them the ones mentioned in this *shetar*.

These houses were originally owned by Vidal Roven¹⁵⁵ who rented them to various Christian tenants. His son, Bonjuda Vidal sold them in 1279 to Bonjuda Shelomoh, who three weeks later gave them to his brother-in-law, Saltell Gracian.¹⁵⁶ The houses were adjacent to houses already owned by Saltell's father Lobell. In 1298, Saltell and his wife, Druda, gave these houses to their son Astrug. From the *shetar*, it appears that Lobell lived in the adjacent houses, but that they belonged (perhaps also by gift) to Saltell.

Saltell was still alive, and in possession of the adjacent houses in 1310, but by 1318, Astrug seems to have owned the adjacent houses as well. The family owned property in the area as late as 1359.¹⁵⁷

155. See the documents in group V, above.

156. ACB 2-17-25 (m), (l) and (k), respectively.

157. ACB 2-17-25 (j), (f) and (c) respectively.

Comments

(1) Although deeds of gift resembled bills of sale in most regard, they posed additional technical issues, and thus include some distinctive elements.

a) One issue was the problem of the formal *qinyan*. Land was normally transferred by the exchange of money. In the case of a gift, no money changed hands, and the *shetar* itself became the means of transferring the land rather than a record of its transfer.¹⁵⁸

b) A second issue was the importance of distinguishing between a regular gift, which was irrevocable, and a post mortem gift. Bartzeloni specifies the need to include the formula «this gift is a outright gift, a gift effective immediately, the gift of a healthy person,¹⁵⁹ a public gift, revealed and publicized to all, an irrevocable gift».¹⁶⁰ Our *shetar* goes even further: «these aforementioned gifts [the two houses] were inscribed in the marketplace, and signed in public, that they should not be like a secret gift, nor like a deathbed bequest, but valid gifts, public gifts, irrevocable gifts, revealed and publicized to all the world».¹⁶¹

(2) One interesting feature about this document is the explicit statement by the witnesses that they «performed the *qinyan* from the aforementioned Lady Druda first and afterwards from her husband the aforementioned Don Saltell Gracian». It was customary to write bills of sale by putting the wife's name before the husband's, on account of her lien on his property;¹⁶² it was far less common for the witnesses to state explicitly that they performed the *qinyan* from the woman first.¹⁶³

Group VII

Series of transfers of urban property within a single family

13. ACB 4-40-569: Gift by Dolsa and her husband R. Eliezer b. Reuven

158. BT *Gittin* 10b. On the use of money to transfer land, see above, Group III, comment (3) and note 75.

159. As opposed to a deathbed bequest to which special rules applied.

160. BARTZELONI, *Shetarot*, p. 23, no. 11.

161. Compare to the optional wording given by BARTZELONI, *Shetarot*, p. 23.

162. See above, Group II, comment (2).

163. See SCHWAB, «Acte de Vente», p. 58 for a similar example.

(Astrug Scribe) to their son David of houses in the new *Call* held from the Pia Almoina. Date: 15 Iyyar 5060 = 5 May 1300

14. ACB 4-40-571: Record of oath taken by Eliezer with regard to the houses in the new Call which he gave to his son David and with regard to other obligations to him and his wife, Astruga. Date: [First of] Tammuz 5060 = 19 June 1300

15. 4-40-568: Return of the gift by David to his parents. Date: 20 Shevat 5062 = 20 January 1302

16. 4-40-567: Gift by Dolsa and Eliezer and their son David to their daughter Reina, wife of Asher b. Todros, of the same houses in the new *Call*. Date: 20 Shevat 5062 = 20 January 1302

17. 4-40-570: Power of attorney from David to his son Ya'akov to collect rights which he retained when he gave these houses to his sister Reina. Date: 24 Shevat 5076 = 19 January 1316

Related documents: ACB 4-40-566 (1302, a companion to doc 16), 4-40-572 (1265) and 573 (1278)

The property: houses in the new Call of Barcelona. In 1300, the borders were given as:

- 1) Houses of R. Yosef b. Netanel
- 2) Houses of the agents of R. Yehuda b. Yeshaia
- 3) More houses of R. Yosef and some houses of the Christian Pere Marc
- 4) The public road, on which the houses open

In 1302, the borders had shifted:

- 1) Houses of R. Yosef b. Netanel and of Pere Marc
- 2) and 3) Houses of R. Reuven b. Yehuda (probably the son of Yehuda b. Yeshaia)
- 4) as in 1300.

They are given in the Latin document, 4-40-566 in that same year:

East: Pere Marc and Vidal Cequili

South: Jucef de Camprodon

West: Public road

North: Vidal Cequili

Texts

13. (ACB 4-40-569)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that *marat* Dolsa and her husband R. Eliezer b.R. Reuven said to us:

«Be our witnesses and make a *qinyan* and write and sign for us with every expression of title and give it to our son the *bahur* R. David for him to have as proof of title, since we are fully willing and under no compulsion [whatsoever] but with a whole heart and a willing spirit and we gave him absolutely, with complete *qinyan*, as of now, all of those houses, lower and upper stories, which we have now in this city in the neighborhood of Israel called Sanaüja,¹⁶⁴ on which a *cens* of one morabetin is due each year to the lordship [*adnut*] called Al-moina. These are the boundaries of those houses, lower and upper stories, which we gave to our aforementioned son: the first boundary is the houses of R. Yosef b.R. Netanel; the second boundary is the houses of the agents of R. Yehuda b. Yeshaia; the third boundary is some of the houses of the aforementioned R. Yosef and some of the houses of the gentile Pere Marc; the fourth boundary is the public way onto which the doors of the houses open. We have given to our aforementioned son all of the houses, lower and upper stories which are within the aforementioned boundaries, with soil and earth, woods and stone, walls, beams and roofs, overhangs, implements and pavements, with spouts and gutters and balconies, pipes and spouts, lights and doors and windows, ladders and stairs, exits and entrances, including any income or gain in value there, depth and height, everything from the depths of the earth to the heights of the firmament. As of now, our aforementioned son may take full title and possession of that aforementioned gift like a man who has title and possession of what is his; he and his agents are authorized to sell or pledge this aforementioned gift, to bequeath and bestow, to lend, lease or exchange, or to give it as a gift to whomever he wishes, or to do with this aforementioned gift whatever his heart desires, without our permission or the permission of any court or person whatsoever, so long as the lien securing the aforementioned *cens* which is owed for the aforementioned houses be reserved to its owners, according to the custom of this city. We have removed our authority and permission from the aforementioned gift entirely, with a complete *qinyan*, as of now,

164. See below, comment (1).

and we did not retain for ourselves, neither in whole or in part, any authority nor any residual possession or share whatsoever, nor any benefit, neither money, nor any potential loss of money, nor any grounds for complaint, neither under the laws of Israel nor those of the nations. This gift was inscribed in the marketplace, and signed in public, that it should not be like a secret gift, nor like a deathbed bequest, but a valid gift, a public gift, an irrevocable gift, revealed and publicized to all the world, decisive and absolute, [performed] according to law and precept, not to be changed or retracted, and it is given and transferred to him, and no one can protest against him or his agents on account of this gift at all. We have accepted the lien and substance of this deed of gift on ourselves and our property, with complete *qinyan*, as of now, as complete security, like the lien and substance of all deeds of gift made in this manner which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the gift was coerced]¹⁶⁵ which we have made or which we may make».

We performed the *qinyan* from the aforementioned *marat* Dolsa and her husband R. Eliezer on behalf of their aforementioned son, the aforementioned *bahur* R. David according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on the fifteenth day of the month of Iyyar in the year 5060 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned *bahur* R. David to be proof of title for him and his agents (*H* and *T* were written between the lines; ‘the aforementioned’ was written between the lines); and all is firm and established.

Reuven b.R. Yehudah, may he be remembered for the world to come
David b.R. Avraham, the memory of the righteous is a blessing

On the verso: «Hoc sunt instrumenta tenentur per Astrugum Scribe»
(«These are the documents held by Astrug Scribe»).

14. (ACB 4-40-571)

Before us, the undersigned witnesses, R. Eliezer b.R. Reuven swore a strict

165. BT *Baba Batra* 40a.

oath, holding a [sacred] object,¹⁶⁶ with the knowledge of God and the community,¹⁶⁷ without any possibility of release or retraction whatsoever, that he did not commit any fraud whatsoever regarding the houses which he has in this city in the Sanaüja neighborhood —the houses which he gave to his son R. David—and that he has no debt or deposit or mortgage whatsoever, neither written nor oral which could cause some reduction to the gift of the aforementioned houses, nor to any of the other obligations which he undertook to his aforementioned son and to his wife, *marat* Astruga.¹⁶⁸ This occurred before us on [the first of] the month of Tammuz, in the year 5060 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it], to be proof of title for R. David b.R. Eliezer and his wife *marat* Astruga, and all is firm and established.

Reuven b.R. Yehuda, may he be remembered for the world to come
 Reuven b.R. Moshe, may he be remembered for the world to come

15. (ACB 4-40-568)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that R. David b.R. Eliezer b.R. Reuven said to us:

«Be my witnessses and make a *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to my aforementioned distinguished [lit: lord] father R. Eliezer and to my distinguished [lit: lady] mother Dolsa for them to have as proof of title, since my aforementioned distinguished [lit: lord and lady] father and mother gave me those houses, lower and upper stories which they had in this city in the neighborhood of Israel called Sanaüja, on which *cens* of one morabetin is due each year to the lordship [*adnut*] called Almoina, as is written and signed in the deed of gift which they made me, which was written on the fifteenth day of the month of Iyyar in the year 5060,¹⁶⁹ and witnessed by Reuven b.R. Yehudah and David b.R. Avraham. Now, being fully willing and under no compulsion whatsoever, I wish to give my aforementioned distin-

166. The sacred object would have been a Torah Scroll or perhaps tefillin (phylacteries) (BT *Shevu'ot* 38b).

167. See BT *Makkot* 16ab, *Shevu'ot* 29a, 39a. The point of both of these formulas is to prevent the absolution of the oath.

168. I.e. David's wife.

169. April 5, 1300; this is document VII.13 above.

guished [lit: lord and lady] father and mother in return absolutely, with complete *qinyan*, as of now, all of the aforementioned houses, lower and upper stories. These are the boundaries of those houses, lower and upper stories, which I have given in return to my aforementioned distinguished [lit: lord and lady] father and mother: the first boundary is the houses of R. Yosef b.R. Netanel and some houses of the gentile Pere Marc; the second and third boundaries are the houses of R. Reuven b.R. Yehuda; the fourth boundary is the public road of the neighborhood onto which the doors of the houses open. I have given and returned to my aforementioned distinguished [lit: lord and lady] father and mother all of the houses, lower and upper stories which are within the aforementioned boundaries, along with any power or share or title which I have there, whether by purchase or possession, whether by gift or inheritance, whether in any other form or manner whatsoever, with soil and earth, woods and stone, walls, beams and roofs, overhangs, implements and pavements, with spouts and gutters and balconies, pipes and spouts, lights and doors and windows, exits and entrances, ladders and stairs, including any income or gain in value there, depth and height, everything from the depths of the earth to the heights of the firmament. As of now, my aforementioned distinguished [lit: lord and lady] father and mother may take full title and possession of that aforementioned gift like a man who has title and possession of what is his; they and their agents are authorized to sell or pledge this aforementioned gift, to bequeath and bestow, to lend, lease or exchange, or to give it as a gift to whomever they wish, or to do with this aforementioned gift whatever their hearts desire, without our permission or the permission of any court or person whatsoever. I have removed my authority and permission and the authority and permission of my agents from the aforementioned gift entirely, with a complete *qinyan*, as of now, and I did not retain for myself or my agents any part or title or share whatsoever in it, neither in whole or in part; and there remains for me neither money, nor any potential loss of money, nor grounds for complaint, neither under the laws of Israel nor those of the nations. This gift was inscribed in the marketplace, and signed in public, that it should not be like a secret gift, nor like a deathbed bequest, but a valid gift, public gift, irrevocable gift, revealed and publicized to all the world, decisive and absolute, [performed] according to law and precept, not to be changed or retracted, and it is given and transferred to them, and no one can protest against them or their agents on account of this gift at all, since I made this aforementioned gift with a whole heart, in every matter relating to their title and prerogatives, and with every expression of title, without any other condition or reservation whatsoever. I have accepted upon myself the substance of this deed of gift, with complete *qinyan*, as of now, like

the substance of all valid bills of sale which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the gift was coerced]¹⁷⁰ which I have made or which I may make».

We performed the *qinyan* from the aforementioned R. David on behalf of his aforementioned father and mother according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on the twentieth day of the month of Shevat, in the year 5062 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned R. Eliezer b.R. Reuven and his wife *marat* Dolsa to be proof of title for them and their agents ('*ti*', '*hi*', 'whole heart' were [written over] an erasure); and all is firm and established.

Reuven b.R. Yehuda, may he be remembered for the world to come
Avraham b.R. Nissim, may he be remembered for the world to come

16. (ACB 4-40-567)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that *marat* Dolsa and her husband R. Eliezer b.R. Reuven and their son R. David said to us:

«Be our witnesses and make a *qinyan* and write and sign for us with every expression of title and give it to *marat* Reina, the wife of R. Asher b.R. Todros, our, the aforementioned Dolsa and Eliezer's daughter, and my, David's, sister for her to have as proof of title, since we are fully willing and under no compulsion [whatsoever] but with a whole heart and a willing spirit and with full awareness and we gave her absolutely, with complete *qinyan*, as of now, all the houses, lower and upper stories, which we have now in this city in the neighborhood of Israel called Sanaiija, on which a *cens* of one morabetin is due each year to the lordship [*adnut*] called Almoina. These are the boundaries of those houses, lower and upper stories, which we gave to our daughter, the aforementioned *marat* Reina: the first boundary is houses of R. Yosef b.R. Netanel and some houses of the gentile Pere Marc; the second and third boundaries are the houses of R. Reuven b.R. Yehuda; the fourth boundary is the public road of the

170. BT *Baba Batra* 40a.

aforementioned neighborhood onto which the doors of the houses open. We have given to our aforementioned daughter all of the houses, lower and upper stories which are within the aforementioned boundaries, along with any power or share or title which we have there, whether by purchase or possession, whether by gift or inheritance, whether in any other form or manner whatsoever, with soil and earth, woods and stone, walls, beams and roofs, overhangs, implements and pavements, with spouts and gutters and balconies, pipes and spouts, lights and doors and windows, ladders and stairs, exits and entrances, including any income or gain in value there, depth and height, everything from the depths of the earth to the heights of the firmament. We have retained for ourself in the aforementioned gift [the right] to dwell in and make use of the aforementioned houses all of our lives, and of each of us after the death of the other, in any of the aforementioned houses that we choose. As of now, our aforementioned daughter may take full title and possession of that aforementioned gift as it is described like a man who holds on to what is his; she or her agent are authorized to sell or pledge [it], to bequeath and bestow, to lend, lease or exchange, to give [it] as a gift to whomever she wishes, or to do with this aforementioned gift as it is described whatever her heart desires, without our permission or the permission of any court or person whatsoever, so long as the lien securing the aforementioned *cens* which is owed for the aforementioned houses be maintained. We have removed our authority and permission and the authority and permission of our agents from the aforementioned gift entirely, and we did not retain for ourselves, neither in whole or in part, any authority nor any residual possession or share whatsoever, nor any reservation, except for the reservation of the aforementioned [right] to dwell; and there remains for us in the aforementioned gift neither money, nor any potential loss of money, nor grounds for complaint, neither under the laws of Israel nor those of the nations. This gift as it is described was inscribed in the marketplace, and signed in public, that it should not be like a secret gift, nor like a deathbed bequest, but a valid gift, a public gift, an irrevocable gift, revealed and publicized to all the world, decisive and absolute, [performed] according to law and precept, not to be changed or retracted. It is given and transferred to her, and no one can protest against her or her agents on account of this gift at all, since we made this aforementioned gift with a good eye, with everything relating to her title and prerogatives, and with every expression of title, as it is described, without any other condition or reservation whatsoever. We have accepted the lien and substance of this deed of gift as it is described on ourselves with complete *qinyan*, as of now, as complete security on our account alone, against all our property, like the lien and substance of all valid deeds of gift which are used among Jews,

written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the gift was coerced]¹⁷¹ which we have made or which we may make».

We performed the *qinyan* from the aforementioned *marat* Dolsa and her husband R. Eliezer and their son R. David on behalf of the aforementioned *marat* Reina according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on the twentieth day of the month of Shevat in the year 5062 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned *marat* Reina, the wife of the aforementioned R. Asher to be proof of title for her and her agents ('as it is described', 'the aforementioned *marat* Reina' 'the aforementioned' were written between the lines; ארשה was [written over] an erasure); and all is firm and established.

Reuven b.R. Yehuda, may he be remembered for the world to come
Avraham b.R. Nissim, may he be remembered for the world to come

17. (ACB 4-40-570)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that R. David b.R. Eliezer b.R. Reuven said to us:

«Be my witnesses and make a complete *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to the *babur* R. Ya'akov b.R. David for him to have as proof of title, since I am fully willing and under no compulsion [whatsoever] but with a whole heart and a willing spirit and I gave him absolutely, with complete *qinyan*, as of now, four cubits of land in my courtyard,¹⁷² and along with them, I have authorized and empowered him absolutely regarding all the claims and complaints which I have in the houses which belonged to my distinguished [lit: lord] father here in Barcelona in the neighborhood of Israel called the Call de Sanaüja, including the right to dwell which I retained for myself in the aforementioned houses at the time that my distinguished [lit: lord and lady] father and mother and I gave them

171. BT *Baba Batra* 40a.

172. See below, comment (2) b).

to my sister *marat* Regina [sic] as is written in the deed of gift which we made for her, as well as any other title or lien which I have in the aforementioned houses, in any other manner or form whatsoever. I have authorized and empowered the aforementioned R. Ya'akov regarding all of them absolutely. As of now, the aforementioned R. Ya'akov may claim and collect for himself any title or lien which I have in the aforementioned houses, whether on account of the aforementioned [right] to dwell or whether on account of any other title or monetary claim which I have in the aforementioned houses on any other grounds or basis whatsoever, whether under the laws of Israel or the laws of the nations; and whatever will be imposed on him by the court, I take on myself [lit: it returns to me].¹⁷³ Those who hold the aforementioned houses shall have no power or authority to say to my aforementioned representative, R. Ya'akov: 'you have no claim against us'¹⁷⁴ since as of now, I have given my aforementioned representative R. Ya'akov the same status [lit: his hand is as my hand], power, title, lien, claim, [right to] collect and to forgive [a debt] as myself in the aforementioned claim. I shall have no authority or power to say to my representative R. Ya'akov: 'I appointed you for my benefit, not to my detriment',¹⁷⁵ since I have authorized him, with complete *qinyan*, as of now, on the basis of the aforementioned four cubits of land, in accordance with the laws of powers of attorney, with every matter relating to his title and prerogatives, and with every expression of title, without any condition or reservation whatsoever. This power of attorney is firm and established, sound and strong, like all valid powers of attorney which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the transaction was coerced]¹⁷⁶ which I have made or which I may make».

We performed the *qinyan* from the aforementioned R. David on behalf of the aforementioned R. Ya'akov according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan* on the twenty-fourth day of the month of Shevat in the year 5076 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of

173. BT *Baba Kamma* 70a. This formula indicates that Ya'akov was made an agent by his father, to collect on his father's behalf. See also ADRET 2:55.

174. BT *Baba Kamma* 70a.

175. See for example BT *Baba Metzia* 108a, *Baba Batra* 169b, *Kiddushin* 42b.

176. BT *Baba Batra* 40a.

Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned R. Ya'akov to be proof of title for him and his agents ('on' was written between the lines; 'T' was [written over] an erasure); and all is firm and established.

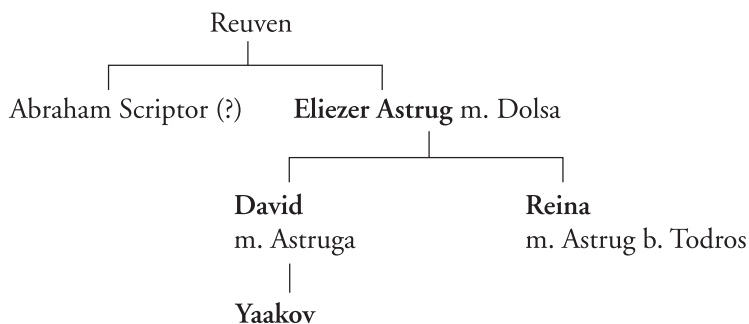
Avraham b.R. Shem Tov, may he rest in dignity
Yosef b.R. Shlomoh Cortovi, may his memory be a blessing

Transaction History

This substantial dossier deals with a series of transfers of some houses in the new Call (or Calleto) into which Jewish settlement expanded in the later thirteenth century. In 1265, Astruga, widow of Solomon Lobell and her son Yitzhak rented a house there from the Sanaüja family (ACB 4-40-572). When Astruga and her four sons sold the house to Astrug Scriptor or Scribe (known in Hebrew as Eliezer b. Reuven) and his wife Dolsa in 1278 (4-40-573), it was owned by Jaume de Santa Eugènia.

Eliezer and his family were probably relative newcomers to Barcelona. One of the neighbors in 1278 was an Abraham Scriptor of Tudela, who was probably his brother. Certainly, the 1278 document is the first we hear of the family. This dossier, however, provides ample evidence allowing the family to be reconstructed:

Scribe Family

In the spring of 1300, Eliezer and Dolsa gave some houses to their son David, probably just before his marriage, since he is described as a *bahur* or

youth (VII.13). Two months later, when Eliezer swore an oath that the title on the houses was unencumbered, David was already married (VII.14). Two years later, the houses passed to David's sister Reina, in a somewhat complicated process. In January of 1302, David returned the houses to his parents (VII.15); the same day, Eliezer, Dolsa and David gave the houses to Reina, retaining the right for any of the three of them to dwell in and use any one of the houses which they chose for life (VII.16). In November of that same year, however, a Latin document records that David, with the consent of his parents gave the same houses to his sister Reina «on account of many gracious services which you, my sister Reina, have done for me and daily continue to perform», again reserving the right to use one of the houses for life (specifying the right for the parents only in this case), and adding an additional condition that their father would pay the rent for the houses to the Pia Almoína (to whose control the houses had passed), but that their mother would not be required to pay the rent should she outlive him.¹⁷⁷ This somewhat redundant gift may have been due to the need to clarify the conditions of the gift, or perhaps may have reflected the desire to have a vernacular record of the transaction.¹⁷⁸

Finally, in 1316, David gave his son Ya'akov a power of attorney to collect the rights which he had retained on these houses at the time of the gift to Reina (VII.17). Whether this is an indication of pre-existing tensions or represents a breakdown in previously amicable familial relations may never be known, but it is likely that therein hangs a tale.

Comments

(1) This dossier, along with other late thirteenth-century urban land transfers shines light on the development of the new *Call* or Calleto, established in 1257. In 1265, when Astruga and her son Yitzhak rented their house there it was described as being «in the suburb of Barcelona, below the Castellnou»; a contemporary document refers to «the street of the Jewish Call which we [the Sanaüja family] are building».¹⁷⁹ In 1302, the area was referred to as «Caylle de Sanahugiam»; a series of documents from 1328 likewise refer to it as «calle vo-

177. ACB 4-40-566.

178. See above, Group V, comment (2) on duplication of Latin and Hebrew documents.

179. ACB 4-40-572 and 592 respectively.

cato de Sanahugia». ¹⁸⁰ The term Calleto appears in a document of 1303. ¹⁸¹ In the *shetarot*, it is referred to as «the neighborhood of Israel called Sanaüja» or simply «the Sanaüja neighborhood» (in 1300 and 1302) or «the neighborhood of Israel called Call de Sanahugia» (in 1316).

The most notable thing about the Calleto is the speed with which land changed hands. The houses with which this dossier deals were held from three successive owners in 1265, 1278 and 1300-1302. Equally striking, in 1278, when Astruga and her four sons sold the houses to Astrug and Dolsa, it is clear from the descriptions of the adjacent properties that the area had been further developed, and various properties had changed hands. ¹⁸² Further changes can be seen in 1300 and 1302. ¹⁸³

(2) This dossier introduces two new types of documents:

a) The record of oath (VII.14), which is not well documented as a separate type of document, although in Group VIII, we find a *shetar* which includes an oath in it. ¹⁸⁴ It may reflect the influence of Latin notarial practices.

b) The *shetar harsha'ah* (power of attorney) (VII.17). This type of document is used to transfer to a third party the right to collect a debt or, as in our *shetar*, to enforce a right. ¹⁸⁵ It is structured as a gift, but a gift «on the basis of four cubits of land» This symbolically represented the individual share of each Jew in the Land of Israel. According to Jewish law, only real property could be acquired by the use of a written document; other objects (including animals) were usually acquired by lifting or pulling on them. ¹⁸⁶ In a case in which this was not possible, either because the property was not present or because it was not tangible (such as authority), one solution was to associate it with a fictive gift or sale of a small parcel of land.

(3) Another interesting feature of this dossier is the condition imposed on

180. ACB 4-40-566 and ACB 4-40-530, 531, 532 and 533.

181. ACB 4-40-535.

182. ACB 4-40-573.

183. This period in general saw a boom in urban real estate (BENSCH, *Barcelona*, p. 305f).

184. There is a copious bibliography on oaths in Jewish law, but most of it deals with oaths regarding judicial testimony; see COHN, «Oath.». It is possible that this document reflects the influence of local notarial practice; the matter deserves further investigation.

185. For debt collection, see the example in BARTZELONI, *Shetarot*, p. 43, no. 23 and the discussion in GULAK, *Otzar*, p. 272-273. Interestingly, a Hebrew dorsal notation on ACA DP Ramon d'Alòs no. 4, a Latin document appointing an agent to collect a debt, refers to it as a *shetar harsha'ah*.

186. See M Kiddushin, ch. 1; discussed by ELON, *Jewish Law*, p. 583-584.

the gift to Reina. Jewish law does not recognize wills in the modern sense. Rather, it includes two possibilities for property to be bequeathed from one generation to the next. A testator on his deathbed had broad leeway to make oral disposition of his property, and his wishes were to be carried out as if written and signed. A healthy testator could only make a true gift. Such a gift was irrevocable, but there was no bar against the giver retaining a life interest in the property as was done in this case.¹⁸⁷

(4) *Shetarot* often reveal the influence of Latin notarial form. In this case, the phrase found in both VII.13 and VII.16, «so long as the lien securing the aforementioned *cens* which is owed for the aforementioned houses be maintained» mirrors the reservation of lordship found commonly in Latin bills of sale for non-allodial properties, including in ACB 4-40-566.

(5) This dossier as a whole permits some reflections on the idea of ownership within families. At some level, the dossier reveals a rather comprehensive view of ownership, while at another, it highlights the differences between real and nominal ownership. We have seen already that wives were customarily associated with their husbands as sellers, and VII.13 follows this model, describing Eliezer and Dolsa as co-owners of the donated property. It should be noted however, that only Eliezer took the oath. This fact highlights the fact that Dolsa's participation did not reflect ownership but rather a lien on the property. Since an oath was a serious act, not to be demanded or entered into lightly, it would only be expected of the real owner.

More intriguing is the overlap in ownership reflected by the second stage, VII.15 and 16, and the associated Latin gift. Thus, VII.15 is a gift by David to his parents, and VII.16 is a gift of the same property by the parents and David together of the same property (which was no longer David's) to Reina. The Latin text may best be viewed as a recap of the two transactions, compressing the two stages (David to Eliezer and Dolsa, to Reina) into one: David to Reina with the consent of Eliezer and Dolsa). This dossier is not unique in including renunciation of ownership by those whose claim to ownership was tenuous, but it is a particularly good example of the cautious mentality of those who wrote these documents.¹⁸⁸

(6) All but one of the texts in this dossier have precise dates. The exception is VII.14, the record of oath. Since VII.15 and VII.16 were in a sense two parts of the same transaction, it may have seemed important to date them precisely,

187. Compare the 1296 gift published by LOEB, «Actes de vente d'Espagne», doc 2.

188. Group IV provides a similarly good illustration; see transaction history. For the idea of family ownership, see KLEIN, «Widow's Portion.».

so that it was clear that they occurred on the same day. It is less obvious why the other two specify the date on which they were transacted.

Group VIII

Record of agreement regarding urban property borders

18. ACB Hebreus s/n, abans 4-70-1: acknowledgement by Moshe b. Mordecai haCohen of an agreement reached between him and the heirs of Avraham Amiel. Date: [First of] Heshvan 5076 = 1 October 1315.¹⁸⁹

Related document: Millàs 29 (1328)

The property: Houses in Barcelona adjacent to the Castell Nou.

Text

18. (ACB Hebreus s/n, abans 4-70-1)

We the undersigned witnesses testify unambiguously that R. Moshe haCohen b.R. Mordecai haCohen said to us:

«Be my witnesses and make a complete *qinyan* and write and sign for me with every expression of title and give it to *marat* Bonadona, widow of R. Avraham b.R. Shelomoh Amiel and her daughter *marat* Druda and her [Bonadona's] son-in-law, En David Cap b. Astrug Cap, for them and their agents to have as proof of title, since I fully acknowledge to him [sic] before you, with complete *qinyan*, as of now, regarding the small window in the wall of my houses which overlooks the garden of the houses which used to belong to the aforementioned Avraham, of which I have the use by permission, with this condition, that I may use it by permission as of now for the next five complete years. In this matter, they generously conceded to me with regard to this re-

189. This document has been published before, by Fernando DIAZ ESTEBAN, «Documento hebreo inédito del Archivo Capítular de la Catedral de Barcelona», *Anuario de Filología* [Barcelona], 5 (1979), p. 77-99, but there are enough variations between my reading and his that a second publication is merited.

quest that neither they nor their agents would have the authority to force me to seal this window as of now for the next five complete years, unless they should build onto the aforementioned houses [in such a way] that they should suffer some harm on account of the aforementioned window. At the end of the five complete years, they will have the authority to force me to seal this aforementioned window any time they want, without any expenditure whatsoever, since on this condition they permitted me the aforementioned window. This acknowledgement of permission is firm and established, sound and strong, like all valid acknowledgements which are used among Jews, written according to the decrees of the sages, [to be valid] from this day forward, not to be regarded as mere rhetoric or as perfunctory legal form, renouncing any declaration [that the acknowledgment was coerced]¹⁹⁰ which I have made or which I may make».

We performed the *qinyan* from the aforementioned R. Moshe haCohen on behalf of the aforementioned *marat* Bonadona and her aforementioned daughter Druda and son-in-law according to what is written and explained above with an article which is appropriate to use for *qinyan*. Before us, the undersigned witnesses, R. Moshe haCohen took a vow to the God of Israel with the knowledge of the community,¹⁹¹ without any deception whatsoever, and without any possibility of release or retraction whatsoever to close the aforementioned window according to the aforementioned stipulation, on eight days' notice from the aforementioned *marat* Bonadona and her daughter and son-in-law or their agents, and this occurred on [the first of] the month of Marheshvan, in the year 5076 since the creation of the world, according to the way we count here in the city of Barcelona, and we wrote and signed [it] and put it in the hand of the aforementioned *marat* Bonadona and her aforementioned daughter and son-in-law to be proof of title for them and their agents («acknowledgement» was written between the lines; «they graciously conceded» was [written over] an erasure); and all is firm and established.

Avraham b.R. Shem Tov, may he rest in dignity
David b.R. Avraham, the memory of the righteous is a blessing

190. BT *Baba Batra* 40a.

191. See document 14 regarding this expression.

Transaction History

This dossier deals with other property of the same Avraham Amiel who figured above in group V, namely a house which he left to his widow, Bonadona, and their daughter, Druda. Avraham was still alive in 1303, when he sold a house near the wall of the city,¹⁹² but by the time this *shetar* was written in 1316, he had died.

The *shetar* represents an agreement between Bonadona, Druda, and Druda's husband David Cap and their neighbor, Moshe b. Mordecai haCohen with regard to a «small window in the wall of my [Moshe's] houses which overlooks the garden of the houses which used to belong to the aforementioned Avraham, of which I have the use by loan . . . for the next five years». In the *shetar*, Moshe acknowledged that Bonadona, Druda and David had conceded that they could only force him to close the window during those five years if they built onto their houses in such a way that the window would cause them damage, but that at the end of the five years, they could force him to close the window; he buttressed his acknowledgement with an oath that within eight days of being so requested by Bonadona, Druda and David he would comply.

The location of the houses is not specified in this *shetar*, but it can be deduced from the related *shetar* from 1328, in which Moshe, his wife Belaire and son Mordecai acknowledged to David Cap that the wall between their houses belonged to David, and that the construction which they were undertaking was with David's permission and in no way implied future permission for further construction. This later acknowledgement gives the location of the houses as adjacent to the Castell Nou.

Moshe and his family are otherwise unknown. For Avraham Amiel and his descendants, see above, group V. David Cap was a member of one of Barcelona's most distinguished families, but his relationship to the family is not readily identifiable. His use of the honorifics En or Don for himself and his father was typical of other members of the Cap family, as well as of other high status families. He had died by 1359 when a document mentions his widow, Reina, by then remarried to Yitzhak Cortovi, and their two children Avraham Cap and Astruga.¹⁹³

Comments

(1) This dossier provides another example of the flexibility of the *shetar*; like IV.10, these two documents are formally acknowledgements (*hoda'ot*), but

192. ACB 4-40-535.

193. ACB 4-40-534.

they too do not conform to the models found in the formularies. Both represent records of agreements made between two parties. Both were apparently private agreements, reached without litigation, given that both were signed by witnesses and not a *beit din*.

(2) The nature of the agreements reached here is particularly interesting; both deal with the balancing of rights between neighbors. Walls, property boundaries and windows were, not surprisingly, frequent subjects of conflict and even litigation.¹⁹⁴

194. See for example ACB-LA I fo 301v no 833 (1200) and ACB 1-6-3869 (1224), ed. Leila BERNER, *On the Western Shores: The Jews of Barcelona During the Reign of Jaume I, 'el Conqueridor,' 1213-1276*, Ph.D. diss., UCLA, 1986, appendix D, no. 3. For comparison, see M *Baba Batra* 3:6.

DOCUMENTS HEBRAICS
DE LA CATALUNYA MEDIEVAL
1117–1316

Traducció de l'anglès i de l'hebreu, amb algunes
notes suplementàries, per Eduard Feliu

Agraïments

Aquest treball, no l'hauria emprès mai, i menys encara dut a terme, sense l'ajut del Patronat Municipal Call de Girona - Institut d'Estudis Nahmànides. Agraïixo d'una manera especial a Sílvia Planas i Marcé la paciència i l'amabilitat que tingué al llarg dels mesos en què vaig treballar en aquest projecte. Hi ha un bon nombre de persones que de diverses maneres m'ajudaren a preparar aquests textos: Jonathan Cohen, Eduard Feliu, Steven Fine, Israel Francus, Arnold Franklin, Marjorie Lehmann, Shmuel Morell, Yosef Rivlin i Rebecca Winer, així com molts membres de les llistes de correu electrònic *Mediev-1* i *H-Judaic*, m'oferiren consells valuosos a propòsit de certes qüestions tècniques del dret hebraic, de les normes jurídiques catalanes (*Usatges*) i de l'onomàstica aràbiga. Israel Francus, Yossi Francus, Gail Labovitz i Marjorie Lehmann m'ajudaren a batre'm amb la qüestió espinosa de traduir la terminologia tècnica hebrea a un anglès més o menys de bon llegir. Hartley Lachter corregí les transcripcions hebrees, mentre que Yossi Francus féu el mateix amb el text anglès. Eduard Feliu, especialment, no només traduí tots els textos al català, sinó que aclarí diverses qüestions de topònims i antropònims que havien restat fosques, i féu innumbrables i útils suggeriments sobre diversos aspectes del text. Resto molt agraïda a tots ells per l'ajut que em van prestar, així com a Pere Casanellas pel tractament informàtic del text hebreu i al Dr Josep Baucells, canonge arxiver de l'Arxiu Capítular de Barcelona, per l'edició facsímil dels documents. No cal dir, però, que qualsevol error o expressió impròpia que hi hagi en aquest treball són ben meus.

Per acabar, tot i que Dina Francus, amb la seva vinguda, va fer el que va poder per ajornar l'acabament de la primera redacció d'aquest treball, i que Shaul Francus contribuï a alentir-ne la revisió definitiva, és a ells, nogensmenys, a qui, amb tot l'amor, el dedico.

Abreviatures

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACA DH	Arxiu de la Corona d'Aragó, Document Hebreu
ACB	Arxiu Capitular de Barcelona
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
ADRET	Solomó ben Adret, <i>Dictàmens</i> , vols. I-VIII
BC	Biblioteca de Catalunya
DECat	Joan Coromines, <i>Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana</i> , Barcelona, 1980-2001, 10 v.
EJ	<i>Encyclopedia Judaica</i> [Jerusalem] (edició de 1972)
M	Misnà
MT	<i>Mišné Torà</i> o <i>Codi</i> , de Maimònides
REJ	<i>Revue des Études Juives</i> [París]
TB	Talmud de Babilònia
TJ	Talmud de Jerusalem o palestinenc

A. Generalitats

I. La redacció de documents hebraics

Els documents hebraics es divideixen en dos grups: els que són redactats per un tribunal rabínic (*bet-din*) i els que ho són per testimonis. En la seva forma més elemental, els tribunals rabínics estaven formats per tres homes. Teòricament havien de ser savis en la llei jueva, però en molts casos, probablement només eren llecs que tenien un cert (o incert) nivell d'educació. Són poquíssims els qui hem pogut identificar com a savis de forma duradora entre els signants de les escriptures que presentem aquí.

Els tipus més corrents de documents estesos pels tribunals rabínics eren sentències formals del tribunal; tot sovint es tractava de còpies autenticades o trasllats d'altres documents. Alguns duen a la part final la validació de les signatures dels testimonis feta pel tribunal.¹

Els més corrents, però, són els documents estesos per testimonis: tots els que presentem en aquest treball pertanyen a aquesta categoria. Inclouen els documents més comuns, com ara, vendes, préstecs, donacions, quitances i altres ti-

1. Veg. algunes sentències de tribunals rabínics en: Josep Mª MILLÀS I VALLICROSA, *Documents hebraics de jueus catalans*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1927, docs. 10 i 18; Joaquim MIRET Y SANS i Moïse SCHWAB, «Documents sur les juifs catalans aux XIe, XIIe et XIIIe siècles», *Revue des Études Juives* [París], 68 (1914), doc. 36. Per a trasllats i validacions, veg.: MILLÀS, *Docs. hebraics*, docs. I, XVII, XXV, XXVI i XXVIII; i MIRET-SCHWAB, «Docs. sur les Juifs catalans», docs. XXX i XXXVI.

pus de reconeixements. El dret hebraic requeria que els testimonis fossin homes, de bona reputació i sense vincles de sang. Molts dels qui tenien alguna transacció comercial a fer devien fer servir amics com a testimonis; els testimonis d'aquests documents sovint no apareixen enlloc més. No obstant això, alguns noms sí que es repeteixen freqüentment en tant que testimonis, sobretot durant la segona meitat del segle XIII, que és l'època en què foren redactats la majoria dels nostres documents, la qual cosa fa pensar en la possibilitat que algunes persones s'especialitzessin en l'atorgament de documents.² Aquesta possibilitat augmenta si tenim en compte el fet que en molts casos podem identificar un dels testimonis amb l'escrivà que redactà el document a causa de la semblança en la manera d'escriure; hi ha diversos dictàmens que indiquen que no era res de l'altre món que l'escrivà actués com a testimoni.³ D'altra banda, veiem que alguns dels testimonis més freqüents també foren en diverses ocasions membres de tribunals rabínics.⁴

II. Anàlisi d'un document hebraic o *šetar*

Els documents hebreus tenen tots alguns elements estructurals en comú, el més essencial dels quals és el canvi del subjecte que parla. El document comença per una fórmula introductòria dels testimonis o membres del tribunal en primera persona: «Nosaltres, els sotasignats...», que donen de seguida la paraula al venedor, prestatari o dador, el qual descriu breument, en discurs directe, la finalitat i les estipulacions del contracte. Els testimonis o membres del tribunal només recuperen la pròpia veu a la fi dels documents, en les fórmules finals i les signatures. D'una manera més tècnica, i segons la terminologia hebrea, podríem dir que es

2. Entre els testimonis d'aquestes escriptures, sembla que Abraham ben Sentou, David ben Mossé ha-Cohen, Rovèn ben Jucef, Rovèn ben Mossé, Samuel ben Azaria i Sésset ben Issac tenen totes les probabilitats d'haver estat tals especialistes.

3. El cas més clar és el de Samuel ben Azaria, que probablement va escriure els doc. 6 i 7 [4-8-s/n (b) i (c)] i 8 i 10 [4-42-312 i 300], a més d'alguns dels documents publicats per Millàs. Samuel és de bon tros el testimoni que apareix amb més freqüència en els documents que coneixem. Sobre el costum que l'escrivà fes també de testimoni, veg.: Salomó ben ADRET, *Še'elot u-tešuvot* [en endavant: ADRET, *Dictàmens*], dictàmens I:729; II:107 i 111; III: 42 i 438; i IV:212.

4. Samuel ben Azaria (1240-1260), Rovèn ben Jucef (1276), David ha-Cohen (1270-1280), Rovèn ben Mossé (1283-1284). Veg. Elka Beth KLEIN, *Power and Patriarchy: The Jewish Community of Barcelona, 1050-1250*, Tesi doctoral, Harvard University, 1996, taula I, p. 218.

divideixen en *tofes* (les fórmules fixes que, com en qualsevol formulari, cal copiar) i *toref* (les particularitats corresponents a l'afer que el document regula).⁵

Els documents hebraics havien de satisfer també altres requisits de caràcter tècnic, que eren, segons Saadia Gaon (Bagdad, segle X), els que segueixen: al principi, la data, el lloc i el nom de les parts contractants; a la fi, l'*aḥarayut* (la garantia o fermança), la *ne'emanut* (la clàusula de credibilitat) i el *qinyan* (l'acte simbòlic de transferència de la propietat).⁶

En conseqüència, el començament i la fi del document eren relativament uniformes; la part central, en canvi, diferia segons l'afer de què es tractava. Aquests elements, però, es feien servir d'una manera diferent en els diversos tipus de documents que existien i, amb el temps, alguns detalls s'anaren modificant. En els documents hispànics, aquests elements també es feien servir d'una manera una mica diferent, tal com mostrem més avall, però l'estructura tripartida restà invariable. Cal afegir que la part central del document solia contenir diverses clàusules per a reforçar-ne el vigor, que eren anomenades *šufra de-šeta-ra* ('ornamentació del document'). Tot sovint aquesta 'ornamentació' contenia elements que presentaven redundàncies, dient la mateixa cosa diverses vegades i de diferents maneres, i emprant tots els sinònims possibles o, simplement, intentant incloure totes les circumstàncies imaginables.⁷

Prenent com a model el tipus més corrent d'escriptura —a Catalunya l'escriptura de compra-venda—, aquests elements s'estructuraven així:

1. *Declaració inicial dels testimonis*

Els testimonis declaren que el venedor els ha demanat de testificar l'acte.

2. *Resum de l'afer*

— Declaració del venedor (el prestatari, el dador, etc.) sobre el seu desig de realitzar aquell acte.

5. Veg. TJ *Gittin* III (44c).

6. Menahem BEN-SASSON, «Fragments del llibre de Saadia *Sefer ha-'edut we-ha-šeta-rot*» [en hebreu], *Šenaton ha-Mišpaṭ ha-'Ivri*, 11-12 (1984-86), p. 184-188. A la secció III explicarem en què consistien l'*aḥarayut* i el *qinyan*. Sobre la clàusula de *ne'emanut*, que no apareix en cap dels documents que publiquem aquí, veg.: Y. RIVLIN, *Šiṭere qehilat Lucena min ha-me'a ha-11* ['Documents de la comunitat de Lucena del segle XI'], Ramat-Gan, Bar-Ilan University Press, 1994, p. 97-98.

7. Veg. Menahem ELON, *Jewish Law: History, Sources, Principles*, trad. de l'hebreu a l'anglès per B. Auerbach i M. J. Sykes, Filadèlfia, The Jewish Publication Society, 1994, p. 1533-1535.

- Recepció de diners en canvi d'uns béns (recepció d'un préstec, caràcter de la donació).
- Descripció de la cosa venuda (o donada) segons quantitat o afrontacions.
- Determinació dels drets que la venda (o la donació) comporta.
- Autorització al comprador perquè prengui possessió de la cosa.
- Garanties que l'acte no serà impugnat; *aḥarayut* (garantia o dret de retenció de la propietat per part del venedor), etc.

3. *Fórmules finals*

- *Qinyan* (compromís formal d'adquisició realitzat per mitjà d'un acte simbòlic de transferència de la propietat).
- Declaració que «tot és ferm i valedor».⁸
- Data i lloc d'atorgament de l'escriptura.
- Repetició dels mots escrits entre línies o damunt mots raspats.⁹
- Signatures dels testimonis.

Cal remarcar que certs documents, sobretot testaments, havien de satisfer altres requisits tècnics, tot i que es conformessin a l'estructura bàsica que acabem de descriure.¹⁰

Els documents estesos per tribunals no solien ser redactats d'una manera tan formal. Començaven dient que el demandant havia comparegut a la presència del tribunal i tot seguit reportaven els seus propis mots, en estil directe, sobre les raons que l'havien dut a adreçar-se al tribunal. Aquest, llavors, donava compte de la resposta, molt sovint afegint en el mateix document l'acció que calia exercir, i el signava. Al contrari dels documents estesos per

8. Sobre l'antiguitat de l'expressió *ha-kol šarir we-qayyam*, 'tot és ferm i valedor', veg. Aaron SKAIST, «The background of the Talmudic formula *we-ha-kol šarir we-qayyam*» en: Gad B. Sarfatti *et al.* [ed.] *Studies in Hebrew and Semitic languages dedicated to the memory of Prof. Eduard Yechezkel Kutscher*, Ramat Gan: Bar-Ilan University Press, 1980, p. XL-LIV.

9. Aquestes repeticions de mots corregits apareixen en els documents llatins de la mateixa època precedides d'indicacions com ara: «*cum litteris appositis... ubi dicitur... et cum emendatis... ubi dicitur...*» o bé: «*cum litteris rasis et emendatis in .VIII. linea, ubi dicitur...*» Cf. Jesús ALTURO I PERUCHO, «Notícia de tres noves subscripcions hebraïques en diplomes de l'Arxiu de Santa Anna de Barcelona», *Anuario de Filología* [Universitat de Barcelona], 4 (1978), p. 162; Josep Mª MARQUÈS, *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona*, Barcelona, 1997, p. 343.

10. Per als testaments, veg.: Shmuel SHILO, *Encyclopaedia Judaica*, vol. 16, p. 519-530, s.v. Wills; també: Yosef RIVLIN, *Šiṭere*, p. 96, nota 116.

testimonis, els que estenien els tribunals rabínics no necessitaven la fórmula del *qinyan*.¹¹

III. Alguns requisits tècnics: l'*aharayut*, el *qinyan* i la fórmula de datació

Aharayut, que literalment vol dir 'responsabilitat', és, d'antuvi, el dret de retenció de la propietat, amb el qual hom assegurava el compliment d'una obligació. Utilitzat per a concedir al creditor de poder continuar essent propietari de la cosa transmesa al deutor, aquest concepte de responsabilitat s'aplica en els nostres documents a la garantia que el venedor o donador concedeix al comprador o receptor contra la possibilitat que l'operació sigui invalidada o impugnada. Els béns immobles eren anomenats 'béns amb responsabilitat', o més pròpiament 'béns que poden servir com a garantia', al contrari dels béns mobles, que no comportaven tal possibilitat.¹²

Qinyan, que literalment vol dir 'adquisició', era un requisit explícit dels documents redactats per testimonis. Apareix d'una manera fixa en dos llocs del text dels nostres documents. Els primers mots que el venedor adreça als testimonis són: «Si-gueu-me testimonis i realitzeu el *qinyan* [l'acte simbòlic de transferència de la propietat] en nom meu, redacteu-ne el document i signeu-lo per mi...». A la fi, els testimonis declaren: «Hem realitzat el *qinyan* [l'acte simbòlic de transferència de la propietat] davant els venedors en nom dels compradors».¹³ El tipus de *qinyan* emprat en els nostres documents és l'anomenat *qinyan sudar*, 'adquisició per mitjà d'un sudari', que era la tradició simbòlica d'un objecte realitzada amb la intenció de transmetre el domini sobre una cosa sense haver de lliurar-la físicament. Davant de testi-

11. ELON, *Jewish Law*, p. 704, considera que això és una novetat del segle XIII. De fet, però, Jafudà ben Barzilai, *el Barceloní* (en el seu *Sefer ha-šetarot*, editat a cura de S. Z. Halberstam, Berlín, 1898) no inclou tampoc el *qinyan* en documents estesos per tribunals.

12. Per a més detalls sobre aquest tema, veg.: ELON, *Jewish Law*, p. 587-591. [Nota Suplementària del traductor (en endavant: NS): En els capítols matrimonials dels jueus catalans de l'edat mitjana, hom anomenava *aharayuç* o *arayuç* (= *aharayut*) un tipus d'hipoteca dotal sobre una part del dot com a assegurança que almenys aquesta part es tornaria a la muller si restava vídua. Cf. Fritz BAER, *Die Juden im christlichen Spanien*, Erster Teil: Urkunden und Regesten, 1, Berlín, 1929, p. 1071; Gabriel SECALL I GÜELL, *La comunitat hebrea de Santa Coloma de Queralt*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1986, p. 89: «...in quandam techa sive caxia que est intus domum meam et que techa habeat duas tanchatanis et duas claves de quibus clavibus teneantis vos dictus Juceff Gracià unam et ego altram ad salvamentum sive aharayuç sue dotis»].

13. Veg. Yosef RIVLIN, *Šitère...*, p. 97-98, per a més detalls sobre aquests elements.

monis, el comprador donava un objecte de poc valor al venedor, amb la qual cosa el dret de propietat passava del venedor al comprador.¹⁴ Els testimonis dels nostres documents es refereixen a aquest procediment quan declaren: «Hem relitzat el *qinyan* en nom dels venedors per als compradors... per mitjà d'un objecte apropiat per al *qinyan*».¹⁵ Havent fet aquest gest, l'objecte es tornava al seu propietari sense que això afectés la venda en absolut. D'altra banda, l'acte simbòlic de transferència de la propietat, és a dir, el *qinyan* es podia utilitzar també en tota mena de contractes (sense implicar cap transmissió de domini sobre coses reals) per indicar que una de les parts adquiriria una obligació envers l'altra en el moment de rebre l'objecte simbòlic.¹⁶

La fórmula de datació és fonamental en els documents de préstecs, atesa la importància que té de poder relacionar la data del préstec amb la de la devolució. Però tant Jafudà ben Barzilai com Saadia Gaon declaren explícitament que tota escriptura ha de dur la data, inclòs el dia, el mes i l'any.¹⁷ Per això el gran nombre de documents hebraics catalans que només expressen clarament el nom del mes i l'any ha desorientat els erudits.¹⁸ Una solució d'aquest problema seria de prendre la frase:

14. Pel que fa a la presència de testimonis, veg. TB *Bava Batra* 40a. [NS: El mot *sudar* és d'origen grecollatí (*sudarium*; veg. M. SOKOLOFF, *A dictionary of Jewish Babylonian Aramaic*, Ramat-Gan: Bar-Ilan University, 2002, s.v. *sudar*) i significava 'mocador de coll', sentit que també tingué 'sudari' en català medieval; d'aquí que l'hàgim utilitzat en la traducció d'aquesta expressió. En realitat, però, podia ser qualsevol objecte, que, lliurat a l'altra part, servia per confirmar simbòlicament l'acord o la transferència de la propietat. Com les claus d'una casa. En el dret romà aquest acte és anomenat 'tradició simbòlica' (veg. Boaz COHEN, *Jewish and Roman Law. A comparative study*, Nova York, The Jewish Theological Seminary of America, 1966, vol. 2, p. 538-556)].

15. El document no era encara vàlid, però demostrava que l'operació s'havia realitzat.

16. Per a més detalls i bibliografia sobre el tema, veg.: ELON, *Jewish Law*, p. 581-583. Més avall —Grup V, comentari (1), a) i grup VII, comentari (2), b)— parlarem d'un altre tipus de *qinyan*.

17. Jafudà ben Barzilai, *Šetarot*, p. 46.

18. Entre les excepcions hi ha els docs. 4, 5, 11, 13, 15, 16 i 17 de la present col·lecció; també els números I, XIV, XIX, XXX i XXXIII publicats per Millàs, i així mateix els copiats en els números XXV, XXVI i XXVIII; i també els que editaren Riera i Sans i Udina i Martorell (ACA DH, 5, 6, 7, 12, 14, 16 i 17) en: «Els documents en hebreu conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó», *Miscellanea Barcinonensia*, 49 (1978), p. 21-36. Tant Millàs com Riera i Udina interpretaren les dates en sentit literal o aparent, és a dir, com si indiquessin tot l'espai de temps del mes hebreu involucrat (cal tenir en compte, d'altra banda, que data que indica Millàs en nombrosos documents és incorrecta per altres raons). Els documents ACA DH 6 i 7, i Millàs XXVIII són quetubàs o documents accessoris que segueixen altres normes. Veg. també J. Miret i Sans i M. Schwab, «Documents sur els juefs catalans», doc. 22. Sobre documents hebraics sense data, veg. TB *Giṭṭin* 17b i Maimònides, *Mišne Tora*, Llibre IV, Tractat II [Regles relatives al divorci], cap. I, 26.

«en el mes [*hodes*] tal de l'any tal» en el sentit de «en la neomènia [*roš hodes*] del mes tal».¹⁹ No és que vulguem dir que els jueus catalans fessin la majoria de tractes en el primer dia del mes o neomènia (*roš hodes*), sinó que devien seguir la convenció de postdatar-los en el primer dia del mes següent, potser per poder calcular-ne l'interès més fàcilment (en el cas dels préstecs) a partir del dia u del mes. D'altra banda, la neomènia devia ser considerada un dia de bon auguri. També és evident que algunes transaccions podien allargar-se durant uns quants dies. Això és palès en dos casos en què la data exacta del document hebreu difereix de la del document llatí estès per a la mateixa operació, cosa que demostra que foren escrits en dates diferents.²⁰

Comptat i debatut, aquesta teoria sembla menys problemàtica que l'absència del dia en la data de tants documents. En la present edició, inserirem entre claudàtors l'expressió [the first of]: «on [the first of] the month of...», en el text anglès, i «en la neomènia de...» en la traducció catalana, quan el document només expressi el nom del mes hebreu.

IV. L'ús de documents hebraics en els tribunals cristians

Els documents hebraics tenien plena eficàcia legal en els tribunals cristians. Es deu justament a aquest fet que molts s'hagin conservat. Amb ben poques excepcions, els documents conservats són els que passaren a mans de cristians, en-

19. Això és el que féu Baer en convertir la data de «tevet de 5115» del document dels acords de les comunitats jueves de la Corona d'Aragó de 1354 en «16 de desembre de 1354» (Cf. F. Baer, *Die Juden*, p. 349-358). Veg. la nota 50 de més avall.

20. El present recull de documents conté dos exemples de transaccions efectuades per separat, una amb tres dies de diferència (doc. 11 de l'1 d'elul de 5042, o sigui, 7 d'agost de 1282, en què el document llatí corresponent, ACB 4-40-536, és del 10 d'agost del mateix any) i l'altra amb molts mesos (doc. 16 del 20 de xevat de 5062, o sigui, 20 de gener de 1302, en què el document llatí, ACB 4-40-566, és del 28 de novembre d'aquell any). Dos dels quatre documents bilingües que conec que duen dates hebrees explícites també són dates diferents (R. J. H. Gottheil, «Some Spanish Documents», *The Jewish Quarterly Review*, 16, Old Series (1904), docs. 1 i 4). Els dos que tenen la mateixa data són: J. Miret y Sans i M. Schwab, «Documents sur les juifs catalans», doc. 4; ídem, «Documents de juifs barcelonnais au XIe siècle», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, 69 (1916), doc. 2. Val la pena de remarcar que en cap dels vuit documents bilingües en què el text hebreu expressa només el nom del mes, la data del text llatí no correspon a *roš hodes* (Gottheil, «Spanish Shetarot», docs. 2 i 5); Miret y Sans i Schwab, «Documents de juifs barcelonnais», doc. 5; ídem, «Nouveaux documents des juifs barcelonnais au XIIe siècle», *ibidem*, 68 (1916), docs. 1-5; ídem, «Documents sur les juifs catalans», doc. 11; Baer, *Die Juden*, doc. 609 (dos documents apareixen dues vegades). Agraïxo a Eduard Feliu i al Professor Jonathan Cohen llurs suggeriments sobre aquesta pràctica.

sems amb el tros de terra a què es referien. En alguns casos —inclosos diversos documents estudiats més avall— es van conservar amb tot un conjunt de documents sobre el mateix assumpte; en d'altres, amb el temps foren separats dels documents accessoris.²¹ Tant en un cas com en l'altre, el motiu principal que es conservessin depengué, tanmateix, del fet que eren en potència una prova del dret a la propietat fins i tot per a un cristià que no sabia llegir-los.

És força curiós de comprovar que un petit nombre de documents foren estesos en primer lloc per a cristians. Dos dels més antics que es conserven entren en aquesta categoria: una escriptura de venda del 1073, que fa esment de la venda d'uns béns de Bonadona i del seu marit, el *nassí* Salomó ben Issac, al cristià Ricard Guillem, i un préstec rebut pel jueu Issac ben Menahem del cristià Pere Ricard l'any 1112.²² Els altres exemples concerneixen trasllats fets per a cristians de documents guardats per jueus que es relacionaven amb terres que havien estat adquirides per cristians: el trasllat d'un testament de l'any 1267 fet per als cristians Bernat Fuster i Bernat Curtal el 1277; el trasllat de la sentència d'un tribunal rabínic fet per al cristià fra Esteve d'Esplugues el 1293.²³

V. Sobre llengua i estil

Amb tot i que els documents estan escrits essencialment en hebreu, mots i frases en arameu apareixen adesiara, sobretot quan hom insereix en el text algun principi talmúdic. És força interessant el fet que tot sovint trobem mots catalans, especialment en el cas de termes tècnics relatius a drets de propietat (*senyoria*, *censal*, *cens*, *justícia*, *alod*), a dates de pagament ([Sant] *Joan*, *Nadal*), a títols (*En*, *Don*), a més, òbviament, dels noms propis. L'escrivà jueu preferia transcriure, gairebé sempre, les formes catalanes a les llatines. És evident que es tractava d'una població catalanoparlant, i que els tractes que precediren l'escriptura d'aquests documents tingueren lloc en català.²⁴

21. Veg. grup IV, comentari (5) de més avall per a un exemple ben il·lustratiu.

22. ACA DH 1 i 2 (editats per MILLÀS, *Docs. hebraics*, docs. XXX i XXXI; Jaume RIERA I SANS i Frederic UDINA I MARTORELL, «Els documents en hebreu conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó», *Miscellanea Barcinonensia* [Barcelona], 17 (1978), docs. 1 i 2.

23. MILLÀS, *Docs. hebraics*, docs. XXVI i XXVIII; MIRET-SCHWAB, «Docs. sur les juifs catalans», doc. 36, actualment ACB Hebreus s/n.

24. Robert Burns toca de passada el tema de la relació entre els convenis debatuts oralment en català i llur transcripció en una llengua culta (en aquest cas el llatí) per part del notari en: *Jews in the notarial culture: Latinate wills in Mediterranean Spain, 1250-1350*, Berkeley i Los Angeles, University of California Press, 1996, p. 2 i *passim*.

En els comentaris explicarem el sentit d'alguns termes específics, però voldríem fer observar aquí, d'una manera genral, el mètode utilitzat en el nostre treball per posar en relleu aquestes característiques lingüístiques, que és com segueix: l'arameu no duu cap marca, atès que forma part indestriable de les fórmules hebrees; els mots catalans s'han deixat en català en el text anglès i s'han marcat amb negreta en la traducció catalana

Un altre tema d'interès lingüístic són els nombrosos exemples de fórmules jurídiques hebrees influïdes per la pràctica notarial llatina que aquests documents contenen. En els comentaris dels documents (vegeu, per exemple, grup I, comentari 1 (a) i grup VII, comentari 4) ens referim a alguns d'aquests casos. Hi ha més exemples de fórmules senceres que semblen influïdes per la terminologia jurídica llatina. L'aplec de documents que presentem no conté, tanmateix, cap exemple d'un dels casos més interessants i clars: el registre de la transferència de propietat; no obstant això, les quitances incloses en la present col·lecció reflecteixen probablement la influència de la pràctica notarial local, i també, més conjecturalment, el registre de juraments.²⁵ La familiaritat amb els detalls tècnics de la pràctica notarial llatina que aquests exemples reflecteixen demostren tant el professionalisme dels escrivans jueus que van redactar aquests documents hebrees com la profunditat de la integració dels jueus en l'economia.

25. Per a la transferència de propietat, veg. el grup IV, Historial de la transacció. Les èpoques són els documents 7 i 9. Per a més detalls, veg. també el grup III, comentari (3). El registre d'un jurament es pot veure en el document 14. Caldria examinar aquesta qüestió més a fons.

B. Els documents: Traducció i comentaris

Grup I

Dues vendes successives d'una peça de terra situada a la Torterola

1. ACB 4-50-543: Venda feta per Goig, filla de *mar* Jafudà ben Natan, i el seu marit, mestre²⁶ Jucef ben Benvenist, a mestre Mossé ben Avun per un preu de 20 morabatins. Data: Neomènia del mes de xevat de l'any 4877 de la Creació (= 6 de gener de 1117).

2. ACB 4-50-542: Venda feta per Mossé ben Avun al *nassí* Issac per un preu de 70 morabatins. Data: Neomènia del mes de nissan de l'any 4915 de la Creació (= 6 de març de 1155).

Document connex: ACB 4-50-541: Escripura de venda en llatí que prova la venda feta pels hereus de Mahir (Perfet), fill de Sésset l'any 1227.

Propietat: Tot i que el text hebreu situa el terreny en un lloc anomenat Tor-

26. [NS: Tot jueu adult és tractat de *rav*, 'senyor', 'mestre', en els documents medievals. És un títol de cortesia. Atès que 'rabí' té avui, en català, el sentit més específic de 'mestre de la Llei' o de 'cap espiritual d'una comunitat jueva', hem evitat l'ús d'aquesta denominació fent servir el mot 'mestre' (i renunciant a 'senyor' per inescaient en aquest context) tot i que en documents llatins o catalans se solia donar aquest títol de mestre només als metges i talmudistes jueus.]

terola, una nota que hi ha al dors del document de 1155 el descriu dient que es tracta de «la vinya de baix de les dues peces de terra que tinc al Torrent Pregon, prop de la propietat de mestre Benvenist». Totes les escriptures posteriors (en llatí) anomenen l'indret *Torrens Profundus*.²⁷ Els límits de la propietat són, en ambdós documents: (a) i (b) hereus de *mar* Halabo ben Issac i del seu germà Sul·lam; (c) hereus de Don²⁸ Pere Bernat Marcús; i (d) la via pública i la terra de Don Oliver (el límit meridional segons ACB 4-50-541).

Traducció dels documents

1. ACB 4-50-543 (6 de gener de 1117)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que han portat davant nostre *marat* Goig, filla de *mar* Jafudà ben Natan i el seu marit, *mar* Jucef ben Benvenist:

«Sigueu-nos testimonis, realitzeu l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom nostre, redacteu-ne el document i signeu-lo per nosaltres, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a mestre Mossé ben Avun, per tal que li ser-

27. Més enllà dels barris de l'est de la ciutat. Cf. Stephen BENSCH, *Barcelona and Its Rulers, 1096-1291*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, p. 203 i 353, nota 9. [NS: Aquest torrent apareix en els documents llatins (p.e., Jesús ALTURO, *Arxiu antic de Santa Anna de Barcelona*, Barcelona, Fundació Noguera, 1985, docs. 309, 381, 588, 605, 609) amb el nom de *Torrens Profundus*, catalanitzat en *Torrent Profund* pels autors moderns que s'hi han referit. El text hebreu demostra, però, que el nom popular, autèntic, en català era *Torrent Pregon*. Cf. J. M. CASAS HOMES, *Llibre del batlle reial de Barcelona Berenguer Morey (1375-1378)*, Barcelona, 1976, p. 54-55, on apareix diverses vegades el *Torrent Pregon*; Cf. J. OLIVÉ i GUILERA, «Les rieres del pla de Barcelona a mitjan segle XIX», en: *III Congrés d'Història de Barcelona*, Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 12993, vol. II, p. 401-402 i 426, nota 20. Pel que fa a *Torterola*, veg.: Jesús ALTURO, *ibídem.*, doc. 263 de l'any 1148].

28. El títol honorífic de 'Don' (*Dom(i)nus* del llatí vulgar) fou utilitzat per jueus i cristians arreu de Catalunya durant segles. En el cas dels jueus, tot fa pensar que a la segona part del segle XIII substituï el títol de *nassí* i de *nadiv* (cf. KLEIN, *Power and patrimony*, p. 275). Cf. també Joan COROMINES, *DECat*, vol. III, p. 178-179. Probablement és aquest mateix personatge (o potser un descendent seu) que apareix en un document del 6 de març de 1155, en el qual Berenguer Reverter ven a *Bernardo Marcuci* un forn, situat a Barcelona, per «*CC morabetinos bonos aiadinos in auro sine engan*». És també, òbviament, un descendent seu el Bernat Marcús que féu testament el 26 d'agost de 1195, en el qual figura la llista de totes les seves propietats. Cf. ALTURO, *L'arxiu antic de Santa Anna*, vol. II, p. 325-326; vol. III, p. 173-178.

veixi de document acreditatiu del seu dret, car per la nostra voluntat, sense que ningú ens hagi forçat a fer-ho, ans de tot cor i de bon grat, havent-ne rebut i acceptat 20 morabatins d'or de bona llei, d'un pes de 2 *zuzim* i 1/4 de *zuz* cada un,²⁹ li hem venut per aquests 20 morabatins d'or dues mujades i mitja d'un camp que tenim en el territori d'aquesta ciutat,³⁰ en el lloc anomenat Torterola, que jo, Jucef, vaig heretar del meu senyor pare, *mar* Benvenist, els límits del qual són: [1-2] per dos costats afronta amb terra dels hereus de *mar* Halabo ben Issac i amb terra dels hereus de son germà *mar* Sul·lam; [3] pel tercer costat, amb terra de Don Pere Bernat Marcús; [4] pel quart costat, amb la via pública i amb terra de Don Oliver. Tot el que tenim dins aquests quatre límits, tot ho hem venut a mestre Mossé ben Avun pel preu damunt esmentat, jo, Goig, tant en virtut de la quetubà o de donació com en virtut d'herència o d'adquisició, com per qualsevol altre dret o privilegi d'aquest món, tot ho hem venut a mestre Mossé; i jo, Jucef ben Benvenist, semblantment, hem venut a mestre Mossé³¹ pel preu damunt indicat, amb tot el domini, tot el dret i tota la participació que hi tenim, el terreny i la terra conradissa, tant conreada com no conreada, tant sembrada com no sembrada, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi,³² tot el que hi ha dins els límits damunt esmentats, amb sortida i entrada, des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel. Aquesta venda és una venda íntegra, ferma i valedora, irrevocable i definitiva, conclosa d'acord amb la llei i la jurisprudència religioses, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així li és lliurada i transferida a ell i als seus hereus, i ningú no podrà protestar contra ell ni contra qui el representi. A partir d'ara, mestre Mossé pren possessió d'aquesta venda d'una manera total, tant en presència com en absència nostra, tant en vida nostra com després de la nostra mort. Tant ell com qui el representi tenen dret a deixar i a adquirir aquesta terra en herència, a rebre-la i a donar-la en dotació, a vendre-la i a hipotecar-la, a introduir-hi i a treure'n parcers, a donar-ho a qui vulgui, i a fer-ne el que li vingui en grat, tant ell com qui el representi, sense necessitat del nostre permís ni del de ningú més d'aquest món. No ens guardem per a nosaltres ni per a qui ens representi, en aquesta venda, cap mena de reserva de domini ni de part ni de dret ni de reivin-

29. Sobre aquestes monedes, veg. el comentari (1), b) de més avall.

30. En hebreu: *medina*, que tant podia ser la ciutat com el seu territori. En aquest cas, la frase és equivalent al llatí: *terre que habemus in territorio civitatis Barchinone*.

31. La redacció d'aquestes darreres frase és força desmanegada.

32. Cf. TB *Bava Batra* 67a, *Bava Meši'a*, 15a i ADRET, *Dictàmens*, III:261; H.-Hans-Georg VON MUTIUS, *Jüdische Urkundenformulare aus Barcelona*, Frankfurt del Main, Peter Lang, 1996, p. 59, nota 273 i p. 81, nota 386.

dicació, ni per damunt ni per dessota d'un pam. Cap quantitat del preu d'aquesta venda, ni per damunt ni per dessota d'un *zuz*, no ha restat impagada per part de mestre Mossé ni dels seus representants. Renunciem tant nosaltres com els nostres representants, per sempre i totalment, a qualsevol dret sobre aquesta venda, car hem acceptat el tracte acabadament. Qui que fos que comparegués de qualsevol dels quatre punts cardinals, fill o filla, germà o germana, parent pròxim o parent llunyà, hereu o legatari, jueu o gentil, home o dona,³³ amb el nostre permís o sense el nostre permís, i que es proposés d'induir a error mestre Mossé, discutint-ne o impugnant-ne els seus drets o presentant una demanda contra ell o contra qui el representi, amb la intenció d'anul·lar aquesta venda, aquestes accions serien nul·les i sense efecte, i considerades com un bocí de terrissa trencada, que no val res. Tot document o validació que hom pretengui haver escrit en nom nostre o de qui ens representi, sigui quina sigui la llengua en què hagin estat redactats, amb la intenció d'anul·lar aquesta venda, seran considerats nuls i sense efecte, i no tindran cap força legal ni segons les lleis d'Israel ni segons les lleis de les altres nacions. Tant nosaltres com els hereus que ens succeiran assumim la responsabilitat de satisfer, de rebutjar i d'apartar d'ell o dels seus successors qualsevol impugnació d'aquesta venda, tot assegurant-li'n, a ell o a qui el representi, la possessió. Declarem davant vostre nul·la tota declaració, contradecclaració, o qualsevol altra manifestació que resulti de les anteriors, que hàgim fet o que puguem fer en l'esdevenidor, de les quals hom pretengués deduir-ne alguna conseqüència.³⁴ Assumim, tant nosaltres com els nostres successors, amb efecte immediat i per sempre, la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de compravenda de conformitat amb la responsabilitat i la substància establertes pels nostres savis per a les escriptures de compravenda, no pas com una obligació aleatòria³⁵ ni tampoc per pura fórmula.»

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de *marat* Goig i del seu marit Jucef, a mestre Mossé, segons tot el que és escrit i

33. Lit.: jueu o jueva, home gentil o dona gentil.

34. Tota declaració que contradigués les intencions expressades suara. Cf. TB *Bava Batra* 40a.

35. [NS: En hebreu: *Asmakhta*. Designa una condició especulativa, introduïda en un contracte amb l'esperança que no s'acomplirà mai i que, per tant, no serà necessari efectuar el pagament que s'ha fet dependre d'ella. Els antics mestres del Talmud (cf. TB *Sanhedrin* 24 b) en fan remarcar la mala fe i la declaren invàlida; cf. ALBECK, S., «'Asmakta mahi», *Bar-Ilan. Annual of Bar-Ilan University: Studies in Judaica and the Humanities* [Ramat-Gan], 12 (1974), p. 30-42.)]

explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte. Tot el que ens va ser manifestat en la neomènia de xevat de l'any 4877 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, ho hem redactat, signat i lliurat a mestre Mossé ben Avun perquè li serveixi de document acreditatiu del seu dret. Tot el que és escrit en aquest acte de venda és ferm i valedor.

Jacob, fill de mestre Meïr
Issac, fill de mestre Jucef

2. ACB 4-50-542 (6 de març de 1155)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre mestre Mossé ben Avun:

«Sigueu-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom meu, redacteu-ne el document i signeu-lo per mi, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo al *nassí* mestre Sésset, fill del *nassí* mestre Issac, per tal que li serveixi de document acreditatiu del seu dret, car per la meua voluntat, sense que ningú m'hagi forçat a fer-ho, ans de tot cor, de bon grat i amb plena coneixença, havent-ne rebut i acceptat 70 morabatins d'or aiadins,³⁶ de bona llei i d'un pes complet de 2 *zuzim* i 1/4 de *zuz* cada un, li he venut aquella vinya de tres mujades, poc més o poc menys, que tinc en el territori d'aquesta ciutat, en el lloc anomenat Torterola, els límits de la qual són: [1-2] per dos costats afronta amb terra dels hereus de *mar* Halabo ben Issac i amb terra dels hereus de son germà *mar* Sul·lam; [3] pel tercer costat, amb terra dels hereus del cristià Don Pere Bernard Marcús; [4] pel quart costat, amb la via pública i amb terra de Don Oliver. Tot el que tinc dins aquests quatre límits, tot ho he venut a l'esmentat *nassí* mestre Sésset, per aquests 70 morabatins d'or aiadins, amb tot el

36. Els dinars aiadins foren encunyats per Ibn Ayad de Múrcia (Norman Roth, *Jews, Visigoths and Muslims in Medieval Spain*, Leiden: Brill, 1994, p. 150); en els documents llatins contemporanis eren anomenats *morabetini aiadini*. Agraïxo al Professor Yosef Rivlin d'haver-me suggerit que aquest terme es devia referir al governant que els encunyà. Veg. el comentari (1), b) de més avall per a més informació sobre monedes. [NS: Vegeu-ne una equivalència en: ALTURO, *L'Arxiu antic de Santa Anna*, vol. II, doc. 423 de l'any 1171: «... et si jamdicta moneta cambiabitur de lege et penso, convenimus tibi et tuis reddere morabetinos Aiadinos in auro sine engan ad rationem .VII. solidorum minus .II. denarios per morabetinum»; ibíd., doc. 198 de 1126, la moneda és anomenada *aureos bonos in auros aiadinos*.]

domini, amb tot allò que em pertany i amb tot el dret que tinc en l'esmentada vinya, jo, l'esmentat Mossé, tant en virtut d'adquisició com d'usucapció o per qualsevol altra facultat o dret d'aquest món. Tot ho venc a l'esmentat *nassí* mestre Sésset, per la damunt dita quantitat, tant la part plantada com la no plantada, tant si es pot considerar vinya com si no s'hi pot considerar, tant el terreny com la terra conradissa, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi, amb sortida i entrada, tot des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel. A partir d'ara, l'esmentat *nassí* mestre Sésset, té plena facultat de prendre possessió [de l'objecte] d'aquesta venda i de fer-ne l'adquisició d'una manera total. Té dret a deixar o a acceptar aquesta vinya en herència, a rebre-la i a donar-la en dotació, a vendre-la i a hipotecar-la, a treballar-la i a veremar-la, i a collir-ne els fruits, a fer-ne el que li vingui en grat i a donar-la com a present a qui vulgui. Renuncio, tant jo com qui em representi, tot dret a [la vinya objecte d']aquesta venda, i no me'n reservo, ni jo ni qui em representi, cap domini ni benefici de cap mena, ni per damunt ni per dessota d'una *perutà*, ans tot li ho he venut enterament. Aquesta venda és completa, ferma i valedora, irrevocable i definitiva, conclosa d'acord amb la llei i la jurisprudència religioses, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així li és lliurada i transferida a ell o a qui el representi, i ningú no podrà protestar contra ell ni contra el reu representant. Cap quantitat del preu d'aquesta venda no ha restat impagada per part del *nassí* mestre Sésset, ans he rebut d'ell el preu total, sense cap reducció. Qui que fos que comparegués de qualsevol dels quatre punts cardinals, fill o filla, germà o germana, parent pròxim o parent llunyà, jueu o arameu,³⁷ i es proposés de protestar o de querellar-se contra ell a propòsit d'aquesta venda, discutint-ne o impugnant-ne els seus drets, aquestes accions serien completament nul·les i sense efecte. Tot document o tota validació, sigui quina sigui la llengua en què hagin estat redactats, tant en nom meu com en el de qui em representi, adduïts amb la intenció d'anul·lar aquesta venda, seran considerats nuls i sense efecte, i no tindran cap força legal ni segons les lleis d'Israel ni segons les lleis de les altres nacions. Tant jo com qui em representi assumim l'obligació de satisfer, de rebutjar i d'apartar de l'esmentat *nassí* mestre Sésset, o de qui el representi, qualsevol impugnació d'aquesta venda, tot assegurant-li'n, a ell o a qui el representi, la possessió i anul·lant tota declaració que hàgim fet o que puguem fer en l'es-

37. L'ús del gentilici arameu (cristians romans en el Talmud i el Midraix) per a indicar els no jueus, en lloc d'altres denominacions més corrents a l'edat mitjana, és degut al fet que el document reproduïx les fórmules que troba escrites en antics formularis. Cf. BARZILAI, *Šetarot*, p. 23. En altres llocs hom emprà el mot *goy*, 'gentil', en aquesta mateixa fórmula (veg. docs. 1 i 12 del present recull i BARZILAI, *Šetarot*, p. 46).

devenidor.³⁸ Tot això ho declaro nul davant vostre, i per tant hom no podrà deduir-ne cap conseqüència. Assumeixo la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de compravenda, amb efecte immediat i per sempre, garantint-ne el compromís amb tots els meus béns mobles i immobles, de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula.»

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de mestre Mossé ben Avun per al *nassí* mestre Sésset, fill del *nassí* mestre Issac, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte de compra, en la neomènia de nissan de l'any 4915 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat al *nassí* mestre Sésset, fill del *nassí* mestre Issac, perquè li serveixi de document acreditatiu del seu dret. [Els mots] 'aiadins' i 'entrada' són escrits entre línies; 'amb tot' és escrit damunt un mot raspat. Tot és ferm i valedor.

Jucef, fill de mestre Nahman, que en pau descansi.³⁹
Samuel, fill de mestre Abraham, de beneïda memòria.

Escrit en el dors: «Aquest és el document de la vinya de baix de les dues peces de terra que tinc al Torrent Pregon, prop de la propietat de mestre Benvenist.»

Historial de la transacció

La majoria dels individus que intervenen en aquestes dues vendes són pràcticament desconeguts. El marit de Goig no apareix en cap altre document contemporani. Tot i que també el seu pare, *mar* Jafudà ben Natan, no apareix enlloc més, hom pot suposar que devia ser el fill de Natan ben Jafudà, que consta com a testimoni en un grapat de documents del voltant de l'any 1060.⁴⁰ Mossé ben Avun és també desconegut.

38. TB *Bava Batra* 40a.

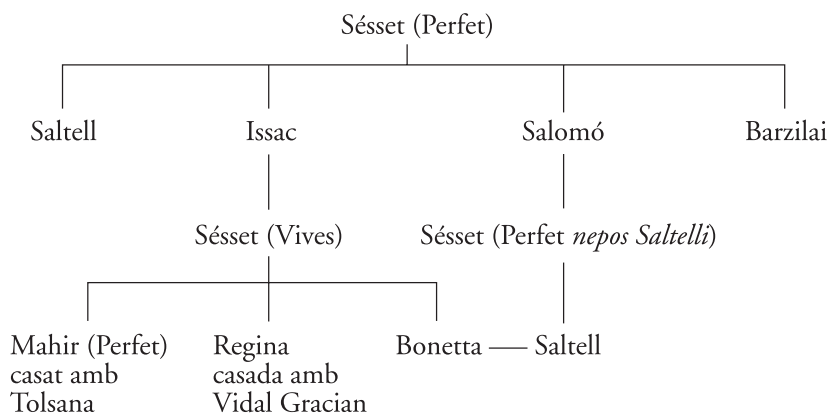
39. Les eulògies es refereixen, òbviament, al pare —i algunes vegades a l'avi— del qui signa. Per fer-ho més explícit en català, hem traduït l'abreviatura *b'r* (= *ben rabbi*), per 'fill de mestre...'].

40. BC, c. 29, perg. 1703 (ed. J. MIRET Y SANS i M. SCHWAB, «Documents sur les Juifs Catalans», doc. 1; J. ALTURO I PERUCHO, *Santa Anna*, doc. 79); J. MIRET Y SANS i M. SCHWAB, *ibídem*, doc. 4; J. ALTURO I PERUCHO, *ibídem*, doc. 90; ACA, Canc. Perg. Ramon Berenguer I, 356 (ed. R. J. H. GOTTHEIL, «Spanish Shetarot», doc. 1); ACB 1-4-238 (ed. J. MIRET Y SANS i M. SCHWAB, «Documents des Juifs barcelonnais», doc. 2).

Tanmateix, Sésset ben Issac, el comprador del terreny del document de l'any 1155, era membre d'una de les famílies jueves de Barcelona més distingides. El seu besavi Salomó havia estat un important terratinent. El seu pare i homònim, Sésset, serví el comte Ramon Berenguer III. El seu oncle Saltell fou batlle de Barcelona en els temps de Ramon Berenguer IV, càrrec que més tard exercí ell mateix (identificat com a *Perfet nepos Saltelli*) i pel seu fill Mahir ben Sésset.

*La família de Sésset ben Issac*⁴¹

La família de Sésset ben Issac

La terra de Sésset va ser heretada pel seu fill Mahir, conegut amb el nom de Perfet, batlle de Pere I i de Jaume I. A la mort de Perfet l'any 1226, els seus hereus —set nebots— vengueren la terra a un comprador cristià amb el permís de la vídua Tolsana.

Comentari

(1) El contracte de compravenda és de bon tros el tipus d'escriptura més corrent que existeix (veg. Apèndix II). La raó és evident: llevat d'uns quants docu-

41. ACB 4-50-541, gener de 1227. Per a una genealogia més detallada, veg.: KLEIN, *Power and Patrimony*, p. 329.

ments que han subsistit d'una manera fortuïta, la majoria dels documents s'han conservat perquè passaren a mans de compradors cristians, ensems amb la peça de terra de la qual eren el títol de propietat.

Aquests dos documents són uns dels més antics contractes de venda que es conserven.⁴² El text coincideix bàsicament amb el formulari que proposa Jafudà ben Barzilai en el *Sefer ha-šetarot*, escrit a Barcelona a la primeria del segle XII.⁴³ Per més que la major part de les diferències siguin purament formals, val la pena de comentar-ne algunes:

a) Jafudà ben Barzilai diu que el document ha d'especificar la mida del terreny, tot indicant-ne les afrontacions a l'est, al sud, a l'oest i al nord (cosa que coincideix amb el que hom feia en els documents de venda llatins). Al contrari de la majoria de documents hebraics catalans, aquestes dues escriptures expressen les mides del terreny (les del grup II de més avall també), però com la majoria dels documents barcelonins, només indiquen les afrontacions numèricament.⁴⁴ D'altra banda, en els casos en què podem identificar les afrontacions, comparant-les amb les d'un altre contracte de venda del mateix terreny, rares vegades, si és que ho fan mai, comencen per l'est, ni ressegueixen el terreny en la direcció de les agulles del rellotge; en aquest cas, per exemple, l'ordre més probable és: oest, nord, est, sud.

b) Aquest documents donen —cosa ben poc corrent— l'equivalència de la moneda utilitzada en la venda. El preu de venda, com tantes altres vendes de terres d'aquell temps, és fixat en morabatins. El doc. 2 especifica que es tracta de morabatins aiadins, encunyats per Abdulla Ibn Ayad de Múrcia entorn del 1140: ambdós documents indiquen una taxa de canvi de 2.25 *zuzim* per cada morabatí. El *zuz* era una antiga moneda que en temps talmúdics equivalia al dinar. D'altra banda, pot resultar desconcertant que en català l'hebreu *dinar* sigui el sou i no pas el diner (malgrat llur origen etimològic comú).⁴⁵ Si el *zuz* és aquí el sou, el canvi sembla més aviat elevat; en aquells temps, el morabatí valia ge-

42. L'únic que existeix de més antic a Catalunya és el que publicà Millàs en els seus *Docs. hebraics*, doc. XXX, que és de l'any 1073.

43. BARZILAI, *Šetarot*, p. 45-46, doc. XXVI.

44. Compareu-ho amb els documents de Girona editats per Isidore LOEB, «Actes de vente hébreux originaires d'Espagne», *Revue des Études Juives* [París], 10 (1885), p. 108-122, que indiquen les afrontacions segons els punts cardinals.

45. Veg., per exemple, J. MIRET Y SANS i M. SCHWAB, «Nouveaux documents», doc. 3. Tot i que no he pogut localitzar el pergamí original, el text llatí del document es pot veure en ACB, *Libri antiquitatum*, vol. I, fol. 224 r-v. D'altra banda, aquesta equivalència és palesa en dotzenes de notacions dorsals hebrees en contractes de préstecs llatins. Veg., per exemple, ACB 1-6-2349 i F. BAER, *Die Juden*, p. 1047.

neralment uns sis sous.⁴⁶ És més probable que el *zuz* es refereixi aquí a alguna altra moneda

c) L'afegiment més interessant és la descripció del dret pel qual el venedor posseïa aquella terra. Els termes utilitzats aquí, com en altres documents, són molt genèrics. L'any 1117 els venedors deien que venien tots els drets que tenien sobre la propietat: «Jo, Goig, tant en virtut de la quetubà o de donació com en virtut d'herència o d'adquisició, com per qualsevol altre dret o privilegi d'aquest món... i jo, Jucef ben Benvenist, semblantment». L'any 1155, el venedor, Mossé, venia al seu torn el terreny «amb tot el domini, amb tot allò que em pertany i amb tot el dret que tinc en l'esmentada vinya... tant en virtut d'adquisició com d'usucapió o per qualsevol altra facultat o dret d'aquest món». Trobem variants d'aquesta fórmula en quasi tots els documents hebraics de venda de terres que tenim de Catalunya. No es troba en l'obra de Jafudà ben Barzilai ni en cap altre formulari. En canvi, té una gran semblança amb els documents de venda de terres llatins del segle XI i del començament del XII (*advenit nobis...*), els quals devien servir de model per al document hebreu. Aquesta pràctica notarial llatina va caure en desús en el segle XII, però es va mantenir en els documents hebreus.⁴⁷ Les conseqüències d'aquest fet són força importants per a determinar la influència del medi cristià sobre els afers de la comunitat jueva.⁴⁸

d) Tant Jafudà ben Barzilai de Barcelona com Saadia Gaon de Bagdad declaren expressament que la datació del document ha d'incloure el dia, el mes i l'any, cosa especialment important quan es tracta de préstecs, però cap altre document no és exempt tampoc d'aquest requisit.⁴⁹ Curiosament, la

46. Basat en les taules de BENSCH, *Barcelona*, 412-413. En un document de 1171 trobem que un morabatí aiadí valia 20 sous menys 2 diners (J. ALTURO I PERUCHO, *Santa Anna*, doc. 423). Veg. també F. MATEU I LLOPIS, *Glosario hispánico de numismática*, Barcelona, CSIC, 1946, p. 142, i, més en general, A. M. BALAGUER, *Del mancús a la dola. Or i paries d'Hispania*, Barcelona, Asociación Numismática Española, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, 1993, p. 23-39; M. CRUSAFONT I SABATER, *Història de la moneda catalana*, Barcelona, Crítica, 1996.

47. E. KLEIN, «The Widow's Portion: Law, Custom and Marital Property Among Medieval Catalan Jews», *Viator* [Berkeley], 31 (2000), p. 151.

48. Per a un altre exemple d'aquesta influència, veg. grup VII, comentari (4), i així mateix al llarg de tota la traducció del document. Veg. també F. BAER, *Die Juden*, p. 1047-1050.

49. Cf. BEN-SASSON, «Fragments», p. 184; BARZILAI, *Šetarot*, p. 46.

gran majoria de documents hebraics d'origen català són datats en la neomènia del mes.⁵⁰

50. Veg. la secció A.III de més amunt. [NS: El mot *hodes̄*, que normalment vol dir 'mes', és utilitzat amb molta freqüència en els documents hebraics catalans en el sentit de *roš hodes̄*, 'neomènia', ús que trobem ja diverses vegades a la Bíblia: *Wa-yo'mer lo Yehonatan mahar hodes̄* (Vulgata: '*Dixitque ad eum Ionathas: Cras calendae sunt*') (1Sa 20,18 i semblantment en 1Sa 20,5) i en la literatura talmúdica (cf. M *Roš ha-Šana*, I, 9: *Mi še-ra'a 'et ha-hodes̄ we-eno yakhol le-hal-lekh...* 'Si algú ha vist la lluna nova i no pot anar a peu... [a Jerusalem a portar-ne testimoniatge]'). I així en molts altres llocs. *Hodes̄*, doncs, va tenir al principi el sentit de 'novetat [de la lluna]', és a dir, 'neomènia', o 'lluna nova', i, en conseqüència, 'primer dia del mes', abans de significar també, com l'antic *yerah*, 'període de temps d'un mes'. La interpretació del mot *hodes̄* en l'antic sentit de *roš hodes̄* en documents hebraics catalans, la fa, per exemple, Baer en donar la data d'un document de 1354 (*Die Juden*, I, p. 348-359) i és també la que es desprèn de l'equivalència de la data cristiana i la jueva en un document de 1092 (*ibidem*, doc. 609), i en alguns altres casos (MILLÀS, *Docs. hebraics*, docs. XVIII i XIX; J. MIRET Y SANS i M. SCHWAB, «Nouveaux documents», *Boletín de la Real Academia de la Historia* [Madrid], 68 (1916), p. 569-572, docs. I-II), tot i que cal anar amb compte en qüestió d'equivalències entre dates jueves i cristianes en un mateix document, car possiblement els dos textos no eren redactats ni signats el mateix dia. La tradició talmúdica obligava els escrivans o notaris jueus a datar els documents en el dia exacte del mes, expressant-lo per la xifra que fos; tot fa pensar que en el territori de Barcelona empraven el mot *hodes̄*, en el sentit de 'neomènia', és a dir, de primer dia del mes o calendes, quan es tractava del dia 1 (com veiem en els documents 3, 4 i 5 del present recull, en què el primer és signat en la neomènia [*hodes̄*] de nissan, és a dir, el dia 1, el segon el dia 2 de xevat i el tercer el dia 3 de xevat. Cf. també el document de compravenda reproduït en el dictamen V:150 de Salomó ben Adret, i així mateix el VI:151). El que fa estrany i el que cal explicar és per què, sobretot en el territori de Barcelona, dataven tants documents en la neomènia o *hodes̄*. Atesa l'extrema escrupolositat amb què els jueus havien d'estendre els documents de compravenda, com explica Maimònides en el *Mišne Tora* (Llibre XIII, tractat III, cap. 23, especialment paràgraf 7), manca no solament de tota versemblança sinó que és absurd de creure —com sembla que han fet Millàs, Romano i Riera en llur edició de documents hebraics— que els jueus de Barcelona datessin els documents en períodes d'un mes. Tenint, doncs, en compte l'equivalència de *hodes̄* amb *roš hodes̄*, cal dir que aquest costum o tradició local de datar els documents en la lluna nova es fonamentava en el fet que la neomènia era un dia faust i festiu, apte per recordar fàcilment, i amb la seva pròpia litúrgia sinagoga. El primer dia del mes era també el moment més favorable per als negocis; talment com era de bon averany casar-se en aquell període en què la lluna fa el creixent (cf. J. TRACHTENBERG, *Jewish Magic and Superstition*, Nova York, Atheneum, 1970, p. 255-256; I. ABRAHAMS, *Jewish Life in the Middle Ages*, Nova York, Atheneum, 1969, p. 185; i el dictamen 283 [104 en l'edició de Ch. D. Chavel] de Mossé ben Nahman). Sembla, doncs, raonable de pensar que els jueus de Barcelona dataven els documents en la neomènia sia per superstició sia pel caràcter pràctic que podia tenir de datar els documents el primer dia del mes, diada asse-

(2) En general, la descripció de la peça de terra no varia gairebé gens d'una alienació a l'altra, fins al punt, que no és rar que hom es refereixi al propietari del terreny adjacent encara que ja sigui mort. És interessant de llegir la descripció d'un mateix terreny en el transcurs del temps. En aquest conjunt de documents apareixen tres canvis. La propietat que l'any 1117 és un camp, el 1155 és una vinya. Aquesta nova denominació pot reflectir una plantada de ceps en els anys intermedis, amb tot i que aquesta millora és més pròpia del segle XI.⁵¹ D'altra banda, la propietat que l'any 1117 consistia en dues mujades i mitja de terra, l'any 1155 en tenia tres. Vist que les propietats adjacents no semblen haver experimentat cap canvi, és poc probable, bé que no impossible, que Mossé ben Avun vagi comprar mitja mujada més de terra. L'explicació podria ser que un d'aquests documents conté un error, o bé que van tornar a mesurar el terreny. La diferència que crida més l'atenció és l'augment del preu del terreny, que passa de 20 morabatins l'any 1117 a 70 morabatins el 1155. Les altres dues diferències assenyalades primerament poden haver estat la causa de l'augment del preu; el canvi està d'acord, tanmateix, amb el que diu Stephen Bensch, és a dir, que el preu de la terra era excessivament baix en el moment de la primera venda i que pels volts del 1150 havia pujat considerablement.⁵² També és possible que els morabatins genèrics utilitzats el 1117 valgessin més que els morabatins aiadins de 1155.

Grup II

Vendes de terra al lloc anomenat Alcatara, propietat de diversos membres d'una extensa família

3. ACB 3-29-98 (b): Venda feta per Bonadona i el seu marit, el *nassí* mestre Leví, fill del *nassí* Rabbana Mossé, de la seva part de 4 mujades i mitja de terra compartida amb els hereus del *nadiv* mestre Hanoc, fill del *nadiv* mestre Issac; venda feta a mestre Rovèn ben Jafudà ben David per 91 morabatins. Data: Neomènia del mes de nissan de l'any 4959 de la Creació [= 30 de març de 1199].

nyalada litúrgicament i, a més, favorable astrològicament (cf. també el costum de fer el pagament de deutes en diades assenyalades: per Nadal, per Sant Joan, per Sant Miquel, etc.). D'altra banda, faig remarcar que en les làpides funeràries sí que el mot *hodes* tenia el sentit normal de 'període de temps d'un mes'. Quan inscrivien la làpida podia haver passat ja molt de temps i no tenien interès a indicar el dia exacte de la mort; de vegades ni tan sols el mes, car hi ha nombrosos casos en què només indiquen l'any del traspàs i res més.]

51. BENSCH, *Barcelona*, p. 110-111.

52. BENSCH, *Barcelona*, p. 91-96.

4. ACB 3-29-98 (a): Venda feta pel *nadiv* mestre Issac, fill del *nadiv* mestre Hanoc, fill del *nadiv* mestre Issac, i la seva germana Bonadona (que cal no confondre amb la seva cunyada Bonadona) a mestre Abraham ben Hanania, gironí, de llur part d'una peça de terra de 4 mujades i mitja per 60 morabatins. Data: 2 del mes de xevat de l'any 4981 de la Creació [= 27 de desembre de 1220].

5. ACB 3-29-98: Venda feta per mestre Rovèn ben Jafudà ben David a mestre Abraham ben Hanania, gironí, de la seva part de terra (vegeu-ne la compra en el document 3-29-98 (b) de més amunt) per 100 morabatins. Data: 3 del mes de xevat de l'any 4981 de la Creació [= 28 de desembre de 1220].

Documents connexos: Aquestes vendes són anàlogues a les dels documents V-VIII publicats per Millàs (ACB 4, 5a-b i 1).

Propietat: El lloc on hi havia la propietat és anomenat, en hebreu, Alcatara. Diversos documents llatins permeten d'identificar aquest topònim amb «Alchatarre» (o la Font d'Alchatarre), situat adés a la falda de Montjuïc adés prop de Sant Pau del Camp.⁵³ Els límits de la propietat eren: (1) Hereus del *nassí* Samuel ha-Leví (= Bonastruc Alfaquim ben Abraham Alfaquim) i la vinya de mestre Issac ben Salomó; (2) la terra del *nassí* mestre Mahir [ben Sésset] i de Pol (probablement Sant Pau del Camp) i de Peronet de Menoc;⁵⁴ (3) i (4) Guillem Grony (1199), Pere Grony (1221).

53. [NS: 'Alcatara' té tot l'aire de ser un mot d'origen àrab. L'arrel QTR vol dir essencialment 'destil·lar', 'degotar'; *al-qattara* significa 'alambí'. Font d'Alcatara, doncs, podria indicar una font de Montjuïc on l'aigua degotava, més que no pas rajava. No és pas inversemblant que es tracti de la Font del Gat, el nom antic de la qual seria Font d'Alcatara. Sigui quina sigui l'etimologia, tot aquell indret es devia dir *Alcatara* segons es desprèn d'un document de 1262 en què el monestir de Sant Pau del Camp cedeix unes terres que estan situades «*satis prope dictum monasterium, versus occidentem, subtus mansum de Alchataire*». Veg.: J. MUTGÉ I VIVES, *Pergamins del monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XII-XIV)*, Barcelona, CSIC, Institució Milà y Fontanals, 2002, doc. 30.]

54. Alguns dels propietaris de les terres adjacents eren membres de la comunitat jueva molt prominents. Bonastruc Alfaquim (Samuel ha-Leví) representava la segona generació d'una família que servia els comtes-reis com a alfaquims. Mahir ben Sésset (Perfet, fill de Sésset ben Issac, el comprador que apareix en el doc. 2, era un batlle reial i el dirigent *de facto* de la comunitat. Ambdós reberen les lloances de Judà al-Harzí en el *Tabkemoni* (Judah Alharizi, *The Book of Tabkemoni: Jewish Tales from Medieval Spain*, ed. i trad. de D. S. Segal, Londres, Littman Library of Jewish Civilization, 2001, p. 355-356. Per a més detalls d'aquests personatges i llurs famílies, veg. E. B. KLEIN, *Power and Patrimony*, p. 98-119. La família Menoc, jueus o conversos, ja tenien terres a Montjuïc al començament del segle XIII, segons es pot veure en: J. MUTGÉ I VIVES, *Pergamins del monestir benedictí de Sant Pau del Camp*, doc. 4 de l'any 1203.

Traducció dels documents

3. ACB 3-29-98 (b) (30 de març de 1199)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que han portat davant nostre l'honorable *marat* Bonadona i el seu marit, el *nassí* mestre Leví, fill del *nassí* Rabbana Mossé:

«Sigueu-nos testimonis, realitzeu l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom nostre, redacteu-ne el document, signeu-lo per nosaltres, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a mestre Rovèn ben Jafudà ben David, per tal que li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret, car per la nostra voluntat, sense que ningú ens hagi forçat a fer-ho, havent-ne rebut 91 morabatins d'or grossos saadins,⁵⁵ bons i legítims, perfectes en or i de pes complet,⁵⁶ li venem íntegrament, amb efecte immediat, després d'haver fet la tradició simbòlica completa, tota aquella peça de terra i vinya, indivisa,⁵⁷ que tenim en el territori d'aquesta ciutat, en el lloc anomenat Alcatara. Aquest terreny, el posseïm en comú, amb els hereus del *nadiv* mestre Hanoc, fill del *nadiv* mestre Issac, la meitat ells i la meitat nosaltres, i consisteix en quatre mujades i mitja, poc més o poc menys. Li venem amb tot el domini i tot el dret que hi tenim, jo, Bonadona, tant en virtut de donació, de drets derivats de la quetubà o d'usucapió, com per qualsevol altre dret o privilegi d'aquest món, i jo, Leví, tant en virtut de donació o de concessió, com per qualsevol altre dret o privilegi d'aquest món, tot li ho venem dins les fites i els límits que confirmen la nostra propietat. Els límits de l'esmentada peça de terra són aquests: [1] per un costat, els hereus del *nassí* Samuel ha-Leví, i la vinya de mestre Issac ben Salomó; [2] pel segon costat, terra del *nassí* mestre Mahir i de Pol i de Peronet de Menoc, [3-4] pel tercer i pel quart costat, Guillem Grony. La meitat de tot el que hi ha dins aquests límits, la venem amb efecte immediat a l'esmentat mes-

55. Morabatí andalusí, diferent del morabatí alfonquí de documents posteriors. Salomó ben Adret fa al·lusió a aquesta moneda en el dictamen V:206: «Cal investigar si existí el morabatí de Saïd, perquè jo recordo haver vist en alguns llocs, en documents antics, el mot Saadia». Roth l'identifica més concretament amb Muhammad ibn Sa'ad de Múrcia (cf. N. ROTH, *Jews, Visigoths and Muslims in Medieval Spain*, Leiden: E. J. Brill, 1994, p. 150).

56. Correspon a l'expressió llatina: *auri fini et recto ponderis*.

57. L'expressió אחת בתפיסה, *bi-tefisà ahat*, que hem traduït per 'indivisa', només apareix en aquest document (les variants que hi ha en els altres documents semblen tenir un altre sentit) i vol dir, probablement, que era una sola peça de terra sense cap divisió.

tre Rovèn, amb el terreny i la terra conradissa, amb els arbres i les pedres, amb els ceps i els arbres fruiters, tant plantada com no plantada, tant conreada com no conreada, tant si lleva fruit com si no en lleva, tant si es pot considerar vinya com si no s'hi pot considerar, tant si es pot considerar camp com si no s'hi pot considerar, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi, tot des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel, amb sortida i entrada. A partir d'ara, l'esmentat mestre Rovèn té dret a prendre possessió [de la peça de terra objecte] d'aquesta venda, a deixar-la en herència o a donar-la en dotació; a vendre-la, hipotecar-la o bescanviar-la; a prestar-la, llogar-la o fer-ne donació; a fer-hi tots els treballs que vulgui, a rompre-la, podar-la, cavar-la o veremar-la; a arrancar-ne o plantar-hi el que sigui; a collir-ne, aplegar-ne els fruits o els beneficis; a introduir-hi o treure'n parcers; a fer-ne tot el que desitgi, tant ell com qui el representi, sense necessitat del nostre permís ni del de ningú més d'aquest món, sia home sia dona, ja que a partir d'aquest moment renunciem, tant nosaltres com qui ens representi, tot dret a [la peça de terra objecte d']aquesta venda i no ens en guardem, ni per a nosaltres ni per a qui ens representi, cap mena de reserva de domini, ni pel que fa a la terra ni pel que fa als fruits, ni cap dret o part o gaudi, ans li ho venem tot de bon cor. Cap quantitat del preu d'aquesta venda no ha restat impagada per part seva, puix que n'hem rebut el preu total sense cap reducció. Aquesta venda és una venda íntegra, irrevocable i definitiva, ferma i valedora, conclosa d'acord amb la llei i la jurisprudència religioses, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així li és lliurada i transferida a ell i als seus hereus, i ningú no podrà protestar contra ell ni contra qui el representi. Qui que fos que comparegués de qualsevol dels quatre punts cardinals, personalment o per escrit, jueu o arameu, o qualsevol home o dona del món, amb el nostre permís o sense el nostre permís, i que es proposés d'induir l'esmentat mestre Rovèn, o qui el representi, a error, discutint-ne o impugnant-ne els seus drets, o presentant una demanda contra ell amb la intenció d'anul·lar qualsevol part d'aquesta venda, aquestes accions serien nul·les i sense efecte, i considerades com un bocí de terrissa trencada, que no val res. Tant nosaltres com el nostre representant assumim l'obligació de satisfer, de rebutjar i d'apartar d'ell o dels seus representants qualsevol impugnació d'aquesta venda, tot assegurant-li'n, tant a ell com als seus representants, la plena possessió, sense que els en pugui pervenir cap perjudici. Declarem davant vostre nul·la tota declaració⁵⁸ que hàgim fet o que puguem fer, de la qual hom pretengués treure'n alguna conseqüència. Assumim, tant nosaltres com els hereus que ens succei-

58. TB *Bava Batra* 40 a.

ran, amb efecte immediat i per sempre, la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de compravenda, garantint-ne el compromís amb tots els nostres béns mobles i immobles, ensems amb els béns mobles que hàgim adquirit [posteriorment], de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula.»

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de l'honorable *marat* Bonadona i del seu marit, el *nassí* mestre Leví, fill del *nassí* Rabbana Mossé, per a mestre Rovèn ben Jafudà ben David, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte de compra, en la neomènia de nissan de l'any 4959 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a l'esmentat mestre Rovèn ben Jafudà, perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret. [Els mots] '*le-ʿasmenu*' ['ni per a nosaltres'], que han estat ratllats, no són cap falsificació, ans una esmena. Tot és ferm i valedor.

Jucef, fill de mestre Abamari, que el seu record visqui en el món que ve.
Hayim, fill de mestre Mossé, que al Paradís sigui.

4. ACB 3-29-98 (a) (27 de desembre de 1220)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que han portat davant nostre el *nadiv* mestre Issac i la seva germana, la *bahurà*⁵⁹ Bonadona, fills del *nadiv* mestre Hanoc, fill del *nadiv* mestre Issac:

«Sigueu-nos testimonis, realitzeu l'acte simbòlic complet de transferència de la propietat en nom nostre, redacteu-ne el document, signeu-lo per nosaltres, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a mestre Abraham ben Hanania, gironí, per tal que li serveixi de document acreditatiu del seu dret, car havent-ne rebut i acceptat 60 morabatins d'or grossos saadins,⁶⁰ bons i legítims, perfectes en or i en pes, li venem íntegrament, per mitjà d'aquest pacte íntegre, i amb efecte immediat, la vinya i el camp que tenim en el territori d'aquesta ciutat, situats⁶¹ al

59. *Bahurà* vol dir 'noia', cosa que deu indicar que era soltera.

60. Veg. el que hem dit sobre aquestes monedes en el document precedent.

61. En hebreu: *בתפיסת מקום*, *bi-tefisat maqom*, expressió que només apareix en aquest document i en el següent.

lloc anomenat Alcatara. La terra que li venem pertanyia al nostre senyor pare i consisteix en quatre mujades i mitja, poc més o poc menys, la meitat de les quals ens pertany. A partir, doncs, d'aquest moment venem tota la meitat d'aquestes quatre mujades i mitja a l'esmentat mestre Abraham per 60 monedes d'or grosses. Els límits de la terra, de la qual li venem tota la nostra meitat, són aquests: [1] el primer límit és amb terra que fou del *nassí* mestre Samuel ha-Leví, fill del *nassí* mestre Abraham ha-Leví i una vinya que fou de mestre Issac ben Salomó; [2] el segon límit és amb terra del *nassí* mestre Mahir, fill del *nassí* mestre Sésset i terra de Pol i terra que fou de Peronet de Menoc; [3-4] el tercer i el quart límit són amb terres de Pere Grony. La meitat de tot el que hi ha dins aquests quatre límits, la venem amb efecte immediat, amb el terreny i la terra conradissa, amb els arbres i les pedres, amb els ceps, els arbres fruiters i les plantes, tant conreada com en guaret, tant sembrada com no sembrada, tant plantada com no plantada, tant si es pot considerar vinya com si no s'hi pot considerar, tant si es pot considerar camp com si no s'hi pot considerar, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi, amb entrades i sortides, tot el que hi ha des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel, sense cap condició ni reserva de domini, car no ens hem reservat res en aquesta venda. A partir d'ara, l'esmentat mestre Abraham té dret a prendre possessió d'aquesta venda, i tant ell com qui el representi tenen dret a donar-la en dotació o deixar-la en herència; a vendre-la o hipotecar-la; a prestar-la, llogar-la o arrendar-la en contracte de parceria; a fer-hi tots els treballs que vulgui, tant ell com qui el representi; a collir-ne els fruits i el raïm; a llaurar-la i sembrar-la; a arrencar-ne o plantar-hi [el que sigui]; a introduir-hi o treure'n parcers; a collir-ne o aplegar-ne els fruits, els productes o els beneficis d'aquesta venda per a ell d'ara endavant i per sempre; a fer de la terra i dels seus fruits tot el que el seu cor desitgi, tant ell com qui el representi, sense necessitat del nostre permís ni del de cap tribunal ni del de ningú més d'aquest món, ja que a partir d'aquest moment cedim totalment, per mitjà d'aquest pacte íntegre, el nostre poder i el nostre domini, i el dels qui ens representin, en relació amb aquesta venda. No ens hem guardat, ni per a nosaltres ni per a qui ens representi, cap mena de reserva de domini. Cadascun de nosaltres i dels nostres representants assumeix la responsabilitat de satisfer, de rebutjar i d'apartar d'ell o de qui el representi, tothom qui impugni o discuteixi aquesta venda o presenti una demanda contra ella, sia o no sia en nom nostre, i d'assegurar-li'n, tant a ell com als seus representants, la plena possessió, sense que li'n pugui pervenir cap perjudici. Hem rebut i acceptat d'ell el preu total d'aquesta venda, sense cap reducció. Aquesta escriptura de compravenda és ferma i valedora, certa i vàlida, feta d'acord amb la llei i la jurisprudència religioses, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas. Assumim la responsabilitat i la substància d'aquesta es-

criptura de compravenda, amb efecte immediat i per sempre, garantint-ne el compromís amb tots els nostres béns mobles i immobles, ensems amb els béns mobles que hàgim adquirit [posteriorment], de conformitat amb la responsabilitat i la substància establertes pels nostres savis per a les escriptures de compravenda, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declarem nul·la tota declaració⁶² que hàgim fet o que puguem fer en l'esdevenidor, de les quals hom pretengués deduir-ne alguna conseqüència.»

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom dels esmentats *nadiv* mestre Issac i la seva germana, la *bahurà* Bonadona, per a l'esmentat mestre Abraham, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte de compra, el dia 2 de xevat de l'any 4981 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona. Ho hem redactat, signat i lliurat a l'esmentat mestre Abraham perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret. [Les lletres] '*...vim*' [terminació de *zehuvim*, 'monedes d'or'] són escrites damunt un mot raspat; '*... š*' [terminació de *šeliši*, 'tercer'] és escrit entre línies; '*haya*' ['pertanyia'] és escrit damunt un mot raspat; '*kelum*' ['res'] és escrit entre línies. Tot és ferm i valedor.

Sul·lam, fill de mestre Mossé, que l'esperit de Déu el faci descansar.
Salomó, fill de mestre Mossé, de beneïda memòria.

Escrit en el dors: «No l'hi donis fins que redactin una àpoca declarant haverlos cobrat de nosaltres i un altre document reconeixent que si Berenguer de Sarrià o els seus representants l'impugnassin, que mestre Abraham ben Hanania no pugui eximir-se'n.»

5. ACB 3-29-98 (28 de desembre de 1220)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre mestre Rovèn ben Jafudà ben David:

«Siguen-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic complet de transferència de la propietat en nom meu, redacteu-ne el document, signeu-lo per mi, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a mestre Abraham ben Hanania, gironí, per tal que li serveixi de document acreditatiu del seu dret, car havent-ne rebut i acceptat cent

62. BT *Bava Batra* 40a.

morabatins d'or grossos saadins,⁶³ bons i legítims, perfectes en or i en pes, li venc íntegrament, per mitjà d'aquest pacte íntegre i amb efecte immediat, tota aquella peça de vinya i terra que tinc en el territori d'aquesta ciutat, situada al lloc anomenat Alcatara. Tota aquesta terra, la posseeixo en comú amb els hereus del *nadiv* mestre Hanoc, fill del *nadiv* mestre Issac. L'esmentat mestre Abraham ja ha adquirit la part dels hereus del *nadiv* mestre Hanoc i jo, Rovèn, venc a mestre Abraham tot el domini, tota la participació, tot el dret i tota la servitud que tinc en aquesta terra, la qual consisteix en quatre mujades i mitja, poc més o poc menys, tot el domini, tot el dret que tinc en aquestes quatre mujades i mitja, en tant que són possessió meva, assenyalada i delimitada amb fites en quatre límits. Els límits de la terra, de la qual li he venut la meitat, són aquests: [1] el primer límit és amb la terra que pertanyia al *nassí* mestre Samuel ha-Leví, fill del *nassí* mestre Abraham ha-Leví, i amb la vinya que pertanyia a mestre Issac ben Salomó; [2] el segon límit és amb la terra del *nassí* mestre Mahir, fill del *nassí* mestre Sésset, amb la terra de Pol i amb la terra que pertanyia a Peronet de Menoc; [3-4] el tercer i el quart límit són amb les terres de Pere Grony. La meitat de tot el que hi ha dins aquests quatre límits, la venc amb efecte immediat, jo, Rovèn, a l'esmentat mestre Abraham, amb el terreny i la terra conradissa, amb els arbres i les pedres, amb els ceps, els arbres fruiters i les plantes, tant conreada com en guaret, tant plantada com no plantada, tant si es pot considerar vinya com si no s'hi pot considerar, tant si es pot considerar camp com si no s'hi pot considerar, li ho venc tot, inclosos tota renda i tot guany que en resulti, amb entrades i sortides, tot el que hi ha des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel, sense cap condició ni reserva de domini, car no m'he reservat res en aquesta venda. A partir d'ara, l'esmentat mestre Abraham té dret a prendre possessió d'aquesta venda enterament, i tant ell com qui el representi tenen dret a donar-la en dotació o deixar-la en herència; a vendre-la o hipotecar-la; a prestar-la, llogar-la o arrendar-la en contracte de parceria; a fer-hi tots els treballs que vulgui, tant ell com qui el representi; a collir-ne els fruits o el raïm; a llaurar-la i sembrar-la; a arrencar-ne o plantar-hi el que sigui; a introduir-hi o treure'n parcers; a collir-ne o aplegar-ne els fruits, els productes o els beneficis d'aquesta venda d'ara endavant i per sempre; a fer de la terra i dels seus fruits tot el que el seu cor desitgi, tant ell com qui el representi; sense necessitat del nostre permís ni del permís de cap tribunal ni de ningú més d'aquest món, ja que a partir d'aquest moment renuncio enterament, per mitjà d'aquest pacte íntegre, al meu poder i al meu domini, i al dels qui em representin, en relació amb aquesta venda. No em guardo cap mena de reserva de domini en aquesta venda. Tant jo com els meus representants assumim l'obligació de satisfer, de rebutjar i d'apartar d'ell o de qui el

63. Veg. el doc. 3 de més amunt.

representi, tothom que presenti una demanda contra aquesta venda o la impugni o la discuteixi, sia o no sia en nom nostre, i d'assegurar-li'n, tant a ell com als seus representants, la plena possessió, sense que els en pugui pervenir cap perjudici. He rebut i acceptat d'ell el preu total d'aquesta venda, sense cap reducció. Aquesta escriptura de venda és ferma i valedora, certa i vàlida, feta d'acord amb la llei i la jurisprudència religioses, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així la hi dono i la hi lliuro, a ell i a qui el representi. Assumeixo la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de compravenda, amb efecte immediat i per sempre, garantint-ne el compromís amb tots els meus béns mobles i immobles, ensem amb els béns mobles que hagi adquirit [posteriorment], de conformitat amb la responsabilitat i la substància establertes pels nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declaro nul·la tota declaració⁶⁴ que hagi fet o que pugui fer en l'esdevenidor, de les quals hom pretengués deduir-ne alguna conseqüència.»

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de l'esmentat mestre Rovèn per a l'esmentat mestre Abraham, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte de compra, el dia 3 de xevat de l'any 4981 de la Creació del món, segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona. Ho hem redactat, signat i lliurat a l'esmentat mestre Abraham ben Hanania perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret. [El nom] 'Abraham' és escrit damunt un mot raspat; 'el dia 3' és escrit també damunt un mot raspat. Tot és ferm i valedor.

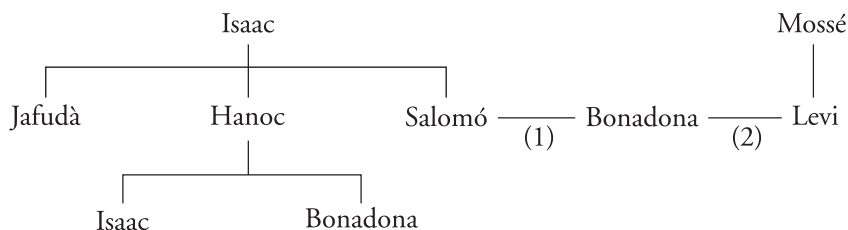
Sul·lam, fill de mestre Mossé, que l'esperit de Déu el faci descansar.
Salomó, fill de mestre Leví, que el seu record visqui en el món que ve!

Historial de la transacció

Basant-nos en aquests documents i en Millàs, docs. V-VIII, podem recompondre la família dels primers venedors d'aquesta manera:

En morir el vell Issac, els seus fills Salomó i Hanoc heretaren almenys dues propietats a parts iguals, l'una al Cogoll i l'altra a Alcatara. La vella Bonadona rebé la part del seu marit Salomó quan aquest va morir. L'any 1199, ja casada

64. BT *Bava Batra* 40a.

en segones núpcies amb un membre d'una distingida família narbonesa, es venqué la part que tenia de les dues propietats. La propietat d'Hanoc havia passat, en l'endemig, al seu fill Issac; la seva filla, la jove Bonadona, compartia la propietat de la peça de terra d'Alcatara.

Ambdues parts de la peça de terra d'Alcatara acabaren a les mans d'una sola persona: Abraham ben Hanania, gironí, (que fou probablement el pare d'Hanania ben Abraham ben Hanania del document XXXII de Millàs (ACA DH3).

Comentari

(1) No hi ha cap raó evident que expliqui la variació en el preu de la terra.

(2) Aquest conjunt de documents ens dóna força informació sobre la situació de la dona i la venda de béns immobles. Segons el dret hebraic, els fills hereten junts, però el primogènit rep una part doble; les filles només hereten si no hi ha cap noi. Si no hi ha cap descendent (ni fills ni filles d'aquest descendent), els hereus immediats són el pare del testador, els germans (o els fills i les filles d'aquest) i les germanes, seguint aquest ordre. En el cas dels hereus d'una vídua, el procediment era el mateix, llevat que la part doble només s'aplicava a l'herència del pare. Quan el testador era una dona casada, la cosa es complicava: l'hereu era el marit. Si ella premoria al marit, quan aquest moria, vigien les mateixes regles de transmissió, excepte pel fet de l'existència d'una ordinació rabínica (*ketubbat benin dikhrin*, 'quetubà dels fills mascles') que obligava a transmetre els béns als fills d'ella, i no pas als que ell hagués tingut d'una altra dona.⁶⁵

65. Maimònides, *Mišne Tora*, Llibre XIII, Tractat V: Regles relatives a les herències, Cap. I, 1-13. Per a més informació sobre el tema i sobre les fonts, vegeu Shmuel SHILO en *EJ*, vol. 15, p. 475-481, *s.v.* Succession (especialment les p. 475-476). Per a la 'quetubà dels fills mascles', vegeu TB *Ketubbot* 52b.

Normalment, quan la dona apareixia conjuntament amb el marit com a venedora d'una peça de terra, aquest fet representava una garantia legal: no fos cas que més endavant impugnés la venda, fent servir d'argument el dret de retenció que la quetubà li donava sobre els béns del marit.⁶⁶ No obstant això, el fet que la terra venuda per la vella Bonadona, la tingués en comú amb el nebot i la neboda del seu difunt marit fa pensar que era ella la primera propietària. El document declara que el dret de Bonadona és «en virtut de donació, de drets derivats de la quetubà o d'usucapió», mentre que el del seu marit, Leví, és «en virtut de donació o de concessió». El document de venda anàleg publicat per Millàs és més explícit: «i en tinc la propietat pel meu difunt marit, el *nadiv* Salomó, fill del *nadiv* Issac».⁶⁷

La participació de la jove Bonadona té encara més d'interès. Que la filla heretés del pare ensems amb el seu germà només podia ser si el pare havia fet testament. El testament hebreu més antic que coneixem de Catalunya data de quasi mig segle després.⁶⁸ Val la pena de fer remarcar que per bé que Bonadona compartís l'herència amb el seu germà en aquesta venda, feta l'any 1220, el seu nom no apareix en la venda que aquest havia fet anteriorment, l'any 1201-1202. Si el pare hagués deixat una peça de terra al fill i a la filla d'una manera conjunta i una altra peça només al fill, això seria una divisió de béns sense precedents. Els altres testaments que coneixem o es lliuren a una escrupolosa divisió dels béns especificats o deixen grans patrimonis que han de ser tinguts conjuntament.⁶⁹ Hi ha més d'una explicació possible. L'any 1201-1202 Bonadona era segurament menor d'edat: l'any 1220 hom diu que és una dona jove (*baḥura*), probablement en el sentit de fadrina, és a dir, de dona soltera. També podria ser que no hagués heretat, sinó que el comprador de l'any 1220 hagués volgut incloure-la en el document per si de cas després impugnava la venda (que no hi hagués cap possibilitat legal de fer tal cosa pot haver estat irrellevant). Si no podem identifi-

66. KLEIN, «Widow's Portion», p. 155-158. Vegeu grup VI, comentari (2) de més avall, en relació amb el document 12 i el text publicat per M. SCHWAB, «Un acte de vente hébreu du XIVe siècle», *Revue des Études Juives* [París], 47 (1903), p. 57-61, dos exemples en què hom declara explícitament que l'adquisició va ser realitzada per la primera muller.

67. MILLÀS, *Docs. hebraics*, doc. V, línies 8-9. Observeu que Leví no hi figura com a covenedor.

68. MIRET-SCHWAB, «Docs. sur les Juifs catalans», doc. XXXII de l'any 1263.

69. E. KLEIN, «Splitting Heirs: Patterns of Inheritance Among Barcelona's Jews», *Jewish History* [Haifa], 16 (2002), p. 49-71.

car la família d'una manera més precisa, no sabrem mai quines foren les circumstàncies del cas.

(3) És un fet insòlit que els documents 4 i 5 facin constar la data de la transacció esmentant clarament el dia del mes en què es va concloure: els dies 2 i 3 de xevat respectivament. Una de les raons que pot explicar aquest fet és allò que manifesta el doc. 5, és a saber, que la terra havia estat posseïda en comú amb els hereus d'Hanoc, però que aquests havien venut llur part a Abraham ben Hanania. Això pot haver fet pensar al comprador que no hi hagués cap mena de dubte en la seqüència de les dues vendes.

(4) En el dors del doc. 4 hi ha una nota de molt mal llegir que sembla dir: «No l'hi donis [el document] fins que redactin una àpoca declarant haver-los cobrat [els morabatins] de nosaltres i un altre document reconeixent que si Berenguer de Sarrià o els seus representants l'impugnassin, que mestre Abraham ben Hanania no pugui eximir-se'n.» Aquesta nota suscita diverses dificultats gramaticals. 'No... donis' és, en l'original hebreu, un imperatiu femení, la qual cosa indica que l'ordre és adreçada per Issac a Bonadona; no obstant això, potser caldria sobreentendre-ho com un imperatiu plural, és a dir, adreçat per Issac i Bonadona a llurs representants. 'Fins que redactin' suposa un comprador plural, i potser es refereix a Abraham i els seus representants col·lectivament. El pronom de 'l'impugnassin' (en masculí singular) no pot ser la venda (que en hebreu és un mot femení singular) ni els venedors (que seria en plural); probablement es refereix al document. D'altra banda, no és gens clar què vol dir 'eximir-se'n'; potser caldria interpretar-ho així: «que mestre Abraham ben Hanania no pugui eximir-se de la seva responsabilitat». Però la cosa més misteriosa és la relació que hi pot haver hagut entre Berenguer de Sarrià, membre d'una important família cristiana, i aquesta venda. Potser cal suposar que havia estat propietari d'aquella terra o que li corresponia algun tipus de cens; fos qui fos, hi devia haver la possibilitat que impugnés el dret de propietat d'Abraham. Els venedors volien evitar que en tal cas Abraham es fes enrere i els demanés una satisfacció.

Sigui quina sigui la manera en què cal entendre-la exactament, aquesta nota ens fa avinent que les transaccions eren sovint més complexes del que aparenten els documents. Els acords de compravenda inclouen una declaració d'haver rebut —el venedor— els diners; en canvi, aquesta nota sembla indicar que Abraham no havia pagat el preu enterament. Així mateix, amb tot i que el document de compravenda indica que els compradors cedeixen llur dret de propietat i els venedors l'adquireixen totalment, això era seguit d'un acte formal de cessió de la propietat. Només coneixem un cas en hebreu (Millàs, doc. XXI), però n'hi ha

un munt en llatí. Aquesta nota demostra, pel que sembla, que entre la redacció del document i l'acte de cessió de la propietat podia escolar-se un cert temps. Les notes en el dors dels documents fan tot sovint palès els embulls de la realitat que s'amaga rere les fórmules pulcrament redactades del document. Aquest no n'és cap excepció.

Grup III

Venda d'una peça de terra d'ubicació incerta

6. ACB 4-8-s/n (b): Venda feta per Bonastruga, vídua de mestre Samuel ben Esdra, a mestre Jucef ben Salomó ibn Oliaj d'un camp per 120 morabatins. Data: Neomènia del mes de quisleu de l'any 4995 de la Creació [= 25 d'octubre de 1234]. Al dors hi ha el nom del comprador en hebreu.

7. ACB 4-8-s/n (c): Quitança de la transacció precedent. Data: Neomènia del mes de nissan de l'any 4995 de la Creació [= 22 de març de 1235].

Propietat: La ubicació de la propietat no és gens clara, però els límits eren: 1) Bartomeu Coc; 2) torrent; 3) Guillem de Noguera; 4) via pública.

Traducció dels documents

6. ACB 4-8-s/n (b) (25 d'octubre de 1234)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre *marat* Bonastruga, vídua de mestre Samuel ben Esdra:

«Sigueu-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic complet de transferència de la propietat en nom meu, redacteu-ne el document, signeu-lo, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a mestre Jucef ben Salomó ibn Oliaj, per tal que li serveixi de document acreditatiu del seu dret, car per la meva voluntat, sense que ningú m'hi hagi obligat, ans de tot cor i de bon grat, havent-ne rebut i acceptat cent vint morabatins d'or grossos alfonsins, bons i legítims, perfectes en or i de pes complet, li venc íntegrament, amb efecte immediat, després d'haver fet la tradició simbòlica completa, tot aquell meu camp anomenat Camp de

Rovescal⁷⁰, que consisteix en tres mujades de terra, poc més o poc menys, assenyalades i delimitades amb fites. Aquests són els límits del camp que venc a l'esmentat mestre Jucef: [1] el primer límit és amb la terra del cristià Bartolomeu Coc; [2] el segon límit és amb un torrent; [3] el tercer límit és amb terra del cristià Guillem de Noguera; [4] el quart límit és amb la via pública. Tot el que hi ha dins aquests quatre límits, amb tot el domini, tot el dret i tota la servitud que hi tinc, en qualsevol manera o en qualsevol sentit que fos, tot ho venc a l'esmentat mestre Jucef per la dita quantitat, que he rebut d'ell, amb el terreny i la terra conradissa, amb els arbres fruiters i les plantes, tant conreada com no conreada, tant si es pot considerar camp com si no s'hi pot considerar, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi, en profunditat i en alçària,⁷¹ tot des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel. No em reservo d'aquesta venda res per a mi ni per a qui em representi, cap clam ni reivindicació⁷² ni queixa ni condició ni reserva de cap mena, sinó que [mestre Jucef] té dret, tant ell com qui el representi, a prendre possessió de l'objecte d'aquesta venda. A partir d'ara té el dret de propietat i la possessió plena de l'esmentat camp, tant ell com els seus representants, talment com qui té el que és seu, i pot vendre'l o hipotecar-lo; conrear-lo, plantar-hi o arrencar-ne el que sigui; llaurar-lo i sembrar-lo; introduir-hi o treure'n parcers; llogar-lo o arrendar-lo en contracte de parceria; deixar-lo en herència o donar-lo en dotació; donar-lo a qui vulgui; fer-ne el que li vingui en grat, tant ell com qui el representi, sense necessitat del meu permís, ni del de cap tribunal ni del de ningú més d'aquest món, ja que a partir d'aquest moment renuncio enterament, per mitjà d'aquest pacte íntegre, al meu poder i al meu domini, i al dels qui em representin, en relació amb aquesta venda. No m'he guardat, ni per a mi ni per a qui em representi, en

70. [NS: El topònim Rovescal (o Rovesca) en el doc. 7) apareix un parell de vegades en documents llatins del segle XII: «*Sit notum cunctis quod ego Arbertus de Rivo Rubeo, et uxor mea Ermesendis, diffinimus atque evacuamus Domino Deo et helemosine cenobii s. Cucuphatis ipsam particulam ipsius vinee de Rovesca cum terra in qua est fundata, quam tenet Arnallus Adam, quam ego requirebam et clamabam per meam. Que in comitatu Barchionone est, et in parrochia s. Cipriani de Aqualonga, in loco vocitato Rovesca, iuxta alaudium meum*» (J. RIUS (ed.), *Cartulario de Sant Cugat del Valles*, Barcelona, CSIC, 1945, vol. III, p. 278, doc. 1127 de l'any 1180). Hi ha un altre Rovesca en un document de donació d'una peça de terra situada a Sorbet: «*et abeatibus vestra manedia quomodo terminatum est de ipso Rovesca in aval et per oc donetis nobis perna de porc...*» (P. PUIG I USTRELL et al. (ed.), *Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara, Terrassa, 958-1207*, Barcelona, Fundació Noguera, 2001, p. 332, doc. 95 de l'any 1105. No sé si és el mateix indret]. Sobre el nom de Jucef ben Salomó ibn Olija, vegeu el que diem més avall en l'història de la transacció.

71. Cf. TB Bava Batra 61a, 63b.

72. Cf. ADRET, *Dictàmens*, IV:293.

aquesta venda, cap mena de reserva de domini, ni dret de possessió ni benefici, ni res per damunt ni per dessota d'una *peruta*. Qui que fos que comparegués de qualsevol dels quatre punts cardinals, hereu o beneficiari d'una dotació, parent pròxim o parent llunyà, jueu o arameu, home o dona, i es proposés de protestar o de querellar-se, discutint o impugnant els drets de l'esmentat mestre Jucef o dels qui el representin, aquestes accions seran nul·les i sense efecte, i considerades com un bocí de terrissa trencada, que no val res. Tot document o tota validació, sigui quina sigui la llengua en què hagin estat redactats, tant en nom meu com en el de qui em representi, adduïts amb la intenció d'anul·lar aquesta venda totalment o parcialment, seran considerats nuls i sense efecte, i considerats com un bocí de terrissa trencada, que no val res, i no tindran cap força legal ni segons les lleis d'Israel ni segons les lleis dels cristians. Tant jo com qui em representi assumim l'obligació de satisfer, de rebutjar i d'apartar d'ell, o de qui el representi, qualsevol que contesti o impugni aquesta venda, sia per escrit sia oralment, sia o no sia per compte meu, i li n'assegurem, a ell o a qui el representi, la plena possessió d'avui endavant i per sempre, sense cap inquietud, lliure i franca de tota servitud i de tot clam, i sense cap perjudici ni mala fe envers ell o envers els seus representants. He rebut i acceptat d'ell el preu total d'aquesta venda, sense cap reducció. Aquesta venda és irrevocable i definitiva, ferma i valedora, conclosa d'acord amb la llei i la jurisprudència religioses, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així li és lliurada i transferida a ell o a qui el representi. Ningú no podrà protestar contra ell ni contra el seu representant, ja que li faig aquesta venda de bon cor i de bon grat en tot el que pertany al seu dret i a la seva facultat, tant d'ell com dels seus representants, sense cap condició ni reserva. Assumeixo, tant jo com els meus representants, la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de compravenda, amb efecte immediat i per sempre, garantint-ne el compromís amb tots els meus béns mobles i immobles, ensems amb els béns mobles que hagi adquirit [posteriorment], de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declaro nul·la tota declaració⁷³ que hagi fet o que pugui fer en l'esdevenidor, de les quals hom pretengués deduir-ne alguna conseqüència. Si en aquest document hi hagués qualsevol expressió ambigua, que oferís dos sentits, la interpretació correcta seria sempre la que determinés l'esmentat mestre Jucef.»

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de l'esmentada *marat* Bonastruga per a l'esmentat mestre Jucef, segons tot el que és es-

73. Cf. TB *Bava Batra* 40a.

crit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, en la neomènia de quisleu de l'any 4995 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a l'esmentat mestre Jucef ben Salomó ibn Oliaj, perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret. [Els mots] 'que consisteix en tres mujades de terra poc més o poc menys', 'a partir d'aquest moment' i 'sia per escrit sia oralment', són escrits entre línies; 'de N[oguera]' és escrit damunt un mot raspat. Tot és ferm i valedor.

Jucef, fill de mestre David, que el seu record visqui en el món que ve.
Samuel, fill de mestre Azaria, que descansi dignament.

7. ACB 4-8-s/n (c) (22 de març de 1235)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre l'honorable *marat* Bonastruga, vídua de mestre Samuel ben Esdra:

«Sigueu-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic de transferència de la propietat completa en nom meu, redacteu-ne el document, signeu-lo segons totes les regles del dret i lliureu-lo a mestre Jucef ben Salomó ibn Oliaj, per tal que li serveixi de document acreditatiu del seu dret, puix que reconec avui davant vostre plenament, amb *quinyan* complet i amb efecte immediat, i vosaltres en sou testimonis, que he rebut d'ell la quantitat total del preu del camp anomenat Rovesca, que li vaig vendre. No m'és deutor de cap quantitat, ni a mi ni als meus representants, ni ell ni els seus representants, ni ha de rescabalar-me de cap pèrdua de valor, ni puc imposar-li cap jurament indirecte,⁷⁴ ni lleu ni rigo-rós, per raó del preu de l'esmentat camp, car n'he rebut el preu total a satisfacció meua, sense cap reducció. Tant jo com qui em representi assumim l'obligació de satisfer, de rebutjar i d'apartar d'ell, o del qui el representi qui que fos que contestés aquesta quitança, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis dels cristians, i li n'asseguro, a ell o a qui el representi, la plena possessió, ja que això és el que he acceptat, tant per a mi com per a qui em representi, per mitjà d'aquest ontracte complet, i amb efecte immediat, en tot el que pertany al seu dret i a la seva facultat, tant d'ell com dels seus representants, segons totes les regles del dret, sense cap condició ni reserva. Aquesta escriptura de reconeixement és

74. Pel que fa al jurament indirecte (en hebreu: *gilgul ševu'á*), és a dir, el jurament que hom pot imposar només perquè el qui jura ja ha fet un altre jurament, vegeu TB *Quiddušin* 27*b* i H. H. COHN en: *EJ*, vol. 12 (1972), col. 1295-1302, s.v. Oath.

ferma i valedora, certa i vàlida, i en garanteixo la responsabilitat i la substància, amb efecte immediat i per sempre, amb tots els meus béns mobles i immobles, ensems amb els béns mobles que posseeixo o que posseiré, de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis per a aquests documents de quitança, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declaro nul·la tota declaració⁷⁵ que hagi fet o que pugui fer en l'esdevenidor, de les quals hom pretengués deduir-ne alguna conseqüència.»

Hem realitzat doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de l'honorable *marat* Bonastruga damunt esmentada per al també esmentat mestre Jucef, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, en la neomènia de nissan de l'any 4995 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a l'esmentat mestre Jucef ben Salomó ibn Oliaj, perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret. [El mot] 'Israel' i les lletres 'ny' són escrits damunt un mot raspat. Tot és ferm i valedor.

Samuel, fill de mestre Azaria, que descansi dignament.
Mossé, fill de mestre Jafudà, de beneïda memòria.

Historial de la transacció

Aquest grup de documents és el més obscur de tota la col·lecció des de molts punts de vista. No hem aconseguit d'identificar ni la venedora ni el seu difunt marit, ni el comprador ni, per dir-ho tot, la ubicació de la peça de terra objecte de la transacció. Tot el que sabem és que la venda es va efectuar a la tardor de l'any 1234 i que quatre mesos més tard hom en va estendre la quitança. La filla del comprador es deia Ferrera i es casà amb Nahman ben Mossé ben Salomó, gironí, pels volts de l'any 1258. No podem determinar quin era el seu nom en llengua vulgar.⁷⁶ El nom Oliaj no és gens corrent. Millàs el va transcriure sota la forma Olleij, sense estar-ne, pel que sembla, gaire convençut, però el fet que Salomó faci servir l'àrabic *ibn* indueix a pensar que potser seria més exacte de transcriure'l com a Uliyaj.

75. BT *Bava Batra* 40a.

76. MILLÀS, *Docs. hebraics*, doc. XV. Ferrera és un nom molt rar per a una jueva.

Comentari

(1) És curiós de veure que el document 4-8-s/n (b), al contrari de la majoria de les vendes, no diu res de la procedència de la terra. Així, doncs, no sabem si aquesta peça de terra era propietat de Bonastruga pel seu propi dret (per herència) o si n'esdevingué propietària a la mort del marit com a part del pagament de la quetubà.

(2) El document conté una frase molt interessant, que no he sabut trobar enlloc més: «Si en aquest document hi hagués qualsevol expressió ambigua, que oferís dos sentits, la interpretació correcta seria sempre la que determinés l'esmentat mestre Jucef».

(3) El tret més interessant d'aquests documents, tanmateix, rau en el fet que un d'ells sigui una quitança. Com hem dit més amunt, una de les característiques del contracte de compravenda és que el venedor reconeix haver rebut el preu del que ven, cosa que és força important, ja que segons el dret hebraic el traspàs dels diners és una condició *sine qua non* del traspàs de la propietat.⁷⁷ Aquest document no és cap excepció: Bonastruga declara, d'acord amb la fórmula, haver rebut 120 morabatins de Jucef ibn Oliaj per la venda de tres mujades de terra.

La quitança és un 'reconeixement' (*hoda'a*), d'acord amb la denominació hebrea d'aquest tipus de document. Tanmateix, el 'reconeixement' que Jafudà ben Barzilai reporta en el seu formulari de documents hebreus és la declaració de la persona que ha manllevat diners i reconeix que els deu al prestador. Jafudà ben Barzilai indica que es tracta, en realitat, d'un debitori, amb una diferència: que el temps del pagament no hi és determinat.⁷⁸

Jafudà ben Barzilai dona també el text d'un *šover*, és a dir, d'una àpoca o rebut pròpiament dit, que reflecteix més aviat el reemborsament que no pas el préstec original, però que cal fer servir quan el document original s'ha perdut o en el cas d'un reemborsament parcial d'un préstec que continua en vigor (i, en conseqüència, no es pot indicar el reemborsament per cancel·lació o devolució del document original).⁷⁹ Aquest autor dona encara una altra variant, anomenada *simpon*, per a fer servir també en aquest darrer cas, però que s'inscriu da-

77. Sobre adquisicions pagades en diners comptants, vegeu M *Qiddušin* I, 5 i TB *Qiddušin* 26a, fent atenció als comentaris de rabí Samuel sobre la diferència que hi ha entre una venda i una donació. Vegeu també sobre això el comentari de Salomó ben Adret en el dictamen III:18. Convé tenir en compte que tot i que el traspàs dels diners podia haver estat suficient, des d'un punt de vista tècnic, per a ser considerat un acte d'adquisició (*qinyan*), en aquests documents hom realitza, tanmateix, el *qinyan* a través d'un bescanvi simbòlic (*qinyan sudar*). Cf. A.III de més amunt.

78. BARZILAI, *Šetarot*, n° 22, p. 41.

79. BARZILAI, *Šetarot*, n° 62, p. 99s.

munt el document original.⁸⁰ La versió inclosa en el *Sefer ha-ʿittur* és semblant al primer cas referit per Jafudà ben Barzilai.⁸¹

Val la pena de comparar aquest text amb diverses altres quitances del segle XIII, com ara la del doc. 9 del present recull i el doc. XX de Millàs, i així mateix amb la quitança de 1255 esmentada en el doc. XXII de Millàs (descrita com una *hoda'a u-mehila*, 'reconeixement i renúncia'.⁸² En tots els casos, dels quals tenim el document de venda original, aquest inclou el reconeixement formal d'haver-ne rebut els diners. La quitança de l'any 1255 porta la mateixa data que el document de venda a què es refereix; el doc. XX de Millàs és del mateix mes i fou signat pels mateixos testimonis. La data del doc. 9 del present recull, però, és d'un mes després i els testimonis són diferents.

El doc. XX de Millàs és el més fàcil d'explicar: no foren els venedors els qui cobraren el preu, sinó un tercer (vegeu l'història de la transacció del grup IV). El doc. 9, que és una quitança de la mateixa dona (aquesta vegada el venedor) per als mateixos compradors pot haver estat redactat simplement per associació amb el doc. XX de Millàs. Fou escrit el mateix mes, però signat per testimonis diferents. També pot reflectir, tanmateix, la tendència, en operacions que implicaven vídues, a multiplicar documents que d'altra banda podrien semblar estranys, a causa de l'ambigüitat de les reclamacions de propietat de les vídues. En conclusió, és igualment possible que totes aquestes quitances reflecteixin la pràctica no gens insòlita de les vendes atorgades en documents llatins d'incloure una quitança a continuació de la venda. Aquest és només un dels múltiples exemples en què la pràctica notarial hebrea reflecteix la llatina.

Grup IV

Diversos documents relatius a la doble venda d'una peça de terra situada al lloc anomenat riera de Queralt

80. BARZILAI, *Šetarot*, n° 45, p. 66s.

81. ISSAC BEN ABAMARI, *Sefer ha-ʿittur*, lletra šin, 41b. Hom pot veure alguns resums i còpies d'aquests textos en: ASHER GULAK, *Ošar ha-šetarot ha-nehugim be-Israel*, Jerusalem: Defus ha-Po'alim, 1926, p. 243-246.

82. Vegeu també la quitança del segle XIV que publicà Schwab en: «Acte de vente», p. 58-59. La segona part del document de venda connex, de la mateixa data, també hi és. Probablement el document de venda incloïa la confirmació que els venedors n'havien rebut el preu fixat, però l'absència de la primera part ens impedeix de saber-ho del cert.

8 ACB 4-42-312: Venda feta per Cruixia,⁸³ vídua de Samuel ha-Sardí,⁸⁴ i el fadri [*baḥur*] Abraham ben Jonà de Saporta, a Mossé (Astruc) de Tolosa i Abraham Ascandraní,⁸⁵ d'una peça de terra comprada a Don Perfet Bonafós per 400 morabatins. Data: Neomènia del mes d'av de l'any 5022 de la Creació (= 19 de juliol de 1262).

83. [NS: Aquest nom és escrit en hebreu amb diverses grafies: קורשיא, קרושיא, קרושייא, i apareix transcrit com a *Cruxia* en documents llatins (cf. *The Jews in Barcelona 1213-1291. Regesta of documents from the Archivo Capitular*, compilats per Maria Cinta Mañé, Jerusalem, 1988, p. 60, on apareix una *Cruxia* en un document llatí de 1282). Millàs (*Docs. hebraics*, docs. XVI-XX), coneixent només la forma hebrea, l'arromançà en *Carròssia*, tot insinuant alguna etimologia romànica. De fet, però, sembla més correcte, per les grafies damunt esmentades, de considerar aquest nom d'origen àrab, potser com una forma femenina de *Qurais̄* [és, tanmateix, una pura hipòtesi de treball], nom que alguns jueus portaren en el nord d'Àfrica (com ara el gramàtic del segle X Judà ibn Qurais̄, que era de Tahert). Sota la forma קרשיה apareix en un document àrab aljamiat de Saragossa de 1217 (veg. F. BAER, *Die Juden*, doc. 82; J. M. Millàs Vallicrosa, «Documentos hebraicos del Archivo del Pilar de Zaragoza», *Boletín de la Real Academia de la Historia* [Madrid], 96 (1930), p. 671-672), cosa que fa pensar que Cruixia devia procedir de terres aragoneses.]

84. [NS: Pel que fa al nom *Sardí*, d'acord amb la grafia hebrea, hi ha raons per a considerar del tot inversemblant que aquest nom indiqui que el gran prohoms barceloní procedia del comtat de Cerdanya. Els jueus més antics habitants de Puigcerdà apareixen en petit nombre durant la segona meitat del segle XIII. Cerdanya havia estat i era encara en aquells temps una regió remota per als jueus, on pràcticament no n'hi havia hagut mai. A més, atès que l'ús de gentilicis (corresponents a la *nisba* en l'antroponímia musulmana) en els noms personals només té sentit si aporten a l'individu un cert prestigi, un origen distingit, o permeten d'identificar-lo sense vacil·lació (tals són els casos de tortosí, gironí, barceloní, alexandrí, romà, grec, sefardí [=andalusí], etc.), fa de mal creure que el gentilici 'sardí' volgués indicar una insignificant procedència cerdana de Samuel ben Issac. És més probable que ell o el seu pare procedissin de Sardenya, on hi havia una població jueva des de temps antics, en constant relació amb la de Barcelona. Per tant, *sardí* voldria dir 'sard'. La forma 'Sardan' o 'Serdan', en grafia hebrea, del document XXV de Millàs o la forma Cerdani, en grafia llatina, que apareixen en el document 847 publicat per Huici, referides al mateix personatge, no són suficients per a fer *sardí* equivalent de 'cerdà' ('cerd...' i 'sard...' es confonen en molts mots que comencen per aquesta síl·laba; d'altra banda, l'ús constant de la sàmec i no pas de la tsade en la grafia hebrea d'aquest mot també és significatiu). No es pot excloure, tanmateix, la possibilitat que la família de Samuel ha-Sardí procedís de l'antiquíssima Sardes de l'Àsia Menor. La forma Cerdani apareix també, segons Elka Klein, en els documents ACB 1-5-371, 1-6-788, 2118 i 3076, 4-42-263, 296 i 311, 4-43-464, 466, 467; ACA reg. 9, fol. 49v i 60.]

85. [NS: Ascandraní = Alexandrí, és a dir, originari d'Alexandria d'Egipte.]

9 ACB 4-42-313: Quitança de Cruixia a favor d'Abraham Ascandraní amb referència a l'operació anterior. Data: Neomènia del mes d'elul de l'any 5022 (= 18 d'agost de 1262).

10 ACB 4-42-300: Reconeixement de Mossé (Astruc) de Tolosa envers Abraham Ascandraní, dels documents que guarda de la compra conjunta que van fer d'una peça de terra situada a Queralt. Data: Neomènia del mes de quisleu de l'any 5023 de la Creació (= 15 de novembre de 1262).

Documents connexos: Els documents esmentats en el doc. 10 del present recull són els documents de Millàs XVIII i XIX (compareu-los amb el 8), XX (compareu-lo amb el 9), XVII i XXI. Veg. també Millàs XVI, que és l'original d'on fou copiat el XVII.

El doc. 10 és, de fet, un complement del XXII de Millàs, que és el reconeixement d'Abraham a Mossé, en el qual hom esmenta els quatre documents que segueixen:

1) Venda feta per Samuel ha-Sardí a Don Perfet Bonafós (= Saltell, fill del *nassí* Samuel): 14 d'iar de 5015 (= 23 d'abril de 1255).

2) Quitança corresponent a aquesta venda. Mateixa data.

3) Venda feta per Cruixia i Abraham ben Jonà de Saporta (doc. 8 de més amunt: ACB 4-42-312).

4) Cessió (literalment: donació) feta per Don Perfet Bonafós a Mossé i Abraham dels drets sobre la mateixa peça de terra (agost-setembre de 1262).

Hi ha altres documents que reflecteixen transaccions anteriors o posteriors que afecten aquesta propietat. Són aquests: 1-6-156, 676, 991 i 4017 [1277]; 4-42-262 [1293]; 4-42-263 [1246]; 4-42-266 [1303]; 4-42-267 [1290]; 4-42-296 [1263]; 4-42-298 [1278]; 4-42-302 [1277]; 4-42-303 [1275]; 4-42-306 [1290]; 4-42-309 [1290]; 4-42-310 i 311 [1277]; 4-42-316 [1294] i Miret-Schwab, «Docs. sur les juifs catalans», doc. XXXIII.

Propietat: La terra estava situada al costat de les muralles de la ciutat, prop de l'Hospital de Colom, en el lloc on avui hi ha la Boqueria, és a dir, no gaire lluny d'on hi ha l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau.⁸⁶

Els seus límits eren:

1) Família d'Ibn Hasdai; Ramon de Plegamans (el límit de llevant, segons ACB 4-42-298 i 4-42-303).

86. Els traspassos posteriors d'aquest terreny la situen en relació amb l'Hospital de Colom; veg., per exemple, ACB 4-42-302 i 303. Per a l'Hospital de Colom, veg. C. BATTLE I GALLART, *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval (s. XIII)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1987, p. 30-31 i 77-80.

- 2) Via pública (el límit meridional, per eliminació).
- 3) Issac ha-Leví, de Tortosa, Salomó ben Abraham Cerç (el límit de ponent, segons ACB 4-42-263).
- 4) Via pública (el límit septentrional, segons ACB 4-42-263).

Traducció dels textos

8. ACB 4-42-312 (19 de juliol de 1262)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoni explícit que han portat davant nostre l'honorable *marat* Cruixia, vídua de mestre Samuel ben Issac ha-Sardí, i el fadrí mestre Abraham ben Jonà de Saporta:

«Sigueu-nos testimonis, realitzeu l'acte simbòlic complet de transferència de la propietat en nom nostre, redacteu-ne el document, signeu-lo, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a mestre Mossé ben Issac de Tolosa i a mestre Abraham ben Samuel Ascandraní, per tal que els serveixi, a ells o a qui els representi, de document acreditatiu de llur dret, car havent-ne rebut i acceptat quatre-cents morabatins d'or grossos alfonsins, bons i legítims, perfectes en or i de pes complet, els venem íntegrament, amb efecte immediat, havent fet la tradició simbòlica completa, aquella meitat que jo, Cruixia, posseeixo de tots els béns immobles, cases, amb els alts i els baixos, patis, horts i vergers, arrendats, que eren del meu senyor marit, l'esmentat mestre Samuel, i que es troben als afores de la ciutat, en el lloc anomenat *naḥalat* o riera de Queral, ⁸⁷ la meitat dels quals jo, Cruixia, vaig obtenir del meu *ḥatan*, Don Perfet Bonafós, com està escrit en el document de reconeixement i transferència de propietat fet en la llengua dels cristians, que em féu l'esmentat *ḥatan*, i ell els obtingué en virtut d'una compra que féu al meu senyor marit, l'esmentat mestre Samuel, com està escrit i signat en el document de compravenda que el meu senyor marit, l'esmentat mestre Samuel, féu estendre a favor del meu *ḥatan*, Don Perfet, document de compravenda que ara lliurem als esmentats compradors, mestre Mossé i mestre Abraham, tot dient-los: «Preneu amb efecte immediat entera possessió d'aquest document⁸⁸ amb tota la servitud, tota la garantia i tot el que hi ha escrit».

87. El mot 'riera' està escrit en català, en caràcters hebreus, i traduït seguidament a l'hebreu per *naḥalà*.

88. Es tracta probablement del document hebreu que Samuel lliurà a Perfet, ja que aquest va ser donat definitivament a Mossé i Abraham, mentre que no hi ha cap prova que Mossé i Abraham tinguessin el document de compravenda llatí de Perfet a Cruixia.

Aquests són els límits dels béns immobles, dels quals jo, Cruixia, venc la meua meitat a mestre Mossé i a mestre Abraham: [1] el primer límit és amb unes cases, uns horts i uns censals que pertanyen a l'alod dels representants de la família Hasdai, i amb unes cases i uns horts que avui són de l'alod dels representants de Don Ramon de Plegamans; [2] el segon límit és amb la via pública; [3] el tercer límit és amb l'hort i les cases arrendats que té avui mestre Issac ha-Leví de Tortosa, i amb unes cases i uns horts dels representants de mestre Salomó ben Abraham Cerç; [4] el quart límit és amb la via pública. La meitat de tots aquests béns immobles, cases, amb els alts i els baixos, patis, horts i vergers, arrendats, que es troben als afores d'aquesta ciutat, dins els límits assenyalats, i tot el domini anomenat senyoria i tots els drets de laudesme, entrada, foriscapi i tot altre dret inclòs en el domini anomenat senyoria, amb el dret de la renda anomenada cens,⁸⁹ amb tota la força legal, tota la participació i tot el dret que tenim en la meitat dels esmentats béns immobles, jo, Cruixia, tant en virtut d'adquisició, donació o usucapció com en virtut de qualsevol altra facultat o dret d'aquest món, i jo, Abraham, tant en virtut de donació com en virtut de qualsevol altra facultat o dret d'aquest món, tot ho venem, amb efecte immediat, d'una manera total i per mitjà d'aquest pacte íntegre, als esmentats mestre Mossé i mestre Abraham per la dita quantitat, que hem rebut d'ells, el terreny i la terra conradissa, els arbres i les pedres, les parets, les bigues i les cobertes, les lluernes, les finestres i les portes, els horts, els aljubs i els bancals, els accessos, les entrades i les eixides, les basses i els recs, les tanques i les borges, els arbres i les plantes, tota mena d'arbres fruiters i no fruiters, hortalisses i cereals, tant si es pot considerar hort com si no s'hi pot considerar, edificada o sense edificar, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi, en profunditat i en alçària, tot des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel. Aquests són els noms dels homes i les dones que paguen renda de les terres, ensems amb el detall de les rendes de cada peça de terra i l'època de pagament de les rendes:⁹⁰

Tritaina, un morabatí d'or, per Miquel;⁹¹

Cirera, un morabatí d'or, per Miquel;

89. Tractem d'aquests termes en el comentari (2).

90. Per a alguns dels noms que segueixen, veg. C. BATLLE I GALLART, *L'assistència als pobres...*, p. 77-80. Molts d'aquests noms apareixen també en una llista d'arrendataris en llatí que figura en els documents ACB 1-6-4017 i 4-42-311 (1277): Maria Descoll, per altre nom Tritaina; Maria Cirera, Ferraria, vídua de Berenguer de Boxio, Bernat de Roca, Pere Colomer, Gener Moler, Arnau Rovira, Guillem Olivera, Deusdè de Sant Baudili, Isaac Franch de Burgos, Geralda, vídua de Guillem de Capellades.

91. No sabem per quina raó el nom 'Miquel' és escrit en hebreu מִיכָאֵל cada vegada en aquest document. D'altra banda, hom evita l'ús de l'adjectiu 'sant' en tots els casos.

Na Boixa, dos morabatins d'or, per Miquel;
 Elicsèn, vuit sous, per Miquel;
 Roca, un morabatí i mig d'or, per Miquel;
 Colomer, un morabatí d'or, per Miquel;
 Dolça de Rubí, un morabatí i mig d'or, per Andreu;
 Gener, moler, un morabatí d'or, per Andreu;
 Na Pol, un morabatí i mig d'or, per Andreu
 Rovira, dos morabatins d'or, per Andreu
 Olivera, dos morabatins d'or, per Santor;⁹²
 Ítem un morabatí d'or, Cirera, per Nadal;
 Deudé, un morabatí d'or i dotze diners, per Nadal;
 Issac, dos morabatins d'or, a mitjan març;
 Capellades, un morabatí i quart d'or, calendes de maig;
 Guillem Martín, un morabatí d'or, per Joan;
 Abiya, un morabatí d'or, per Joan;
 Ítem Capellades, un morabatí i mig d'or, per Joan;
 Ítem Issac, un morabatí d'or, per Joan;
 Ítem Rovira, un morabatí d'or, per Joan.

A partir d'ara, els esmentats mestres Mossé i Abraham tenen el dret de propietat i la possessió plena, talment com qui té el que és seu, de la meitat de tots els béns immobles que hi ha dins els límits damunt esmentats. Tant ells com els seus representants tenen tot el domini i tot el dret sobre l'objecte d'aquesta venda per a vendre'l o hipotecar-lo; llogar-lo o arrendar-lo en contracte de parceria; introduir-hi o treure'n parcers; recaptar i percebre les rendes d'aquestes terres i els productes i els beneficis; a deixar-lo en herència o donar-lo en dotació; donar-lo a qui vulgui i fer-ne el que llur cor desitgi, tant ells com qui els representi, sense necessitat del nostre permís, ni del de cap tribunal ni del de ningú més d'aquest món. Amb efecte immediat cedim totalment, tant nosaltres com qui ens representi, el nostre domini i el nostre dret, per mitjà d'aquest pacte íntegre, en relació amb la meitat que posseïm de tots aquells béns immobles que es troben dins els límits damunt esmentats. No ens hem guardat, ni per a nosaltres ni

92. [NS: Podria ser que Santor fos la contracció de *[Omnium] Sanctorum* per analogia amb Pascor (< *[Tempus] Paschorum*) i Martror (< *[Festum] Martyrorum*). Elka Klein fa observar, tanmateix, en la nota 92 del text anglès, que l'ordre de pagament d'aquestes rendes segueix el del calendari: Sant Miquel (29 de setembre), Sant Andreu (30 de novembre), Nadal, a mitjan març (precisament el llogater jueu), l'1 de maig i Sant Joan (24 de juny). Tots Sants restaria fora d'aquest ordre.]

per a qui ens representi, en aquesta venda, cap mena de reserva de domini ni dret de possessió, cap clam ni reivindicació o reclamació.⁹³ Els esmentats mestre Mossé i mestre Abraham, i llurs representants, entren en possessió d'aquesta venda a partir d'avui per sempre. Aquesta venda és una venda íntegra, feta per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, ferma i valedora, irrevocable i definitiva, conclosa d'acord amb la llei i la jurisprudència religiosa, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així els és lliurada i transferida a ells. Ningú no podrà protestar contra ells ni contra qui els representi per raó d'aquesta venda, puix que els la fem de bon cor, de bon grat i de bon ull en tot el que pertany a llur dret i a llur facultat, segons totes les regles del dret, sense condició ni reserva de cap mena. Assumim, tant nosaltres com els nostres representants, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, l'obligació de satisfer, de rebutjar i d'apartar dels esmentats mestre Mossé i mestre Abraham, o de qui els representi, tothom, sia israelita sia cristià, sia hereu sia beneficiari, que posi clam i demanda contra aquesta venda o en vulgui anul·lar alguna part, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions, i d'assegurar-los-en, tant a ells com a llurs representants, la plena possessió, lliure i franca de tota servitud i de tot clam, sense cap perjudici ni mala fe envers ells o envers llurs representants. Com a garantia d'aquesta venda, sotmetem a hipoteca a favor d'ells o de qui els representi, sense cap restricció i per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, tots els béns que estan o que estaran en possessió nostra, tant immobles com mobles, els quals esdevenen garantia, penyora i fermança per als esmentats mestres Mossé i Abraham, o per a qui els representi, com a garantia d'aquesta venda i de tot guany que pugui resultar sia d'aquesta venda sia d'alguna despesa que s'hi hagi fet per treure'n profit,⁹⁴ fins i tot si es tracta del bo i millor d'aquest profit, tant dels béns que tenim en comú com dels béns de cada u de nosaltres que ells o llurs representants volguessin primer, car cada u de nosaltres es compromet envers ells i compromet els seus béns com a garantia, talment com si el seu company no participés amb ell, car així ho acceptem tant nosaltres com els qui ens representin, i tant per a ells com per a qui els representi, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, en tota qüestió relacionada amb llur dret i facultat, i segons totes les regles del dret, sense cap condició ni reserva. Assumim, tant nosaltres com els nostres representants, amb efecte immediat i per sempre, per mitjà d'aquest pacte íntegre, la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de compravenda, de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels

93. Cf. ADRET, *Dictàmens*, IV:293.

94. TB *Bava Qamma* 34a; *Bava Batra* 54a.

nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declarem nul·la tota declaració,⁹⁵ contradecclaració o declaració resultant de declaracions anteriors que hàgim fet o que fem en l'esdevenidor.»

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de *marat* Cruixia i el fadrí mestre Abraham ben Jonà per als esmentats mestre Mossé ben Issac i mestre Abraham ben Samuel, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, en la neomènia d'av de l'any 5022 de la Creació del món, segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat als esmentats mestre Mossé ben Issac, de Tolosa, i a mestre Abraham ben Samuel Ascandraní, perquè els serveixi, a cadascun d'ells o a qui els representi, de document acreditatiu de llur dret. [Els mots] 'Abrah' i 'percebre' són escrits entre línies; 'per Nadal' i 'per a qui els representi' són escrits damunt un mot raspat. Tot és ferm i valedor.

Samuel, fill de mestre Azaria, que descansi dignament.

Guerson, fill de mestre David, que el seu record visqui en el món que ve.

9. ACB 4-42-313 (18 d'agost de 1262)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre *marat* Cruixia, vídua de mestre Samuel ben Issac ha-Sardí:

«Sigueu-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom meu, redacteu-ne el document, signeu-lo en nom meu, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a mestre Abraham ben Samuel Ascandraní per tal que li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret, car avui reconec davant vostre plenament i per mitjà d'aquest pacte íntegre, haver-ne rebut els quatre-cents morabatins d'or que ell i mestre Mossé ben Issac de Tolosa van decidir de donar-me com a preu de la meitat que em pertanyia de les cases i els horts que el meu senyor marit, mestre Samuel, tenia en el territori d'aquesta ciutat, en el lloc anomenat Queralt, cases i horts que el meu senyor marit havia arrendat a cristians, dels quals rebia una renda anual, tal com està escrit en el document de compravenda que vaig fer estendre a favor dels esmentats mestres Abraham ben Samuel i Mossé ben Issac. Reconec ara plena-

95. TB *Bava Batra* 40a.

ment i per mitjà d'aquest pacte íntegre haver rebut de mestre Abraham ben Samuel els esmentats quatre-cents morabatins d'or, que són el preu d'aquesta venda. No m'és deutor de cap quantitat ni de cap diferència que pogués restar del preu d'aquesta venda. Reconec plenament davant vostre que tots els quatre-cents morabatins esmentats han passat de les mans de mestre Abraham a les meves, i que els he rebuts íntegrament, sense cap reducció. A partir d'avui, doncs, ni jo ni qui em pugui representar no tindrem cap dret a reclamar de mestre Abraham cap part dels esmentats quatre-cents morabatins ni del preu de l'esmentada venda, car he rebut i he acceptat el pagament de tot íntegrament, sense cap reserva en absolut. Aquesta quitança és ferma i valedora, certa i vàlida, amb efecte immediat i per sempre, com tot document de quitança d'ús i consuetud entre israelites establert pels nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declaro nul·la tota declaració⁹⁶ que hagi fet o que pugui fer en l'esdevenidor.»

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de *marat* Cruixia damunt esmentada per al també esmentat mestre Abraham ben Samuel, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, en la neomènia d'elul de l'any 5022 de la Creació del món, segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a l'esmentat mestre Abraham ben Samuel, perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu de llur dret. Tot és ferm i valedor.

Sésset, fill de mestre Issac, que el seu record visqui en el món que ve!
 Rovèn, fill de mestre Jucef, que el seu record visqui en el món que ve!

10. ACB 4-42-300 (15 de novembre de 1262)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoni atorgat explícit que ha portat davant nostre mestre Mossé ben Issac ben Abraham, de la ciutat de Tolosa:

«Siguen-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic complet de transferència de la propietat en nom meu, redacteu-ne el document i signeu-lo, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a mestre Abraham ben Samuel Ascandraní, per tal que li serveixi, a ell o a qui el representi, de prova del seu dret, car jo i mestre

96. BT *Bava Batra* 40a.

Abraham compràrem per vuit-cents morabatins d'or grossos tots els béns immobles, les cases, els baixos i els alts, els horts i els vergers, arrendats, que es troben als afores d'aquesta ciutat, en el lloc anomenat sa riera o *naḥalat* Queralt, la meitat dels quals adquirírem de l'honorable *marat* Cruixia, vídua de mestre Samuel ha-Sardí, fill de mestre Issac ha-Sardí, i del *ḥatan* de *marat* Cruixia, mestre Abraham ben Jonà de Saporta; l'altra meitat ens fou venuda pel tribunal i els curadors, mestre Jafudà ben Samuel i Don Zarc Malet, nomenats per a representar l'òrfena Regina, filla de l'esmentat mestre Samuel, com està escrit i signat en l'escriptura de compra que tenim i en d'altres dominis i drets que també tenim en relació amb aquests béns immobles, els uns fixats de nou, els altres en temps passats. Atenent que cada u de nosaltres voldria tenir a les seves mans els documents que certifiquen aquests drets, hem fet, jo i mestre Abraham, una avenença i ens hem posat d'acord perquè ell guardi una part dels documents de compravenda, títols de propietat i de domini, i que jo en guardi l'altra part, només que cada u de nosaltres estengui un document de reconeixement a favor de l'altre, esmentant explícitament els documents que guardarà relatius a les esmentades propietats. Així, doncs, jo, Mossé, reconec plenament davant l'esmentat mestre Abraham, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, que estic en possessió de cinc documents relatius als títols de propietat dels esmentats béns immobles, la llista dels quals és com segueix:

[1] el primer és el document de compravenda, pel qual el tribunal [*bet-din*] em vengué, a mi, Mossé, i a l'esmentat mestre Abraham, per quatre-cents morabatins d'or grossos, la meitat que mestre Samuel ben Issac ha-Sardí posseïa dels béns immobles arrendats, situats als afores de la de la ciutat, en el lloc anomenat sa riera o *naḥalat* Queralt. La data de redacció d'aquest document del tribunal és la neomènia d'elul de l'any 5022 de la Creació i el signaren mestre Azaria Issac ha-Leví i mestre Jucef ha-Leví Isaí, fill de mestre Jucef ben Isaí; [2] el segon és el document de compravenda, pel qual mestre Jafudà ben Samuel i Don Zarc Malet, els curadors designats per a representar l'esmentada òrfena Regina, filla de mestre Samuel ben Issac, per quatre-cents morabatins grossos, vengueren la meitat que l'esmentat mestre Samuel posseïa en les propietats situades als afores d'aquesta ciutat. La data de redacció d'aquest document és el dia primer d'elul de l'any 5022 de la Creació, i els testimonis foren Samuel ben Azaria i Abraham ben Jafudà ben Jacob; [3] el tercer és la quitança en què l'honorable *marat* Cruixia reconeix haver rebut de mi els quatre-cents morabatins d'or grossos com a preu de la venda que els esmentats tribunal i curadors ens van fer, a mi i a mestre Abraham. La data de redacció d'aquest rebut és la neomènia d'elul de l'any 5022 de la Creació, i els testimonis foren Samuel ben Azaria i Abraham ben Jafudà ben Jacob; [4] el quart és el nomenament dels cura-

dors de l'òrfena Regina, filla de l'esmentat mestre Samuel, per part del tribunal. La data de redacció d'aquesta curadoria és la neomènia de nissan de l'any 5021 de la Creació,⁹⁷ i els jutges del tribunal que el signaren foren mestre Issac, fill del *paruš* mestre Menahem,⁹⁸ Salomó ben Hasdai, gironí, i Salomó ben Azaria; [5] el cinquè és el document de presa de possessió, establert quan jo, Mossé, i mestre Abraham prenguérem possessió en presència dels esmentats venedors, de les dites propietats. La data de redacció d'aquest document de presa de possessió és la neomènia d'elul de l'any 5022 de la Creació, i els testimonis foren mestre Issac bar Hiya i Sésset ben Issac.

Reconec davant l'esmentat mestre Abraham que estic en possessió i tinc a la meva disposició aquests cinc documents, i accepto, per mitjà d'aquest pacte íntegre, de presentar aquestes escriptures a l'esmentat mestre Abraham o a qui el representi, tota vegada que tinguin necessitat de produir-los en algun tribunal, sia jueu sia cristià, si mai sorgia algú que reclamés o contestés alguna cosa en relació amb aquestes propietats.»

D'acord amb el que ha estat exposat davant nostre, hem realitzat l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de mestre Mossé per a l'esmentat mestre Abraham, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, en la neomènia de quisleu de l'any 5023 de la Creació del món, segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a l'esmentat mestre Abraham ben Samuel, perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret. [El mot] 'redacteu' és escrit damunt un mot raspat. Tot és ferm i valedor.

Samuel ben Azaria, que el seu descans sigui honorable!
Rovèn ben Jucef, que sigui recordat per a la vida en el món que ve!

97. Aquest nomenament de l'any 1261 (= Millàs, XVI) és, tècnicament, la renovació d'un primer nomenament que havia estat fet l'any 1257 i confirmat pel rei Jaume I (cf. HUICI, *Documentos de Jaime I de Aragón*, Saragossa, 1978, vol. III: 1251-1257, p. 302, doc. 847). Cruixia hi al·ludeix en el document de 1261, en dir que el primer tutor de Regina feia tres anys que se n'havia anat a viure a Tortosa, deixant sense capacitat d'actuació els altres dos tutors. Com que el document no fa referència a la confirmació del rei, cal pensar que el tribunal rabínic no la coneixia.

98. Sobre el mot *paruš*, que vol dir 'asceta', veg. G. SCHOLEM, *Les origines de la Kabbale*, París, Aubier-Montaigne, 1966, p. 244 i 245 (nota 55). En el doc. XXVIII (1261) de Millàs apareix Simon, fill d'Issac, fill del *paruš* Menahem, que deu ser el fill de l'Issac del present document.

Escrit en el dors: «Aquests són els documents censals de *mar* Samuel Sardan».

Historial de la transacció

Aquestes tres escriptures i els documents connexos formen el complement de l'extensa sèrie de documents publicats per Millàs.⁹⁹ La magnitud d'aquest dossier converteix probablement aquesta transacció en la més ben documentada de la Barcelona medieval. Tots els documents es refereixen als béns deixats per Samuel ha-Sardí en el moment de la seva mort l'any 1256 o 1257, especialment a una peça de terra de la qual havia estat propietari des del 1246.¹⁰⁰ Samuel ha-Sardí és conegut sobretot com a autor del *Sefer ha-terumot*, que és un tractat sobre dret mercantil.¹⁰¹ Els qui han visitat Barcelona el coneixen també per la làpida que hi ha en el carrer de Marlet.¹⁰² Samuel ha-Sardí no tingué fills del primer matrimoni amb Bonadona, però, casat en segones núpcies amb Cruixia l'any 1247, van tenir una filla: Regina.¹⁰³

En morir Samuel ha-Sardí, Regina, hereva única, era encara menor d'edat. L'any 1257, Jaume I confirmà el nomenament de tres curadors: Bonsenyor de Girona, germà de Cruixia, i dues personalitats jueves de Barcelona: Zarc Malet i Bonjuà Bonhom (Jafudà ben Samuel).¹⁰⁴ L'any 1261, Cruixia interposà una apel·lació al tribunal rabínic de Barcelona perquè intervingués en l'afer dels curadors, que no havien complit llur deure d'ençà que el seu germà s'havia casat i se n'havia anat a viure a Tortosa. El tribunal examinà la qüestió i determinà de donar més força a l'autoritat dels dos curadors que restaven, estenent un document oficial, en el qual constataren llur nomenament i estipulaven que el germà de Cruixia només actuaria com a curador en el cas que fos a Barcelona.¹⁰⁵

99. MILLÀS, *Docs. hebraics*, docs. XVI-XXII.

100. ACB 4-42-263.

101. SAMUEL BEN ISSAC HA-SARDÍ, *Sefer ha-terumot*, acompanyat del comentari d'Azaria Figo, editats a cura d'A. Goldshmit, Jerusalem: Makhon Yerusàlaim, 1988. Cf. H. J. ZIMMELS, «Codifications by the Jews of Spain». En: R. D. BARNETT [ed.], *The Sephardi Heritage: Essays on the history and cultural contribution of the Jews of Spain and Portugal*, Londres, Vallentine, Mitchell, 1971, vol. I, p. 414.

102. Veg. F. CANTERA i J. Mª MILLÀS, *Las inscripciones hebraicas de España*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1956, p. 346-348.

103. MILLÀS, *Docs. hebraics*, doc. XVIII, esmenta alguns detalls de la quetubà de Cruixia.

104. ACA, Reg. 9, fol.49v i 60. Publicat en: HUICI MIRANDA, A., CABANES PECOURT, M.-D., *Documentos de Jaime I de Aragon, III, 1251-1257*, Saragossa, 1978, p. 302, doc. 847.

105. MILLÀS, *Docs. hebraics*, docs. XVI i XVII.

L'any següent, Cruixia, volent, pel que sembla, tornar-se a casar, intentà cobrar l'import de la quetubà. No havent rebut resposta dels curadors de la filla, Cruixia «interrompé la pregària [a la sinagoga] durant molts dies a fi que hom li pagués la quantitat estipulada en la quetubà». Els gestors de la comunitat manaren que el tribunal examinés el cas, el qual tribunal confirmà que Cruixia no havia percebut res. Aleshores el tribunal disposà que hom vengués aquella meitat de la terra de Queralt que Regina havia heretat del seu pare. Al cap d'un mes de fer-ne la crida corresponent, per l'agost d'aquell any, el tribunal i els curadors la vengueren a Mossé (Astruc) de Tolosa i Abraham Ascandraní, i n'estengueren dues escriptures de venda diferents.¹⁰⁶

Gairebé al mateix temps que s'adreçava al tribunal, Cruixia es vengué una peça de terra de la seva propietat a Mossé i Abraham.¹⁰⁷ En realitat, era l'altra meitat de la terra que el tribunal havia posat en venda i que a l'origen havia estat del seu marit, el qual l'havia venuda a Don Perfet Bonafós l'any 1255.¹⁰⁸ Segons l'escriptura de venda de Cruixia, aquesta havia adquirit la terra a Perfet en un document de venda llatí,¹⁰⁹ transacció en què intervingué Abraham ben Jonà de Porta (o Saporita). La relació d'aquest Abraham ben Jonà amb la venda i amb Cruixia no és gens clara; la brevetat de la seva renúncia a qualsevol reivindicació que pogués tenir per raó d'algun altre dret fa pensar que la possibilitat de tal reivindicació devia ser molt poc sòlida.¹¹⁰ Tot fa creure que era membre d'alguna de les nombroses branques de l'eminent família dels Porta, però la seva identitat resta fosca.

Aquell mateix mes tingué lloc el traspàs real de la propietat de les dues peces de terra en presència de dos testimonis, a més dels venedors, els curadors i Don Perfet Bonafós, que actuà en representació de Cruixia.¹¹¹ Cruixia féu estendre dues àpoques, en les quals reconeixia que li havien satisfet el preu de les dues

106. MILLÀS, *Docs. hebraïcs*, docs. XVIII i XIX.

107. Doc. 8. ACB 4-42-312 (juliol de 1262). Aquest document és datat del mes d'av de 5022, un mes abans que els altres documents d'aquest dossier, la majoria dels quals són del mes d'elul de 5022.

108. No he pogut localitzar aquest document, que és esmentat en el doc. XXII de Millàs, on el nom hebreu de Perfet Bonafós és Saltell, fill del *nassí* Samuel.

109. És al·ludit en el document ACB 4-42-312, sense data, però podria no haver estat transferit a Mossé i Abraham. No l'he pogut localitzar. Pel que fa a documents de venda llatins utilitzats entre jueus, vegeu més avall: grup V, comentari (2).

110. És desconcertant que sigui anomenat *hatan* de Cruixia en el doc. 10 (ACB 4-42-300).

111. MILLÀS, *Docs. hebraïcs*, doc. XXI. Que jo sàpiga, només existeix un altre document hebraic com aquest: el que publicà Loeb en «Actes de vente hébreux originaires d'Espagne», doc. 3. Aquest tipus de document, en canvi, era molt corrent en llatí entre els notaris cristians (cf. BENSCH, *Barcelona*, p. 312).

vides.¹¹² Perfet hi és anomenat *ḥatan* de Cruixia, que tant pot significar que n'era el gendre com el nuvi. Atès que Cruixia reclamava la seva quetubà, com era lògic si una dona es volia tornar a casar, i que no hi ha cap document que insinuï que hi havia hagut una proposició de matrimoni per a Regina, sembla, doncs, versemblant que *ḥatan* vol dir, aquí, nuvi.

Uns quants mesos després de l'adquisició, cada un dels compradors lliurà a l'altre la llista dels documents que conservava, bo i garantint-li de poder disposar-ne lliurement en cas de necessitat.¹¹³ Llevat de l'enumeració dels documents específics de cada llista, els dos documents són pràcticament idèntics, signats pels mateixos testimonis i probablement escrits pel mateix escrivà.

Per sort, coneixem la història posterior d'ambdues peces de terra. Mossé (Astruc) de Tolosa deixà la seva part al seu fill Saltell per disposició testamentària en el moment de la seva mort l'any 1268. Saltell traspasà essent encara menor d'edat, i la propietat passà als seus dos germans, Issac i Abraham. El 1277, aquests germans es van vendre la terra als cristians Bernat Fuster i Bernat Cortal per tal de poder constituir un dot a llur germana.¹¹⁴

L'altra part, Abraham Ascandraní la donà al seu fill Astruc l'any 1263,¹¹⁵ quan aquest ja estava en el seu llit de mort. En realitat, Astruc féu testament aquell mateix dia, deixant la propietat a una fundació benèfica que havia creat.¹¹⁶ L'any 1290, aquesta fundació benèfica, amb l'acord de la comunitat, vengué la terra a Salomó ben Issac Adret, nebot de l'eminent mestre Salomó ben Adret.¹¹⁷ Salomó ben Issac Adret es vengué aquesta propietat a la Pia Almoina l'any 1294, a les mans de la qual passà tot aquest conjunt de documents.¹¹⁸

Comentari

(1) Una particularitat molt interessant del doc. 8 del present recull i del document semblant publicat per Millàs (el XIX), és que contenen la llista dels

112. Doc. 9 del present recull (ACB 4-42-313) i XX de Millàs.

113. Doc. 10 del present recull (ACB 4-42-300) i XXII de Millàs.

114. ACB 1-6-156, 676, 991 i 4017 (cf. *The Jews in Barcelona 1213-1291: Regesta of Documents from the Archivo Capitular*, compilats per Maria-Cinta Mañé i editats per Yom Tov Assis, Jerusalem, 1980, doc. 337-340; 4-42-310 i 311. Per a més detalls sobre aquesta venda, veg. E. KLEIN, «Splitting Heirs».

115. ACB 4-42-296.

116. MIRET-SCHWAB, «Docs. sur les Juifs catalans», doc. XXXII.

117. ACB 4-42-306 i 309.

118. ACB 4-42-316.

arrendataris i de la renda que pagava cadascun d'ells per la peça de terra que tenia. Existeixen tres documents llatins que reproduïen la llista sencera, el primer dels quals incloïent també les rendes.¹¹⁹ En altres documents hom es refereix a alguns d'aquests arrendataris individualment.¹²⁰

La col·lecció sencera d'aquests documents permet d'establir un gran nombre de correlacions, bo i oferint la possibilitat de seguir els canvis en el transcurs del temps.

(2) Una altra característica digna de ser remarcada és l'ús de termes tècnics (jurídics) catalans. Hi ha altres documents que també en fan servir,¹²¹ però en el cas present aquest ús és abundant: no solament **censal**, **cens** i **alod** (alou), ans també **senyoria** i els diversos drets relacionats amb els contractes emfitèutics: **lodisme** (lluïsm), **entrada** i **foriscapi**, i així mateix les dates en què calia satisfer les diverses rendes.¹²²

(3) L'existència d'una quitança a més del reconeixement de pagament que apareix en el document de compravenda també té el seu interès. Vegeu el grup III, comentari (3) de més amunt. Tal com vaig suggerir allà, l'explicació més versemblant de l'existència d'aquesta quitança és l'existència del document XX de Millàs.

(4) Tant per raons tècniques com per motius socials, el més interessant d'aquests documents és l'escriptura que va fer estendre Mossé a favor d'Abraham (doc 10), ensems amb el document XXII de Millàs, que és el seu parió.

a) Ambdós documents són tècnicament força singulars. Cada un d'ells és qualificat de *hoda'a* ('reconeixement').¹²³ Els precedents en qüestió de reconeixements pertanyen tots al camp dels préstecs, com hem vist més amunt, la qual cosa indica clarament fins a quin punt els *šetarot*, és a dir, les escriptures hebraïques, eren instruments d'una gran adaptabilitat, malgrat l'existència de formularis.

b) Aquests documents il·luminen també l'essència de les associacions. Hom havia dividit la propietat d'aquesta peça de terra l'any 1255, però sense fragmentar-la físicament. Cada meitat era delimitada amb els límits de la terra sen-

119. ACB 4-42-311, 1-6-4017 (de 1277) i 4-42-316 (de 1294).

120. ACB 4-42-263 (1246), 4-42-303 (1275), 4-42-302 (1277), 4-42-298 (1278) i 4-42-262 (1293).

121. Veg. MILLÀS, *Docs. hebraïcs*, doc. I; i el mot **justícia** que apareix en el doc. 11 del present recull. Cf. BENSCH, *Barcelona*, p. 304-313.

122. Apareixen aquestes mateixes formes en el document XVIII publicat per Millàs.

123. Hom hi fa servir també el mot *hašwa'a*, 'avinença', per a descriure la transacció, però el document no és mai qualificat de *šetar hašwa'a*.

cera i relacionada amb la llista d'arrendataris completa (vegeu el comentari (1) de més amunt). Per bé que Mossé i Abraham compressin junts cada meitat, tot fa pensar que després les dividiren de la mateixa manera. Mossé conservà els documents que pertanyien a la part venuda del tribunal i els curadors, mentre que Abraham es quedà els que tenien relació amb la part venuda per Cruixia.¹²⁴

(5) A més, aquest dossier dóna llum a l'enteniment de com s'anaven acumulant els documents de diverses maneres. El més curiós és veure amb quina cura les dues parts procuraven no perdre el rastre dels documents que garantien llur dret de propietat, com reflecteixen el doc. 10 del present recull i el XXII de Millàs. Hi ha una prova més d'aquesta manera de fer en el doc. 8, en el qual Cruixia esmenta els documents que manifesten les dues transferències de propietat anteriors, fetes pel seu difunt marit a Perfet Bonafós i després per Perfet a ella, tot dient, explícitament, que han lliurat aquests documents als compradors. El destí definitiu dels documents té una important significació històrica. Les escriptures de Mossé foren lliurades, en unió d'una còpia del seu testament (documents XXV i XXVI de Millàs) als cristians que adquiriren d'ell la peça de terra. Les d'Abraham passaren a mans del seu fill Samuel (Astruc) i d'aquest a les de la fundació benèfica constituïda en el seu testament. Al capdavant, ambdós conjunts de documents anaren a raure a l'ACB, però a part l'un de l'altre. Quan hom separà algunes de les escriptures hebraïques conservades a l'ACB del conjunt de documents llatins en què s'emmarcaven aquelles transaccions i les col·locà dins la capsula on Millàs les trobà, la majoria de documents de Mossé hi eren, però cap dels d'Abraham.¹²⁵

Grup V

Venda d'unes cases situades a Barcelona

11. 3-9-18 (f): Venda feta per Sadoc ben Mossé (anomenat en àrab Barakat ben Menaja ben Issac Yerusalmí) a Abraham ben Salomó ben Amiel de diverses cases situades a Barcelona per mil vuit-cents morabatins. Data: Neomènia del mes d'elul de l'any 5042 de la Creació (= 7 d'agost de 1282).

124. Veiem quelcom semblant, però amb menys detalls, en els documents del grup III de més amunt.

125. La majoria dels documents llatins —no pas tots— relatius a la part de la propietat que pertocava a Mossé van anar a parar a la secció *Diversorum* (ACB 1-6-156, 676, 991, i 4017), amb una excepció: ACB 4-42-311.

Document connex: ACB 4-40-536 (datat el 10 d'agost de 1282) és la versió llatina d'aquest document, és a dir, de la venda feta per «Barchet d'Alexandria, jueu habitant de Barcelona, anomenat en hebreu Sadoc, fill de Mossé, de Jerusalem, anomenat en àrab Menaia».

Propietat: Consistia en diverses cases i un hort situats a la ciutat de Barcelona, «prop del forn jueu», amb les següents afrontacions:

1) Unes cases del representants de mestre Natan ben Mossé (Llobell del Forn), i de mestre Saltell ben Rovèn (Vidal Rovèn); el Castell Nou (el límit septentrional segons ACB 4-40-536).

2) Altres cases de mestre Natan; unes cases de mestre Jucef ben Jafudà ibn Bolaix (Jucef Bonavia); i unes cases del gran bisbe (*ha-hegmon ha-gadol*)¹²⁶ (el límit occidental segons ACB 4-40-536).

3) Altres cases de mestre Jucef (el límit meridional segons ACB 4-40-536).

4) Mestre Jucef i la via pública (el límit oriental segons ACB 4-40-536).

Traducció del text

11. ACB 3-9-18 (f) (7 d'agost de 1282)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre mestre Sadoc ben Mossé, anomenat en llengua aràbiga, Barakat ben Menaja ben Issac Yerusalmí:

«Sigueu-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic complet de transferència de la propietat en nom meu, redacteu-ne el document i signeu-lo, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a mestre Abraham ben Salomó ben Amiel per tal que li serveixi de document acreditatiu del seu dret, car havent-ne rebut i acceptat mil vuit-cents morabatins d'or grossos alfonsins, bons i legítims, perfectes en or i de pes complet, li venc íntegrament, per mitjà d'aquest pacte íntegre i amb efecte immediat, les cases, amb els alts i els baixos, els patis, i l'hort que tinc en aquesta ciutat. Els límits de les cases, amb els alts i els baixos, els patis i l'hort esmentats que venc a mestre Abraham són: [1] el primer límit és amb unes cases dels representants de mestre Natan ben Mossé i amb uns cases dels representants

126. Per 'gran bisbe' cal entendre 'arquebisbe', és a dir, l'arquebisbe de Tarragona, que tenia cases en el Call o prop del Call; cf. ACB 4-40-536, on la propietat és anomenada «*palacio domini Terrachonensis archiepiscopi*».

de mestre Saltell ben Rovèn i amb la torre anomenada Castell Nou; [2] el segon límit és amb les esmentades cases dels representants de mestre Natan ben Mossé i amb unes cases de mestre Jucef ben Jafudà ben Bolaix i dels seus representants, que havien estat dels representants dels fills de mestre Josua, i amb unes cases del gran bisbe; [3] el tercer límit és amb unes cases de l'esmentat mestre Jucef ben Jafudà i dels seus representants; [4] el quart límit és amb algunes de les esmentades cases de mestre Jucef ben Jafudà i amb la via pública. Venc íntegrament a l'esmentat mestre Abraham ben Salomó, per mitjà d'aquest pacte íntegre i amb efecte immediat, totes les cases, amb els alts i els baixos, els patis i l'hort que hi ha dins els límits assenyalats per la dita quantitat, que he rebut d'ell. Li ho venc amb tot el domini, amb tota la participació i amb tot el dret que tinc en tot el que hi ha dins aquells límits, tant en virtut d'herència com de donació, adquisició o usucapió, o de qualsevol altra forma o raó. Ho venc tot íntegrament a l'esmentat mestre Abraham ben Salomó, per mitjà d'aquest pacte íntegre i amb efecte immediat, tot el terreny i la terra conradissa, els arbres i les pedres, les parets, les bigues i les cobertes, les escales i els graons, les canals i les gàrgoles,¹²⁷ les lluernes i les finestres, els ràfecs,¹²⁸ els estris i els pòrtics, els pous, els clots i les fosses,¹²⁹ els horts, els arbres fruiters i les plantes, els ceps i tota mena d'arbres fruiters i no fruiters que hi hagi, tant conreats com no conreats, les entrades i les eixides, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi, en profunditat i en alçària, tot des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel. A partir d'ara l'esmentat mestre Abraham té el dret de propietat i la possessió plena, talment com qui té el que és seu, de totes aquelles cases, amb els alts i els baixos, els patis, l'hort, i tot el que hi ha dins els límits damunt esmentats. Tant ell com qui el representi tenen tot el domini i tot el dret sobre el que hi ha dins aquells límits per vendre-ho o hipotecar-ho; llogar-ho o arrendar-ho en contracte de parceria; bescanviar-ho o deixar-ho en herència; donar-ho en dotació, donar-ho a qui vulgui i fer-ne, de tot el que hi ha dins aquells límits, el que el seu cor desitgi, tant ell com qui el representi, sense necessitat del meu permís, ni del de cap tribunal ni del de ningú més d'aquest món. Ensenms amb les esmentades cases, transfereixo a mestre Abraham totes les escriptures que demostren el domini, el poder i els drets que tinc damunt aquelles cases i damunt l'hort. Mestre Abraham en rep el dret de propietat i les fermances que hi ha escrites en aquests documents onsevulla que sia. Aquesta venda és una venda íntegra, realitzada per mitjà d'aquest pacte íntegre, i amb efecte immediat, i és ferma i valedora, irrevocable i definitiva, conclo-

127. Cf. TB *Bava Batra* 6a.

128. Cf. M *'Oholot* XIV, 1.

129. Cf. TB *Bava Qamma* 50a.

sa d'acord amb la llei i la jurisprudència religiosa, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així li és lliurada i transferida. Ningú no podrà protestar de cap manera contra ell ni contra el seu representant per raó d'aquesta venda, puix que la hi faig de bon cor, de bon ull i de bon grat en tot el que pertany al seu dret i a la seva facultat, segons totes les regles del dret, sense condició ni reserva de cap mena. Assumeixo, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, l'obligació de satisfer, de rebutjar i d'apartar de l'esmentat mestre Abraham o de qui el representi, tothom qui posi clam i demanda, sia israelita sia de les altres nacions, amb la intenció d'impugnar alguna cosa de tot el que hi ha dins els límits damunt esmentats, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions, o que en volgués anul·lar alguna cosa, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions. Assumeixo, tant jo com qui em representi, l'obligació de salvaguardar el dret de mestre Abraham o de qui el representi a la plena possessió d'aquesta venda sense cap inquietud, lliure i franca de tota responsabilitat i servitud envers qualsevol persona. Qui que fos, home o dona, sia israelita sia de les altres nacions, que posés clam contra alguna cosa del que hi ha dins els límits damunt esmentats o fes anul·lar res d'aquesta venda, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions, tant per raó d'algun deute o d'alguna obligació com per raó de qualsevol altre domini o dret, i tal acció comportés despeses a mestre Abraham o a qui el representés, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions, si mestre Abraham, o el seu representant, hagués de satisfer cap quantitat per raó d'aquesta demanda o d'aquest clam, em comprometo i comprometo els meus béns totalment, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, a rescabalar l'esmentat mestre Abraham, o qui el representi, de tot el que hagi hagut de pagar. I també tot el que hagi pagat per raó d'haver hagut de contractar un advocat, un jutge o per despeses judicials del tribunal [cristià] per aquella imposició anomenada justidia, sempre que la remuneració sigui apropiada al plet i a la sentència, i tot el que li costi, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions, per mitjà d'aquest pacte íntegre i amb efecte immediat. Accepto, tant per a mi com per a qui em representi, de rescabalar-l'en i de pagar-li, a ell o a qui el representi, tot el que hagués despès per aquestes qüestions. Com a garantia total d'aquesta venda i de totes els coses damunt esmentades sotmeto a hipoteca a favor de l'esmentat mestre Abraham ben Salomó o de qui el representi, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, tots els béns que estan o que estaran en possessió meva, tant mobles com immobles, els quals esdevenen garantia, fermaça i hipoteca, per a ell o per a qui el representi, que es poden vendre¹³⁰ i rebre'n llurs rendes i

130. Cf. Menahem BEN-SASSON, «Fragments», p. 187.

llurs guanys, sia de qualsevol guany que provingui d'ells mateixos sia de qualsevol guany que provingui d'alguna despesa que s'hi hagi fet per treure'n profit, fins i tot si es tracta del bo i millor dels béns immobles o del més selecte dels béns mobles, tot servirà de garantia d'aquesta venda i dels objectes damunt esmentats, sense necessitat del meu permís ni del de cap tribunal o persona d'aquest món. Assumeixo, tant jo com qui em representi, la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de compravenda, amb efecte immediat i per sempre, per mitjà d'aquest pacte íntegre, de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declaro nul·la tota declaració que hagi fet o que faci en l'esdevenidor.»¹³¹

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de l'esmentat mestre Sadoc ben Mossé per a mestre Abraham ben Salomó, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, el primer dia d'elul de l'any 5042 de la Creació del món, segons el còmput amb què comptem aquí a Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a l'esmentat mestre Abraham ben Salomó, perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu de llur dret. [Els mots] 'hort' i 'damunt esmentats' són escrits entre línies. Tot és ferm i valedor.

Esdra, fill de mestre Issac, que la seva Roca i el seu Redemptor el guardin, fill de mestre Jucef, que el seu record visqui en el món que ve!

David ha-Cohen, fill de mestre Mossé ha-Cohen, que la seva Roca i el seu Redemptor el guardin.

Escrit en el dors: «[tres mots il·legibles] Mansor de mestre Sadoc»

Historial de la transacció

El venedor, Barakat ben Menaia i el seu germà apareixen en un salconduit que Jaume I lliurà a Bachet Avenmenage i el seu germà Mancser, jueus d'Alexandria.¹³² Com que aquesta venda es va fer constar en dues escriptures, l'una

131. TB *Bava Batra* 40a. Tota declaració que contradigui les intencions expressades suara.

132. ACA reg. 16, fol. 199 (Régné 443). Sobre salconduits, veg. Robert I. BURNS, «The 'guidaticum' safe-conduct in medieval Aragon-Catalonia: A mini-institution for Muslims, Christians and Jews», *Medieval Encounters* [Leiden], 1 (1995), p. 51-113.

en llatí i l'altra en hebreu, podem utilitzar el text llatí per complementar alguns detalls que manquen en l'hebreu. El venedor, Barakat ben Menaja, era originari d'Alexandria, però en aquell temps estava establert a Barcelona. El text llatí ens dóna més informació sobre la propietat, que en el document hebraic consisteix simplement en unes cases, amb els alts i els baixos, uns patis i un hort situats a Barcelona. Segons l'escriptura llatina, els cases i l'hort eren «prop del forn dels jueus» i havien estat adquirits per a Barakat pel seu germà Mansor. No sabem res més d'aquests germans.

Del comprador, Abraham Amiel, en sabem algunes coses més. Està documentat a Barcelona des de 1276.¹³³ L'any 1285, del Coll de Panissars estant, Pere II li atorgà, a petició del rei de Tunísia, el privilegi de no haver d'hostatjar cristians a casa seva;¹³⁴ aquell mateix any, el rei li demanà de donar sentència en un litigi que involucrava el cortesà jueu David Mascarán.¹³⁵ Al contrari de molts altres propietaris jueus, diríeu que Abraham Amiel només posseïa propietats urbanes. A més de les cases que comprà el 1282, era també propietari d'alguns edificis situats en el Call nou, és a dir, en el Call menor, que es va vendre l'any 1303 amb el permís de la seva segona muller, Bonadona, i d'Astruga, filla nascuda del seu primer matrimoni amb una dona que es deia també Astruga.¹³⁶ I encara deixà altres cases a Bonadona i a llur filla Druda en el moment de la mort.¹³⁷

Comentari

(1) Aquest document de compravenda és una mica diferent dels altres que hem vist fins ara. En el cas de venda de cases, per exemple, les fórmules d'inclusió eren un xic diferents. Barzilai dóna encara més fórmules en el seu document de venda d'una casa, però afegeix que aquestes poden variar segons els elements que la venda inclogui i els costums locals.¹³⁸ Hi ha, tanmateix, algunes coses dignes de nota en aquest doc. 11.

a) El venedor afegeix que «ensems amb les esmentades cases, transfereixo a mestre Abraham totes les escriptures que demostren el domini, el poder i els drets que tinc damunt aquelles cases i damunt l'hort». Per més que fos normal

133. ACB 1-6-126.

134. ACA, Reg. 56, fol. 122 (= RÉGNÉ 1380).

135. ACA, Reg. 57, fol. 224 (= RÉGNÉ 1464).

136. ACB 4-40-535.

137. ACB hebreus s/n, abans 4-70-1 (a) i Millàs XXIX; veg. el grup VIII de més avall.

138. BARZILAI, *Šetarot*, n° 27, p. 47.

que el venedor passés al comprador tots els documents que posseïa relatius a la terra, és poc comú d'esmentar la transferència de documents en l'acte de venda, i més encara de transferir-los d'una manera formal, d'acord amb les regles que concerneixen les adquisicions.¹³⁹ En un sentit tècnic, la frase «ensems amb les esmentades cases» es feia servir quan es compraven béns mobles mitjançant un document escrit.¹⁴⁰ En el cas present, però, aquesta formalitat no sembla pas que fos necessària, car el comprador hauria pres possessió dels documents en l'acte de rebre els béns.

b) Aquest document és especialment minuciós en el moment de garantir al comprador que estarà a cobert de tota impugnació, fins a un punt, que el venedor es compromet a satisfer qualsevol despesa que el comprador es veiés obligat a fer per causa de litigi: «i també tot el que hagi hagut de pagar per raó d'haver hagut de contractar un advocat o un jutge o per despeses judicials del tribunal [cristià] a causa de la imposició anomenada **justícia**, sempre que la remuneració sigui apropiada al plet i a la sentència».

c) Al contrari de molts altres documents d'aquesta col·lecció, aquest té una data ben precisa, la qual cosa pot reflectir encara més la gran escrupolositat amb què fou redactat.

(2) L'aspecte més interessant d'aquesta venda és el fet que hi hagi una doble documentació: en llatí i en hebreu. Hi ha ben pocs casos d'una tal duplicació. D'un temps anterior tenim el cas del testament de Salomó de Tortosa, jueu de Barcelona, que només coneixem d'una manera indirecta, ja que no s'ha conservat ni el text hebreu ni el llatí.¹⁴¹ Moïse Schwab publicà la segona part d'un document de compravenda hebreu que fa referència a una escriptura llatina.¹⁴² L'altre cas de document hebreu-llatí que es conserva és ACB 4-40-566, que, amb algunes variants, representa la versió llatina de la transacció enregistrada en el doc. 16 del present recull.

El dret hebraic reconeixia, naturalment, la validesa dels documents estesos per notaris cristians.¹⁴³ En el segle XI i a la primeria del XII, les transaccions entre jueus i cristians solien anar acompanyades d'un text hebreu abreujat, que

139. El doc. 10 conté quelcom de semblant. Cf. grup IV, comentari (5), de més amunt.

140. Veg. grup VII, comentari (2), b), de més avall, i ELON, *Jewish Law*, p. 583-584.

141. ACA, Reg. 12, fol. 88 (= RÉGNÉ 194), document de l'any 1263.

142. M. SCHWAB, «Un acte de vente hébreu », p. 58.

143. Veg. Y. T. ASSIS, «Jewish Attitude to Christian Power in Medieval Spain», *Sefarad* [Madrid], 52 (1992), p. 291-304 (esp. p. 301-302), on tracta d'aquest tema i de les fonts documentals.

hom escrivia a sota del text llatí. Aquest costum caigué en desús pels volts de 1120. La signatura només en hebreu de la part jueva substituï aquell costum.¹⁴⁴ És més que probable que aquest procés de substitució reflecteixi els avenços fets pels jueus de Barcelona en qüestions jurídiques i alhora una major confiança en la força legal dels documents llatins.

Nogensmenys, les transaccions entre jueus continuaren fent-se en hebreu, tot i que a la darrerïa del segle XIII els jueus començaren a utilitzar notaris cristians fins i tot per a transaccions fetes entre jueus.¹⁴⁵ Una de els raons d'aquest canvi devia ser que recórrer a un notari cristià resultava més útil. En algunes circumstàncies era especialment útil de demanar els serveis d'un notari; per exemple, ACB 4-40-573 necessitava la signatura del propietari cristià. En altres casos, la utilitat era de caràcter més general.¹⁴⁶ És possible que algunes d'aquestes transaccions entre jueus, però no totes, fossin acompanyades amb el document hebreu corresponent.

(3) Aquests documents també ofereixen una quantitat excepcional d'informació sobre els noms vernacles que corresponien als noms hebreus. El venedor manifesta el seu nom en hebreu i en àrab en ambdues versions del document, la qual cosa és força singular i deu ser senyal que havia immigrat a Barcelona en temps recents procedent d'una altra regió.

A més, l'existència de textos hebreus i llatins permet d'identificar els veïns per llur nom en hebreu i en llengua vulgar. Els jueus catalans solien tenir dos noms: un d'hebreu i un de català. Alguns coincidien exactament, però d'altres no tenien cap relació entre si.¹⁴⁷ En els segles XI i XII, resulta sovint molt fàcil d'aparionar els dos noms, gràcies a l'existència de documents bilingües. Però amb la disminució de documents i la tendència a signar amb un únic nom, els jueus catalans començaren a signar els documents fent servir el nom vernacle en caràcters hebreus. La coexistència d'aquests dos documents és, doncs, especialment valuosa, perquè ens permet d'identificar Llobell de Forn, Vidal Rovèn i

144. KLEIN, *Power and patrimony*, p. 85-87.

145. Hi ha dos exemples primerencs de l'any 1269 a l'Arxiu de Santa Maria del Mar 13.007A i 13.006, resumits en F. DÍAZ ESTEBAN, «Documentos latinohebreos del Archivo de la iglesia de Santa María del Mar de Barcelona», *Boletín de la Asociación Española de Orientalistas* [Madrid], 9 (1973), p. 151-172 (esp. p. 165-166). Altres casos, inèdits, apareixen en ACB 4-42-296 (1263), 4-40-573 (1278), 4-40-536 (1282) i ACA, Canc. Perg. Pere II 354 (1283). El doc. 8 del present recull fa referència a un document encara més antic, que no s'ha conservat.

146. R. I. BURNS, *Jews in the Notarial Culture: Latinate Wills in Mediterranean Spain, 1250-1350*, Berkeley i Los Angeles, University of California Press, 1996, p. 30-31.

147. Veg., per exemple, el Perfet Bonafós = Saltell ben Samuel esmentat en el grup IV.

Jucef Bonavia amb les persones que s'anomenaven en hebreu Natan ben Mossé, Saltell ben Rovèn i Jucef ben Jafudà ben Bolaix.

Grup VI

Donació de cases situades al carrer dels Banys Nous

12. ACB 2-17-25 (n): Donació feta per Don Saltell Gracian¹⁴⁸ (fill de Llobell Gracian) i la seva muller Druda a llur fill Astruc. Data: Neomènia del mes de tevet de l'any 5058 de la Creació (= 17 de desembre de 1297).

Documents connexos: ACB 2-17-25 (m), (l), (k), (j), (f) i (c).

Propietat: La primera casa tenia un llogater, Pere Estanyol, que pagava una renda de 10 sous. Afrontava:

- 1) amb la via pública (el límit occidental, segons els documents llatins);
- 2) amb unes cases del cristià Arnal Estanyol (el límit meridional, segons els documents llatins);
- 3) amb algunes de les cases que eren propietat dels venedors, concretament aquelles on vivia aleshores Llobell, pare de Saltell (el límit oriental, segons els documents llatins);
- 4) amb unes cases del cristià Geral Cursor (el límit septentrional, segons els documents llatins).

La segona casa estava llogada a Vidal Descoll, que pagava una renda de 9 sous (l'any 1279 havia estat llogada a Berenguera, muller de Guillem Descoll, per 1 morabatí). Afrontava:

- 1) amb la via pública (el límit occidental);
- 2) amb unes cases del cristià Pere Estanyol (el límit meridional);
- 3) amb alguna de les cases esmentades que eren propietat dels venedors (el límit oriental);
- 4) amb unes cases del cristià Geral Cursor (el límit septentrional).

148. [NC: En hebreu, aquest nom s'escriu sempre amb *n* final, tot i que en documents escrits en llatí o català, sobretot de temps posteriors i seguint la tendència del català a suprimir les *n* finals, aquesta *n* també es perdés i el nom esdevingués Gracià. D'altra banda, cal fer avinent que en textos hebreus, sobretot literaris, el nom d'aquesta família sol ser 'Hen', que vol dir 'gràcia'.]

Traducció del text

12. ACB 2-17-25 (n) (17 de desembre de 1297)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que han portat davant nostre *marat* Druda i el seu marit Don Saltell Gracian:

«Sigueu-nos testimonis, realitzeu l'acte simbòlic complet de transferència de la propietat en nom nostre, redacteu-ne el document i signeu-lo, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo al nostre fill Astruc per tal que li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret, car de la nostra pròpia voluntat, sense que ningú ens hagi forçat a fer-ho, ans de bon cor i de bon grat, li fem plena donació, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat i després de la nostra mort, de les cases i els patis, amb els alts i els baixos, que tenim en aquesta ciutat al carrer del Bany Nou. Són les cases i els patis que tenim arrendats al cristià Pere Estanyol, de qui percebem una renda, anomenada cens, de deu sous barcelonesos cada any. Heus-ne ací les afrontacions: [1] el primer límit és amb la via pública dels cristians; [2] el segon límit és amb unes cases del cristià Arnal Estanyol; [3] el tercer límit és amb algunes de les cases que tenim en el barri dels israelites¹⁴⁹ d'aquesta ciutat, és a dir, les cases que habita i fa servir Don Llobell Gracian, el meu senyor pare, de mi, Saltell; [4] el quart límit és amb unes cases del cristià Geral Cursor. També és desig nostre de fer completa donació al nostre fill Astruc, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, de les cases i els patis que tenim en l'esmentat carrer del Bany Nou, arrendades al cristià Vidal Descoll, de qui percebem una renda, anomenada cens, de nou sous barcelonesos cada any. Heus-ne ací les afrontacions: [1] el primer límit és amb la via pública dels cristians; [2] el segon límit és amb unes cases del cristià Pere Estanyol; [3] el tercer límit és amb algunes de les nostres cases damunt esmentades; [4] el quart límit és amb unes cases del cristià Geral Cursor. Tot el que tenim dins aquests límits, que ara és arrendat als esmentats Pere Estanyol i Vidal Descoll, ho donem íntegrament al nostre fill, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, i després de la nostra mort, amb tot el domini, tota la participació, tot el dret i tota la servitud que cadascú de nosaltres té en aquestes cases, en qualsevol sentit, jo, Druda, per drets derivats de la quetubà, per dot, per escreix, per donació o per qualsevol altre motiu, i jo, Saltell, per

149. *Šekhunat Israel* és, en els textos hebreus, el barri dels jueus, que els cristians anomenaven 'Call' (cf. E. FELIU, «Quatre notes esparses sobre el judaisme medieval», *Tamid* [Barcelona], 2 (1998-1999), p. 109, nota 103).

herència, per donació, per adquisició, per usucapió o per qualsevol altre motiu, tot ho donem íntegrament al nostre fill, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat i després de la nostra mort. A partir d'aquest moment, el nostre fill damunt esmentat té el dret de propietat i de possessió sobre aquestes donacions tal com han estat delimitades, amb tots els drets de senyoria¹⁵⁰ que hi tenim, talment com qui té el que és seu. Tant ell com qui el representi tenen tot el domini i tot el dret sobre aquestes donacions en el sentit esmentat per vendre-les o hipotecar-les; bescanviar-les, deixar-les en herència, donar-les en dotació; o donar-les a qui vulgui i fer-ne, tant ell com qui el representi, tot el que vulgui, sense necessitat del nostre permís, ni del de cap tribunal ni del de ningú d'aquest món. Així, doncs, aquestes donacions damunt descrites resten en possessió del nostre fill Astruc o de qui el representi a partir d'avui i per sempre. Aquestes donacions han estat escrites a vista de tothom i signades públicament, per tal que no siguin considerades donacions secretes ni fetes en el llit de mort, ans donacions certes, públiques i a perpetuïtat, notòries i conegudes de tothom, fermes i vàlides, irrevocables i definitives, realitzades d'acord amb la llei i la jurisprudència religiosa, no susceptibles de canvi ni de retractació en cap cas, i així li són lliurades i transferides. Ningú no podrà protestar de cap manera contra ell o contra qui el representi per raó d'aquestes donacions, car les hi fem de bon cor i de bon ull en tot sentit i en tot el que pertany al seu dret i a la seva facultat, segons totes les regles del dret, sense condició ni reserva de cap mena. Assumim, tant nosaltres com qui ens representi, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, l'obligació de satisfer, de rebutjar i d'apartar del nostre esmentat fill o de qui el representi, tothom qui posi clam i demanda, sia israelita sia cristià, amb la intenció d'impugnar alguna cosa d'aquestes donacions, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions. Assumim, tant nosaltres com qui ens representi, l'obligació de salvaguardar el dret del nostre fill, o de qui el representi, a la plena possessió d'aquestes donacions, sense cap inquietud, lliures i franques de tot deute, de tota servitud i de tot clam, sense cap perjudici ni mala fe envers ell o envers qui el representi. Assumim, tant nosaltres com qui ens representi, la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de donació en el sentit damunt esmentat, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat i per sempre, garantint-ne plenament el compromís per part nostre només, amb tots els béns que posseïm o que posseïrem, mobles i immobles, de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis per als documents de donació com

150. L'hebreu diu *'adnut*, que aquí no és sinó la traducció hebrea del mot 'senyoria' utilitzat en català en el doc. 8. Veg. també el grup VII, doc. 13, 15 i 16 de més avall.

aquest, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declarem nul·la tota declaració que hàgim fet o que fem en l'esdevenidor.»¹⁵¹

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat, primer en nom de l'esmentada *marat* Druda i després en nom del seu marit, l'esmentat Don Saltell Gracian per a llur fill N'Astruc, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, en la neomènia de tevet de l'any 5058 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a N'Astruc, fill de l'esmentat Don Saltell Gracian, perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret. Tot és ferm i valedor.

Rovèn, fill de mestre Mossé, que el seu record visqui en el món que ve!
Natanael, fill de mestre Issac, fill de mestre Natanael, que el seu record
visqui en el món que ve!

Historial de la transacció

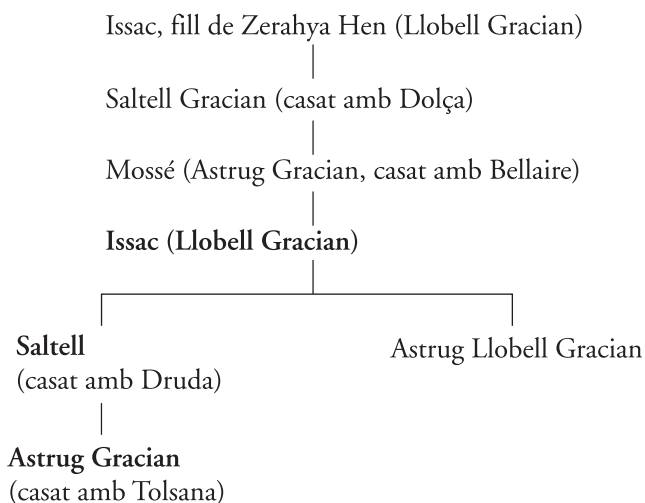
La família Gracian era una de les més antigues i assenyalades de la comunitat jueva de Barcelona. L'avantpassat més llunyà que coneixem és Llobell Gracian, que fou batlle de Barcelona pels volts de 1180. Els seus descendents foren d'allò més nombrosos i continuaren essent gent acabalada i eminent fins ben entrat el segle XIV. Quatre d'aquests descendents (incloent-hi un dels personatges principals d'aquesta venda) signà l'excomunió de 1305 contra l'estudi de la filosofia.¹⁵² Els Gracian que apareixen en aquestes transaccions són el nét, el besnét i el rebesnét del primer Llobell.¹⁵³

151. TB *Bava Batra* 40a. Tota declaració que contradigui les intencions expressades suara.

152. ADRET, *Dictàmens*, I:415, 416, 417. Aquests signants de l'excomunió foren: Saltell ben Issac ben Mossé Hen (Saltell Gracià, fill de Llobell Gracià), Salomó ben Mossé Hen (germà de Llobell), Zerahya ben Sésset Hen, Mahir ben Sésset Hen (Vidal Perfet Gracian i Perfectonus fill de Perfet Gracian). Sobre aquesta excomunió, veg.: R. BEN-SHALOM, «The ban placed by the community of Barcelona on the study of philosophy and allegorical preaching: A new study», *Revue des Études Juives* [París], 159 (2000), p. 387-404; E. FELIU, «La controvèrsia sobre l'estudi de la filosofia en les comunitats jueves occitanocatalanes a la primeria del segle XIV: Alguns documents essencials del llibre *Minhat Quenaot* d'Abamari ben Mossé de Lunel», *Tamid* [Barcelona], 1 (1997), p. 65-131 (esp. p. 127-129, que contenen la llista dels signants).

153. Cada sagnat representa una generació. Per a una genealogia més detallada, veg.: KLEIN, *Power and patrimony*, p. 332.

La família Gracian (Gracià o Hen)

Coneixem el Llobell més jove per la inscripció que Cantera i Millàs publicaren,¹⁵⁴ que es refereix a dos germans: Don Salomó i Don Llobell Gracian, morts tots dos l'any 1306, i a llurs avantpassats més immediats. A més d'altres finques en diversos indrets de la ciutat, sembla que la família tenia un cert nombre de propietats al carrer dels Banys Nous, entre aquestes les que aquest document esmenta.

Abans aquestes cases havien estat propietat de Vidal Rovèn,¹⁵⁵ que les tenia arrendades a diversos llogaters cristians. El seu fill, Bonjudà Vidal, les vengué a Bonjudà Salomó l'any 1279, el qual les donà al seu cunyat Saltell Gracian.¹⁵⁶ Aquestes cases eren contigües a les que ja posseïa Llobell, el pare de Saltell. L'any 1298, Saltell i la seva dona, Druda, donaren aquestes cases a llur fill, Astruc. Segons que sembla —pel que diu el document—, Llobell vivia a les cases contigües, però aquestes pertanyien a Saltell (potser per causa d'alguna donació).

En 1310, Saltell encara vivia i continuava essent el propietari de les cases contigües. Sembla, però, que pel 1318 el propietari d'aquestes cases era també Astruc. La família encara tenia finques en aquesta zona el 1359.¹⁵⁷

154. F. CANTERA i J. M. MILLÀS, *Las inscripciones hebraicas en España*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1956, nº 115-116 (p. 200-203).

155. Vegeu els documents del grup V de més amunt.

156. ACB 2-17-25 (m), (l) i (k) respectivament.

157. ACB 2-17-25 (j), (f) i (c) respectivament.

Comentari

(1) Per més que les escriptures de donació s'assemblassin en molts aspectes a les de compravenda, suscitaven, tanmateix, algunes qüestions tècniques pel fet de tenir diverses característiques específiques.

a) Una d'aquestes qüestions era el tema del *qinyan* o tradició simbòlica. Hom transferia la propietat de la terra mitjançant un bescanvi de diners. Però en el cas d'una donació, no hi havia cap traspàs de diners, sinó que el document esdevenia en si mateix el mitjà de transferència de la terra més que no pas una simple constatació d'aquesta transferència.¹⁵⁸

b) Una altra qüestió era la importància de distingir una donació entre vius, que era irrevocable, d'una donació per causa de mort. Jafudà ben Barzilai esmenta d'una manera especial la necessitat d'incloure la fórmula: «Aquesta donació és una donació total, vàlida immediatament, feta per una persona sana,¹⁵⁹ públicament, d'una manera notòria i coneguda de tothom, i a perpetuïtat».¹⁶⁰ El nostre document encara hi afegeix alguna cosa més: «Aquestes donacions han estat escrites a vista de tothom i signades públicament, per tal que no siguin considerades donacions secretes ni fetes en el llit de mort, ans donacions certes, públiques i a perpetuïtat, notòries i conegudes de tothom».¹⁶¹

(2) També és digne de ser remarcada la declaració explícita dels testimonis sobre el fet d'haver realitzat la tradició simbòlica, «primer en nom de l'esmentada *marat* Druda i després en nom del seu marit, l'esmentat **Don** Saltell Gracian». Era habitual d'anteposar el nom de la muller al del marit en redactar escriptures de venda si és que tenia drets sobre els béns d'aquest;¹⁶² però no era gens corrent que els testimonis declararessin explícitament que havien fet la tradició simbòlica en nom de la dona en primer lloc.¹⁶³

Grup VII

Diverses transferències de finques urbanes dins una mateixa família

158. TB *Guittin*, 10b. Sobre l'ús de diners per a transferir terra, veg. més amunt, grup III, comentari (3) i la nota 77.

159. No en el llit de mort, que estaria sotmesa a d'altres regles.

160. BARZILAI, *Šetarot*, p. 23.

161. Vegeu les clàusules facultatives que Barzilai proposa en la p. 23 del seu llibre.

162. Veg. grup II, comentari (2), de més amunt.

163. Cf. SCHWAB, «Acte de vente», p. 58, per a un exemple semblant.

13. ACB 4-40-569: Donació feta per Dolça i el seu marit Alazar ben Rovèn (Astrug Escrivà) a llur fill David de diverses cases situades en el nou Call cedides a cens per la Pia Almoina. Data: 15 del mes d'iar de l'any 5060 de la Creació (= 5 de maig de 1300).

14. ACB 4-40-571: Acta del jurament prestat per Alazar relatiu a les cases situades en el nou Call, de les quals havia fet donació al seu fill David, i a d'altres obligacions envers ell i envers la seva muller, Astruga. Data: Neomènia del mes de tammuz de l'any 5060 de la Creació (= 19 de juny de 1300).

15. ACB 4-40-568: Restitució feta per David als seus pares de la donació que aquests li havien fet. Data: 20 del mes de xevat de l'any 5062 de la Creació (= 20 de gener de 1302).

16. ACB 4-40-567: Donació feta per Dolça, Alazar i llur fill David a llur filla Regina, esposa d'Asser ben Todros, de les cases situades en el nou Call esmentades en els documents precedents. Data: 20 del mes de xevat de l'any 5062 de la Creació (= 20 de gener de 1302).

17. ACB 4-40-570: Poders atorgats per David a favor del seu fill Jacob perquè aquest pugui cobrar certs drets que David es reservà en fer donació d'aquestes cases a la seva germana Regina. Data: 24 del mes de xevat de l'any 5076 de la Creació (= 19 de gener de 1316).

Documents connexos: ACB 4-40-566 (1302, complement del doc. 16), 4-40-572 (1265) i 4-40-573 (1278).

Propietat: Unes cases situades en el nou Call de Barcelona, les afrontacions de les quals eren, l'any 1300, com segueix:

1. Cases de Jucef, fill de Netanel.
2. Cases dels representants de Judà, fill d'Isaïa.
3. Altres cases de Jucef i algunes cases del cristià Pere Marc.
4. Via pública, a la qual donen les cases.

L'any 1302, aquests límits havien sofert canvis:

1. Cases de Jucef, fill de Netanel i de Pere Marc.
- 2 i 3. Cases de Rovèn, fill de Judà (fill, probablement, d'Isaïa).
4. Com en 1300.

El document llatí 4-40-566 d'aquest mateix any indica les afrontacions com segueix:

Est.: Pere Marc i Vidal Cequili.

Sud: Jucef de Camprodon.

Oest: Via pública.

Nord: Vidal Cequili.

Traducció dels documents

13. ACB 4-40-569 (5 d'abril de 1300)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoni atorgat explícit que han portat davant nostre *marat* Dolça i el seu marit, mestre Alazar ben Rovèn:

«Siguen nos testimonis, realitzeu l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom nostre, redacteu-ne el document i signeu-lo, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo al nostre fill fadrí, mestre David, per tal que li serveixi de títol de propietat, car de la nostra pròpia voluntat, sense que ningú ens hagi forçat a fer-ho, ans de tot cor i de bon grat, li fem plena donació, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, de les cases, amb els alts i els baixos, que avui tenim en aquesta ciutat, en el barri dels israelites anomenat Sanaüja¹⁶⁴ i que fan un cens d'un morabatí, pagador cada any a la senyoria anomenada Almoina. Heus ací les afrontacions de les cases, amb els alts i els baixos, que donem al nostre esmentat fill: [1] el primer límit és amb unes cases de mestre Jucef ben Natanael; [2] el segon límit és amb unes cases dels representants de mestre Jafudà ben Isaí; [3] el tercer límit és amb una de les cases de l'esmentat mestre Jucef i una de les cases del cristià Pere Marc; [4] el quart límit és amb la via pública, a la qual donen les portes de totes els cases. Fem donació al nostre fill de totes aquestes cases, amb els alts i els baixos, que hi ha dins els límits assenyalats, amb el terreny i la terra conradissa, els arbres i les pedres, les parets, les bigues i les cobertes, els ràfecs, els estris i els sostres, les canals, les gàrgoles i els balcons, els claveguerons i els baixants, les lluernes, les obertures i les finestres, les escales i els graons, les eixides i les entrades, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi, en profunditat i en alçària, tot des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel. A partir d'ara, el nostre fill esmentat té el dret de propietat i la possessió plena d'aquesta donació, talment com qui té el que és seu. Tant ell com qui el re-

164. Veg. el comentari (1) de més avall en aquest grup de documents.

presenti tenen tot el domini i tot el dret a vendre-ho o hipotecar-ho; a deixar-ho en herència o donar-ho en dotació; a llogar-ho, arrendar-ho en contracte de parceria; a bescanviar-ho, fer-ne donació a qui vulgui o fer-ne el que li vingui en grat, sense necessitat del nostre permís ni del de ningú més d'aquest món, sempre que la servitud del cens damunt esmentat, a què estan sotmeses les cases, sigui satisfeta als qui l'han de percebre, segons el costum d'aquesta ciutat. Renunciem enterament a tot domini i a tot dret sobre aquesta esmentada donació, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat. No ens reservem, sobre aquesta donació, ni totalment ni parcialment, cap domini, participació o dret, ni cap benefici o pèrdua pecuniaris, ni tampoc el dret a reclamar res, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions. Aquesta donació ha estat escrita a vista de tothom i signada públicament, per tal que no sigui considerada una donació secreta ni feta en el llit de mort, ans una donació certa, pública i a perpetuïtat, notòria i coneguda de tothom, irrevocable i definitiva, d'acord amb la llei i la jurisprudència religiosa, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així li és lliurada i transferida. Ningú no podrà protestar de cap manera contra ell o contra qui el representi per raó d'aquesta donació. Assumim la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de donació, garantint-la plenament amb els nostres béns, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis per als documents de donació, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declarem nul·la tota declaració que hàgim fet o que fem en l'esdevenidor.»¹⁶⁵

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom dels esmentats *marat* Dolça i el seu marit, mestre Alazar, per a llur fill fadrí, l'esmentat mestre David, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb una objecte apropiat per a aquest acte, el dia 15 del mes d'iar de l'any 5060 de la Creació del món, segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat al fadrí mestre David, perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret. [Les lletres] ה ו ת són escrites entre línies; 'esmentada' és escrit entre línies. Tot és ferm i valedor.

Rovèn, fill de mestre Jafudà, que el seu record visqui en el món que ve!
David, fill de mestre Abraham, que el record del just sigui beneït!

Escrit en el dors: «Hoc sunt instrumenta tenentur per Astrugum Scribe»

165. TB *Bava Batra* 40a. Tota declaració que contradigui les intencions expressades suara.

14. ACB 4-40-571 (19 de juny de 1300)

En presència de nosaltres, els testimonis sotasignats, mestre Alazar ben Rovèn ha prestat solemne jurament, tenint a les mans un objecte sagrat,¹⁶⁶ a judici de Déu i de la comunitat,¹⁶⁷ sense cap possibilitat de deslligar-se'n o de retractar-se'n, [declarant] que no actuà de mala fe en relació amb les cases que té en aquesta ciutat, en el barri de Sanaüja —les cases de les quals féu donació al seu fill David— i que no té cap deute ni cap fermança ni cap servitud, sia de paraula sia per escrit, que d'alguna manera poguessin redundar en dany de la donació de les cases esmentades o en dany d'altres obligacions adquirides envers el seu fill i la seva muller, *marat* Astruga.¹⁶⁸ Aquest jurament tingué lloc en la nostra presència en la neomènia de tammuz de l'any 5060 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat i signat perquè serveixi a mestre David ben Alazar i a la seva muller, *marat* Astruga, de document acreditatiu del dret [a l'esmentada donació]. Tot és ferm i valedor.

Rovèn, fill de Jafudà, que el seu record visqui en el món que ve!
Rovèn, fill de Mossé, que el seu record visqui en el món que ve!

15. ACB 4-40-568 (20 de gener de 1302)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre mestre David ben Alazar ben Rovèn:

«Sigueu-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom meu, redacteu-ne el document i signeu-lo, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo al meu senyor pare, mestre Alazar, i a la meva senyora mare, *marat* Dolça, per tal que li serveixi de document acreditatiu de llur dret, car el meu senyor pare i la meva senyora mare esmentats em feren donació de les cases, amb els alts i els baixos, que tenien en aquesta ciutat, en el barri dels israelites anomenat Sanaüja, que fan un cens d'un morabatí, pagador cada any a la senyoria anomenada Almoina, com està escrit i

166. L'objecte sagrat solia ser unes filactèries, o bé el rotlle de la Torà. Cf. TB *Ševu'ot* 38b.

167. Cf. TB *Makkot* 16a-b; *Ševu'ot* 29a, 39a. Fórmules per evitar que l'individu es deslligui del jurament, volent interpretar-lo segons la seva pròpia opinió.

168. Muller del fill.

signat en l'escriptura de donació atorgada a favor meu el dia 15 del mes d'iar de l'any 5060,¹⁶⁹ en la qual foren testimonis mestre Rovèn ben Jafudà i David ben Abraham. Ara, de la meua pròpia voluntat, sense que ningú m'hagi forçat a fer-ho, he decidit de tornar al meu senyor pare i a la meua senyora mare, com a plena donació i per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, aquelles cases, amb els alts i els baixos, damunt esmentades. Les afrontacions d'aquestes cases, amb els alts i els baixos, que torno al meu senyor pare i a la meua senyora mare, són com segueix: [1] el primer límit és amb unes cases de mestre Jucef ben Natanael i amb una de les cases del cristià Pere Marc; [2,3] el segon i tercer límit és amb unes cases de mestre Rovèn ben Jafudà; [4] el quart límit és amb la via pública de l'esmentat barri, a la qual donen les portes de totes les cases. Totes les cases, amb els alts i els baixos, que hi ha dins els límits assenyalats, amb tot el domini, tota la participació i tot el dret que hi tinc, sia per adquisició o usucapió sia per donació o herència, o per qualsevol altra raó, tot ho torno a donar al meu senyor pare i a la meua senyora mare, amb el terreny i la terra conradissa, els arbres i les pedres, les parets, les bigues i les cobertes, els ràfecs, els estris i els sostres, les canals, les gàrgoles i els balcons, els claveguerons i els baixants, les lluernes, les obertures i les finestres, les eixides i les entrades, les escales i els graons, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi, en profunditat i en alçària, tot des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel. A partir d'ara, el meu senyor pare i la meua senyora mare tenen el dret de propietat i la possessió plena d'aquesta donació, talment com qui té el que és seu. Tant ells com qui els representi tenen tot el domini sobre l'objecte d'aquesta donació i tot el dret a vendre'l o hipotecar-lo; a deixar-lo en herència o a donar-lo en dotació; a llogar-lo, arrendar-lo en contracte de parceria; a bescanviar-lo, fer-ne donació a qui vulgui o fer-ne el que els vingui en grat, sense necessitat del meu permís ni del de ningú més d'aquest món. Renuncio enterament, tant jo com qui em representi, a tot domini i a tot dret sobre aquesta donació, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat. No em reservo, ni totalment ni parcialment, cap domini, dret ni participació en relació amb aquesta donació, ni en conservo cap [dret a] benefici o pèrdua pecuniaris, ni tampoc el dret a reclamar res, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions. Aquesta donació ha estat escrita a vista de tothom i signada públicament, per tal que no sigui considerada una donació secreta ni feta en el llit de mort, ans, una donació certa, pública i a perpetuïtat, notòria i coneguda de tothom, irrevocable i definiti-

169. El 5 d'abril de 1300. És el doc. 13 de més amunt.

va, d'acord amb la llei i la jurisprudència religiosa, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així els és lliurada i transferida. Ningú no podrà protestar de cap manera contra ells o contra qui els representi per raó d'aquesta donació, car els la faig de bon cor en tot el que pertany a llur dret i a llur facultat, segons totes les regles del dret, sense cap condició ni reserva de cap mena. Assumeixo, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de donació, de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declaro nul·la tota declaració que hagi fet o que faci en l'esdevenidor.»¹⁷⁰

Hem fet, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de l'esmentat mestre David per als seus pares esmentats, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, el dia 20 del mes de xevat de l'any 5062 de la Creació del món, segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a mestre Alazar ben Rovèn i a la seva muller, *marat* Dolça, perquè els serveixi, a ells o a qui els representi, de document acreditatiu de llur dret. [Les lletres] רַחֵם ה' i [l'expressió] 'de bon cor' són escrites damunt un mot raspat. Tot és ferm i valedor.

Rovèn, fill de mestre Jafudà, que el seu record visqui en el món que ve!
Abraham, fill de mestre Nissim, que el seu record visqui en el món que ve!

16. ACB 4-40-567 (20 de gener de 1302)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre *marat* Dolça, el seu marit, mestre Alazar ben Rovèn i llur fill David:

«Sigueu-nos testimonis, realitzeu l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom nostre, redacteu-ne el document i signeu-lo, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a *marat* Regina, muller de mestre Asser ben Todros, filla nostra, de Dolça i Alazar, i germana meva, de David, per tal que li serveixi de document acreditatiu del seu dret, car de la nostra pròpia voluntat, sense

170. TB *Bava Batra* 40a. Tota declaració que contradigui les intencions expressades suara.

que ningú ens hagi forçat a fer-ho, ans de tot cor, de bon grat i amb plena coneixença, li fem entera donació, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, de les cases, amb els alts i els baixos, que avui tenim en aquesta ciutat, en el barri dels israelites anomenat Sanaüja i que fan un cens d'un morabatí, pagador cada any a la senyoria anomenada Almoïna. Heus ací les afrontacions de les cases, amb els alts i els baixos, que donem a la nostra esmentada filla Regina: [1] el primer límit és amb unes cases de mestre Jucef ben Natanael i amb una de les cases del cristià Pere Marc; [2,3] el segon i tercer límit és amb unes cases de mestre Rovèn ben Jafudà; [4] el quart límit és amb la via pública de l'esmentat barri, a la qual donen les portes de totes les cases. Totes les cases, amb els alts i els baixos, que hi ha dins els límits assenyalats, amb tot el domini, tota la participació i tot el dret que hi tenim, sia per adquisició o usucapió sia per donació o herència, o per qualsevol altra raó, tot ho donem a la nostra filla esmentada, amb el terreny i la terra conradissa, els arbres i les pedres, les parets, les bigues i les cobertes, els ràfecs, els estris i els sostres, les canals, les gàrgoles i els balcons, els claveguerons i els baixants, les lluernes, les obertures i les finestres, les escales i els graons, les eixides i les entrades, amb tot acreixement o tota millora que s'hi produeixi, en profunditat i en alçària, tot des de les entranyes de la terra fins al punt més alt del cel. En aquesta donació ens reservem, tanmateix, el dret a habitar i a utilitzar qualsevol habitatge que triem de les esmentades, mentre visquem o mentre visqui l'un de nosaltres després de la mort de l'altre. A partir d'ara, la nostra filla té el dret de propietat i la possessió plena d'aquesta donació, com ha estat descrita, talment com qui té el que és seu. Tant ella com qui la representi tenen tot el domini sobre l'objecte d'aquesta donació i tot el dret a vendre'l o hipotecar-lo; a deixar-lo en herència o a donar-lo en dotació; a llogar-lo, arrendar-lo en contracte de parceria; a bescanviar-lo, fer-ne donació a qui vulgui o fer-ne el que li vingui en grat, sense necessitat del nostre permís ni del de ningú més d'aquest món, sempre que la servitud del cens damunt esmentat, a què estan sotmeses les cases, sigui satisfeta. Renunciem enterament i totalment, tant nosaltres com qui ens representi, a tot domini i a tot dret sobre aquesta donació, amb efecte immediat. No ens reservem, ni totalment ni parcialment, cap domini, dret ni participació en relació amb aquesta donació, ni cap altra mena de reserva, llevat de la reserva relativa a l'habitatge damunt esmentada, ni en conservem cap [dret a] benefici o pèrdua pecuniaris, ni tampoc el dret a reclamar res, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions. Aquesta donació ha estat escrita a vista de tothom i signada públicament, per tal que no sigui considerada una donació secreta ni feta en el llit de mort, ans una donació feta a perpetuïtat, certa i pública, notòria i coneguda de tothom, irrevoca-

cable i definitiva, d'acord amb la llei i la jurisprudència religiosa, no susceptible de canvi ni de retractació en cap cas, i així li és lliurada i transferida. Ningú no podrà protestar de cap manera contra ella o contra qui la representi per raó d'aquesta donació, car la hi fem de bon ull en tot el que pertany al seu dret i a la seva facultat, segons totes les regles del dret, sense cap condició ni reserva de cap mena. Assumim la responsabilitat i la substància d'aquesta escriptura de donació en el sentit damunt esmentat, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat i per sempre, garantint-ne plenament el compromís per part nostre només, amb tots els béns que posseïm o que posseïrem, mobles i immobles, de conformitat amb la responsabilitat i la substància d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis per a documents de donació com aquest, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declarem nul·la tota declaració que hàgim fet o que fem en l'esdevenidor.»¹⁷¹

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de *marat* Dolça, del seu marit, mestre Alazar, i de llur fill David, damunt esmentats, per a l'esmentada *marat* Regina, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, el dia 20 del mes de xevat de l'any 5062 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a *marat* Regina, muller de l'esmentat mestre Asser, perquè li serveixi, tant a ella com a qui la representi, de document acreditatiu del seu dret. [Els mots] 'com ha estat descrita', 'per a l'esmentada *marat* Regina' i 'l'esmentada' són escrits entre línies; [les lletres] ארשה són escrites damunt un mot raspat. Tot és ferm i valedor.

Rovèn, fill de mestre Jafudà, que el seu record visqui en el món que ve.
Abraham, fill de mestre Nissim, que el seu record visqui en el món que ve.

17. ACB 4-40-570 (19 de gener de 1316)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre mestre David ben Alazar ben Rovèn:

«Sigueu-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic complet de transferència de la propietat en nom meu, redacteu-ne el document i signeu-lo, segons

171. TB *Bava Batra* 40a. Tota declaració que contradigui les intencions expressades suara.

totes les regles del dret, i lliureu-lo al fadrí mestre Jacob ben David, per tal que li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret, car de la meva pròpia voluntat, sense que ningú m'hagi forçat en absolut a fer-ho, ans de tot cor i de bon grat, li faig plena donació, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, de quatre colzades¹⁷² de terra del meu pati i alhora li dono també, plenament i enterament, poder i autoritat per a cobrar i reclamar tots els drets que tinc sobre les cases que foren del meu senyor pare aquí a Barcelona, situades en el barri dels israelites anomenat Call de Sanaüja, tant els drets d'habitatge que em vaig reservar sobre aquestes cases quan en vam fer donació, jo, el meu senyor pare i la meva senyora mare, a la meva germana, *marat* Regina —com consta en l'escriptura de donació que li vam fer—, com el dret i la servitud que tinc en les esmentades cases sota qualsevol aspecte o títol que sigui. Sobre tot això dono plenament i enterament poder i autoritat a l'esmentat mestre Jacob. A partir d'aquest moment, mestre Jacob pot reclamar i percebre tot el dret i tota la servitud que tinc en aquestes cases, tant en relació amb l'esmentat habitatge com amb qualsevol dret o reclamació de diners sobre aquestes cases sota qualsevol aspecte o títol, sia segons les lleis d'Israel sia segons les lleis de les altres nacions. Qualsevol cosa que li fos imposada per un tribunal recauria sobre mi.¹⁷³ Els arrendataris de les esmentades cases no tenen cap força legal ni autoritat per a dir al meu representant, mestre Jacob: 'No tens cap autoritat per a reclamar-nos res',¹⁷⁴ ja que a partir d'aquest moment transmeto al meu representant, l'esmentat mestre Jacob, tota la meva força legal: el seu domini, el seu dret, la seva servitud, la seva demanda, el seu cobrament, la seva condonació seran com si fossin els meus en totes les avinenteses damunt esmentades. No tindrè cap força legal ni cap autoritat per a dir al meu representant, mestre Jacob: 'T'he nomenat per al meu profit, però no pas per al meu dany',¹⁷⁵ car, ensems amb la peça de terra damunt esmentada, li he donat plens poders, per mitjà d'aquest contracte, amb efecte immediat, segons les normes que regeixen l'atorgament de poders, en tot el que per-

172. Quatre colzades és una mesura convencional, simbòlica, basada en un passatge del Talmud: és el mínim de terra, de la terra d'Israel, que correspon a cada jueu, si no és propietari de cap altra tros més gran. Veg. més avall el comentari (2), b), d'aquest grup de documents, i també ELON, *Jewish Law*, vol. II, p. 649-651.

173. TB *Bava Qamma* 70a. Aquesta fórmula dona entenent que Jacob esdevenia l'agent del seu pare en la percepció d'aquests drets. Cf. ADRET, *Dictàmens*, II:55.

174. TB *Bava Qamma* 70a.

175. Cf. TB *Bava Meši'a* 108a; *Bava Batra* 169b i *Qiddušin* 42b.

tany al seu dret i la seva facultat, segons totes les regles del dret, sense cap condició ni reserva de cap mena. Aquesta escriptura d'atorgament de poders és ferma i valedora, certa i vàlida, amb efecte immediat, a partir d'avui i per sempre, de conformitat amb les escriptures d'atorgament de poders d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declaro nul·la tota declaració que hagi fet o que faci en l'esdevenidor.»¹⁷⁶

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de l'esmentat mestre David per a l'esmentat mestre Jacob, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte, el dia 24 del mes de xevat de l'any 5076 de la Creació del món, segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat a mestre Jacob, perquè li serveixi, a ell o a qui el representi, de document acreditatiu del seu dret. [El mot] 'sobre' és escrit entre línies; la lletra V és escrita damunt un raspat. Tot és ferm i valedor.

Abraham, fill de mestre Sentou, que descansi dignamen!
Jucef, fill de mestre Salomó Cortoví, de beneïda memòria!

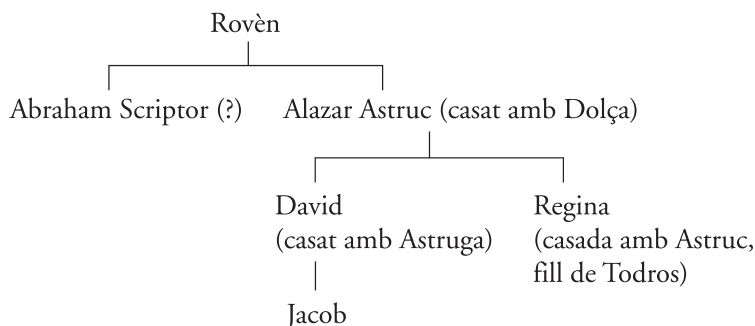
Historial de la transacció

Aquest copiós dossier conté diverses transferències de cases situades en el nou Call, vers el qual s'expandí la població jueva en la segona meitat del segle XIII. L'any 1265, Astruga, vídua de Salomó Llobell, i el seu fill Issac hi van arrendar una casa que pertanyia a la família Sanaüja (ACB 4-40-572). Quan Astruga i els seus quatre fills vengueren la casa a Astruc Scriptor o Escrivà (anomenat Alazar ben Rovèn en hebreu) i la seva muller Dolça el 1278 (ACB 4-40-573), la casa era propietat de Jaume de Santa Eugènia.

Devia fer poc que Alazar i la seva família havien arribat a Barcelona. L'any 1278, un dels veïns era Abraham Scriptor de Tudela, que era probablement el seu germà. El document de 1278 és, sigui com sigui, el primer on apareix aquesta família, però el dossier conté prou informació per a permetre'ns de distingir els lligams de parentiu dels seus membres:

176. TB Bava Batra 40a. Tota declaració que contradigui les intencions expressades suara.

La família Scriptor

A la primavera de 1300, Alazar i Dolça feren donació de diverses cases a llur fill David, probablement poc abans que aquest es casés, ja que hom l'anomena *baḥur*, és a dir, jove o fadrí (doc.13). Al cap de dos mesos, quan Alazar jurà que les cases eren exemptes de tota càrrega, David ja era casat (doc. 14). Dos anys més tard, les cases passaren a les mans de Regina, germana de David, seguint un procediment una mica complicat. El gener de 1302, David tornà les cases als seus pares (doc. 15); el mateix dia, Alazar, Dolça i David en feren donació a Regina, bo i reservant-se el dret de cadascun d'ells a utilitzar qualsevol de les cases com a habitatge mentre visqués (doc. 16). Tanmateix, el novembre d'aquell mateix any, segons consta en un document llatí, David, amb el consentiment dels seus pares, donà les cases a la seva germana Regina «amb motiu de les moltes gentils coses que tu, Regina, germana meva, has fet i fas per mi cada dia», tot reservant-se una altra vegada el dret a utilitzar una de les cases com a habitatge mentre visqués (només en aquest cas esmentant concretament els drets dels pares) i afegint-hi una clàusula suplementària: que llur pare pagaria la renda de les cases a la Pia Almoina (al domini de la qual havien passat les cases), però que llur mare no estaria obligada a pagar-la si sobrevivia al pare.¹⁷⁷ Aquesta donació, que sembla més aviat supèrflua, pot ser deguda a la necessitat de posar en clar les condicions de la donació, o potser reflecteix el desig de tenir un instrument en la llengua dels cristians, amb el qual provar el tracte.¹⁷⁸

177. ACB 4-40-566.

178. Veg. grup V, comentari (2), de més amunt, sobre la duplicació de documents en llatí i en hebreu.

Per acabar, l'any 1316 David atorgà poders a favor del seu fill Jacob per al cobrament dels drets que havia conservat sobre aquestes cases en el moment de fer-ne donació a Regina (doc. 17). Potser no sabrem mai si aquests fets delaten tensions preexistents o bé representen una ruptura en les relacions cordials que hi havia hagut entre els membres de la família fins en aquell moment, però tot fa creure que darrere aquests tractes s'amaga alguna història de família.

Comentari

(1) Aquest grup de documents, juntament amb altres transferències de finques urbanes del segle XIII, porta llum a la qüestió del nou Call. L'any 1265, quan Astruga i el seu fill Issac hi van arrendar una casa, aquesta estava situada «en el suburbi de Barcelona, sota el Castell Nou»; un altre document contemporani parla del «carrer del barri jueu que nosaltres [la família Sanaüja] construïm».¹⁷⁹ El 1302, aquella zona era anomenada «caylle de Sanahugiam»; diversos documents a partir de 1328 s'hi refereixen com a «calle vocato de Sanahugia».¹⁸⁰ En un document de 1303 apareix el nom *Calleto*.¹⁸¹ En els documents hebreus és anomenat «el barri dels israelites dit Sanaüja» o simplement «el barri de Sanaüja» (el 1300 i el 1302), o bé, encara, «el barri dels israelites anomenat Call de Sanaüja» (el 1316).

El més remarcable del Call menor és la rapidesa amb què les finques mudaven de mà. Les cases d'aquest grup de documents van pertànyer a tres propietaris diferents el 1265, el 1278 i el 1300-1302. També és interessant de remarcar que l'any 1278, quan Astruga i els seus quatre fills vengueren les cases a Astruc i Dolça, la zona havia crescut i diverses propietats havien mudat de mà, com palesa la descripció de les finques adjacents.¹⁸² Durant els anys 1300 i 1302 hi hagué encara més canvis.¹⁸³

(2) Aquest dossier conté dos nous documents:

a) L'acta d'un jurament (doc. 14), que com a document a part no és gaire corrent, tot i que en el grup VIII hi ha una escriptura que conté un jurament.¹⁸⁴ Podria ser que reflectís la influència d'alguna pràctica notarial llatina.

179. ACB 4-40-572 i 4-40-592 respectivament.

180. ACB 4-40-566 i ACB 4-40-530, 531, 532 i 533.

181. ACB 4-40-535.

182. ACB 4-40-573.

183. Durant aquest període hi hagué una gran expansió de les finques urbanes. Cf. BENSCH, *Barcelona*, p. 305s.

184. La bibliografia sobre juraments en el dret hebraic és força abundant, però la majoria tracta de declaracions judicials (veg. Cohn, «Oath»). És possible que el document del nostre recull denoti la influència d'alguna pràctica notarial local; caldria investigar més aquest punt.

b) Un acta d'atorgament de poders (*šetar harša'a*) (doc. 17). Aquest tipus d'instrument es fa servir per a transmetre a un tercer autoritat per cobrar un deute o, com en el nostre cas, per fer complir una obligació.¹⁸⁵ El document té l'estructura d'una donació, però d'una donació basada en la ficció legal de les «quatre colzades de terra». Segons el dret hebraic, només els béns immobles són adquiribles per mitjà d'un document escrit; de les altres coses (inclosos els animals), se'n solia prendre possessió aixecant-los o estirant-los físicament.¹⁸⁶ En cas que això fos impossible, perquè la propietat era absent o intangible (com ara una autorització), la solució consistia a associar-la amb una donació o venda fictícia d'una minúscula peça de terra.

(3) Un altre tret remarcable d'aquests documents és la condició imposada a la donació feta a Regina. El dret hebraic no reconeix l'existència de testaments en el sentit modern, però ofereix dues possibilitats per transmetre la propietat de generació en generació. El qui feia testament estant al llit a punt de morir tenia una àmplia facultat de disposar oralment dels seus béns, i els seus desigs havien de ser satisfets com si haguessin estat escrits i signats. El qui estava bé de salut només podia fer, en realitat, una donació, que era considerada irrevocable, per més que res no impedís al donant de conservar per tota la vida algun dret en els béns transmesos, com veiem en aquest cas.¹⁸⁷

(4) Sovint les escriptures hebraïques denoten la influència de les formes notariales llatines. En el nostre cas, la frase que trobem en els doc. 13 i 16: «sempre que la servitud del cens damunt esmentat, a què estan sotmeses les cases, sigui satisfeta als qui l'han de percebre, segons el costum d'aquesta ciutat», reflecteix la reserva de domini que trobem en instruments llatins de compravenda de béns no alodials, incloent ACB 4-40-566.

(5) El conjunt de documents d'aquest grup permet de fer algunes consideracions sobre la idea de propietat en les famílies. Fins a un cert punt, aquests documents revelen una concepció de la propietat força comprensiva, mentre que, en alguns casos, fan ressaltar les diferències que hi havia entre la propietat real i la nominal. Ja hem vist que les mullers solien agregar-se als marits quan venien alguna cosa; el doc. 13 segueix aquest model en descriure Alazar i Dolça com a copropietaris dels béns que donen. Cal remarcar, tanmateix, que amb tot i que Alazar i Dolça figuren com a copropietaris, només Alazar prestà jurament, la qual cosa fa pensar que la participació de

185. Per al cobrament de deutes, vegeu l'exemple que hi ha en: BARZILAI, *Šetarot*, p. 43, nº 23, i els comentaris en: GULAK, *Ošar*, p. 272-273. Resulta curiós de trobar escrits en hebreu els mots *šetar harša'a* en el dors d'un document llatí (ACA DP Ramon d'Alòs, nº 4) que és el nomenament d'un representant per cobrar un deute.

186. Cf. M. Qiddušin, I, comentat en: ELON, *Jewish Law*, vol. II, p. 583-584.

187. Cf. la donació de 1296 publicada en: LOEB, «Actes de vente hébreux», doc. 2.

Dolça no era en tant que propietària, ans en tant que posseïdora de certs drets sobre aquells béns. Com que el jurament era una cosa molt seriosa, que hom no demanava ni prestava a la lleugera, qui el feia havia de ser el veritable propietari.

Resulta més curiós encara el fet que els béns dels docs. 15 i 16, posteriors, i la donació connexa del document llatí, coincideixin. El doc. 15 és la donació que David i els seus pares fan d'aquests mateixos béns (que ja no eren propietat de David) a Regina. El text llatí s'entén més bé si considerem que és un resum de les transaccions, en què es condensen les dues fases (de David a Alazar i Dolça, i a Regina) en una de sola: David a Regina, amb el consentiment d'Alazar i Dolça. No és que aquest grup de documents sigui l'únic que inclou la renúncia a la propietat per part d'aquells que tenien pocs arguments per a reivindicar-la, però és un bon exemple de la cautela amb què procedien els qui van redactar els documents.¹⁸⁸

6) Tret d'un, tots els documents d'aquest grup estan datats amb exactitud. L'excepció és el 14, l'acta del jurament d'Alazar. Atenent que el 15 i el 16 eren en un cert sentit dues parts de la mateixa operació, podria ser que haguessin pensat que era important datar-los explícitament, a fi de mostrar que havien tingut lloc el mateix dia. És menys clar per quin motiu especifiquen la data de la transacció els altres dos documents.

Grup VIII

Acord sobre servitud de llums i vistes

18. ACB Hebreus s/n, abans 4-70-1: Reconeixement fet per Mossé ben Mardohai ha-Cohen del pacte conclòs entre ell i els hereus d'Abraham Amiel. Data: Neomènia del mes de marheixvan de l'any 5076 de la Creació (= 1 d'octubre de 1315).¹⁸⁹

Document connex: Millàs XXIX.

Propietat: Cases situades a Barcelona al costat mateix del Castell Nou.

188. El grup IV ens proporciona un altre exemple que il·lustra aquesta manera de procedir; vegeu-ne l'història de la transacció. Pel que fa a la idea de propietat familiar, veg. Elka KLEIN, «Widow's portion».

189. Aquest document ja fou publicat per Fernando Díaz Esteban (veg.: F. DÍAZ ESTEBAN, «Documento hebreo inédito del Archivo Capítular de la Catedral de Barcelona», *Anuario de Filología* [Barcelona], 5 (1979), p. 77-102, però entre la seva lectura i la meua hi ha prou diferències per justificar-ne la reedició.

Traducció del text

18. ACB Hebreus s/n, abans 4-70-1 (1 d'octubre de 1315)

Nosaltres, els testimonis sotasignats, reconeixem el testimoniatge explícit que ha portat davant nostre mestre Mossé ha-Cohen, fill de mestre Mardohai ha-Cohen:

«Sigueu-me testimonis, realitzeu l'acte simbòlic complet de transferència de la propietat en nom meu, redacteu-ne el document i signeu-lo, segons totes les regles del dret, i lliureu-lo a *marat* Bonadona, vídua de mestre Abraham ben Salomó Amiel, a la seva filla, *marat* Druda, i al seu gendre En David Cap, fill de David Astruc Cap, per tal que els serveixi, a ells o a qui els representi, de document acreditatiu de llur dret, puix que reconec, en la vostra presència, per mitjà d'aquest pacte íntegre, amb efecte immediat, que tinc permís de fer servir la lluern que hi ha a la paret de les meves cambres i que dóna a l'hort de les cases que foren de l'esmentat mestre Abraham, sota condició que aquest permís valdrà per cinc anys complets a partir d'avui. En relació amb aquest permís han tingut la gentilesa d'acceptar que ni ells ni llurs representants no tindran cap dret a obligar-me a aparedar aquesta lluern durant aquests cinc anys a partir d'avui, llevat que fessin obres en les dites cases, per a les quals la lluern fos un destorb. Al capdavant d'aquests cinc anys tindran dret a obligar-me a aparedar la lluern en qüestió en qualsevol moment que ho desitgin, sense que hagin de fer cap despesa, car és amb aquesta condició que m'han permès de conservar-la. Aquest reconeixement de permís és ferm i valedor, cert i vàlid, a partir d'avui i per sempre, de conformitat amb les escriptures de reconeixement d'ús i consuetud entre israelites establertes pels nostres savis, no pas com una obligació aleatòria ni tampoc per pura fórmula. Declaro nul·la tota declaració que hagi fet o que faci en l'esdevenidor.»¹⁹⁰

Hem realitzat, doncs, l'acte simbòlic de transferència de la propietat en nom de l'esmentat mestre Mossé ha-Cohen per a l'esmentada *marat* Bonadona, la seva filla Druda i el seu gendre, segons tot el que és escrit i explicat més amunt, amb un objecte apropiat per a aquest acte. Davant nostre, els testimonis sotasignats, mestre Mossé ha-Cohen prometé al Déu d'Israel, a judici de la comunitat,¹⁹¹ sense arteria i sense cap possibilitat de deslligar-se'n o de retractar-se'n, de tancar l'esmentada lluern, d'acord amb el que ha estat estipulat,

190. TB Bava Batra 40a. Tota declaració que contradigui les intencions expressades suara.

191. Veg. el doc. 14 per al sentit d'aquesta expressió.

dins un termini de vuit dies a partir del moment que *marat* Bonadona, la seva filla, el seu gendre, o qui els representi, li comuniquin que es desdiuen d'aquelles estipulacions. Així s'esdevingué en la neomènia de marheixvan de l'any 5076 de la Creació del món segons el còmput amb què comptem aquí a la ciutat de Barcelona, i ho hem redactat, signat i lliurat als esmentats *marat* Bonadona, la seva filla i el seu gendre, perquè els serveixi, a ells o a qui els representi, de document acreditatiu de llur dret. [El mot] 'reconeixement' és escrit entre línies; 'han tingut la gentilesa' és escrit damunt un mot raspat. Tot és ferm i valedor.

Abraham, fill de mestre Sentou, que descansi dignament!
David, fill de mestre Abraham, que el record del just sigui beneït!

Historial de la transacció

Aquest dossier tracta d'altres béns de l'Abraham Amiel que figura en el grup V, és a saber, d'una casa que deixà a la seva muller, Bonadona, i a Druda, llur filla. Abraham era encara viu l'any 1303, quan es va vendre una casa situada prop de la muralla de la ciutat,¹⁹² però ja era mort en el moment en què hom atorgà aquesta escriptura l'any 1316.

L'escriptura manifesta l'acord conclòs entre Bonadona, Druda i David Cap, marit de Druda, i llur veí, Mossé ben Mardohai ha-Cohen, amb relació al permís que aquest tenia de fer servir «una lluernia que hi ha a la paret de les meves cambres [de Mossé] i que dóna a l'hort de les cases que foren de l'esmentat mestre Abraham... per cinc anys». En el document, Mossé reconeix que Bonadona, Druda i David havien acceptat que durant aquells cinc anys només l'obligarien a tancar la lluernia si, desitjant fer alguna construcció en llurs cases, la lluernia esdevenia un destorb; al cap de cinc anys, tanmateix, podien demanar-li d'aparedar-la. Mossé refermava aquest reconeixement amb la promesa de fer-ho dins un termini de vuit dies des del moment en què Bonadona, Druda o David li ho demanessin.

El document no indica la ubicació de les cases, però podem deduir-la d'un document connex de 1328, en el qual Mossé, la seva dona Bellaire i llur fill Mardohai reconeixen davant David Cap que la paret que separa llurs cases pertany a David, i que les obres que havien començat a fer tenien el permís de David, permís que no implicava, però, cap autorització per a futures obres. Aquest darrer reconeixement situa les cases al costat mateix del Castell Nou.

192. ACB 4-40-535.

Mossé i la seva família no són coneguts per cap altre document. Pel que fa a Abraham Amiel, vegeu el grup V. David Cap pertanyia a una de les famílies més distingides de Barcelona, per bé que no resulti gens fàcil d'identificar-ne el parentiu exacte. L'ús que fa dels títols de cortesia En i Don per a ell i el seu pare és característic d'altres membres de la família Cap, i així mateix d'altres famílies d'alta categoria. L'any 1359 ja era mort segons un document que esmenta la seva vídua Regina, casada en segones núpcies amb Issac Cortoví, i llurs fills Abraham Cap i Astruga.¹⁹³

Comentari

(1) Aquesta escriptura és un altre exemple de l'adaptabilitat del document hebraic o *šeṭar*. Tant en aquest cas com en el doc. 10, es tracta de dos documents de reconeixement (*hoda'ot*), però ni l'un ni l'altre no segueixen cap dels models que hi ha en els formularis. Ambdós constaten els acords a què les parts han vingut; ambdós són, pel que sembla, contractes privats que reflecteixen acords presos per les parts sense litigi de cap mena, atès que són signats per testimonis i no pas per un tribunal rabínic.

(2) La natura dels acords continguts en aquests documents és particularment interessant: en tots dos casos es tracta de determinar amb equitat els drets d'uns veïns. Com és d'esperar, les parets, els límits dels predis i la servitud de llums són sovint motiu de conflicte i fins i tot de plets.¹⁹⁴

193. ACB 4-40-534.

194. Veg., per exemple, els documents ACB-LA I fol. 301v n° 833 (1200) i ACB 1-6-3869 (1224), editats per Leila Berner en la seva tesi doctoral: *On the western shores: The Jews of Barcelona during the reign of Jaume I, 'El Conqueridor', 1213-1276*, University of California-Los Angeles, 1988, apèndix D n° 3, i compareu-lo amb M Bava Batra, III, 6.

APÈNDIXS / APPENDICES

I. Documents hebraicocatalans per ordre cronològic *Catalan shetarot by date (1073-1390)*

Abreviatures / Abbreviations

- Klein = KLEIN, Elka. *Hebrew Deeds of Catalan Jews 1117-1316 / Documents hebraics de la Catalunya medieval 1117-1316* / [La present publicació].
- Loeb = LOEB, Isidore. «Actes de vente hébreux originaires d'Espagne». *Revue des Études Juives* [París], 10 (1885), p. 108-122. Reedició facsímil en: ROMANO, David. *Per a una història de la Girona jueva*. Girona: Ajuntament de Girona, 1988, p. 486-500.
- Millàs = MILLÀS I VALLICROSA, J. *Documents hebraics de jueus catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1927.
- Miret-Schwab = MIRET Y SANS, Jo. ; SCHWAB, Moïse. «Documents sur les Juifs catalans aux XIe, XIIe, et XIIIe siècles». *Revue des Études Juives* [París], 68 (1914), p. 49-83, 174-197.
- Riera-Udina = RIERA I SANS, Jaume; UDINA I MARTORELL, Frederic. «Els documents en hebreu conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó». *Miscellanea Barcinonensia* [Barcelona], 49 (1978), p. 21-36.
- Romano = ROMANO, David. «Documentos hebreos del siglo XIV de Cataluña y Mallorca». *Sefarad* [Madrid], 34 (1974), p. 289-312. Reeditat en: Íd. *De historia judía hispánica*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1991, p. 183-206.

1073	Barcelona	Millàs XXX / Riera-Udina 1 [Venda. <i>Sale</i>]
1096	Barcelona	Millàs II [Préstec amb garantia d'un bé im- moble. <i>Loan guaranteed by land</i>]
1112	[Barcelona]	Millàs XXXI / Riera-Udina 2 [Préstec. <i>Loan</i>]
1117	Barcelona	Klein 1 [Venda. <i>Sale</i>]
1155	Barcelona	Klein 2 [Venda. <i>Sale</i>]
1164	Barcelona	Millàs III [Venda. <i>Sale</i>]
1194	Barcelona	Millàs IV [Venda. <i>Sale</i>]
1199	Barcelona	Klein 3 [Venda. <i>Sale</i>]
1199	Barcelona	Millàs V [Venda. <i>Sale</i>]
1200	Barcelona	Millàs VI [Donació. <i>Gift</i>]
1200	Barcelona	Millàs VII [Garantia de donació. <i>Guarantee of gift</i>]
1202	Barcelona	Millàs VIII [Venda. <i>Sale</i>]
1202	Barcelona	Millàs IX [Préstec amb garantia d'un bé im- moble. <i>Loan guaranteed by land</i>]
1215	Barcelona	Millàs X [Sentència d'un tribunal. <i>Court jud- gement</i>]
1215	Barcelona	Millàs XI [Venda. <i>Sale</i>]
1217	Barcelona	Millàs XII [Venda. <i>Sale</i>]
1220	Barcelona	Klein 4 [Venda. <i>Sale</i>]
1220	Barcelona	Klein 5 [Venda. <i>Sale</i>]
1224	Barcelona	Millàs XIII [Donació. <i>Gift</i>]
1230	Barcelona	Miret-Schwab XXII [Venda. <i>Sale</i>]
1234	Barcelona	Klein 6 [Venda]
1235	Barcelona	Klein 7 [Àpoca. <i>Receipt</i>]
1249	Barcelona	Miret-Schwab XXX [Donació (trasllat conser- vat actualment només en una traducció france- sa de Schwab). Gift (copy preserved at present only in a French translation made by Schwab)]
1252	Girona	Millàs XXXII / Riera-Udina 3 [Venda. <i>Sale</i>]
1258	Barcelona	Millàs XIV [Donació. <i>Gift</i>]
1258	Barcelona	Millàs XV [Donació. <i>Gift</i>]
1261	Barcelona	Millàs XVI [Sentència d'un tribunal. <i>Court judgement</i>]
1261	Barcelona	Millàs XVII [Trasllat de la sentència d'un tri- bunal. <i>Court judgement copy</i>]

1262	Barcelona	Klein 8 [Venda. <i>Sale</i>]
1262	Barcelona	Klein 9 [Quitança. <i>Receipt</i>]
1262	Barcelona	Klein 10 [Reconeixement. <i>Acknowledgement</i>]
1262	Barcelona	Millàs XVIII [Sentència d'un tribunal. <i>Court judgement</i>]
1262	Barcelona	Millàs XIX [Venda. <i>Sale</i>]
1262	Barcelona	Millàs XX [Àpoca. <i>Receipt</i>]
1262	Barcelona	Millàs XXI [Transferència de propietat. <i>Transfer of possession</i>]
1262	Barcelona	Millàs XXII [Reconeixement. <i>Acknowledgement</i>]
1267	Barcelona	Millàs XXIII [Venda. <i>Sale</i>]
1267	Barcelona	Millàs XXIV [Venda. <i>Sale</i>]
1268	Barcelona	Millàs XXV [Testament (trasllat). <i>Will (copy)</i>]
1268	Barcelona	Millàs XXVI [Testament (trasllat). <i>Will (copy)</i>]
1274	Montsó	Millàs XXXIII / Riera-Udina 4 [Venda. <i>Sale</i>]
1276	Barcelona	Millàs XXVIII [Trasllat d'una quetubà de l'any 1261. <i>Copy of a ketubbah from the year 1261</i>]
1282	Barcelona	Klein 11 [Venda. <i>Sale</i>]
1283	Barcelona	Riera-Udina 8 [Testament. <i>Will</i>]
1284	Besalú	Millàs I [Venda (trasllat de dos documents). <i>Sale (copy of two documents)</i>]
1288	Girona	Loeb I [Sentència d'un tribunal. <i>Court judgement</i>]
1292	Barcelona	Miret-Schwab XXXVI [Sentència d'un tribunal (trasllat). <i>Court judgement (copy)</i>]
1296	Barcelona	Loeb II [Donació. <i>Gift</i>]
1297	Barcelona	Klein 12 [Donació. <i>Gift</i>]
1298	Barcelona	Riera-Udina 9 [Reconeixement. <i>Acknowledgement</i>]
1299	Barcelona	Riera-Udina 10 [Empenyorament. <i>Pledge</i>]
1300	Barcelona	Riera-Udina 11 [Donació. <i>Gift</i>]
1300	Barcelona	Klein 13 [Donació. <i>Gift</i>]
1300	Barcelona	Klein 14 [Acta de jurament. <i>Record of oath</i>]
1302	Barcelona	Klein 15 [Restitució d'una donació. <i>Return of a gift</i>]
1302	Barcelona	Klein 16 [Donació. <i>Gift</i>]
1315	Barcelona	Klein 18 [Reconeixement. <i>Acknowledgement</i>]

1316	Barcelona	Klein 17 [Atorgament de poders. <i>Power of attorney</i>]
1324	Barcelona	Riera-Udina 12 [Renúncia. <i>Renunciation</i>]
1328	Barcelona	Millàs XXIX [Reconeixement. <i>Acknowledgement</i>]
1331	Manresa	Romano 2 [Donació. <i>Gift</i>]
1337	Barcelona	Riera-Udina 13 [Àpoca. <i>Receipt</i>]
1343	Barcelona	Riera-Udina 14A [Reconeixement d'obligació. <i>Recognition of obligation</i>]
1343	Barcelona	Riera 14B [Àpoca. <i>Receipt</i>]
1346	Barcelona	Romano IV [Dissolució d'esposalles. <i>Dissolution of betrothal</i>]
1349	Barcelona	Riera-Udina 15 [Àpoca. <i>Receipt</i>]
1352	Girona	Loeb III [Transferència de propietat. <i>Transfer of possession</i>]
1352	Castelló d'Empúries	Loeb IV [Donació. <i>Gift</i>]
1352	Girona	Loeb V [Venda. <i>Sale</i>]
1355	Barcelona	Riera-Udina 16 [Hipoteca. <i>Pledge</i>]
1355	Barcelona	Riera-Udina 17 [Àpoca. <i>Receipt</i>]
1365	Girona	Schwab / Riera-Udina 5A [Venda. <i>Sale</i>]
1365	Girona	Schwab / Riera-Udina 5B [Àpoca. <i>Receipt</i>]
1386	Barcelona	Riera-Udina 6A [Quetubà. <i>Ketubbah</i>]
1386	Barcelona	Riera-Udina 6B [Àpoca. <i>Receipt</i>]
1390	Barcelona	Riera-Udina 7A [Quetubà d'un matrimoni segons la llei del levirat. <i>Ketubbah of a levirate marriage</i>]
1390	Barcelona	Riera-Udina 7B [Àpoca. <i>Receipt</i>]
1390	Barcelona	Riera-Udina 7C [Reconeixement d'una obligació. <i>Recognition of obligation</i>]

Documents sense data. *Undated documents:*

Mallorca	Millàs XXVII [Fragment d'una quetubà. <i>Ketubbah fragment</i>]
	Romano I [Fragment d'una quetubà. <i>Ketubbah fragment</i>]
	Romano III [Venda. <i>Sale</i>]
	Romano V [Fragment d'una quetubà. <i>Ketubbah fragment</i>]

II. Documents hebraics catalans classificats pel contingut *Catalan shetarot sorted by subject*

Venda. *Sale*

1073 (Millàs XXX / Riera-Udina 1), 1117 (Klein 1), 1155 (Klein 2), 1164 (Millàs III), 1194 (Millàs IV), 1199 (Klein 3), 1199 (Millàs V), 1202 (Millàs VIII), 1215 (Millàs XI), 1217 (Millàs XII), 1220 (Klein 4), 1220 (Klein 5), 1230 (Miret-Schwab XXII), 1234 (Klein 6), 1252 (Millàs XXXII / Riera-Udina 3), 1262 (Klein 8), 1262 (Millàs XIX), 1267 (Millàs XXIII), 1267 (Millàs XXIV), 1274 (Millàs XXXIII / Riera-Udina 4), 1282 (Klein 11), 1284 (Millàs I), 1284 (Millàs I), 1352 (Loeb V), 1365 (Schwab / Riera-Udina 5A), Sense data (Romano III)

Préstec. *Loan*

1096 (Millàs II), 1112 (Millàs XXXI / Riera-Udina 2), 1202 (Millàs IX)

Donació. *Gift*

1200 (Millàs VI), 1200 (Millàs VII), 1224 (Millàs XIII), 1249 (Miret-Schwab XXX), 1258 (Millàs XIV), 1258 (Millàs XV), 1296 (Loeb II), 1297 (Klein 12), 1300 (Riera-Udina 11), 1300 (Klein 13), 1302 (Klein 15) 1302 (Klein 16), 1331 (Romano 2), 1352 (Loeb IV)

Presa de possessió. *Testimony of taking possession*

1262 (Millàs XXI, béns venuts en Millàs XIX i Klein 8), 1352 (Loeb III)

Sentència de tribunal. *Court judgement*

1215 (Millàs X), 1261 (Millàs XVI), 1261 (Millàs XVII), 1262 (Millàs XVIII), 1288 (Loeb I), 1292 (Miret-Schwab XXXVI)

Quitança. *Receipt*

1235 (Klein 7), 1262 (Klein 9), 1262 (Millàs XX), 1337 (Riera-Udina 13), 1343 (Riera-Udina 14B), 1349 (Riera Udina 15), 1355 (Riera Udina 17), 1365 (Schwab / Riera-Udina 5B), 1386 (Riera-Udina 6B), 1390 (Riera-Udina 7B)

Reconeixement. *Acknowledgement*

1262 (Klein 10), 1262 (Millàs XXII), 1298 (Riera-Udina 9), 1315 (Klein 18), 1328 (Millàs XXIX), 1343 (Riera-Udina 14A), 1390 (Riera-Udina 7C)

Transferència de propietat. *Transfer of property*

1262 (Millàs XXI), 1352 (Loeb III)

Quetubà. *Ketubbah*

1267 (Millàs XXVIII, trasllat de 1276 / *Copy of 1276*), 1386 (Riera-Udina 6A), 1390 (Riera-Udina 7A), Sense data (Millàs XXVII, Romano I, Romano V)

Testament. *Will*

1268 (Millàs XXV), 1268 (Millàs XXVI), 1283 (Riera-Udina 8)

Empenyorament. *Pledge*

1299 (Riera-Udina 10), 1355 (Riera-Udina 16)

Acta de jurament. *Record of oath*

1300 (Klein 14)

Atorgament de poders. *Power of attorney*

1316 (Klein 17)

Renúncia. *Renunciation*

1324 (Riera-Udina 12)

Dissolució d'esposalles. *Dissolution of betrothal*

1346 (Romano IV)

Trasllats (classificats també pel contingut del document original) / *Copies (also listed under type of original act)*

[Data del document original entre clàudators / *Date of original act in brackets*]

1262 [1261] (Millàs XVII, nomenament de curadors / *appointment of guardians*), 1262 [1276] (Millàs XXVIII, quetubà / *ketubbah*), 1277 [1268] (Millàs XXVI, testament / *will*), 1280? [1268] (Millàs XXV, testament / *will*), 1280? [1249] (Miret-Schwab XXX, donació / *gift*), 1293 [1292] (Miret-Schwab XXXVI, sentència de tribunal / *court action*), 1284 [1284] (Millàs I, dues vendes / *two sales*), 1288 [1284] (Loeb I, restauració d'una escriptura de venda destruïda / *reconstruction of a destroyed bill of sale*).¹⁹⁵

195. D'altra banda, hom pot trobar també documents hebreus inclosos en un cert nombre de dictàmens (*responsa*). Però com que és impossible de saber-ne la data, no els hem introduïts en les llistes precedents. / *Additionally, shetarot may be found embedded in a number of responsa. Since they cannot be dated, they are not included in the above lists (see: M. ELON, Digest of the Responsa Literature of Spain and North Africa [in Hebrew], Jerusalem, 1987, vol. 1, p. 40-41, 126, 270-271; vol.2 p. 298-300 [Adret]).*

III. Notes lèxiques i onomàstiques *Lexical and onomastical notes*

1. Noms hebreus. *Hebrew names*

No resulta gens fàcil de transcriure els noms dels jueus catalans, la llengua parlada dels quals era el català, que trobem escrits de diverses maneres en fonts documentals hebrees, llatines i catalanes. Per complicar encara més les coses, alguns jueus catalans tenien noms romànics o específicament catalans (Astruc, Bonastruc, Bonafós, Bonjuà, Perfet, etc.) molt diferents de llur nom hebreu. Com que el fonament d'aquest treball és el text hebreu dels documents, he preferit de referir-me als individus, en el text anglès, amb la transliteració estàndard de llurs noms hebreus. En la traducció catalana, tanmateix, hom ha donat a aquests noms la forma medieval catalana (també estandarditzada en aquest treball), perquè era aquesta forma medieval la que feien servir correntment els jueus que els portaven: Alazar, Asser, Astruc, Barzilai, Issac, Jafudà (= Yehuda), Jonà, Jucef, Mahir, Mossé, Rovèn, Salamó o Salomó, Saltell (= Šealti'el), Sésset, Sul·lam (= Mešullam), etc. En els casos en què el nom català dels documents llatins difereix del nom hebreu, he indicat els dos noms (si els he pogut identificar més enllà de tot dubte), almenys la primera vegada que el nom hebreu apareix: per exemple, Moshe (Astrug) de Tolosa. Els noms de les dones jueves solia ser català la majoria de les vegades: Astruga, Bonadona, Dolça, Druda, Goig, Regina (o Reina), etc.; per a Cruixia, vegeu la nota 83.

It is not always easy to know how to render the names of Catalan Jews who spoke Catalan and perhaps Hebrew, and whose names are found variously in Hebrew and Latin. Further complicating matters, some Catalan Jews had Hebrew names very different from their vernacular names (such as Astruc or Astrug, Bonastruc or Bonastrug, Bonafós, Bonjuà, Perfet and so on). Since the basis of this work are Hebrew texts, I have elected to refer to individuals by a standardized transliteration of their Hebrew names in the English text; the Catalan translation however renders their names in Catalan, the language which these individuals spoke: Alazar, Asser, Astruc, Barzilai, Issac, Jafudà (= Yehudah), Jonà, Jucef, Mahir, Mossé, Rovèn, Salamó or Salomó, Saltell (= Shealtiel), Sésset (= Sheshet), Sul·lam (Meshullam), etc. Where the vernacular names were distinct from the Hebrew ones (i.e. not a translation), I give both names at least the first time the individual is mentioned: for example, Moshe (Astrug) de Tolosa. Jewish women generally had Catalan rather than Hebrew names (Astruga, Bonadona, Dolça, Druda, Goig, Regina or Reina, among others). For Cruixia, see note 83.

2. Mots catalans que apareixen en el text hebreu. *Catalan words used in the Hebrew text*

Almoïna (doc. 13 [1300], 16 [1302])

alod = alou (8 [1262]) *Alodial land*

calendes (8 [1262]) *Calends*

call (17 [1316]) *Jewish quarter; the physical space inhabited by the Jews within the city*

cens (8 [1262], 12 [1297], 13 [1300], 16 [1302]) *Rent of a leasehold*

censal (8 [1262], 10 [1262]) *Rented property*

Don (1 [1117] i *passim*). A la segona meitat del segle XIII substituï el títol de *nassí* i de *nadiv* entre els jueus / *In the 13th century it was used by Jews in lieu of the titles nasi and nadiv.*

En, N' (18 [1315]: En David, 12 [1297]: N'Astruc) Títol de cortesia inferior a 'Don' / *Lesser courtesy title than 'Don'*

entrada (8 [1262]) *Entry fee to be paid by a new tenant*

foriscapi (8 [1262]). *A fee owed by the tenant to the landlord for leave to alienate a holding. Cf. J. Coromines, DECat, vol. IV, p. 113.*

justidia = *iustitia*; justícia (11 [1282]) *Jurisdictional profits, revenues of justice. Cf. Niermeyer's Lexicon Minus, s.v. justitia, § 19.*

laudesme = lluïsmes (8 [1262]) *Same as foriscapi*

modiata [llatí/Latin] (1 [1117] i *passim*) Traduït per 'mujada' en el text català / *Translated by 'mujada' in the Catalan text. Cf. C. Alsina, G. Feliu i L. Marquet, Pesos, mides i mesures dels Països Catalans, Barcelona, 1990, p. 185 [1 modiata = 4.896,5 m²]*

riera; sa riera (8 [1262], 10 [1262]) *Stream; the stream*

senyoria (8 [1262]) *Landlordship*

3. Mots hebreus utilitzats en transcripció en els textos angles i català
Transcribed Hebrew words in the English and Catalan texts

aharayut

Responsabilitat / *Responsibility*

bahur (fem. *bahurah*)

Fadrí (solter) / *(unmarried) Youth*

bat

Filla de / *Daughter of*

beit-din (*bet-din*)

Tribunal rabínic / *Jewish court*

ben

Fill de / *Son of*

hatan

Nuvi o gendre / *Bridegroom or son-in-law*

ketubbah

Quetubà (capítols matrimonials) / *Marriage contract*

<i>mar</i> (fem. <i>marat</i>)	Títol de cortesia / <i>Title of respect</i>
<i>nadiv</i>	Títol inferior a <i>nassi</i> / <i>Lesser title than nasi</i>
<i>nasi</i>	Senyor, príncep / <i>Noble, prince</i>
<i>ne'emanut</i>	Credibilitat, bona fe / <i>Trust, good faith</i>
<i>perutah</i>	Moneda de molt poc valor de l'època talmúdica / <i>A coin of small value in the Talmudic age</i>
<i>qinyan</i>	Acte d'adquisició / <i>Act of acquisition</i>
<i>rosh hodesh</i>	Neomènia / <i>First day of the month</i>
<i>shetar</i> (pl. <i>shetarot</i>)	Escriptura hebrea / <i>Hebrew deed</i>
<i>shufra de-shetara</i> (aram.)	Ornamentació del document (elements redundants) / <i>Embellishment of the deed (elements of redundancy)</i>
<i>tofes</i>	Formulari o plantilla d'un document (elements fixos) / <i>Formula or template (fixed elements)</i>
<i>toref</i>	Particularitats de l'afer que el document regula / <i>Specific details of a particular transaction</i>
<i>zuz</i>	Moneda de molt poc valor de l'època talmúdica / <i>A coin of small value in the Talmudic age</i>

Bibliografia / Bibliography

- ALTURO I PERUCHO, Jesús. «Notícia de tres noves subscripcions hebraïques en diplomes de l'Arxiu de Santa Anna de Barcelona». *Anuario de Filología* [Universitat de Barcelona], 4 (1978), p. 157-164.
- [ed.] *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200 (aproximació històrico-lingüística)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1985. 3 vols.
- ASSIS, Yom Tov. «Jewish Attitudes to Christian Power in Medieval Spain». *Sefarad* [Madrid], 52 (1992), p. 291-304.
- *Jewish economy in the medieval Crown of Aragon, 1213-1327: Money and Power*. Leiden: E. J. Brill, 1997.
- «Yehude Sefarad be-'arka'ot ha-goyyim (ha-me'ot ha-13 we-ha-14)» In: BEN-SASSON, M. et al. [ed.]. *Culture and Society in Medieval Jewry. Studies Dedicated to the Memory of Haim Hillel Ben-Sasson* [Hebrew]. Jerusalem: The Historical Society of Israel, 1989, p. 399-430.
- *The Golden Age of Aragonese Jewry: Community and society in the Crown of Aragon, 1213-1327*. Londres; Portland, Or.: The Littman Library of Jewish Civilization, 1997.
- BAER, Fritz [Yitzhak]. *Die Juden im christlichen Spanien. Erster Teil: Urkunden und Regesten. Aragonien und Navarra*. Berlin: Akademie Verlag, 1929.
- BALAGUER, Anna M. *Del mancús a la dobla. Or i paries d'Hispania*. Barcelona: Asociación Numismática Española, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, 1993.
- BANKS, Philip. «Mensuration in Early Medieval Barcelona». *Medievalia* [Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona], 7 (1987), p. 37-56.

- The inhabitants of Barcelona in 1145». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [Barcelona], 9 (1988), p. 142-166.
- BARTZELONI, Judah b. Barzillay → JAFUDÀ BEN BARZILAI, el Barceloní
- BATLLE I GALLART. *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval (s. XIII)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1987.
- BEN-SASSON, Menahem. «Fragments from Saadya's *Sefer Ha-Edut Ve Ha-She'arot*». [Hebrew]. *Shenaton Ha-Mishpat Ha-Ivri* 11-12 (1984), p. 135-278.
- BENSCH, Stephen. *Barcelona and Its Rulers, 1096-1291*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995 [Catalan translation by M. Lluïsa Parés: *Barcelona i els seus dirigents, 1096-1291*. Barcelona: Proa, 2000].
- BEN-SHALOM, Ram. «The Ban Placed by the Community of Barcelona on the Study of Philosophy and Allegorical Preaching —a New Study». *Révue des Études Juives* [Paris], 159 (2000), p. 387-404.
- BERNER, Leila. *On the Western Shores: The Jews of Barcelona During the Reign of Jaume I, 'el Conqueridor,' 1213-1276*. Ph.D. diss. UCLA, 1986.
- BOFARULL Y SANS, Francisco de A. de. «Jaime I y los judíos». In *Congrés d'Historia de la Corona d'Aragó dedicat al rey Jaume I y a la seua época / Congreso de Historia de la Corona de Aragón dedicado al rey Jaime I y su época*. Barcelona: Francisco Altés, 1913, vol. 2, p. 819-943.
- BONNASSIE, Pierre. *La Catalogne du milieu du Xe à la fin du XIIe siècle: Croissance et mutations d'une société*. Toulouse: Publications de l'Université de Toulouse - Le Mirail, 1975-1976, 2 v. [Catalan translation by Carles Castellanos: *Catalunya mil anys enrera: Creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya, de mitjan segle X al final de segle XI*. Barcelona: Edicions 62, 1979-1981].
- BURNS, Robert I., S.J. *Jews in the Notarial Culture: Latinate Wills in Mediterranean Spain, 1250-1350*. Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1996.
- «The 'guidaticum' Safe-Conduct in Medieval Arago-Catalonia; a Mini-Institution for Muslims, Christians and Jews». *Medieval Encounters* [Leiden], 1 (1995), p. 51-113.
- CANTERA, F.; J.M. MILLÀS. *Las inscripciones hebraicas de España*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1956.
- COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana [DECat]*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1980-2001, 10 v.
- CRUSAFONT I SABATER, Miquel. *Història de la moneda catalana*. Barcelona: Crítica, 1996.
- DAVIS, M. D. *She'arot: Hebrew deeds of English Jews before 1290*. Londres: Office of the Jewish Chronicle, 1898.

- DÍAZ ESTEBAN, Fernando. «Documento hebreo inédito del Archivo Capitular de la Catedral de Barcelona». *Anuario de Filología* [Barcelona: Universitat de Barcelona], 5 (1979), p. 77-99.
- «Documentos latinohebreos del Archivo de la Iglesia de Santa María del Mar de Barcelona». *Boletín de la Asociación Española de Orientalistas* [Madrid], 9 (1973), p. 151-72.
- ELON, Menahem. *Jewish Law: History, Sources, Principles*. Translated by Bernard Auerbach and Melvin J. Sykes. 1988. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1994. 4 vols.
- Encyclopedia Judaica*, Jerusalem, 1972, vol. 12, col. 1295-1302, s.v. Oath (Haim Hermann Cohn); vol. 16, col. 519-530, s.v. Wills (Shmuel Shilo).
- ESCRIBÀ I BONASTRE, Gemma; FRAGO I PÉREZ, Maria Pilar. *Documents dels jueus de Girona, 1124-1595*. Girona: Ajuntament de Girona, 1992.
- FELIU, Eduard. «La controvèrsia sobre l'estudi de la filosofia en les comunitats jueves occitanocatalanes a la primeria del segle XIV: Alguns documents essencials del llibre *Minhat Quenaot* d'Abamari ben Mossé de Lunel». *Tamid* [Barcelona], 1 (1997), p. 65-131.
- «La cultura hebrea a la Barcelona medieval». *Barcelona. Quaderns d'Història*, 2/3 (1996), p. 125-142.
- «Quatre notes esparses sobre el judaisme medieval». *Tamid* [Barcelona], 2 (1998), p. 81-122.
- FRAENKEL, David. «Pesaq din nekhtav be-'ir Barşelona bi-şenat 5052 [1291/92]». *'Alim le-bibliografya we-qorot Israel* [Viena], 1 (1934-1935), p. 42-43 (= Miret-Schwab, doc. XXXVI).
- GOTTHEIL, Richard J. H. «Some Spanish Documents: I. Early Spanish Shetarot». *Jewish Quarterly Review* 16 <old series> (1904), p. 702-708.
- Guia dels arxius històrics de Catalunya*. Barcelona. Generalitat de Catalunya; Departament de Cultura, 1998, vol. 7, p. 19-39: «Arxiu Capitular de la Santa Església Catedral Basílica de Barcelona».
- GULAK, Asher. *Otzar haShetarot haNehugim be-Yisrael*. Jerusalem: Defus ha-Poalim, 1926.
- HASARDI, Samuel b. Isaac → SAMUEL BEN ISSAC HA-SARDÍ
- HUICI MIRANDA, Ambrosio; CABANES PECOURT, Maria Desemparados [ed.]. *Documentos de Jaime I de Aragon*. Textos Medievales. Saragossa, 1976. i (1216-1236); ii (1237-1250); iii (1251-57); iv (1258-62); v (1263-68).
- JAFUDÀ BEN BARZILAI, *el Barceloní. Sefer haShetarot*. Edited by S.Z. Halbershtam. Berlin, 1898. [German translation by Hans-Georg von Mutius: *Jüdische Urkundenformulare aus Barcelona*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996.]

- Jews in Barcelona, 1213-1291, The. Regesta of Documents from the Archivo Capitular*. Edited by Yom Tov ASSIS. Compiled by Maria Cinta MAÑÉ. Sources for the History of the Jews in Spain, vol. 1. Jerusalem, 1988.
- JUDAH ALHARIZI. *The Book of Tahkemoni: Jewish Tales from Medieval Spain*. Translated and edited by David Simha Segal. London: Littman Library of Jewish Civilization, 2001.
- KLEIN, Elka Beth. *Power and Patrimony: The Jewish Community of Barcelona, 1050-1250*. Ph.D. diss. Harvard University, 1996.
- «Splitting Heirs: Patterns of Inheritance Among Barcelona's Jews». *Jewish History* [Haifa], 16 (2002) p. 49-71.
- «The Widow's Portion: Law, Custom and Marital Property Among Medieval Catalan Jews». *Viator* [Los Angeles], 31 (2000), p. 147-163.
- KOSTO, Adam J. *Making agreements in medieval Catalonia: Power, order, and the written word, 1000-1200*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- LOEB, Isidore. «Actes de vente hébreux originaires d'Espagne». *Revue des Études Juives* [Paris], 10 (1885), p. 108-22. [Reprinted in ROMANO, David [ed.]. *Per a una història de la Girona jueva*. Girona: Ajuntament de Girona, 1988, p. 486-500.]
- MARQUÈS, Josep Maria. *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona (924-1300)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997.
- MATEU Y LLOPIS, Felipe. *Glosario hispánico de numismática*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1946.
- MILLÀS I VALLICROSA, J.M. *Documents hebraics de jueus catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1927.
- «Posesiones inmuebles rústicas, propiedad de los judíos en los alrededores de Barcelona». *Sefarad* [Madrid], 27 (1967), p. 64-69.
- MIRET Y SANS, Joachim; SCHWAB, Moïse. «Documents des Juifs barcelonnais au XIe siècle». *Boletín de la Real Academia de la Historia* [Madrid], 69 (1916), p. 569-583.
- «Documents sur les juifs Catalans aux XIe, XIIe et XIIIe siècles». *Révue des Études Juives* [Paris], 68 (1914), p. 49-83, 174-197.
- «Le plus ancien document à présent connu des Juifs catalans». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* [Barcelona], 8 (1915), p. 229-233.
- «Nouveaux documents des Juifs Barcelonnais au XIIe siècle». *Boletín de la Real Academia de la Historia* [Madrid], 68 (1916), p. 563-578.
- NEUMAN, Abraham A. *The Jews in Spain: Their social, political, and cultural life during the Middle Ages*. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1948, 2 v.

- RÉGNÉ, Jean. *History of the Jews in Aragon: Regesta and documents, 1213-1327*. Edited and annotated by Yom Tov ASSIS. Jerusalem: The Magnes Press; The Hebrew University, 1978.
- RIERA I SANS, Jaume; UDINA I MARTORELL, F. M.. «Els documents en hebreu conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó». *Miscellanea Barcinonensia* [Barcelona], 17 (1978), p. 21-36.
- RIVLIN, Yosef. *Shiṭre qehilat Alisana min ha-me'a ha-11* [Bills and contracts from Lucena (1020-1025)]. Ramat-Gan: Bar-Ilan University Press, 1994. [German translation by Hans-Georg von Mutius: *Jüdische Urkundenformulare aus dem muslimischen Spanien*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1997.]
- ROMANO, David. «Documentos hebreos del siglo XIV de Cataluña y Mallorca». *Sefarad* [Madrid], 34 (1974), p. 289-312. Reprinted in: id. *De historia judía hispánica*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1991, p. 183-206.
- ROTH, Norman. *Jews, Visigoths and Muslims in Medieval Spain*. Leiden: E.J. Brill, 1994.
- SAMUEL BEN ISAAC HA-SARDÍ. *Sefer ha-terumot im peruš Gidule teruma le-rab-benu Azaria Figo*. Edited by Aryeh Goldshmit. Jerusalem: Makhon Yerushalayim, 1988. 2 vols.
- SCHOLEM, Gershom. *Origins of the Kabbalah*. First English ed. Allan Arkush. Philadelphia and Princeton: Jewish Publication Society of America and Princeton University Press, 1987. [French translation by Jean Loewenson: *Les origines de la Kabbale*. Paris: Aubier-Montagne, 1966.]
- SCHWAB, Moïse. «Un acte de vente hébreu du XIVe siècle». *Revue Des Études Juives* [Paris], 47 (1903), p. 57-61 [Reprinted in ROMANO, David [ed.]. *Per a una història de la Girona jueva*. Girona: Ajuntament de Girona, 1988, p. 585-589.]
- SKAIST, Aaron. «The Background of the Talmudic Formula *Vehakol Sharir Ve-Qayyam*». En: *Studies in Hebrew and Semitic Languages Dedicated to the Memory of Prof. Eduard Yechezkel Kutscher*, edited by Gad B. Sarfatti, xl-liv. Ramat Gan: Bar Ilan University Press, 1980.
- SOKOLOFF, Michael. *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic*. Ramat Gan, Israel and Baltimore, MD: Bar Ilan University Press and Johns Hopkins University Press, 2002.
- UDINA MARTORELL, F.; MILLÀS VALLICROSA, J.M. «Dos documentos latino-hebraicos del Archivo del Monasterio de San Pedro de las Puellas de Barcelona». *Sefarad* [Madrid], 7 (1947), p. 123-136.
- ZIMMELS, H.J. «Codifications by the Jews of Spain». In *The Sephardi Heritage: Essays on the History and Cultural Contributions of the Jews of Spain and Portugal*, edited by R.D. Barnett, vol 1. London: Valentine Mitchell, 1971.

DOCUMENTOS HEBREOS DE LA CATALUÑA MEDIEVAL 1117–1316

Resumen y regesta de los documentos
por Jordi Casanovas

A. Generalidades

I. La redacción de documentos hebreos

Los documentos hebreos pueden clasificarse en dos grupos: los que habían sido redactados por un tribunal rabínico (*bet-din*) y los que lo habían sido por los testigos. Básicamente los tribunales rabínicos estaban constituidos por tres hombres. En teoría, éstos debían estar versados en la ley judía, pero era frecuente que lo integraran legos con alguna formación. En realidad son muy escasos, entre los que rubrican los documentos que recogemos en este trabajo, los que pueden ser considerados como eruditos.

Las copias compulsadas o los traslados de otros documentos seguidos de las sentencias formales constituían probablemente los documentos más característicos de los tribunales rabínicos. Algunos de los cuales incluyen al final del texto la validación de las firmas de los testimonios hecha por el tribunal.¹ Pese a ello, son, quizás, más abundantes los documentos emitidos por los testigos, y una prueba de ello es que la totalidad de los que configuran esta colección documental que ahora presentamos pertenece a este grupo. En él se incluyen ven-

1. Vid. algunas de las sentencias de los tribunales rabínicos en: J. Mª MILLÀS I VALLI-CROSA, *Documents hebraïcs de jueus catalans*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1927, docs. 10 y 18; J. MIRET Y SANS y M. SCHWAB, «Documents sur les juifs catalans aux XIe, XIIe et XIIIe siècles», *Revue des Etudes Juives* [París], 68 (1914), doc. 36. Por lo que se refiere a traslados y compulsas, cf.: MILLÀS, *Docs. hebraïcs*, docs. I, XVII, XXV, XXVI y XXVIII; MIRET-SCHWAB, «Docs. sur les Juifs catalans», docs. XXX y XXXVI.

tas, préstamos, donaciones, recibos y otros de carácter similar. El derecho hebreo exigía que los testigos fueran varones, reputados, entre los que no podían existir vínculos de consanguinidad. Es probable que muchos recurrieran a los amigos como testigos cuando se trataba de llevar a cabo una transacción comercial. Es por esta razón que muchos de ellos ya no aparecen de nuevo en otros documentos. Sin embargo, en algunos casos, es posible constatar como algunos de los nombres, especialmente a lo largo de la segunda mitad del siglo XIII, época en la que fueron redactados la mayoría de dichos documentos, se repiten con una cierta frecuencia. Este fenómeno nos lleva a considerar la posibilidad de que ciertas personas se hubieran especializado en esta función.² Parece confirmar esta hipótesis el hecho de que en algunos casos ha sido posible identificar a alguno de los testigos y al escribano como una misma persona, partiendo de ciertas semejanzas en el trazado de los caracteres. En algunos *responsa* aparece claramente indicado que era frecuente ver actuar al escribano como testigo³ y en más de una ocasión los testigos habían formado parte de los tribunales rabínicos.⁴

II. Análisis de un documento hebreo o *šetar*.

Los documentos hebreos muestran una cierta unidad estructural, siendo el cambio de sujeto el elemento más relevante para diferenciar sus partes. Se inicia el documento con una fórmula introductoria por parte de los testigos o de los miembros del tribunal que declaran en primera persona: «Nosotros los infrascritos ...», cediendo éstos a continuación la palabra al vendedor, al prestatario o al donante, que, brevemente y en estilo directo, describe la finalidad y las condiciones del contrato. Los testigos o los miembros del tribunal intervienen de

2. Entre los testigos que aparecen en estos documentos, parece ser que Abraham ben Sentou, David ben Mossé ha-Cohen, Rovèn ben Jucef, Rovèn ben Mossé, Samuel ben Azaria y Sésset ben Issac eran algunos de estos personajes especializados.

3. El ejemplo más evidente es el de Samuel ben Azaria, de cuya mano son probablemente los docs. 6, 7, 8 y 10, así como algunos de los documentos publicados por Millás. Samuel es, sin duda alguna, el testigo que aparece con más frecuencia en los documentos conocidos. Sobre la práctica de un escribano actuando también de testigo cf. Salomó ben ADRET, *Še'elot u-tešuvot*, I:729; II:107 y 111; III:42 y 438; y IV:212.

4. Samuel ben Azaria (1240-1260), Rovèn ben Jucef (1276), David ha-Cohen (1270-1280), Rovèn ben Mossé (1283-1284). cf. Elka Beth KLEIN, *Power and Patrimony: The Jewish Community of Barcelona, 1050-1250*, Tesis doctoral, Harvard University, 1996, tabla I, pág. 218.

nuevo al final del documento, en el redactado de las fórmulas finales del texto y en la firma del mismo. Dicho de otra manera y de acuerdo con la terminología hebrea, el texto está constituido por unas fórmulas convencionales que se copian según unos modelos (*tofés*) y una parte que incluye las particularidades de cada documento (*toref*).⁵

Los documentos incluyen otros requisitos de carácter técnico que es necesario cumplir. Éstos son, según Saadia Gaon (Bagdad, siglo X) los siguientes: al inicio, la fecha y el nombre de las partes contratantes; al final, la *aharayut* (la garantía o la fianza), la *ne'emanut* (la cláusula de credibilidad) y el *qinyan* (la transmisión simbólica de la propiedad).⁶ En consecuencia, la parte inicial y la final del documento eran relativamente uniformes; la parte central, por el contrario, difería según el tipo de operación que se realizaba. Estos elementos, sin embargo, se utilizaban de forma muy diversa en cada uno de los documentos que se redactaban y con el paso del tiempo ciertos detalles se fueron modificando. En los documentos hispánicos, dichos elementos también se utilizaban con ligeras variantes, tal como mostramos más adelante, pero su estructura tripartita se mantenía invariable. Conviene añadir que la parte central del documento contenía normalmente diversas cláusulas que servían para reforzar el valor del mismo, llamadas *šufra de-šetara* (elementos decorativos del documento). A menudo estos elementos decorativos contenían redundancias, diciendo lo mismo en más de una ocasión y de forma diferente, utilizando todo tipo de sinónimos o, simplemente, procurando incluir todo tipo de situaciones imaginables.⁷

Tomando como modelo el tipo más usual de escritura, que en Cataluña es la escritura de compraventa, los elementos que la componen aparecen estructurados de la siguiente forma:

1. *Declaración inicial de los testigos*

Los testigos declaran que el vendedor les ha pedido que actúen de testigos durante la operación.

5. Vid. TJ *Guittin* III (44c).

6. Menahem BEN-SASSON, «Fragmentos del libro de Saadya, *Sefer ha 'edut we-ha-šetarot*», *Šenaton ha-Mišpat ha-'Ivri*, 11-12 (1984-86), págs. 184-188. En el apartado III se explica en que consistían la *aharayut* y el *qinyan*. Sobre la garantía, que no aparece en ninguno de los documentos que recogemos aquí, vid.: Y. RIVLIN, *Šitere qehilat Lucena min ha-me'a ha-11* ['Documentos del siglo XI de la comunidad de Lucena'], Ramat-Gan, Bar-Ilan University Press, 1994, págs. 97-98.

7. Vid. Menahem ELON, *Jewish Law: History, Sources, Principles*, trad. del hebreo por B. Auerbach y M.J. Sykes, Filadelfia, The Jewish Publication Society, 1994, págs. 1533-1535.

2. *Resumen de la operación*

— Declaración del vendedor (el prestatario, el dador, etc.) en la que confirma su voluntad de llevar a cabo la operación.

— Recepción de dinero a cambio de unos determinados bienes (un préstamo o una donación).

— Descripción de la cosa objeto de la venta (o donación) con indicación de sus dimensiones y línides.

— Determinación de los derechos que dicha venta (o donación) implica.

— Autorización al comprador para que tome posesión de los bienes en cuestión.

— Garantías de que dicha operación no será impugnada; *aharayut* (garantía o derecho de retención de una propiedad por parte del vendedor (dueño), etc.

3. *Fórmulas finales*

— *Qinyan* (compromiso formal de adquisición realizado mediante un acto simbólico de transmisión de la propiedad).

— Declaración de que la operación ha sido válida y se ha realizado en firme.

— Fecha y lugar en el que se otorga la escritura.

— Repetición de aquellos términos añadidos entre líneas o escritos sobre vocablos raspados.⁸

— Firmas de los testigos.

Conviene señalar que determinados documentos, especialmente testamentos, debían satisfacer otros requisitos técnicos, aunque a grandes rasgos se ajustasen a la estructura básica que acabamos de describir.⁹

Los documentos extendidos por tribunales no solían redactarse siguiendo una estructura tan rígida. Empezaban señalando que el demandante se había presentado ante el tribunal y a continuación recogían sus mismas palabras,

8. Las repeticiones de vocablos corregidos aparecen en documentos latinos contemporáneos precedidos de anotaciones del tipo: «*cum litteris appositis ... ubi dicitur ... et cum emendatis ... ubi dicitur ...*» o «*cum litteris rasis et emendatis in .VIII. linea, ubi dicitur ...*» cf. J. ALTURO I PERICHO, «Notícia de tres noves subscripcions hebraiques en diplomes de l'Arxiu de Santa Anna de Barcelona», *Anuario de Filología* [Universitat de Barcelona], 4 (1978), pág. 162; J.Mª MARQUÈS, *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona*, Barcelona, 1997, pág. 343.

9. Por lo que se refiere a los testamentos, vid.: Shmuel SHILO, *Encyclopaedia Judaica*, vol. 16, págs. 519-530 correspondiente a la voz *Wills*; vid. también: Yosef RIVLIN, *Šitere*, pág. 96, nota 116.

en estilo directo, sobre el porqué de su presencia. El tribunal inmediatamente se pronunciaba, añadiendo a menudo las medidas que había que tomar, y firmaba el documento. A diferencia de los documentos redactados por los testigos, los de los tribunales rabínicos no necesitaban recurrir a la fórmula del *qinyan*.¹⁰

III. Algunos requisitos técnicos: la *aharayut* y el *qinyan*

El término *aharayut*, que literalmente significa ‘responsabilidad’, es en primer lugar el derecho de retención de una propiedad, mediante el cual se garantizaba el cumplimiento de una obligación. Utilizado para permitir al acreedor que pudiera seguir siendo propietario de aquello que había sido transmitido al deudor, este concepto de responsabilidad se aplica en nuestros documentos a la garantía que el vendedor o dador concede al comprador o receptor en aquellos casos en los que la operación podría ser invalidada o impugnada. Los bienes inmuebles eran llamados ‘bienes con responsabilidad’ o, mejor dicho, ‘bienes que pueden servir como garantía’, al contrario que los bienes muebles, que no incluían tal posibilidad.¹¹

Qinyan, que literalmente quiere decir ‘adquisición’, era un requisito explícito de los documentos redactados por testigos. Aparece como fórmula fija en dos ocasiones en los textos que presentamos. Las primeras palabras que el vendedor dirige a los testigos son: «Sed mis testigos y llevad a cabo el *qinyan* en mi nombre, redactad el documento y firmadlo por mí...». Al final, los testigos declaran: «Hemos llevado a cabo el *qinyan* delante de los vendedores en nombre de los

10. ELON, *Jewish Law*, pág. 704, considera que esto corresponde a una innovación del siglo XIII. De hecho tampoco aparece el *qinyan* en documentos emitidos por tribunales en el *Sefer ha-šetarot* de Yehudah ben Barzilai al-Bargeloni (editado por S.Z. Halberstam, Berlín, 1898).

11. Para más detalles en relación a este tema, vid. ELON, *Jewish Law*, págs. 587-591. En los capítulos matrimoniales de los judíos catalanes de la Edad Media se denominaba *aharayuç* o *arayuç* (= *aharayut*) un tipo de hipoteca sobre una parte de la dote que garantizaba que por lo menos esta parte fuera devuelta a la esposa en caso de viudedad. Cf. F. BAER, *Die Juden im christlichen Spanien*, Erster Teil: Urkunden und Regesten, I, Berlín, 1929, pág. 1071; G. SECALL I GÜELL, *La comunitat hebrea de Santa Coloma de Queralt*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1986, pág. 89: «...*in quandam techa sive caxia que est intus domum meam et que techa habeat duas tanchatanis et duas claves de quibus clavibus teneantis vos dictus Juceff Gracià unam et ego altram ad salvamentum sive aharayuç sue dotis*».

compradores».¹² El tipo de *qinyan* utilizado en estos documentos es el llamado *qinyan sudar*, ‘adquisición realizada mediante pañuelo’, consistente en la transmisión simbólica de la propiedad de un objeto sin entregarlo físicamente en el curso de aquel acto. Ante testigos, el comprador entregaba un objeto de escaso valor al vendedor y a consecuencia de ello el derecho de propiedad pasaba del vendedor al comprador.¹³ Los testigos de nuestros documentos se refieren a este procedimiento cuando declaran: «Hemos llevado a cabo el *qinyan* en nombre de los vendedores para los compradores... utilizando un objeto apropiado para el *qinyan*».¹⁴ Con este gesto, el objeto retornaba a su propietario sin que esto afectara en absoluto a la venta. Por otro lado, la transmisión simbólica de la propiedad o *qinyan* podía utilizarse también en cualquier tipo de contrato, aunque en este caso no hubiera transmisión alguna de dominio sobre ningún tipo de cosa u objeto, simplemente para señalar que una de las partes contraía una obligación frente a la otra a partir del momento en el que recibía el objeto simbólico.¹⁵

IV. El uso de documentos hebreos en los tribunales cristianos

Los documentos hebreos tenían plena validez legal en los tribunales cristianos. Es por esta razón que muchos de estos documentos se han conservado. Salvo algunas pocas excepciones, estos documentos pasaron a manos de cristianos al mismo tiempo que el lote de tierra al que hacían referencia. En algunos casos, entre los que se incluyen algunos documentos que tratamos más adelante, se conservaron junto a otros que trataban de cuestiones afines. En otros casos, con el tiempo, se dispersaron.¹⁶ Tanto en un caso como en otro, la causa fundamental de su conservación dependía del hecho de que, incluso para un cristiano que no sabía leerlo, constituía una prueba en potencia del derecho a la propiedad.

Resulta curioso comprobar que existe también un reducido número de documentos redactados para cristianos. Entran en esta categoría dos de los más

12. Para más detalles sobre estos aspectos vid. Y. RIVLIN, *Šitere...*, pág. 97-98.

13. Por lo que se refiere a la presencia de testigos, vid TB *Baba Batra* 40a.

14. El documento no era todavía válido, pero servía para demostrar que la operación se había llevado a cabo.

15. Para más detalles vid.: ELON, *Jewish Law*, pág. 581-583. Más adelante, Grupo V, comentario (1), a) y Grupo VII, comentario (2), b), trataremos de otro tipo de *qinyan*.

16. Vid.: Grupo IV, comentario (5) por tratarse de un ejemplo muy ilustrativo.

antiguos conservados: una escritura de venta del año 1073, en la que se hace referencia a la venta de unos bienes de Bonadona y de su esposo, el *nassí* Salomó ben Issac, a un cristiano llamado Ricard Guillem y un préstamo recibido por el judío Issac ben Menahem del cristiano Pere Ricard en el año 1112.¹⁷ Otros ejemplos hacen referencia a traslados de documentos conservados por judíos sobre tierras adquiridas por cristianos, hechos para cristianos: el traslado de un testamento del año 1267 hecho para los cristianos Bernat Fuster y Bernat Curtal en 1277; el traslado de la sentencia de un tribunal rabínico hecho para el cristiano fray Esteve d'Esplugues en 1293.¹⁸

17. ACA DH 1 y 2 (editados por MILLÀS, *Docs. hebraics*, docs. XXX y XXXI; J. RIERA I SANS i F. UDINA I MARTORELL, «Els documents en hebreu conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó», *Miscellanea Barcinonensia* [Barcelona], 17 (1978), docs. 1 y 2.

18. MILLÀS, *Docs. hebraics*, docs. XXVI y XXVIII; MIRET-SCHWAB, «Docs. sur les juifs catalans», doc. 36, actualmente ACB Hebreus s/n.

B. Regesta de los documentos

Grupo I

Dos ventas sucesivas de una parcela situada en la Torterola.

1. ACB 4-50-543: Venta realizada por Goig, hija de *mar* Jafudà ben Natan, y por su esposo, *mestre* Jucef ben Benvenist, a *mestre* Mossé ben Avun por una suma de 20 morabetinos. Fecha: Neomenia del mes de Shebat del año 4877 de la Creación (= 6 de enero de 1117).

2. ACB 4-50-542: Venta realizada por Mossé ben Avun al *nassí* Issac por una suma de 70 morabetinos. Fecha: Neomenia del mes de Nisán del año 4915 de la Creación (= 6 de marzo de 1155).

Grupo II

Ventas de tierras en el lugar conocido por Alcatara, propiedad de diversos miembros de una extensa familia.

3. ACB 3-29-98 (b): Venta realizada por Bonadona y por su esposo, el *nassí* *mestre* Leví, hijo del *nassí* Rabbana Mossé, de la parte que le correspondía de 4 yugadas y media de tierra compartida con los herederos del noble *mestre* Hanok, hijo del noble *mestre* Issac; venta realizada a *mestre* Rubén ben Jafudà ben

David por la suma de 91 morabetinos. Fecha: Neomenia del mes de Nisán del año 4959 de la Creación (=30 de marzo de 1199).

4. ACB 3-29-98 (a): Venta realizada por el noble *mestre* Issac, hijo del noble *mestre* Hanoc, hijo del noble *mestre* Issac, y por su hermana Bonadona (a la que no hay que confundir con su cuñada del mismo nombre) a *mestre* Abraham ben Hanania, de Girona, de una parcela de 4 yugadas y media por una suma de 60 morabetinos. Fecha: 2 del mes de Shevat del año 4981 de la Creación (=27 de diciembre de 1220).

5. ACB 3-29-98: Venta realizada por *mestre* Rubén ben Jafudà ben David a *mestre* Abraham ben Hanania, de Girona, de su parte de una tierra (cf. la compra de dicha parcela en el documento 3-29-98 (b) ya citado) por una suma de 100 morabetinos. Fecha: 3 del mes de Shevat del año 4981 de la Creación (=28 de diciembre de 1220).

Grupo III

Venta de una parcela de dudosa localización

6. ACB 4-8-s/n (b): Venta realizada por Bonastruga, viuda de *mestre* Samuel ben Esdra, a *mestre* Jucef ben Salomó ibn Oliag de un campo por una suma de 120 morabetinos. Fecha: Neomenia del mes de Kislew del año 4995 de la Creación (=25 de octubre de 1234). Al dorso aparece el nombre del comprador escrito en hebreo.

7. ACB 4-8-s/n (c): Carta de pago de la transacción anterior. Fecha: Neomenia del mes de Nisán del año 4995 de la Creación (=22 de marzo de 1235).

Grupo IV

Documentos diversos relativos a la venta doble de una parcela situada en el lugar conocido por riera de Queralt.

8. ACB 4-42-312: Venta efectuada por Cruixia, viuda de Samuel ha-Sardí, y por el joven Abraham ben Jonà de Saporta a Mossé (Astruc) de Tolosa y a

Abraham Ascandraní de una parcela comprada a Don Perfet Bonafós por la suma de 400 morabetinos. Fecha: Neomenia del mes de Ab del año 5022 de la Creación (=19 de julio de 1262).

9. ACB 4-42-313: Carta de pago a favor de Abraham Ascandraní con relación a la transacción anterior. Fecha: Neomenia del mes de Elul del año 5022 (=17 de agosto de 1262).

10. ACB 4-42-300: Carta de reconocimiento de Mossé (Astruc) de Tolosa por la que reconoce los documentos que Abraham Ascandraní conserva de la compra que ambos hicieron de una parcela situada en Queralt. Fecha: Neomenia del mes de Kislew del año 5023 de la Creación (=15 de noviembre de 1262).

Grupo V

Venta de unas casas situadas en Barcelona.

11. 3-9-18 (f): Venta realizada por Sadoc ben Mossé (llamado en árabe Barakat ben Menaja ben Issac Yerusalmí) a Abraham ben Salomó ben Amiel de diversas casas situadas en Barcelona por la suma de mil ochocientos morabetinos. Fecha: Neomenia del mes de Elul del año 5042 de la Creación (=7 de agosto de 1282).

Grupo VI

Donación de diversas casas en la calle dels Banys Nous.

12. ACB 2-17-25 (n): Donación efectuada por Don Saltell Gracian (hijo de Llobell Gracian) y su mujer Druda a su hijo Astruc. Fecha: Neomenia del mes de Tebet del año 5058 de la Creación (=17 de diciembre de 1297).

Grupo VII

Documentos de transferencias de diversas fincas efectuadas en el seno de una misma familia.

13. ACB 4-40-569: Donación de diversas casas situadas en el Call nou cedidas a censo por la *Pia Almoina* efectuada por Dolça y por su esposo Alazar ben Rovèn (Astruc Escrivà) a su hijo David. Fecha: 15 del mes de Iyyar del año 5060 de la Creación (=5 de abril de 1300).

14. ACB 4-40-571: Acta del juramento prestado por Alazar con relación a las casas situadas en el Call nou, de las que había hecho objeto de donación a su hijo David, así como otras obligaciones contraídas con él y con su nuera, Astruga. Fecha: Neomenia del mes de Tammuz del año 5060 de la Creación (=19 de junio de 1300).

15. ACB 4-40-568: Documento de restitución efectuada por David de la donación que éstos le habían hecho. Fecha 20 del mes de Shevat del año 5062 de la Creación (=20 de enero de 1302).

16. ACB 4-40-567: Donación efectuada por Dolça, por Alazar y por su hijo David a su hija Regina, esposa de Asser ben Todros, de unas casas situadas en el Call nou ya mencionadas en los anteriores documentos. Fecha: 20 del mes de Shevat del año 5062 de la Creación (=20 de enero de 1302).

17. ACB 4-40-570: Poderes otorgados por David a su hijo Jacob para que pueda cobrar ciertos derechos que el propio David reservó para sí en el momento de la donación de las casas ya mencionadas a su hermana Regina. Fecha: 24 del mes de Shevat del año 5076 de la Creación (=19 de enero de 1316).

Grupo VIII

Acuerdo por cinco años sobre una claraboya.

18. ACB Hebreus s/n (anteriormente 4-70-1): Acta de reconocimiento por parte de Mossé ben Mardohai ha-Cohen del pacto establecido entre él y los herederos de Abraham Amiel. Fecha: Neomenia del mes de Marheshwan del año 5076 de la Creación (=1 de octubre de 1315).

Hebrew transcriptions

Transcripció dels documents hebreus

The numbering of the lines of the manuscripts is indicated by means of superscript numbers.

\ / enclose text which appears between lines in the manuscript.

[] enclose words difficult to read, whose transcription is being proposed by the editor.

? at the end of a word means that one or several letters are illegible

Group I

1. ACB 4-50-543 ([the first of the month of] Shevat 4877 = 6 January 1117)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרו לנו מרת גוייש בת מר יהודה בר' נתן ² ובעלה מר יוסף בר' בנבנישתי הו' עלינו עדים וקנו ממנו וכתבו וחתמו עלינו בכל לשון של ³ זכות ותנו לו לר' משה בר' אבון להיות בידו לזכות מחמת שרצינו ברצון נפשנו שלא באונס ⁴ אלא בלב שלם ובנפש חפצה ונטלנו וקבלנו ממנו עשרים זהובים מורבטיש ישרים ויפים ושקולים ⁵ משני זוזים ורובע זוז כל אחד ואחד ומכרנו לו בשביל עשרים זהובים מורבטיש אילו שני ⁶ מודיאות וחצי שדה שיש לנו בגבול מדינה זו במקום שקורין טורטרולא שירשתי אני יוסף ⁷ מאדני אבי מר בבנישתי ואילו הן מצרני השדה [2-1] משני צדדין קרקע של יורשי מר חלאבו ⁸ בר' יצחק וקרקע של יורשי מר משולם אחיו [3] ומצד שלישי קרקע של דון פירי ברנרד מרקוס ⁹ [4] ומצד רביעי רשות הרבים וקרקע של דון אוליבר וכל מה שיש לנו תוך ארבע מצרני אילו הכל /מכרנו\ ¹⁰ לו לר' משה בר' אבון בממון הכתוב לעיל אנכי גוייש בין מחמת כוח כתובה ומתנה ובין מחמת ¹¹ כוח ירושה וקנייה ובין מחמת שום כוח וזכייה בעולם הכל מכרנו לו לר' משה ואני יוסף בר' ¹² בבנישתי כמו כן מכרנו לו לר' משה בממון הכתוב לעיל הכל עם כל כוח וזכות וחלק שיש ¹³ לנו שם בעפר ובאדמה עבוד ושאינו עבוד וזרוע ושאינו זרוע עם כל עמל ושכח ששם ¹⁴ הכל כמו שיש בין המצרנים הקתבים לעיל ביציאה וביאה מתהום ארעא ועד

רום רקיעא¹⁵ ומכירה זו היא מכירה גמורה שרירא וקיימא חתוכא וחלוטתא כדת וכהלכה דלא להשנאה¹⁶ בה ודלא למיהדר בה לעלם ויהיבא ליה ומשלמא ליה ליורשיו אחריו ואין מי ימחה בידו ולא ביד¹⁷ הבאין מכחו ומעכשיו ילך ר' משה זה ויחזיק במכירה זו חזוק גמור בין בפנינו בין שלא בפנינו¹⁸ בין בחיינו בין לאחר מותינו ויהא לו רשות ולבאין מכחו לירש ולהוריש ולנחול ולהנחיל למכור¹⁹ ולמשכן להוציא אריס ולהכניס אריס וליתן במתנה לכל מי שירצה ולעשות כל חפצת נפשו²⁰ הוא והבאין מכחו בלא רשותינו ובלא רשות אדם בעולם ולא שיירנו לעצמינו ולא להבאים מכח [נמחק]²¹ מכחינו ממכירה זו שום שייר וחלק וזכות וטענה בעולם לא מזרת ולמעלה ולא מזרת ולמטה²² ולא נשתיר לנו על ר' משה זה ולא על הבאין מכחו מדמי מכירה זו לא שווה זו ולמעלה ולא [משווה]²³ זו ולמטה וסילקנו עצמינו והבאין מכחינו ממכירה זו סילקו גמור לעולם שכך קבלנו על עצמינו²⁴ בקניין גמור וכל מי שיבוא מארבע רוחות העולם בן ובת אח ואחות קרוב ורחוק יורש ונחול יהודי²⁵ ויהודית גוי וגויה שיבוא ברשותינו ושלא ברשותינו דיקום ויטעי ויהגה ויערער וישתעי שום דין²⁶ ודברים על ר' משה זה או על הבאין מכחו כדי לבטל מכירה זו יהיו דברים בטלים ומבוטלים²⁷ וחשובים כחרש הנשכר שאין בו ממש וכל כתב וקיום כתוב בכל לשון שיצא על שמינו או על²⁸ שם הבאין מכחינו כדי לבטל מכירה זו יהא אותו כתב וקיום בטל ומבוטל ולא יהא בו כח לא²⁹ דיני ישראל ולא דיני האומות ועלינו ועל יורשינו אחרינו לפצות ולהדיח ולסלק מעליו ומעל³⁰ יורשיו אחריו כל עירעורין שבעולם מחמת מכירה זו ולהעמידה בחזקתו ובחזקת הבאין מכחו³¹ וכל מודעי ומודעי דמודעי דנפקי ממודעי עד סוף כל מודעי שמסרנו ושעתידין³² אנו למסור כולם בטלנום בפניכם דלא למילף מנהון ואחריות וחומר שטר מכירה זו קבלנו עלינו³³ ועל יורשינו אחרינו כאחריות וחומר כל שטרי מכירות שתקנו חכמים מיומא דגן ולעלם דלא כאסמך [נמחק]³⁴ כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי וקנינא מן מרת גוייש ומן בעלה מר יוסף לר' משה זה ככל מה דכתיב³⁵ ומפרש לעילא במנא דכשר למקניא ביה ומה שהיה בפנינו בחודש שבט שנת ארבעת אלפים ושמונה³⁶ מאות ושבעים ושבע לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן בברצלוטא מתא וכתבנו וחתמנו ונתננו³⁷ ביד ר' משה בר' אבון להיות בידו לראייה ולזכות וכל מה שכתוב במכירה זו שריר וקיים³⁸ יעקוב בר' מאיר יצחק בר' יוסף

2. ACB 4-50-542 ([the first of the month of] Nisan 4915 = 6 March 1155)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמר לנו ר' משה בר' אבון היו עלי עדים וקנו ממני וכתבו וחתמו עלי² בכל לשון של זכות ותנו לו לנשיא ר' ששת בן הנשיא ר' יצחק להיות בידו לזכות מחמת שרציתי ברצון נפשי שלא באונס כלל³ אלא בלב שלם ובנפש חפצה ובדעת שלימה ונטלתי וקבלתי מידו שבעים וזוהבים מראבטיה /עיאין/ יפים ושקולים למשקל שלם⁴ שני זוזים ורביע זוז כל זהוב זהוב ומכרתי לו בהם אותו כרם מחזיק שלש מודיאות הן חסר הן יתר שיש לי בגבול⁵ מדינה זו במקום שקורין

טורטרולא ואילו הן מצרי כרם הנזכר משני מצרים [1-2] קרקע של יורשי מר חלאבו בר⁶ יצחק וקרקע של יורשי מ' משלם אחיו [3] מצר שלישי קרקע של יורשי הנצרי דון פירי ברנרד מרקון [4] מצר⁷ רביעי רשות הרבים וקרקע של דון אוליבר כל מה שיש לי תוך ארבעה מצרים הנזכרין הכל מכרתי לו לנשיא⁸ ר' ששת הנזכר בשבעים זהובים מראבטיה עיאיץ הנזכרין לעיל כל כח וחלק זכות שיש לי בכרם הנזכר אני⁹ משה הנזכר בין מחמת כח קנייה בין מחמת כח חזקה בין מחמת שום כח זכות אחר בעולם הכל מכרתי¹⁰ לו לנשיא ר' ששת הנזכר בממון הנזכר נטוע ושאינו נטוע קרוי כרם ושאינו קרוי כרם בעפר ובאדמה עם¹¹ כל עמל ושבח ששם ביציאה/וביאה/ מתהומא ועד רום רקיעא ומעכשיו ירד הנשיא ר' ששת הנזכר ויזכה ויחזיק במכירה¹² זו זכיה גמורה וחזקה שלימה ויהא רשאי לירש ולהוריש לנחול ולהנחיל למכור ולמשכן לעבוד ולבצור ולאסוף¹³ פירות מכירה זו ויעשה בה כל חפצת נפשו ורצנו ויתן במתנה לכל מי שירצה וכבר סלקתי עצמי ורשותי וזכותי¹⁴ ורשות זכות כל הבאים מכחי מעל מכירה זו ולא שיירתי במכירה זו לי ולא לבא מכחי שום שיור והנאה כלום¹⁵ בעולם לא משה פרוטה ולמעלה ולא משה פרוטה ולמטה כי הכל מכרתי לו משלם ומכירה זו היא מכירה גמורה¹⁶ שריא וקיימא חתוכא וחלוטא כדת וכהלכה דלא להשנאה בה ודלא למהדר מינה לעלמין ויהיבא ליה ומשלמא ליה¹⁷ ולבא מכחו ואין מי ימחה בידו ולא ביד הבא מכחו ולא נשתייר לי ולא לבא מכחי מדמי מכירה זו ביד¹⁸ הנשיא ר' ששת כלום כי הכל קבלתי מידו משלם בלא שום פחת וכל מי שיבא מארבע רוחות העולם בן ובת¹⁹ אח ואחות קרוב ורחוק יהודי או ארמאי דיקום ויהגה וישתעי ויטעון ויערער על מכירה זו שום ערעורין²⁰ בעולם יהיו דבריו בטלים ומבוטלין לגמרי וכל כתב וקיום כתוב בכל לשון שיצא על שמי או על שם הבא מכחי²¹ כדי לבטל מכירה זו יהא אותו כתב וקיום בטל ומבוטל ולא יהא בו כח לא בדיני ישראל ולא בדיני האמות ועלי²² ועל הבא מכחי לפצות ולהדיח ולסלק מעל הנשיא ר' ששת הנזכר ומעל הבא מכחו מחמת מכירה זו כל ערעורין²³ בעולם ולהעמידה בחזקתו ובחזקת הבא מכחו העמדה גמורה בביטול כל מודעי שמסרתי ושעתיד אני למסר²⁴ כלם בטלתי בפניכם דלא למילף מנהון לעלם ואחריות וחמר שטר מכירה זו קבלתי ועל [ככה] כל נכסי מקרקעי ומטלטלי²⁵ כאחריות וחומר כל שטרי מכירות קיימות דנהיגין בישראל כתיקון חכמים מיומא דגן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי²⁶ דשטרא וקנינא מ' משה בר' אבון לנשיא ר' ששת בן הנשיא ר' יצחק ככל מה דכתיב ומפרש לעילא במנא דכשר למקניא ביה²⁷ בחודש ניסן שנת תתקט"ו לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן בברצלונא מתא וכתבנו וחתמנו ונתננו ביד הנשיא ר' ששת²⁸ בן הנשיא ר' יצחק להיות בידו וביד הבא מכחו לראיה ולזכות עיאיץ וביאה דביני חטי בכל דעל הגרר עם כל מה שכתוב בשטר²⁹ זה שריר וקיים יוסף בר' נחמן ב"נ שמואל בר' אברהם ז"ל

On the verso:

¹ זהו שטר של הכרם התחתון משתי החתיכות² שיש לי בטורנט פרגון בסמוך הקרקע של ר' בבנשת

Group II

3. ACB 3-29-98 (b) ([the first of the month of] Nisan [4]959 = 30 March 1199)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרה לנו הכבודה סרת בונאדונה ² ובעלה הנשיא ר' לוי בן הנשיא רבנא משה היו עלינו עדים וקנו ממנו וכתבו וחתמו ³ עלינו בכל לשון של זכות ותנו לו לר' ראובן בר' יהודה בר' דוד להיות בידו הבא מכחו ⁴ לזכות מחמת שרצינו ברצון נפשנו ושלא באונס כלל ונטלנו מידו אחד ותשעים ⁵ זהובים גדולים מוראבטיא סעדיה יפים ומובחרים בזהב ובמשקל שלם ומכרנו לו בהם ⁶ מעכשו מכירה גמורה בקנין גמור כל אותו חתיכת שדה וכרם שיש לנו בגבול מדינה ⁷ זו בתפיסה אחת במקום שקורין אלקאטרא שקרקע זה משותף בינינו ובין ⁸ יורשי הנדיב ר' חנוך בן הנדיב ר' יצחק מחצה על מחצה ומחזיק ארבע מודיאאות ⁹ וחצי הן חסר הן יתר כל כח זכות שיש לנו שם לי אנכי בונאדונה בין מחמת מתנה ¹⁰ ושעבוד כתובה וחזקה בין מחמת שום כח זכות אחר בעולם ולי אני בין מחמת ¹¹ מתנה חכיה ושום כח זכות אחר בעולם הכל מכרנו לו כמו שמוחזק בידנו בסימנין ¹² ובמצרין ואלין מצרי כל הקרקע הנזכר [1] מצר אחד יורשי הנשיא הלוי ר' שמואל וכרם ¹³ של ר' יצחק בר' שלמה [2] שני קרקע של הנשיא ר' מכיר ומשל פול ומפירוניט דמינוק [3-4] שלישי ורביעי ¹⁴ גילם גרון כל המחצית ממה שממוצר תוך מצרים אלו מכרנו לו מעכשו לר' ראובן זה בעפר ¹⁵ ובאדמה בעצים ובאבנים בגפנים ואילנות ונטיעות נטוע ואינו נטוע עבוד ואינו עובד ¹⁶ עושה פירות ואינו עושה פירות קרוי כרם ואינו קרוי כרם קרוי שדה ואינו קרוי שדה ¹⁷ עם כל עמל ושבח ששם מתהום ארעא ועד רום רקיעא וביציאה וביאה ומעכשו ילך ¹⁸ ר' ראובן זה ויזכה ויחזיק במכירה זו ויהא רשאי להוריש ולהנחיל למכור ולמשכן להחליף ¹⁹ להשאיל להשכיר ולתת במתנה ולעבוד כל עבודות שירצה לפתח לחמר ולחפר ולבצר ²⁰ ולעקור ולנטוע ולכנס ולאסוף פירותיה והנאותיה ולהוציא אריס ולהכניס אריס ולעשות ²¹ בו כל חפצת נפשו הוא והבא מכחו בלא רשותנו ובלא רשות שום אדם בעולם זכר או נקבה ²² כי מעכשו סלקנו עצמנו ורשותנו ורשות הבא מכחנו מעל מכירה זו ולא שיירנו בה [מלה נמחק] ²³ לעצמנו ולבא מכחנו שום שיור בעולם לא קרקע ולא פירות ולא שום זכות וחלק והנאה ²⁴ בעולם כי בלב שלם עשינו לו מכירה זו ולא נשתייר מדמי מכירה זו אצלו כלום כי הכל ²⁵ קבלנו מידו בלא שום פחת ומכירה זו היא מכירה גמורה חתוכה וחלוטא שרירא וקימא ²⁶ כדת והלכה דלא להשנאה בה ודלא למחדר מינה לעלם ויהיבא ליה ומשלמא ליה ואין מי ימחה ²⁷ בידו וביד הבא מכחו כלום וכל מי שיבא מארבע רוחות העולם בכתב או על פה יהודי או ²⁸ ארמאי או שום זכר ונקבה בעולם בין מחמתאן בין לא מחמתאן דיקום ויטעון ויערער ²⁹ שום דין ודברים בעולם על ר' ראובן זה ועל הבא מכחו כדי לבטל ממכירה זו כלום יהיו ³⁰ דבריו בטלין ומבוטלין וחשובין כחרש הנשבר שאין בו ממש ועלינו ועל הבא מכחנו לפצות ³¹ ולהדיח ולסלק מעלינו ומעל הבאין מכחו כל ערעורין שבעולם מחמת מכירה זו ולהעמידה ³² בחזקתו ובחזקת הבאין מכחו העמדה גמורה בלא שום פסידא ובבטול כל מודעי שמוסרין ³³ ושנמסור כלם בטלנום בפניכם דלא למילף מנהון לעלם ואחריות וחמר

שטר מכירה³⁴ זו קבלנו עלינו ועל יורשינו אחרינו על כל נכסינו מקרקעי ואגבן מטלטלי שקנינו³⁵ ושנקנה כאחריות וחמר כל שטרי מכירות קיימות דנהיגות בישראל כתקון חכמים³⁶ מיומא דגן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי וקנינא מן הכבודה מרת³⁷ בונאדונה ומבעלה הנשיא ר' לוי בן הנשיא רבנא משה לר' ראובן זה בר' יהודה בר' דוד³⁸ על כל מה דכתיב ומפרש לעילא במנא דכשר למיקניא ביה בחדש ניסן שנת תשע³⁹ מאות וחמישים ותשע ליצירה למנין שאנו מונין כאן בברצלוה מתא וכתבנו וחתמנו⁴⁰ ונתנו ביד ר' ראובן זה בר' יהודה להיות לו ולבא מכחו לראיה ולזכות לעצמנו דעבר⁴¹ עליה קולמוס ליכא למיחש לזיופא בדעל הגרר והכל שריר וקים יוסף בר' אבאמרי /זלה"ה⁴² חיים בר' משה נב"ת

4. ACB 3-29-98 (a) (2 Shevat 4981 = 27 December 1220)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרו לנו הנדיב ר' יצחק ואחותו הבחורה בונא² דונא בני הנדיב ר' חנוך בן הנדיב ר' יצחק היו עלינו עדים וקנו ממנו בקנין גמור וכתבו³ וחתמו עלינו בכל לשון של זכות ותנו לו לר' אברהם בר' חנניה גירונדי להיות בידו לזכות⁴ מחמת שנטלנו וקבלנו מידו ששים זהובים גדולים מראבטיה סעדיה יפים וטובים⁵ ומובחרים בזהב ובמשקל ומכרנו לו בהם מכירה גמורה בקנין גמור מעכשיו כל⁶ אותה חתיכת כרם ושדה שיש לנו בגבול מדינה זו בתפיסת מקום שקורין אלקטארה⁷ שקרקע זה שמכרנו לו היה מאדננו אבינו ומחזיק כל אותו קרקע ארבע מודיאות⁸ וחצי מודיא הן חסר הן יתר ויש לנו המחצית בכל אותו קרקע ועכשו מכרנו כל⁹ המחצית של אותם ארבע מודיאות וחצי מודיא לר' אברהם הנזכר בששים זהובים¹⁰ גדולים ואלין מצרני כל הקרקע הנזכר שמכרנו לו כל המחצית ממנו [1] מצר אחד¹¹ קרקע שהיה של הנשיא הלוי ר' שמואל בן הנשיא הלוי ר' אברהם וכרם שהיה של ר' יצחק בר' שלמה [2] מצר שני קרקע של הנשיא ר' מכיר בן הנשיא ר' ששת וקרקע של פול¹³ וקרקע שהיה של פירונט דמינוק [3-4] מצר שלי/שי\ ורביעי קרקעות של פירי גרון כל המחצית¹⁴ מכל מה שבתוך ארבע מצרים אלו מכרנו לו מעכשיו בעפר ובאדמה בעצים¹⁵ ובאבנים ובגפנים ובאילנות בנטיעות עבוד ומבכיר זרוע ושאינן זרוע נטוע¹⁶ ושאינן נטוע קרוי כרם ושאינן קרוי כרם קרוי שדה ושאינן קרוי שדה הכל מכרנו לו¹⁷ עם כל עמל ושבח ששם ביציאות וביאות הכל מתהום ארעא ועד רום רקיעא בלא שום¹⁸ תנאי ובלא שום שיור בעולם שלא שיירנו לנו במכירה זו /כלום\ ומעכשו ילך ר' אברהם¹⁹ זה יזכה ויחזיק במכירה זו ויהא רשאי הוא והבא מכחו להנחיל ולהוריש אותה²⁰ ולמכור ולמשכן ולהשאיל ולהשכיר ולהחכיר ולעבד בכל עבודות שירצה הוא ובאי²¹ כחו ולקצור ולבצור ולעבוד ולזרוע ולעקור ולנטוע ולהכניס ארים ולהוציא ארים ולאסוף²² ולכנוס פירות ויציאות והנאות של מכירה זו לעצמו מהיום ולעולם ולעשות בגוף הקרקע²³ ובפירותיו כל חפצת נפשו הוא ובאי כחו בלא רשותנו ובלא רשות בית דין ושום אדם²⁴ בעולם לפי שמעכשו סלקנו סלוק גמור בקנין גמור עצמנו ורשותנו ורשות באי כחנו²⁵ מעל מכירה זו ולא שיירנו לנו ולא לבאי כחנו בה כלום ועל כל אחד ממנו ועל באי²⁶ כחנו לפצות ולהדיח ולסלק

מעליו ומעל באי כחו כל מי שיטעון וישתעי ויערער ²⁷ מחמתנו ודלא מחמתנו על מכירה זו כלום ולהעמידה בחזקתו וחזקת באי כחו ²⁸ העמדה גמורה בלא שום פסדתם וכבר נטלנו וקבלנו מידו כל דמי מכירה זו משלם בלא ²⁹ שום פחת ושטר מכירה זו שריר וקים בריר וחזק עשוי כדת וכהלכה דלא להשנאה ודלא ³⁰ למיהדר מינה לעלם באחריות וחומר עלינו ועל כל נכסיו מקרקעי ואגבן מטלטלי שקנינו ³¹ ושנקנה כאחריות וחומר כל שטרי מכירות עשויות כתקון חכמים מיומא דגן ולעלם דלא ³² כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי ובבטול כל מודעי שמסרנו ושנמסור דלא למילף מיהון ³³ לעלם וקנינא מהנדיב ר' יצחק ומהבכורה אחותו בונא דונא ההנזכרים לר' אברהם הנזכר על ³⁴ כל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקנא ביה בחודש שבט בשני ימים בו שנת ³⁵ ארבעת אלפים ותשע מאות ושמונים ואחת ליצירה למנין שאנו מונין כאן בברצלונא מתא ³⁶ וכתבנו וחתמנו ונתנו ביד ר' אברהם הנזכר להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות בים דעל ³⁷ הגרד שי דביני חטי היה דעל הגרד כלום דביני חטי והכל שריר וקים משולם בר' ³⁸ משה ר"ת שלמה בר' משה ז"ל

On the verso:

¹ אל תתני אליו עד שיעשו שטר הודאה שקבלו אותם מידנו ושט' אחר שיוודו לנו ² שאם יערער עליו ברנגיר דשריין ובאי כחו שאין לר' אברהם בר' חנניה לסלקו מעליו

5. ACB 3-29-98 (3 Shevat 4981 = 28 December 1220)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמר לנו ר' ראובן בר' יהודה בר' דוד ² היו עלי עדים וקנו ממני בקנין גמור וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו לו ³ לר' אברהם בר' חנניה גירונדי להיות בידו לזכות מחמת שנטלתי וקבלתי מידו ⁴ מאה זהובים גדולים מראבטיה סעדיה יפים וטובים ומובחרים בזהב ובמשקל ⁵ ומכרתי לו בהם מכירה גמורה בקנין גמור מעכשיו כל אותה חתיכת כרם ושדה שיש לי ⁶ בגבול מדינה זו בתפיסת מקום שקורין אלקטארה שקרקע זה כלו היה משותף ביני ⁷ ובין יורשי הנדיב ר' חנוך בן הנדיב ר' יצחק וקנה ר' אברהם זה חלק יורשי הנדיב ר' חנוך הנזכר ⁸ ועכשו מכרתי אני ראובן לר' אברהם זה כל כח וחלק וזכות ושעבוד שיש לי בכל הקרקע הנזכר ⁹ שמחזיק כלו ארבע מדיאות וחצי מדיא הן חסר הן יתר כל כח וזכות שיש לי בכל אותן ¹⁰ ארבע מדיאות וחצי הנזכרות כמו שמוחזק בידי וכמו שמסומן וממוצר הכל בסימנין ובארבע ¹¹ מצרנין ואלין מצרני כל הקרקע הנזכר שמכרתי לו כל המחצית ממנו: [1] מצר אחד קרקע שהיה ¹² של הנשיא הלוי ר' שמואל בן הנשיא הלוי ר' אברהם וכרם שהיה של ר' יצחק בר' שלמה [2] מצר שני קרקע של ¹³ הנשיא ר' מכיר בן הנשיא ר' ששת וקרקע של פול וקרקע שהיה של פירונט דמינוק [3-4] מצר שלישי ¹⁴ ורביעי קרקעות של פירי גרון כל המחצית מכל מה שבתוך ארבע מצרים אלו מכרתי מעכשיו ¹⁵ אני ראובן לר' אברהם הנזכר בעפר ובאדמה בעצים ובאבנים ובגפנים ובאילנות ובנטיעות ¹⁶ עבוד ומבויר

זרוע ושאינו זרוע נטוע ושאינו נטוע קרוי כרם ושאינו קרוי כרם קרוי שדה ושאינו ¹⁷ קרוי שדה הכל מכרתי לו עם כל עמל ושבח ששם ביציאות וביאות הכל מתהום ארעא ועד רום ¹⁸ הרקיעא בלא שום תבאי בעולם ובלא שום שיור בעולם שלא שיירתי לי במכירה זו ומעכשו ילך ר' ¹⁹ אברהם זה ויזכה ויחזיק במכירה זו כלה ויהא רשאי הוא והבא מכחו להנחיל ולהוריש אותה ולמכור ²⁰ ולמשכן ולהשאיל ולהשכיר ולהחכיר ולעבוד בכל עבודות שירצה הוא והבא מכחו ולקצור ²¹ ולבצור ולעבוד ולזרוע ולעקור ולנטוע ולהכניס ארים ולהוציא ארים ולאסוף פירות ויציאות ²² והנאות של מכירה זו מהיום ולעולם ולעשות בכל בגוף ובפרות כל חפצת נפשו הוא ובאי כחו ²³ בלא רשותי ובלא רשות בית דין ושום אדם בעולם לפי שמעכשו סלקתי עצמי ורשותי ורשות באי ²⁴ כחי סלוק גמור בקנין גמור מעכשו מעל מכירה זו ולא שיירתי לי בה כלום ועלי ועל באי כחי לפצות ²⁵ ולהדיח ולסלק מעליו ומעל באי כחו כל מי שיערער ויטעון וישתעי מחמתי ודלא מחמתי על ²⁶ מכירה זו כלום ולהעמידה בחזקתו ובחזקת באי כחו העמדה גמורה בלא שום פסדתו שלו ושל באי ²⁷ כחו וכבר נטלתי וקבלתי מידו כל דמי מכירה זו בלא שום פחת ושטר מכירה זו שריר וקים בריר ²⁸ וחזק עשוי כדת וכהלכה דלא להשנאה בה ודלא למהדר מינה לעלם ויהיבא ליה ומשלמא ליה ולבאי ²⁹ כחו באחריות וחומר עלי ועל כל נכסי מקרקעי ואגבן מטלטלי שקניתי ושאקנה באחריות וחומר כל ³⁰ שטרי מכירות עשויות כתקון חכמים מיומא דגן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי בבטול ³¹ כל מודעי שמסרתי ושאמסור דלא למילף מנהון לעלם וקנינא מר' ראובן הנזכר לר' אברהם הנזכר על כל ³² מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקנא ביה בחדש שבט בשלשה ימים בו שנת ארבעת אלפים ³³ ותשע מאות ושמונים ואחת ליצירה למנין שאנו מונין כאן בברצלוטא מתא וכתבנו וחתמנו ונתנו ביד ר' ³⁴ [ככה] אברהם בר' חנניה הנזכר להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות אברהם מדעל הגרד בשלשה דעל ³⁵ הגרד והכל שריר בקים משולם בר' משה רי"ת שלמה בר' לוי זלה"ה

Group III

6. ACB 4-8-s/n (b) ([the first of the month of] Kislev 4995 = 25 October 1234)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרה לנו מרת בונשתרוגה אלמנת ר' שמואל בר' ² עזרא היו עלי עדים וקנו ממני בקנין גמור וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו לו לר' יוסף בר' ³ שלמה אבן עוליאג' להיות בידו לזכות מחמת שרציתי ברצון נפשי ושלא באונס כלל אלא בלב שלם ⁴ ובנפש חפצה ונטלתי וקבלתי מידו מאה ועשרים זהובים גדולים וראבטיה אנפושיה יפים וטובים ⁵ ומובחרים בזהב ובמשקל שלם ומכרתי לו בהם מכירה גמורה בקנין גמור מעכשו כל אותו שדה ⁶ שלי הנקרא שדה רובישקאל / שהוא מחזיק שלש מודיאות קרקע הן חסר הן יתר/ כמו שמסומן וממוצר בסימנין ומצרנין ואלו הן מצרי אותו שדה ⁷ הנזכר שמכרתי לו לר' יוסף הנזכר [1] מצר אחד קרקע של

הגוי ברטולמיו קוק [2] מצר שני נחל [3] מצר⁸ שלישי קרקע של הגוי גילאם דנאגירה [4] מצר רביעי דרך הרבים כל מה שהוא ממוצר תוך מצרים⁹ אלו הנזכרים עם כל כח וחלק וזכות ושעבוד שיש לי שם משום צד וענין בעולם הכל מכרתי לו¹⁰ לר' יוסף הנזכר בממון הנזכר שקבלתי מידו בעפר ובאדמה באילנות ובנטיעות עבד ושאינו¹¹ עבד קרוי שדה ושאינו קרוי שדה ובכל עמל ושבח ששם עומקא ורומא הכל מתהום ארעא¹² ועד רום רקיעא ולא שיירתי לי ולא לבאי כחי במכירה זו כלום ולא קול ולא טענה ואפלו תרעומת¹³ דברים ולא שום תנאי ושיור בעולם והרי היא בחזקתו ובחזקת באי כחו מהיום ולעולם ומעכשו¹⁴ ילך ר' יוסף הנזכר ויזכה ויזכה זכיה גמורה ויחזיק חזקה גמורה הוא ובאי כחו אדם המחזיק בשלו¹⁵ בכל אותו שדה הנזכר ויהא רשאי למכור ולמשכן לעבוד ולנטוע ולעקור ולחרוש ולזרוע ולהכניס¹⁶ ארים ולהוציא ארים ולהשכיר ולהחכיר ולהוריש ולהנחיל ולתת במתנה לכל מי שירצה ולעשות מכל¹⁷ מכירה זו הנזכרת כל חפצת נפשו הוא ובאי כחו בלא רשותי ובלא רשות בית דין ושום אדם בעולם לפי¹⁸ /שמעכשו/ סלקתי כחי ורשותי וכח ורשות באי כחי מעל כל מכירה זו הנזכרת סלוק גמור בקנין גמור מעכשו¹⁹ ולא שיירתי לי ולא לבאי כחי במכירה זו שום שיור וחלק והנאה בעולם לא משהו פרוטה ולמטה ולא²⁰ משהו פרוטה ולמעלה וכל מי שיבא מארבע רוחות העולם יורש ונחל קרוב ורחוק יהודי או²¹ ארמאי זכר או נקבה דיקום ויטעון ויהגה וישתעי ויערער שום דין ודברים על ר' יוסף הנזכר או²² על הבאים מכחו יהיו דבריו בטלין ומבוטלין וחשובין כחרש הנשבר שאין בו ממש וכל כתב וקיום²³ כתוב בכל לשון שיצא על שמי ושלא על שמי כדי לבטל מכירה זו כלה או מקצתה יהא אותו כתב²⁴ וקיום בטל ומבוטל וחשוב כחרש הנשבר שאין בו ממש ולא יהא בו כח לא בדיני ישראל ולא בדיני²⁵ גוים ועלי ועל באי כחי לפצות ולהדיח ולסלק מעליו ומעל באי כחו כל עורר וטוען שבעולם הן²⁶ /בכתב הן בעל פה הן/ מחמתי הן שלא מחמתי ולהעמיד מכירה זו בחזקתו ובחזקת באי כחו מהיום ולעולם העמדה²⁷ גמורה בשופי מחורר ומופקע מכל שעבוד וערער בעולם ובלא שום פסדתו ואונאתו שלו ושל²⁸ באי כחו וכבר נטלתי וקבלתי מידו כל דמי מכירה זו משלם בלא שום פחת בעולם ומכירה זו חתוכה²⁹ וחלוטה שרירה וקימה עשויה כדת וכהלכה דלא להשנאה בה ודלא למהדר מינה לעלם ויהיבא ליה³⁰ ומשלמא ליה ולבאי כחו ואין מי ימחה בידו ולא ביד באי כחו מחמת מכירה זו כלום לפי שבלב³¹ שלם ובנפש חפצה עשיתי לו מכירה זו הכל בכל ענין זכותו ויפוי כחו שלו ושל באי כחו ובלא שום³² תנאי ושיור בעולם ואחריות וחומר שטר מכירה זו קבלתי עלי ועל באי כחי על כל נכסי מקרקעי³³ ואגבן מטלטלי שקניתי ושאקנה כאחריות וחומר כל שטרי מכירות קימין דנהיגין בישראל עשויים³⁴ כתקון חכמים מיומא דגן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי ובבטול כל מודעי שמסרתי³⁵ תשאמסור דלא למילף מנהון לעלם וכל לשון מסופק שיהיה בזה השטר שיוכל אדם לדונו בשני³⁶ פנים יהיה יד ר' יוסף הנזכר ובאי כחו על העליונה לדונו לזכותם מהיום ולעולם וקנינא מן מרת³⁷ בונאשתרוגה הנזכרת לר' יוסף הנזכר על כל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא ביה בחודש³⁸ כסלו שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ותשעים וחמש לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן בברצלונו³⁹ מתא וכתבנו והתמנו ונתננו ביד ר' יוסף ברי שלמה אבן עוליאג הנזכר להיות לו ולבאי כחו לראיה⁴⁰ ולזכות שהוא מחזיק שלש מודיאות קרקע הן חסר הן יתר שמעכשו בכתב הן בעל פה דביני חטי⁴¹ דן דעל הגרד והכל שריר וקים יוסף ברי דוד זלה"ה שמואל ברי עזריה תמ"כ

On the verso:

¹ ר' יוסף עוליאג'

7. ACB 4-8-s/n (c) ([the first of the month of] Nisan 4995 = 22 March 1235)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרה לנו הכבודה ² מרת בונשתרוגה אלמנת ר' שמואל בר' עזרא היו עלי עדים וקנו סמני ³ בקנין גמור וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו לו לר' יוסף בר' שלמה ⁴ אבן עוליאג' להיות בידו לזכות מחמת שאני מודה לו היום בפניכם הודאה ⁵ גמורה בקנין גמור מעכשו ואתם עדים שנפרעתי מידו פרעון גמור ⁶ משלם מכל אותו ממון השדה הנקרא רובישקאי שמכרתי לו ולא נשאר ⁷ לי ולא לבאי כחו [ככה] עליו ועל באי כחו שום ממונא ולא שום דררא דממונא ⁸ ולא שום שבועה וגלגולה קלה וחמורה מחמת ממון השדה הנזכר ⁹ לפי שמן הכל נפרעתי מידו פרעון גמור משלם לרצוני בלא שום פחת ¹⁰ בעולם ועלי ועל באי כחי לפצות ולהדיח ולסלק מעליו ומעל באי כחו ¹¹ כל מי שיערער על הודאה זו כלום בין בדיני ישראל בין בדיני גוים ¹² ולהעמידה בחזקתו ובחזקת באי כחו העמדה גמורה שכך קבלתי ¹³ עלי ועל באי כחי בקנין גמור מעכשו הכל בכל ענין זכותו ויפוי כחו ¹⁴ שלו ושל באי כחו ובכל לשון של זכות ובלא שום תנאי ושיור בעולם ¹⁵ ושטר הודאה זו שריר וקים בריר וחזק באחריות וחומר עלי ועל כל נכסי ¹⁶ מקרקעי ואגבן מטלטלי שקנתי ושקננה כאחריות וחומר כל שטרי ¹⁷ החדאות קימין דנהיגין בישראל עשויים כתקון חכמים מיומא דנן ¹⁸ ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי בבטול כל מודעי ¹⁹ שמסרתי ושאמסור דלא למילף מנהון לעלם וקנינא מן הכבודה ²⁰ מרת בונשתרוגה הנזכרת לר' יוסף הנזכר על כל מה דכתיב ומפרש ²¹ לעיל במנא דכשר למקניא ביה בחזש ניסן שנת ארבעת אלפים ותשע ²² מאות ותשעים וחמש לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן בברצלונה ²³ מתא וכתבנו וחתמנו ונתנו ביד ר' יוסף בר' שלמה אבן עוליאג' הנזכר ²⁴ להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות ישראל ני דעל הגרד והכל שריר ²⁵ וקים שמואל בר' עזריה תמ"כ משה בר' יהודה ז"ל

Group IV

8. ACB 4-42-312 ([the first of the month of] Av 5022 = 19 July 1262)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרו לנו הכבודה מרת קרושיאה אלמנת ר' שמואל בר' ² יצחק הסרדי והבחור ר' אברהם בר' יונה דספורטה היו עלינו עדים וקנו משנינו בקנין גמור וכתבו וחתמו ³ עלינו בכל לשון של זכות ותנו להם לר' מושה בר' יצחק דטולושה ולר' אברהם בר' שמואל אסכנדראני להיות ⁴ להם ולבא מכחם

לראיה ולזכות מחמת שנטלנו וקבלנו מידם ארבע מאות זהובים גדולים מראבטיה אנפושיה⁵ יפים וטובים בזהב ובמשקל שלם ומכרנו להם בהם מכירה גמורה בקנין גמור מעכשו כל אותו מחצית שיש⁶ לי אנכי קרושיאה בכל אותן קרקעות בתים תחתיות ועליות וחצרות וגנות ופרדסים הנתונים למס שהיו לו⁷ לאדוני בעלי ר' שמואל הנזכר במגרש העיר במקום שקורין ריאירה ונחלת קראלט שזכיתי אנכי קרושיאה⁸ במחצית מכל הקרקעות הנזכרים מכה חתני דון פרפיט בנפוש כמו שכתוב בשטר ההודאה וההקבאה העשוי⁹ בגופן של גוים שעשה לי חתני הנזכר וחתני הנזכר זכה בהם מכה קנין שקנה ואותם מיד אדוני בעלי ר' שמואל¹⁰ הנזכר כמו שכתוב וחתום בשטר המכירה שעשה אדני בעלי ר' שמואל הנזכר לחתני דון פרפיט הנזכר¹¹ ואותו שטר מכירה הנזכר מסרנו עכשו ביד ר' משה ור' אברהם הקונים הנזכרים ואמרנו להם זכו מעכשו¹² בשטר הנזכר ובכל שעבודו ובכל האחריות שבו ובכל מה שכתוב בתוכו זכיה גמורה ואלו הן מרצרני כל¹³ אותן קרקעות הנזכרים שמכרנו להם לר' משה ולר' אברהם הנזכרים כל אותו מחצית שיש לי אנכי קרושיאה¹⁴ בהם [1] מצר אחד בתים וגנות ושנצאלש שהם אלו של באי כה בני הסדאי ובתים וגנות שהם היום אלו¹⁵ של באי כה דון רמון דפליגאמאנש [2] מצר שני רשות הרבים [3] מצר שלישי גן ובתים הנתונים למס שמחזיק¹⁶ בהם היום ר' יצחק ברי לוי מטורטושה וגנות ובתים של באי כה ר' שלמה ברי אברהם סרץ [4] מצר רביעי¹⁷ רשות הרבים כל המחצית מכל הקרקעות בתים תחתיות ועליות וחצרות וגנות ופרדסים הנתונים למס¹⁸ שהם במגרש העיר הזאת שהם תוך המצרים הנזכרים וכל הזכות הנקרא שניוראיה וכל חקי לודשמי¹⁹ ואנטרדה ופורשקפי ושאר כל החקים הנכללים בזכות הנקרא שניוראיה עם זכות המס הנקרא שניץ²⁰ עם כל כה וחלק וזכות שיש לנו בכל המחצית של כל הקרקעות הנזכרים לי אנכי קרושיאה הן מחמת קנייה²¹ ומתנה וחזקה הן מחמת שום כה וזכות אחר בעולם ולי אני אברהם הן מחמת מתנה ושום כה וזכות²² אחר בעולם הכל מכרנו להם לר' משה ולר' אברהם הנזכרים בממון הנזכר שקבלנו מידם מכירה גמורה²³ בקנין גמור מעכשו בעפר ובאדמה בעצים ובאבנים בקירות ובקורות ובתקראות בחורות ובחלונות²⁴ ופתחים בגנות ובבריכות ובערוגות במבואות וביציאות וביאות בבורות ובמשקאות בגדרות ושומרות²⁵ באילנות ובנטיעות ובכל מיני אילנות ששם עושין פירות ושאיין עושין פירות בירקות ובזרעים קרוי גן²⁶ ושאיין קרוי גן בנוי ושאיין בנוי עם כל עמלו ושבה ששם עומקא ורומא הכל מתהום ארעא ועד רום²⁷ רקיעא ואלו הן שמות האנשים והנשים שמעלין מס מכל הקרקעות ופרט המסים של כל הקרקעות²⁸ הנזכרים וזמן פרעון המסים טריטאינה זהוב לעיקל סרירה זהוב לעקל נבושה שני זהובים לעיקל²⁹ אליקסאן שמנה דינרין לעיקל רוקא זהוב וחצי לעיקל קולומר זהוב לעיקל דולסה דרובי זהוב וחצי³⁰ לאנדריב גנר מוליר זהוב לאנדריב נפול זהוב וחצי לאנדריב רובירה שני זהובים לאנדריב אוליבירה³¹ שני זהובים לשנטור עוד זהוב סירירה לנדל דיבדי זהוב ושנים עשר פשיטים/לנדל יצחק שני זהובים וחצי³² חצי מרס קפלאדיש זהוב ורובע קלאנדיש דמאג' גיאם מרטין זהוב לגיובאן אבייא זהוב לגיובאן עוד³³ קפלאדיש זהוב וחצי לגיובאן עוד יצחק זהוב לגיובאן עוד רובירה זהוב לגיובאן ומעכשו ילכו ר' משה ור' אברהם הנזכרים ויזכו זכיה גמורה ויחזיקו חזקה גמורה כאדם הזוכה ומחזיק בשלו³⁴ בכל המחצית³⁵ של כל הקרקעות שהם תוך כל המצרים הנזכרים ויהא להם ולבא מכחם

כח זכות במכירה זו הנזכרת ³⁶ למכור ולמשכן להשכיר ולהחכיר להוריד אריס ולסלקן
 ולאסוף ולגבות המס כל הקרקעות הנזכרים ³⁷ ויציאותיהם והנאותיהם ולהוריש ולהנחיל
 ולתת במתנה לכל מי שירצו ולעשות מכל מכירה זו הנזכרת כל ³⁸ חפצת נפשם הם
 ובאי כחם בלא רשותנו ובלא רשות שום בית דין ואדם בעולם ומעכשו סלקנו כחנו וזכותנו
³⁹ וכח זכות באי כחנו סלוק גמור בקנין גמור מעכשו מעל כל אותו מחצית שיש לנו
 בכל אותן קרקעות ⁴⁰ שהם תוך המצרים הנזכרים ולא שיירנו לנו ולא לבאי כחנו במכירה
 זו שום שיור ושום זכות בעולם ולא קול ⁴¹ ולא טענה ואפלו תרעומת דברים והרי מכירה
 זו הנזכרת בחזקת ר' משה ור' אברהם הנזכרים ובחזקת ⁴² באי כחם מהיום ולעולם ומכירה
 זו מכירה גמורה בקנין גמור מעכשו שרירה וקימה חתוכה וחלוטה כדת ⁴³ וכהלכה דלא
 להשאנה בה ודלא למהדר מינה לעלם ויהיבא להון ומשלמא להון ואין מי ימחה בידם וביד
 באי ⁴⁴ כחם ממכירה זו כלום לפי שבלב שלם ובנפש חפצה ובעין יפה עשינו להם מכירה
 זו הנזכרת בכל ענין זכותם ⁴⁵ ויפוי כחם ובכל לשון של זכות בלא שום תנאי ושיור בעולם
 וקבלנו עלינו ועל באי כחנו בקנין גמור מעכשו ⁴⁶ לפצות ולהדיח ולסלק מעל ר' משה
 ור' אברהם הנזכרים ומעל באי כחם כל עורר וטוען שבעולם מישאל ⁴⁷ או מן האומות
 יורש או נוכל שיבא ויטעון ויעורר על קרקע זה הנזכר או שיבטל ממכירה זו כלום בין
 בדיני ⁴⁸ ישראל בין בדיני האומות ולהעמיד מכירה זו בחזקתם ובחזקת באי כחם העמדה
 גמורה מחוררת ומופקעת ⁴⁹ מכל שעבוד ומכל ערער בעולם בלא שום פסדתם ואונאתם
 שלהם ושל באי כחם ושעבדנו להם ולבא מכחם ⁵⁰ שעבוד גמור בקנין גמור מעכשו
 לאחריות מכירה זו כל נכסינו שקנינו ושנקנה מקרקעי ואגבן מטלטלי שיהיו ⁵¹ כלן אחראין
 וערבאין ומשועבדין לר' משה ולר' אברהם הנזכרים ולבא מכחם לאחריות מכירה זו
 ולכל השבח שיהיה ⁵² במכירה זו בין שבחא דאתי ממילא בין שבחא דאתי מחמת הוצאה
 למגבי מהון ואפלו מעדי עדית דאית ⁵³ בהון הן מנכסי שנינו הן מנכסי אחד משנינו שירצו
 הם ובאי כחם תחלה לפי שכל אחד ואחד משנינו חייב ⁵⁴ להם את עצמו ושעבד להם נכסיו
 לכל האחריות הנזכר כאלו לא נשתתף חברו עמו שכך קבלנו עלינו ועל ⁵⁵ באי כחנו להם
 ולבא /מכחם/ בקנין גמור מעכשו בכל ענין זכותם ויפוי כחם ובכל לשון של זכות בלא שום
 תנאי ושיור ⁵⁶ בעולם ואחריות וחומר שטר מכירה זה קבלנו עלינו ועל באי כחנו בקנין
 גמור מעכשו אחריות גמורה ⁵⁷ כאחריות וחומר כל שטרי מכירה קימין דנהגין בישראל
 שתקנו חכמים מיומא דנן ולעולם דלא כאססמכתא ⁵⁸ ודלא כטופסי דשטרי בביטול
 כל מודעי ומודעי דנפקי מגו מודעי עד סוף כל מודעי שמסרנו ⁵⁹ ושנמסור וקנינא
 מן הכבודה מרת קרושיא ומן הבחור ר' אברהם בר' יונה הנזכרים לר' משה בר' יצחק
 ולר' ⁶⁰ אברהם בר' שמואל הנזכרים על כל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא
 ביה בחודש אב שנת ⁶¹ חמשת אלפים ועשרים ושתים לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן
 בברצלונו מתא וכתבתו והחתמנו ונתבנו ⁶² ביד ר' משה בר' יצחק דטולושה וביד ר' אברהם
 בר' שמואל אסכנדראני הנזכרים להיות לכל אחד ואחד ⁶³ מהם ולבאים מכחם לראיה
 ולזכות גבות אברה דעל הגרר לנדל מכחם דביני חטי וחכל שריר ⁶⁴ וקים שמואל בר'

9. ACB 4-42-313 ([the first of the month of] Elul 5022 = 17 August 1262)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרה לנו מרת קרושייא אלמנת ר' שמואל בר' יצחק הסרדי ² היו עלי עדים וקנו ממני וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו לו לר' אברהם בר' שמואל אסכנזראני להיות ³ לו ולבא מכחו לראיה ולזכות מחמת שאנכי מודה לו בפניכם הודאה גמורה בקנין גמור מעכשו שקבלתי ⁴ מידו כל אותן ארבע מאות זהובים שפסקו לתת לי הוא ור' משה בר' יצחק דטולושה בדמי כל אותו מחצית ⁵ שהיה לי בכל אותן בתים וגנות שהיו לאדני בעלי ר' שמואל בגבול מדינה זו במקום הנקרא קיראלט שהיו ⁶ גוים מחזיקים באותן בתים וגנות מכח אדני בעלי הנזכר ומעלים לו מס בכל שנה ושנה הכל כמו שכתוב ⁷ בשטר המכירה שעשיתי לר' אברהם בר' שמואל הנזכר ולר' משה בר' יצחק הנזכר ואנכי מודה עכשו הודאה ⁸ גמורה בקנין גמור לר' אברהם בר' שמואל הנזכר שמידו קבלתי כל אותן ארבע מאות זהובים הנזכרים שהם ⁹ דמי המכירה הנזכרת ולא נשאר לי בידו שום ממון ושום נכסים בעולם מדמי אותה מכירה הנזכרת לפי ¹⁰ שכך אנכי מודה לו בפניכם הודאה גמורה שכל אותן ארבע מאות זהובים הנזכרים כולם באו מידו של ¹¹ ר' אברהם הנזכר לידי וכולם קבלתים מידו קבלה גמורה משלם בלי פחת ומיום זה ואילך לא יהא כח בידי ¹² וביד באי כחי לתבוע כלום מר' אברהם הנזכר מכל אותן ארבע מאות זהובים הנזכרים ומכל דמי אותה מכירה ¹³ הנזכרת כלום לפי שכבר נפרעתי מן הכל פרעון גמור והתקבלתי מן הכל קבלה גמורה בלא שום שיור בעולם ¹⁴ ושטר הודאה זה שריר וקים בריא וחזק כשאר כל שטרי הודאה קימין דנהגין בישראל שתקנו חכמים מיומא ¹⁵ דנן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי בבטול כל מודעי שמסרתי ושאמסור וקנינא ממרת קרושייא ¹⁶ הנזכרת לר' אברהם בר' שמואל הנזכר בכל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא ביה בחזש אלול ¹⁷ שנת חמשת אלפים ועשרים ושנים לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן בברצלונה מתא וכתבנו וחתמנו ונתנו ¹⁸ לר' אברהם בר' שמואל הנזכר להיות לו ולבא מכחו לראיה ולזכות והכל שריר וקים ששת בר' יצחק זלה"ה ¹⁹ ראובן בר' יוסף זלה"ה

10. ACB 4-42-300 ([the first of the month of] Kislev 5023 = 15 November 1262)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמר לנו ר' משה בר' יצחק בר' אברהם ממדינת ² טולושה היו עלי עדים וקנו ממני בקנין גמור וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו לו לר' ³ אברהם בר' שמואל אסכנזראני להיות לו ולבא מכחו לראיה ולזכות מחמת שקנינו אני ור' אברהם בשמנה ⁴ מאות זהובים גדולים כל אותן קרקעות בתים תחתיות ועליות גנות ופרדסים הנתונים למס שהם ⁵ במגרש העיר הזאת במקום שקורין סריאירה ונחלת קראלט וקנינו מחציתן מן הכבודה מרת קרושייא ⁶ אלמנת ר' שמואל בר' יצחק הסרדי ומחתנה ר' אברהם בר' יונה דספורטה והמחצית האחר מכרו לנו בית ⁷ דין והאפטורפסים

ר' יהודה בר' שמואל ודון זרק מליט שנתמנו על היתומה ריינו בת ר' שמואל הנזכר⁸ כמו שכתוב וחתום בשטרי הקניה שבידנו ועוד יש בידנו כחות וזכיות אחרים מענין הקרקעות הנזכרים⁹ מקצתן נעשו מחדש בשעת הקניה ומקצתן נעשו כבר ולפי שכל אחד ממנו רצה שיהיו שטרי זכיותיו¹⁰ בידו עשינו עכשו אני ור' אברהם הנזכר השויה זו ונתרצינו אני והוא שיעמדו בידו מקצת שטרי המכירה¹¹ והכחות והזכיות והמקצת האחר כל שטרי המכירה והכחות והזכיות שיעמדו בידי ובלבד שיעשה כל¹² אחד ממנו שטר הודאה לחברו ויכתוב בפירושו כל אותן שטרות שיהיו בידו מעניני הקרקעות הנזכרים¹³ והריני משה מודה לו לר' אברהם הנזכר הודאה גמורה בקנין גמור מעכשו שיש בידי וברשותי חמשה¹⁴ שטרות מכחות הקרקעות הנזכרים וזהו פרטן [1] השטר האחד הוא שטר מכירה שמכר בית דין לי אני¹⁵ משה ולר' אברהם הנזכר בארבע מאות זהובים גדולים כל אותו מחצית שהיה לו לר' שמואל בר' יצחק¹⁶ הסרדי באותן קרקעות הנתונים למס שהם במגרש העיר הזאת במקום שקורין סריאירה ונחלת קראלט¹⁷ וזמן כתיבת מעשה בית דין זה בחודש אלול שנת חמשת אלפים ועשרים ושנים לבריאת עולם ובית דין¹⁸ החתומים בו שמואל בר' עזריה יצחק הלוי בר' יוסף הלוי ישי בר' יוסף בן ישי [2] והשטר השני הוא שטר¹⁹ מכירה שמכרו ר' יהודה בר' שמואל ודון זרק מליט האפטרופסים שנתמנו על היתומה ריינה הנזכרת²⁰ בת ר' שמואל בר' יצחק הנזכר בארבע מאות זהובים גדולים כל אותו מחצית שהיה לו לר' שמואל הנזכר²¹ בכל אותן קרקעות הנזכרים שהם במגרש העיר הזאת וזמן כתיבת שטר מכירה זה בראש חדש אלול²² שנת חמשת אלפים ועשרים ושנים לבריאת עולם ועדי שטר מכירה זה שמואל בר' עזריה אברהם בר' יהודה בר' יעקב [3] והשטר השלישי הוא שטר הודאה שהודה הכבודה מרת קרושיאה שקבלה מידי כל²⁴ אותן ארבע מאות זהובים גדולים של דמי המכירה הנזכרת שמכרו בית דין והאפטרופסים הנזכרים²⁵ לי אני משה ולר' אברהם הנזכר וזמן כתיבת שטר הקבלתי זה בחדש אלול שנת חמשת אלפים ועשרים²⁶ ושנים לבריאת עולם ועדי שטר זה שמואל בר' עזריה אברהם בר' יהודה בר' יעקב [4] והשטר הרביעי²⁷ הוא שטר מנוי האפטרופסות שמנו בית דין אפטרופסים על היתומה ריינה הנזכרת בת ר' שמואל²⁸ הנזכר וזמן כתיבת מנוי האפטרופסות הנזכר בחדש ניסן שנת חמשת אלפים ועשרים ואחת לבריאת עולם²⁹ ובית דין החתומים בו ר' יצחק בן הפרוש ר' מנחם שלמה בר' חסדאי גירונדי שמואל בר' עזריה³⁰ [5] והשטר החמישי הוא שטר החזקה כשהחזקנו אני משה ור' אברהם הנזכר בפני המוכרים הנזכרים³¹ בכל אותן קרקעות הנזכרים וזמן כתיבת שטר חזקה זה בחדש אלול שנת חמשת אלפים ועשרים³² ושנים לבריאת עולם ועדי שטר חזקה זה ר' יצחק בר' חייא ששת בר' יצחק כל אלה חמשה שטרות³³ הנזכרים אני מודה לו לר' אברהם הנזכר שהם בידי וברשותי וקבלתי עלי בקנין גמור מעכשו להוציא³⁴ הכחות הנזכרים לר' אברהם הנזכר או לבאי כחו כל זמן שיצטרך הוא ובאי כחו להראותם בפני בית דין של³⁵ ישראל או של גוים אם יצא שום עורר וטוען על הקרקעות הנזכרים מה שהיה בפנינו וקנינא מר' משה³⁶ הנזכר לר' אברהם הנזכר על כל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא ביה בחדש כסלו שנת חמשת³⁷ אלפים ועשרים ושלש לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן בברצלונה מתא וכתבנו וחתמנו ונתנו ביד ר' אברהם בר' שמואל הנזכר להיות לו ולבא מכחו לראיה ולזכות וכתבו דעל הגרד והכל שריר וקים³⁹ שמואל בר' עזריה תמי"כ ראובן בר' יוסף זלה"ה

On the verso:

¹ אלו השטרות שאצלש מר שמואל סרדן

Group V

11. ACB 3-9-18 (f) ([the first of the month of] Elul 5042 = 7 August 1282)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמר לנו ר' צדוק בר' משה הנקרא בלשון ערבי ברכאת בן מנצ'א בר' יצחק ירושלמי היו עלי עדים ² וקנו ממני וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו לו לר' אברהם בר' שלמה בן עמיאל להיות לו לראיה ולזכות מחמת שנטלתי וקבלתי מידו ³ אלף ושמנה מאות זהובים גדולים מוראבטינש אנפושניש יפים וטובים בזהב ובמשקל שלם ומכרתי לו בהם מכירה גמורה בקנין גמור מעכשו כל ⁴ אותן בתים תחתיות ועליות וחצרות /וגן/ שיש לי במדינה זו ואלו הן מצרי כל אותן בתים תחתיות ועליות וחצרות והגן הנזכרים שמכרתי לו לר' אברהם הנזכר ⁵ [1] מצר אחד בתים של באי כח ר' נתן בר' משה ובתים של באי כח ר' שאלתיאל בר' ראובן והמגדל הנקרא קשטיל נוב [2] מצר שני הבתים הנזכרים של באי כח ר' נתן ⁶ בר' משה הנזכר ובתים של ר' יוסף בר' יהודה בן בולעיש ושל באי כח שהיו מבאי כח בני ר' ישעיה ובתים של ההגמון הגדול [3] מצר שלישי בתים של ר' יוסף ⁷ בר' יהודה הנזכר ושל באי כח [4] מצר רביעי קצת בתים הנזכרים של ר' יוסף בר' יהודה הנזכר ורשות הרבים כל חבתים תחתיות ועליות וחצרות וגן שהם תוך ⁸ המצרים הנזכרים מכרתי לו לר' אברהם בר' שלמה הנזכר מכירה גמורה בקנין גמור מעכשו בממון הנזכר שקבלתי מידו עם כל כח וחלק זכות שיש לי ⁹ בכל מה שיש תוך כל המצרים הנזכרים הן מחמת ירושה הן מחמת מתנה וקניה וחזקה הן מהמת שום צד וענין אחר בעולם הכל מכרתי לו לר' אברהם בר' ¹⁰ שלמה הנזכר מכירה גמורה בקנין גמור מעכשו בעפר ובאדמה בעצים ובאבנים בקירות ובקורות ובתקראות בסולמות ובמדרגות בנטיפי ובשופכי באורות ¹¹ ובחלונות בזיזין ובתשמישין ובמרפסאות ובבורות שיחין ומערות בגנות ואילנות ובנטיעות ובגפנים ובכל מיני אילנות ששם עושין פירות ושאינן עושין ¹² פירות עבוד ושאינו עבוד וביציאות וביאות ועם כל עמל ושבח ששם עומקא ורומא הכל מתהום ארעא ועד רום רקיעא ומעכשו ילך ר' אברהם הנזכר ¹³ ויזכה זכיה גמורה ויחזיק חזקה גמורה כאדם הזוכה והמחזיק בשלו בכל אותן בתים תחתיות ועליות וחצרות וגן הנזכרים ובכל מה שיש תוך כל המצרים הנזכרים ¹⁴ ויהא לו ולבא מכחו כח זכות בכל מה שיש תוך כל המצרים הנזכרים למכור ולמשכן להשאיל ולהשכיר ולהחליף ולהוריש ולהנחיל ולתת במתנה לכל מי שירצה ¹⁵ ולעשות בכל מה שיש תוך כל המצרים הנזכרים הוא ובאי כחו כל חפצת נפשם בלא רשותי ובלא רשות שום בית דין ואדם בעולם ואגב הבתים הנזכרים הקניתי

¹⁶ לו לר' אברהם הנזכר כל שטרי כחות ואונות וזכויות שיש לי מן הבתים והגן הנזכרים ויזכה ר' אברהם הנזכר בהם ובשעבודן ובמה שכתוב בתוכן בכל מקום ¹⁷ שהם ומכירה זו מכירה גמורה בקנין גמור מעכשו שרירה וקימה חתוכה וחלוטה דת וכהלכה דלא להשנאה בה ודלא למזהר מינה לעלם ויהיבא ליה ¹⁸ ומשלמא ליה ואין מי ימחה בידו וביד באי כחו ממכירה זו כלום לפי שבלב שלם ובעין יפה ובנפש חפצה עשיתי לו מכירה זו הנזכרת בכל ענין זכותו ¹⁹ ויפוי כחו ובכל לשון של זכות בלא שום תנאי ושיוור בעולם וקבלתי עלי בקנין גמור מעכשו לפצות ולהדיח ולסלק מעל ר' אברהם הנזכר ומעל באי כחו כל ²⁰ עורר וטוען שבעולם הן מישראל הן מן האומות שיערער כלום על שום דבר מכל מה שיש תוך כל המצרים/ הנזכרים/ בין בדיני ישראל בין בדיני האומות או ²¹ שיבטל ממכירה זו כלום בין בדיני ישראל בין בדיני האומות ועלי ועל באי כחי להעמיד מכירה זו הנזכרת בחזקת ר' אברהם הנזכר ובחזקת באי כחו ²² העמדה גמורה בשופי מחוררת ומופקעת מכל אחריות ושעבוד בעולם לשום אדם בעולם ואם יבא שום איש או אשה בעולם הן מישראל הן מן ²³ האומות ויערער כלום על שום דבר מכל מה שיש תוך כל המצרים הנזכרים או שיבטל ממכירה זו כלום בין בדיני ישראל בין בדיני האומות הן ²⁴ מחמת חוב ושעבוד הן מחמת שום כח וזכות אחר בעולם ויוציא מתחת ידו של ר' אברהם הנזכר או מתחת יד באי כחו כלום בין בדיני ישראל בין בדיני האומות ²⁵ וכן אם יוציא ר' אברהם הנזכר או באי כחו שום הוצאה בעולם מחמת אותה תביעה או אותו ערעור חיבתי עצמי ונכסי חוב גמור בקנין גמור ²⁶ מעכשו לשלם לו לר' אברהם הנזכר ולבא מכחו הכל וכן כל מה שיוציא ר' אברהם הנזכר או באי כחו בשכירות טוען ודיין וחק החצר מחמת אותו קנס ²⁷ הנקרא ג'ושטידיאה ובלבד שכירות הראוי לפי הערעור והדין וכל מה שיוציא מידו אותו ערעור בדין בין בדיני ישראל בין בדיני האומות מעכשו בקנין ²⁸ גמור קבלתי עלי ועל באי כחי לפרוע לו ולבאי כחו הכל משלם על הענינים הנזכרים ושעבדתי לו לר' אברהם בר' שלמה הנזכר ולבא מכחו שעבוד ²⁹ גמור בקנין גמור מעכשו לאחריות מכירה זו ולכל מה שנזכר למעלה על הענינים הנזכרים כל נכסי שקנתי ושאקנה מקרקעי ואגבן מטלטלי שיהיו ³⁰ כולן אחראין וערבין ומשועבדין לו ולבא מכחו לזבני אילין ולעמליהון ולשבחיהון בין שבחא דאתי ממילא בין שבחא דאתי מחמת הוצאה ³¹ לגבות מהן ואפלו מעדי עדית שבקרקעות וממבחר שבמטלטלין כל אחריות מכירה זו הנזכרת על הענין הנזכר בלא רשותי ובלא רשות שום בית דין ³² ואדם בעולם ואחריות וחומר שטר מכירה זה קבלתי עלי ועל באי כחי בקנין גמור מעכשו כאחריות וחומר כל שטרי מכירה קימין דנהגין בישראל ³³ שתקנו חכמים מיומא דגן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי בבטול כל מודעי שמסרתי ושאמסור וקנינא מר' צדוק בר' משה הנזכר לר' ³⁴ אברהם בר' שלמה הנזכר על כל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא ביה בראש חודש אלול שנת חמשת אלפים וארבעים ושתיים לבריאת ³⁵ עולם למען שאנו מונין כאן בברצלונה מתא וכתבנו וחתמנו ונתננו ביד ר' אברהם בר' שלמה הנזכר להיות לו ולבא מכחו לראיה ולזכות וגן הנזכרים ³⁶ דביני חטי והכל שריר וקים עזרא בר' יצחק יצ"ו בר' יוסף זלה"ה דוד הכהן בר' משה הכהן יצ"ו

On the verso:

¹ עקד? שרא? דאר? מנצור מן ר' צדוק

Group VI

12. ACB 2-17-25 (n) ([the first of the month of] Tevet 5058 = 17 December 1297)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרו לנו מרת דרודה ובעלה דון שלתיל ² גרסיאן היו עלינו עדים וקנו משנינו וכתבו וחתמו עלינו ככל לשון של זכות ותנו לו לבננו ³ אשתרוק להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות מחמת שרצינו ברצון נפשנו שלא באונס כלל ⁴ אלא בלב שלם ובנפש חפצה ונתננו לו מתנה גמורה בקנין גמור מעכשו ולאחר פטירתנו ⁵ כל אותן בתים וחצרות תחתיות ועליות שיש לנו במדינה זו בדרך המרחץ החדש הם אותן ⁶ בתים וחצרות שמחזיק בהם מחמתנו הגוי פירי אשטניול ומעלה לנו מהם מס הנקרא שינין ⁷ עשרה דינרין ברצלוניש בכל שנה ושנה ואלו הן מצריהן: [1] מצר אחד דרך הרבים של גוים [2] מצר ⁸ שני בתים של הגוי ארנל אשטניול [3] מצר שלישי קצת בתים שיש לנו בשכונת ישראל של מדינה ⁹ זו הם אותן בתים שדון לוביל גרסיאן אדני אבי שלי אני שלתיל דר ומשתמש בהן היום [4] מצר רביעי ¹⁰ בתים של הגוי גראל קורדור עוד רצינו ברצון נפשנו ונתננו לו לבננו אשתרוק הנזכר מתנה גמורה בקנין גמור מעכשו כל אותן בתים וחצרות שיש לנו בדרך המרחץ החדש הנזכר ומחזיק ¹² בהן מחמתנו הגוי בידאל דיסקול ומעלה לנו מהם מס הנקרא שינין תשעה דינרין ברצלוניש ¹³ בכל שנה ושנה ואלו הם מצריהן: [1] מצר אחד דרך הרבים של גוים [2] מצר שני בתים של הגוי פירי ¹⁴ אשטניול [3] מצר שלישי קצת בתים הנזכרים שלנו [4] מצר רביעי בתים של הגוי גראל קורדור ¹⁵ כל מה שיש לנו תוך המצרים הנזכרים כמו שהם מוחזקים ביד פירי אשטניול וביד בידאל ¹⁶ דיסקול הנזכרים נתננו לו לבננו הנזכר מתנה גמורה בקנין גמור מעכשו ולאחר פטירתנו ¹⁷ עם כל כח וחלק זכות ושעבוד שיש לכל אחד משנינו בהם מחמת שום צד וענין בעולם לי ¹⁸ אנכי דרודה הן מחמת שעבוד כתובה ונדוניא ותוספת ומתנה הן מחמת שום צד וענין אחר ¹⁹ בעולם ולי אני שלתיל הן מחמת ירושה הן מחמת מתנה וקניה וחזקה הן מחמת שום צד ²⁰ וענין אחר בעולם הכל נתננו לו לבננו הנזכר מתנה גמורה בקנין גמור מעכשו ולאחר פטירתנו ²¹ ומעכשו ילך בננו הנזכר ויזכה ויחזיק במתנות אלו הנזכרות על הענין הנזכר ובכל חקי ²² אדנות שיש לנו בהם כאדם הזוכה והמחזיק במתנתו ויהא לו ולבא מכחו כח חזכות במתנות ²³ אלו הנזכרות על הענין הנזכר למכור ולמשכן ולהחליף ולהוריש ולהנחיל ולתת במתנה לכל מי ²⁴ שירצה ולעשות ממתנות אלו הוא והבאים מכחו כל חפצם בלא רשותנו ובלא רשות שום בית דין ²⁵ ואדם בעולם והרי מתנות אלו הנזכרות על הענין הנזכר בחזקת בננו אשתרוק הנזכר ובחזקת ²⁶ באי כחו מהיום ולעולם ומתנות אלו הנזכרות כתבום בשוקא וחתמום בפרהסיא

דלא ליהו²⁷ כמתנתא טמירתא וכמתנת שכיב מרע דהדרא אלא מתנות בריא מתנות פרהסיא מתנות²⁸ עלמין גלויות מפורסמות לכל העולם שרירות וקימות חתוכות וחלוטות כדת וכהלכה דלא²⁹ להשאנה בהון דלא למחדר מנהון לעלם ויהיבן ליה ומשלמן ליה ואין מי ימחה בידו ולא ביד באי³⁰ כחו ממתנות אלו הנזכרות כלום לפי שבלב שלם ובעין יפה עשינו לו מתנות אלו הנזכרות על הענין הנזכר³¹ בכל ענין זכותו ויפוי כחו ובכל לשון של זכות ובלא שום תנאי ושיר אחר בעולם וקבלנו עלינו ועל באי כחנו³² בקנין גמור מעכשו לפצות ולהדיח ולסלק מעל בנו הנזכר ומעל באי כחו כל עורר וטוען שבעולם³³ יהודי או גוי שיבא לבטל או לערער ממתנות אלו כלום מחמתנו הן בדיני ישראל הן בדיני האומות³⁴ ועלינו ועל באי כחנו להעמיד מתנות אלו הנזכרים על הענין הנזכר בחזקת בנו הנזכר ובחזקת³⁵ באי כחו העמדה גמורה בשופי מחוררות ומופקעות מכל חוב ומכל שעבוד ומכל ערעור שבעולם³⁶ ובלא שום פסדתו ואונאתו שלו ושל באי כחו ואחריות וחומר שטר מתנות אלו על הענין הנזכר³⁷ קבלנו עלינו ועל באי כחנו בקנין גמור מעכשו אחריות גמורה מחמתנו בלבד על כל נכסיו³⁸ שקנינו ושקנה מקרקעי ואגבן מטלטלי כאחריות וחומר כל שטרי מתנות העשוין כענין³⁹ זה קימין דנהגין בישראל שתקנו חכמים מיומא דגן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי⁴⁰ בבטול כל מודעי שמסרנו ושנמסור וקנינא ממרת דרודה הנזכרת תחלה ואחר כך מבעלה⁴¹ דון שלתיל גרסיאן הנזכר לבנם נאשתרק הנזכר על כל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר⁴² למקניא ביה בחדש טבת שנת חמשת אלפים וחמשים ושמונה לבריאת עולם למנין שאנו⁴³ מונין כאן בברצלונה מתא וכתבנו וחתמנו ונתנו ביד נשתרוק בן דון שלתיל גרסיאן הנזכר⁴⁴ להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות והכל שריר וקים ראובן בר' משה זלה"ה נתנאל בר' יצחק⁴⁵ בר' נתנאל זלה"ה

Group VII

13. ACB 4-40-569 (15 Iyyar 5060 = 5 April 1300)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרו לנו מרת² דולסה ובעלה ר' אליעזר בר' ראובן היו עלינו עדים וקנו ממנו³ וכתבו וחתמו עלינו בכל לשון של זכות ותנו לו לבנו הבחור ר' דויד להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות מחמת שרצינו ברצון⁵ נפשנו ושלא באנס כלל אלא בלב שלם ובנפש חפצה ונתנו לו⁶ מתנה גמורה בקנין גמור מעכשו כל אותן בתים תחתיות ועליות⁷ שיש לנו היום במדינה זו בשכונת ישראל הנקראת שנאוגיה שעושין⁸ שינש זהוב בכל שנה ושנה לאדנות הנקראת אלמוניא ואלו הן⁹ מצרי כל הבתים תחתיות ועליות שנתנו לו לבנו הנזכר [1] מצר¹⁰ אחד בתים של ר' יוסף בר' נתנאל [2] מצר שני בתים של באי כח ר' יהודה בר' ישעיה [3] מצר שלישי קצת בתי ר' יוסף הנזכר וקצת בתי¹² הגוי פירי מארק [4] מצר רביעי רשות הרבים אשר שם פתחי הבתים¹³ פתוחים כל הבתים תחתיות ועליות שהם תוך ה/מצרים הנזכרים¹⁴ נתנו לו לבנו הנזכר בעפר ובאדמה בעצים ובאבנים בקירות¹⁵ ובקורות ובתקראות ביזין ובתשמישין ובמעזיבות

בנטפי¹⁶ ובשופכי וגזוזטראות בביבין ובמזחלות באורות ובפתחים וחלונות/ ¹⁷ בסולמות ובמדרגות ביציאות וביאות ועם כל עמל ושבח ששם¹⁸ עומקא ורומא הכל מתהום ארעא ועד רום רקיעא ומעכשו ילך¹⁹ בננו הנזכר ויזכה ויחזיק במתנה זו הנזכרת זכיה גמורה וחזקה²⁰ גמורה כאדם הזוכה והמחזיק בשלו ויהא לו ולבא מכחו כח²¹ זכות במתנה זו הנזכרת למכור ולמשכן להוריש ולהנחיל להשאיל²² ולהשכיר ולהחליף ולתת במתנה לכל מי שירצה ולעשות במתנה²³ זו כל חפצת נפשו בלא רשותנו ובלא רשות שום אדם בעולם²⁴ ובלבד שיהא שעבוד השינש הנזכר שעל הבתים הנזכרים קים²⁵ לבעליו כמנהג מדינה זו וסלקנו כחנו וזכותנו מעל מתנה זו²⁶ /הנזכרת/ סלוק גמור בקנין גמור מעכשו ולא שיירנו בה לא בכולה ולא²⁷ במקצתה שום כח ושום שיור ושום חלק בעולם ולא שום זכות²⁸ לא ממונא ולא דררא דממונא ואפלו תרעומת דברים לא בדיני²⁹ ישראל ולא בדיני האומות ומתנה זו כתובה בשוקא וחתמה³⁰ בפרהסיא דלא תהא כמתנתא טמירתא ולא כמתנת שכיב מרע³¹ אלא מתנת בריא מתנת פרהסיא מתנת עלמין גלויה ומפורסמת³² לכל העולם חתוכה וחלוטה כדת וכהלכה דלא להשנאה בה ודלא³³ למהדר מינה לעלם ויהיבא ליה ומשלמא ליה ואין מי ימחה בידו³⁴ וביד הבא מכחו ממתנה זו כלום ואחריות וחומר שטר מתנה³⁵ זה קבלנו עלינו ועל נכסינו אחריות גמורה בקנין גמור מעכשו³⁶ כאחריות וחומר כל שטרי מתנה קימין דנהגין בישראל שתקנו³⁷ חכמים מיומא דגן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי³⁸ בבטול כל מודעי שמסרנו ושנמסור וקנינא ממרת דולסה³⁹ ומבעלה ר' אליעזר הנזכרים לבנם הבחור ר' דוד הנזכר על כל⁴⁰ מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא ביה בחדש אייר⁴¹ בחמשה עשר יום בו שנת חמשת אלפים וששים לבריאת עולם⁴² למנין שאנו מונין כאן בברצלונה מתא וכתבנו וחתמנו ונתנו⁴³ ביד הבחור ר' דוד הנזכר להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות⁴⁴ ה ת דביני חטי הנזכרת דביני חטי והכל שריר וקים ראובן ברי יהודה זלה"ה⁴⁵ דוד ברי אברהם זצ"ל

On the verso:

hoc sunt instrumenta tenentur per Astrugum scribe

14. ACB 4-40-571 ([the first of the month of] Tammuz 5060 = 19 June 1300)

¹ בפנינו אנו עדים חתומי מטה נשבע ר' אליעזר ברי² ראובן שבועה חמורה בנקיטת חפץ על דעת המקום³ ועל דעת רבים בלא שום פתח התר וחרטה בעולם שלא⁴ עשה שום הברחה בעולם על הבתים שיש לו בעיר הזאת⁵ בשכונת שנאוגיה הם אותן בתים שנתן לבנו ר' דוד ושאיין⁶ עליו שום חוב ושום פקדון ושום שעבוד בעולם לא בשטר⁷ ולא בעל פה שיוכל להגיע בו שום הפסד למתנת הבתים⁸ הנזכרים ולא לשאר חיובין שנתחייב לבנו הנזכר ולאשתו⁹ מרת אשתרוגה ומה שהיה בפנינו בחדש תמוז שנת¹⁰ חמשת

אלפים ושישים לבריאת עולם למנין שאנו ¹¹ מונין כאן בברצלונוה מתא וכתבנו וחתמנו להיות לר' דוד ¹² בר' אליעזר ולאשתו מרת אשתרוגה לראיה ולזכות ¹³ והכל שריר וקים ראובן בר' יהודה זלה"ה ראובן בר' ¹⁴ משה זלה"ה

15. ACB 4-40-568 (20 Shevat 5062 = 20 January 1302)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמר לנו ר' דוד בר' אליעזר בר' ראובן היו ² עלי עדים וקנו ממני וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו להם לאדני אבי ר' אליעזר ³ הנזכר ולאדני אמי מרת דולסה להיות להם לראיה ולזכות מחמת שאדני אבי ואדני ⁴ אמי הנזכרים נתנו לי כל אותן בתים תחתיות ועליות שיש להם במדינה זו בשכונת ישראל ⁵ הנקראת שנאוג'ה שעושין שינץ זהוב בכל שנה ושנה לאדנות הנקראת אלמוניא כמו ⁶ שכתוב וחתום בשטר המתנה שעשו לי שנעשה בחדש אייר בחמשה עשר יום בו שנת ⁷ חמשת אלפים ושישים ועדי שטר המתנה הנזכר ראובן בר' יהודה דוד בר' אברהם ועכשו ⁸ רציתי ברצון נפשי שלא באונס כלל וחזרתי ונתתי לאדני אבי ולאדני אמי הנזכרים ⁹ מתנה גמורה בקנין גמור מעכשו כל הבתים תחתיות ועליות הנזכרים ואלו הן מצרי ¹⁰ כל הבתים תחתיות ועליות שחזרתי ונתתי לאדני אבי ולאדני אמי הנזכרים [1] מצר ¹¹ אחד בתים של ר' יוסף בר' נתנאל וקצת בתי הגוי פירי מארק [2-3] מצר שני ושלישי בתים של ¹² ר' ראובן בר' יהודה [4] מצר רביעי רשות הרבים של השכונה הנזכרים אשר שם פתחי הבתים ¹³ פתוחים כל הבתים תחתיות ועליות שהם תוך המצרים הנזכרים עם כל כח וחלק ¹⁴ וזכות שיש לי בהן הן מחמת קניה וחזקה הן מחמת מתנה וירישה הן מחמת שום ¹⁵ צד וענין בעולם הכל חזרתי ונתתי לאדני אבי ולאדני אמי הנזכרים בעפר ובאדמה ¹⁶ בעצים ובאבנים בקירות ובקורות ובתקראות בזיזין ובתשמישין ובמעזיבות בנטפי ¹⁷ ובשופכי וגזחטראות בביכין ובמזחלות באורות ובפתחים וחלונות ביציאות וביאות ¹⁸ בסולמות ובמדרגות ועם כל עמל ושבח ששם עומקא ורומא הכל מתהום ארעא ועד ¹⁹ רום רקיעא ומעכשו ילכו אדני אבי ואדני אמי הנזכרים ויזכו ויחזיקו במתנה זו ²⁰ הנזכרת זכיה גמורה וחזקה גמורה כאדם הזוכה והמחזיק בשלו ויהא להם ולבאי כחם ²¹ כח זכות במתנה זו הנזכרת למכור ולמשכן להוריש ולהנחיל להשאיל ולהשכיר ²² ולהחליף ולתת במתנה לכל מי שירצו ולעשות במתנה זו כל חפצת נפשם בלא ²³ רשותי ובלא רשות שום אדם בעולם וסלקתי כחי וזכותי וכח זכות באי כחי ²⁴ מעל מתנה זו הנזכרת סילוק גמור בקנין גמור מעכשו ולא שיירתי בה לא בסולה ²⁵ ולא במקצתה שום כח ושום זכות ושום חלק בעולם ולא נשאר לי במתנה הנזכרת ²⁶ לא ממונא ולא דררא דממונא ואפלו תרעומת דברים לא בדיני ישראל ולא בדיני ²⁷ האומות ומתנה זו כתובה בשוקא וחתמוה בפרהסיא דלא תהא כמתנתא ²⁸ טמירתא ולא כמתנת שכיב מרע אלא מתנת בריא מתנת פרהסיא מתנת עלמין ²⁹ גלויה ומפורסמת לכל העולם חתוכה וחלוטה כדת וכהלכה דלא להשנאה בה ודלא ³⁰ למהדר מינה לעלמין ויהיבא להון ומשלמא להון ואין מי ימחה בידם ובידי באי כחם ³¹ ממתנה זו כלום לפי שבלב שלם עשיתי להם מתנה זו הנזכרת בכל ענין זכותם ³² ויפוי כחם ובכל לשון של זכות בלא שום תנאי ושיור בעולם וחומר שטר מתנה ³³ זה קבלתי עלי

בקנין גמור מעכשו כחומר כל שטרי מתנה קימין דנהגין בישראל³⁴ שתקנו חכמים מיומא דגן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי בבטול³⁵ כל מדעי שמסרתי ושאמסור וקנינא מר' דוד הנזכר לאביו ולאמו הנזכרים³⁶ על כל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא ביה בעשרים יום לחדש³⁷ שבט שנת חמשת אלפים וששים ושנים לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן³⁸ בברצלוה מתא וכתבנו וחתמנו ונתננו ביד ר' אליעזר בר' ראובן ואשתו מרת³⁹ דולסה הנזכרים להיות להם ולבאי כחם לראיה ולזכות תי חי לב שלם דעל הגרד⁴⁰ והכל שריר וקים ראובן בר' יהודה זלה"ה אברהם בר' נסים זלה"ה

16. ACB 4-40-567 (20 Shevat 5062 = 20 January 1302)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמרו לנו מרת דולסה ובעלה ר' אליעזר בר' ראובן² ובנם ר' דוד היו עלינו עדים וקנו ממנו וכתבו וחתמו עלינו בכל לשון של זכות ותנו לה למרת³ ריינה אשת ר' אשר בר' טודרוס בתנו שלנו אנו דולסה ואליעזר הנזכרים אחותי שלי אני דוד⁴ להיות לה לראיה ולזכות מחמת שרצינו ברצון נפשינו שלא באונס כלל אלא בלב שלם ובנפש⁵ חפצה ודעת שלמה ונתננו לה מתנה גמורה בקנין גמור מעכשו כל הבתים תחתיות ועליות⁶ שיש לנו היום במדינה זו בשכונת ישראל הנקראת שנאוגיה ועושין שינץ זהוב בכל שנה ושנה⁷ לאדנות הנקראת אלמוניא ואלו הן מצרי כל הבתים תחתיות ועליות שנתננו לה לבתנו מרת⁸ ריינה הנזכרת [1] מצר אחד בתים של ר' יוסף בר' נתנאל וקצת בתים של פירי מארק [2-3] מצר שני ושלשי⁹ בתים של ר' ראובן בר' יהודה [4] מצר רביעי רשות הרבים של השכונה הנזכרת ושם פתחי הבתים¹⁰ פתוחים כל הבתים תחתיות ועליות שהם תוך המצרים הנזכרים עם כל כח וחלק וזכות שיש¹¹ לנו בהן הן מחמת קניה וחזקה הן מחמת מתנה וירושה הן מחמת שום צד וענין בעולם הכל נתננו לה לבתנו הנזכרת בעפר ובאדמה בעצים ובאבנים בקירות ובקורות ובתקראות ביזין¹² ובתשמישין ובמעזיבות בנטפי ושופכי וגזוזטראות בביבין ובמזחלות באורות ובפתחים¹³ וחלונות בסולמות ובמדרגות ביציאות וביאות ועם כל עמל ושבח ששם עומקא ורומא הכל¹⁴ מתהום ארעא ועד רום רקיעא ושיירנו לנו במתנה הנזכרת שנדור ונשתמש בבתים הנזכרים¹⁵ כל ימי חיינו וחיי אחד ממנו אחר פטירת חברו בכל בית שנברור מן הבתים הנזכרים¹⁶ ומעכשו תלך בתנו הנזכרת ותזכה ותחזיק במתנה זו הנזכרת /על הענין הנזכר/ זכיה גמורה וחזקה גמורה¹⁷ כאדם הזוכה והמחזיק בשלו ויהא לה ולבא מכחה כח וזכות במתנה זו הנזכרת למכור ולמשכן¹⁸ להוריש ולהנחיל להשאיל ולהשכיר להחליף ולתת במתנה לכל מי שתצצה ולעשות במתנה זו¹⁹ על הענין הנזכר כל חפצת נפשה בלא רשותנו ובלא רשות שום אדם בעולם ובלבד שיהא שעבוד²⁰ השינש הנזכר שעל הבתים הנזכרים קים וסלקנו כחנו וזכותנו וכח וזכות באי כחנו מעל²¹ מתנה זו הנזכרת סילוק גמור לגמרי ולא שיירנו בה לא בכולה ולא במקצתה שום כח ושום²² זכות ושום חלק בעולם ולא שום שיור אחר לבד שיור הדירה הנזכרת ולא נשאר לנו במתנה²³ הנזכרת לא ממונא ולא דררא דממונא ואפלו תרעומת דברים לא בדיני ישראל ולא בדיני²⁴ אומות העולם ומתנה זו על הענין הנזכר כתובה בשוקא וחתמוה בפרהסיא דלא תהא²⁵ כמתנתא

טמירתא ולא כמתנת שכיב מרע אלא מתנת בריא מתנת פרהסיא מתנת עלמין ²⁷ גלויה ומפורסמת לכל העולם חתוכה וחלוטה כדת וכהלכה דלא להשנאה בה ודלא למהדר ²⁸ מינה לעלמין ויהיבא לה ומשלמא לה ואין מי ימחה בידה וביד הבא מכחה ממתנה זו ²⁹ כלום לפי שבעין יפה עשינו לה מתנה זו הנזכרת בכל ענין זכותה ויפוי כחה ובכל לשון ³⁰ של זכות על הענין הנזכר בלא שום שיור אחר בעולם ואחריות וחומר שטר מתנה זה ³¹ על הענין הנזכר קבלנו עלינו ועל נכסינו אחריות גמורה בקנין גמור מעכשו מחמתנו ³² לבד כאחריות וחומר כל שטרי מתנה קימין דנהגין בישראל שתקנו חכמים מיומא דנן ³³ ולעולם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי בבטול כל מודעי שמסרנו ושנמסור וקנינא ³⁴ ממרת דולסה ומבעלה ר' אליעזר ומבנם ר' דוד הנזכרים / למרת ריינה הנזכרת / על כל מה דכתיב ומפרש לעיל ³⁵ במנא דכשר למקניא ביה בעשרים יום לחדש שבט שנת חמשת אלפים וששים ושנים ³⁶ לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן בברצלונה מתא וכתבנו וחתמנו ונתנו ביד מרת ³⁷ ריינה / הנזכרת / אשת ר' אשר הנזכר להיות לה ולבאי כחה לראיה ולזכות על הענין הנזכר למרת ריינה הנזכרת הנזכרת ³⁸ דביני חטי ארשזה דעל הגרד והכל שריר וקים ראובן בר' יהודה זלה"ה ³⁹ אברהם בר' נסים זלה"ה

17. ACB 4-40-570 (24 Shevat 5076 = 19 January 1316)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמר לנו ר' דוד בר' אליעזר בר' ראובן היו עלי ² עדים וקנו ממני בקנין גמור וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו לו לבחור ר' יעקוב ³ בר' דוד להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות מחמת שרציתי ברצון נפשי שלא באונס כלל אלא ⁴ בלב שלם ובנפש חפצה ונתתי לו מתנה גמורה בקנין גמור מעכשו ארבע אמות קרקע ⁵ בחצרי ואגבן הרשיתי אותו והשלטתי אותו הרשאה גמורה והשלטה גמורה על כל תביעות ⁶ ותועמות שיש לי על הבתים שהיו לאדני אבי הנה בברצלונה בשכונת ישראל הנקרא ⁷ קאל דשנאוגיה הן זכות הדירה ששיירתי לעצמי בבתיים הנזכרים בשעה שנתנו אותם ⁸ אני ואדני אבי ואדנתי אמי לאחותי מרת רגינה כמו שכתוב בשטר המתנה שעשינו לה ⁹ הן כל זכות ושעבוד שיש לי בבתיים הנזכרים מחמת שום צד וענין אחר בעולם / על / הכל ¹⁰ הרשיתי את ר' יעקוב הנזכר ועל הכל השלטתי אותו הרשאה גמורה והשלטה גמורה ¹¹ ומעכשו ילך ר' יעקוב הנזכר ויתבע ויוציא לעצמו כל זכות ושעבוד שיש לי בבתיים ¹² הנזכרים הן מחמת הדירה הנזכרת הן מחמת שום זכות ותביעת ממון שיש לי בבתיים ¹³ הנזכרים מחמת שום צד וענין בעולם בין בדיני ישראל בין בדיני האומות וכל מאי דמתעני ¹⁴ ליה מן דינא עלאי דידי הדד ולא יהא כח ורשות ביד המחזיקים בבתיים הנזכרים לומר ¹⁵ לר' יעקוב המורשה הנזכר לאו בעל דברים דידן את לפי שמעכשו עשיתי יד ר' יעקוב ¹⁶ המורשה הנזכר כידי וכחו ככחי וזכותו כזכותי ושעבודו כשעבודי ותביעתו כתביעתי ¹⁷ וגבייתו כגבייתי ומחילתו כמחילתי בכל התביעה הנזכרת ולא יהא כח ורשות בידי ¹⁸ לומר לר' יעקוב המורשה הנזכר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי לפי שמעכשו בקנין גמור ¹⁹ הרשיתי אותו אגב הקרקע הנזכר כדין כל מורשה גמור בכל ענין זכותו ויפוי כחו ובכל לשון ²⁰ של זכות ובלא שום תנאי ושיור בעולם ושטר הרשאה זה שריר

וקים בריא וחזק ככל שטרי²¹ הרשאה קימין דנהגין בישראל שתקנו חכמים מיומא דנן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי²² דשטרי בבטול כל מודעי שמסרתי ושאמסור וקנינא מר' דוד הנזכר לר' יעקוב הנזכר על כל מה²³ דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא ביה בארבעה ועשרים יום לחדש שבט שנת חמשת²⁴ אלפים ושבעים ושש לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן בברצלונה מתא וכתבנו וחתמנו ונתננו²⁵ ביד ר' יעקוב הנזכר להיות לו ולבאי כחו לראיה ולזכות על דביני חטי ט דעל הגרד והכל שריר וקים²⁶ אברהם בר' שם טוב תמ"כ יוסף בר' שלמה קרטבי ז"ל

Group VIII

18. ACB abans 4-70-1 (a) ([the first of the month of] Heshvan 5076 = 1 October 1315)

¹ יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמר לנו ר' משה הכהן בר' מרדכי הכהן היו עלי עדים² וקנו ממני בקנין גמור וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו להם למרת בונה דונה אלמנת ר' אברהם³ בר' שלמה עמיאל ולבתה מרת דרודה ולחתנה אנדוד קאף בן דון אשתרוק קאף להיות להם ולבאי⁴ כחם לראיה ולזכות מחמת שאני מודה לו בפניכם הודאה גמורה בקנין גמור מעכשו שאותו חלון קטן⁵ [שפתוח] בכותל הבתים שלי שהוא על גן הבתים שהיו מר' אברהם הנזכר שאני משתמש בו בתורת שאלה⁶ על [ענין] זה שאשתמש בו בתורת שאלה מהיום ועד סוף חמש שנים שלימות על ענין זה נתחסדו⁷ עמי משאלה זו שלא יהא רשות בידם ולא ביד באי כחם להכריחני לסתום חלון זה מהיום ועד סוף⁸ חמש שנים שלימות אלא אם כן יעשו בנין בבתים הנזכרים שיבא להם נזק מחמת אותו חלון הנזכר⁹ ומסוף חמש שנים שלימות יהא רשות בידם להכריחני לסתום החלון הנזכר כל זמן שירצו בלא [שום]¹⁰ הוצאה כלל לפי שעל ענין זה השאילו לי החלון הנזכר ושטר /הודאת/ שאלה זו שריר וקים בריא וחזק ככל שטרי¹¹ חודאה קימין דנהגין בישראל שתקנו חכמים מיומא דנן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי¹² בבטול כל מודעי שמסרתי ושאמסור וקנינא מר' משה הכהן הנזכר למרת בונה דונה הנזכרת¹³ ולבתה דרודה ולחתנה הנזכרים על כל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקניא ביה ובפנינו¹⁴ אנו עדים חתומי מטה נדר ר' משה הכהן נדר לאל"י ישראל על דעת רבים בלא שום הערמה בעולם¹⁵ ובלא שום פתח התר וחרטה בעולם לסתום החלון הנזכר על פי הענין הנזכר לשמנה ימים אחר שיתרו¹⁶ בו מרת בונה דונה וכתה וחתנה הנזכרים או באי כחם והיה זה בחדש מרחשון שנת חמשת אלפים ושבעים¹⁷ ושש לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן בברצלונה מתא וכתבנו וחתמנו ונתננו ביד מרת בונה דונה¹⁸ וכתה וחתנה הנזכרים להיות להם ולבאי כחם לראיה ולזכות הודאת דביני חטי ונתחסדו דעל הגרד והכל שריר וקים אברהם בר' שם טוב תמ"ך דוד בר' אברהם זצ"ל¹⁹

Facsimile of the Hebrew Deeds
Facsimil dels documents hebreus

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Societat Catalana d'Estudis Hebraics
filial de l'Institut d'Estudis Catalans

Patronat Municipal Call de Girona

Barcelona • Girona
2004